รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๕ เรื่อง

พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

Buddhist Art Therapy: Co-Building A Buddha Flower of Ban Pa Tum Don Community, Phrao District, Chiang Mai Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

พุทธศิลปกรรมบำบัด : บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน

Buddhist art therapy : Conservation and innovation from the community to international

โดย

ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

สมศักดิ์ พรมจักร

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766050

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๕ เรื่อง

พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

Buddhist Art Therapy: Co-Building A Buddha Flower of Ban Pa Tum Don Community, Phrao District, Chiang Mai Province

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โดย

ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี
สมศักดิ์ พรมจักร
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766050

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Sub-Project 5

Buddhist Art Therapy: Co-Building A Buddha Flower of Ban Pa Tum Don Community, Phrao District, Chiang Mai Province

BY

Dr. Sirisak Apisakmontree
Somsak Phromchak
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus

B.E. 2566

Research Project Funded
By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766050

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
ผู้วิจัย: ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี
สมศักดิ์ พรมจักร
หน่วยงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ปีงบประมาณ: ๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย: กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสานวิธี เน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน มีวัตถุประสงค์ ๑) ศึกษาแนวคิด คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา ๒) วิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ๓) สร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ๑) ในพระไตรปิฎกพบดอกไม้ที่ใช้บูชาพระพุทธเจ้า ๒๙ ชนิด ส่วนดอกไม้ที่ชาวล้านนานิยมนำมาใช้บูชามี ๔๒ ชนิด การสร้างพระพุทธรูปดอกไม้จะได้รับอานิสงส์มาก พบตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นอย่างช้า ลักษณะเป็นพระพุทธรูปล้านนาฝีมือช่างพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย รัตนโกสินทร์ และแบบพระพุทธรูปพม่า ศิลปะมัณฑะเลย์ ๒) พระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว พบที่วัดป่าตุ้มดอน ๓๓ องค์ วัดสันขวาง ๑๗ องค์ เป็นพระพุทธรูปพม่าศิลปะมัณฑะเลย์ นำเข้ามาจากพม่า ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๗๘ มีทั้งพระพุทธรูปและพระสาวกได้แก่พระอุปคุตกับพระบัวเข็ม ที่ฐานพระพุทธรูปส่วนหนึ่งพบจารึกแสดงคติเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา ๕,๐๐๐ และความสุข ๓ ประการ ๓) การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ใช้พื้นที่ของวัดป่าตุ้มดอนเป็นพื้นที่สร้างสรรค์งาน ซึ่งเป็นพื้นที่ของชุมชนไทใหญ่ มีแกนนำชุมชน ๒๐ คนเข้าร่วมกิจกรรม ๕ กิจกรรม เป็นไปตามกระบวนการตามแนวคิดของโคเฮน และอัพฮอฟ ผลจากการวิจัยนี้ทำให้เกิดพันธสัญญาของคนในชุมชนว่าจะช่วยกันสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ประดับตามเสาและคานวิหารวัดป่าตุ้มดอน และเป็นแรงบันดาลใจให้เกิดโครงการสร้างนวัตกรรมของนักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี ทั้งนี้พบว่าคะแนนสุขภาพจิตโดยรวมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มขึ้น และเป็นไปตามหลักพละ ๕ จึงสรุปได้ว่าการร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชนป่าตุ้มดอนมีผลในการเสริมสร้างความสุขของผู้ร่วมกิจกรรม

Research Title: Buddhist Art Therapy: Co-Building A Buddha Flower of Ban Pa Tum Don Community, Phrao District, Chiang Mai Province.
Researcher: Dr. Sirisak Apisakmontree
Somsak Phromchak
Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus.
Fiscal year: 2566 / 2023
Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

Research on Buddhist Art Therapy: Co-Building A Buddha Flower of Ban Pa Tum Don Community, Phrao District, Chiang Mai Province. Use the Mixed Method, emphasis on community involvement have a purpose. The objectives of this research were 1) to study the concepts, beliefs and forms of Buddhist art in Lanna floral Buddha images; 2) to analyze the floral Buddha images in Phrao District, Chiang Mai Province; 3) to create floral Buddha images by people's participation. The results of the research revealed that 1) In the Tipitaka, there are 29 types of flowers used to worship the Lord Buddha, while there are 42 types of flowers used by the Lanna people to worship. The Buddha images of flowers were found from the 24th century at the latest. They are Lanna Buddha images crafted by local artisans who were influenced by Sukhothai, Rattanakosin and Burmese Buddha styles. Mandalay art The Flower Buddha is a lightweight Buddha. 2) Flower Buddha images in Phrao District, 33 of them were found at Wat Pa Tum Don and 17 were found at Wat San Kwang. Imported from Burma between 1895-1935, there are both Buddha images and disciples, including Phra Upakhut and Phra Bua Khem. At the base of the Buddha statue, part of the inscription was found. The inscription illustrates the story of Buddhism spanning 5,000 years and the motto of the Three Happiness in Buddhism. 3) Creation of Buddha flowers with public participation Using the area of Wat Pa Tum Don as a creative area which is the area of the Shan community, 20 community leaders participated in 5 activities in accordance with the process according to the concepts of Cohen & Uphoff. The result of this research resulted in the commitment of the community to build a Buddha image decorated on the pillars and beams of Wat Pa Tum Don Temple. And it is the inspiration for the innovation project of the students of Thong Pha Phum Wittaya School. Kanchanaburi. It was found that the overall mental health scores of the

participants increased and this action is based on the 5 strengths. So it can be concluded that Participating in the construction of Buddha images, flowers of people in Pa Tum Don community resulted in better mental health.

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ ครูบาประเสริฐ ปวโร เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน พระครูวิวัฒน์สุภาคม (อาคม อภิวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน และพระอธิการกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดสันขวาง ในการอำนวยความสะดวกในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลและเข้าร่วมกิจกรรม ขอขอบคุณคณะศรัทธาและประชาชนชุมชนบ้านป่าตุ้มดอนที่ร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ขึ้นในครั้งนี้ ขอขอบคุณพ่อครูสางคำ จางยอด ที่ช่วยอ่านจารึกอักษรไทใหญ่-พม่า ขอบใจนางสาวกิรณา ลี ที่ช่วยอ่านจารึกอักษรธรรมล้านนา ขอขอบคุณ ดร.ชูชีพ โพชะจา ที่ช่วยพิสูจน์อักษรทั้งในส่วนงานวิจัยและชุดองค์ความรู้ ขอบใจนายศิววงศ์ รักวงศ์วริศ นิสิตสาขาวิชาพุทธศิลปกรรมดุษฎีบัณฑิต มจร. และนายรุ่งอรุณ ปัญจเนตร นิสิตพุทธศิลปกรรมมหาบัณฑิต มจร. ที่ลงพื้นที่สำรวจพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ พร้อมเขียนภาพลายเส้นเพื่อการวิเคราะห์รูปแบบทางพุทธศิลปกรรม งานวิจัยนี้เพื่อสืบอายุพระพุทธศาสนาต่อไปให้ครบ ๕,๐๐๐ ปี และสร้างสมบุญกุศลให้ตนเอง ขอให้ผู้วิจัยและผู้ร่วมทำงานและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่าน ถึงสุขทั้ง ๓ ประการ มีพระนิพพานเป็นยอดด้วยกันทุกท่านเทอญ

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ
๓ สิงหาคม ๒๕๖๖

สารบัญ

บทคัดย่อภาษาไทย.....ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....ข

กิตติกรรมประกาศ.....ช

สารบัญ.....ซ

สารบัญตาราง.....ฎ

สารบัญภาพ.....ฐ

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....ต

บทที่ ๑ บทนำ.....๑

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....๑

๑.๒ คำถามวิจัย.....๓

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....๓

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....๔

๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย.....๕

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย.....๕

บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....๖

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน.....๖

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิด.....๖

๒.๑.๒ ความหมาย.....๗

๒.๑.๓ หลักการสำคัญ.....๙

๒.๑.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ.....๑๑

๒.๑.๕ กระบวนการ/ วิธีการ.....๑๒

๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้.....๑๕

๒.๒ ทฤษฎีสัญญวิทยา.....๑๗

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิด.....๑๗

๒.๒.๒ ความหมาย.....๒๔

๒.๒.๓ หลักการสำคัญ.....๒๕

๒.๒.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ.....๒๖

๒.๒.๕ กระบวนการ/วิธีการ.....๒๗

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้.....๒๙

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ศิลปะ.....๓๑

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิด.....๓๑

๒.๓.๒ ความหมาย.....๓๒
๒.๓.๓ หลักการสำคัญ.....๓๕
๒.๓.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ.....๓๖
๒.๓.๕ กระบวนการ/ วิธีการ.....๓๗
๒.๓.๖ การประยุกต์ใช้.....๓๘
๒.๔ แนวคิดอานิสงส์.....๔๐
๒.๔.๑ ที่มาของแนวคิด.....๔๐
๒.๔.๒ ความหมาย.....๔๕
๒.๔.๓ หลักการสำคัญ.....๔๖
๒.๔.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ.....๔๗
๒.๔.๕ กระบวนการ/ วิธีการ.....๔๗
๒.๔.๖ การประยุกต์ใช้.....๔๘
๒.๕ แนวคิดพละ ๕.....๕๑
๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....๕๓
๒.๖.๑ หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง.....๕๓
๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....๕๗
๒.๗ กรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย.....๖๑
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย..... ๖๒
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....๖๒
๓.๒ พื้นที่และองค์กรในการศึกษาวิจัย.....๖๔
๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant).....๖๕
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย.....๖๖
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย.....๖๗
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล.....๖๘
๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย.....๗๑
บทที่ ๔ ผลการวิจัย..... ๗๒
๔.๑ ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรม
พระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา.....๗๒
๔.๑.๑ ประวัติความสำคัญของการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้.....๗๒
๔.๑.๒ อานิสงส์การบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้.....๗๙
๔.๑.๓ อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปดอกไม้.....๘๕
๔.๑.๔ กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้.....๘๗
๔.๑.๕ พุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้.....๙๒
๔.๒ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่.....๑๐๑
๔.๒.๑ การศึกษาพื้นที่และชุมชนที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....๑๐๑

๔.๒.๒ พระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ้มดอน..... ๑๑๕
๔.๒.๓ พระพุทธรูปดอกไม้วัดสันขวาง..... ๑๔๘
๔.๒.๔ การวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่.....๑๖๕
๔.๒.๕ การวิเคราะห์จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่.....๑๗๙
๔.๓ การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
ที่ชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่.....๑๙๐
๔.๓.๑ กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้.....๑๙๐
๔.๓.๒ การวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้..... ๒๓๙
๔.๔ การวิเคราะห์ความสุขผู้เข้าร่วมกิจกรรม (พุทธศิลปกรรมบำบัด).....๒๔๓
๔.๔.๑ การวิเคราะห์แบบทดสอบความสุขกรมสุขภาพจิต.....๒๔๓
๔.๔.๒ การวิเคราะห์ความสุขจากการจัดกิจกรรมตามหลักพละ ๕..... ๒๔๕
๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย.....๒๔๘
บทที่ ๕ สรุป และข้อเสนอแนะ.....๒๕๐
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....๒๕๐
๕.๑.๑ แนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปะกรรม
พระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในเอกสาร.....๒๕๐
๕.๑.๒ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่.....๒๕๓
๕.๑.๓ การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน.....๒๕๖
๕.๑.๔ ความสุขของผู้เข้าร่วมกิจกรรม (พุทธศิลปกรรมบำบัด).....๒๕๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย.....๒๕๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....๒๖๔
๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....๒๖๔
๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้.....
๒๖๔๔
๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....
๒๖๗๗

บรรณานุกรม.....
๒๖๘๘

ภาคผนวก..... ๒๗๕
ภาคผนวก ก. เครื่องมือวิจัย.....๒๗๖
ภาคผนวก ข. หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ.....๒๘๔
ภาคผนวก ค. ภาพกิจกรรมลงพื้นที่.....๒๙๐
ภาคผนวก ง. การรายงานผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย.....๒๙๓

ประวัติผู้วิจัย.....
๒๙๖๖

สารบัญตาราง

ตารางที่ **หน้า**

ตารางที่ ๑ กิจกรรมการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้.....๖๓
ตารางที่ ๒ รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้.....๖๕
ตารางที่ ๓ ลำดับอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุต่างๆ จากใบลานล้านนา.....๘๖
ตารางที่ ๔ แสดงสัญลักษณ์ใต้ฐานรูปปลา หอย ใบบัว.....๑๗๘
ตารางที่ ๕ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๗๙
ตารางที่ ๖ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๘๐
ตารางที่ ๗ กิจกรรมการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้.....๑๙๒
ตารางที่ ๘ รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม.....๑๙๓
ตารางที่ ๙ วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชน
ป่าตุ้มดอน ตามกระบวนการการมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัพฮอฟ.....๒๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สารบัญภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ **หน้า**

ภาพที่ ๑ พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่.....๙๔
ภาพที่ ๒ พระพุทธรูปข้าวคู่ชีวิตครูบาศรีวิชัย พิพิธภัณฑ์ครูบาศรีวิชัย
วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน.....๙๕
ภาพที่ ๓ พระพุทธรูปดอกไม้ วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา.....๙๖
ภาพที่ ๔ งานกฐินวัดป่าตุ้มดอน พ.ศ. ๒๕๖๓.....๑๐๓
ภาพที่ ๕ แผนผังวัดป่าตุ้มดอน.....๑๐๗
ภาพที่ ๖ วิหารวัดป่าตุ้มดอน.....๑๐๘
ภาพที่ ๗ พระประธานในวิหารวัดป่าตุ้มดอน.....๑๐๙
ภาพที่ ๘ พระพุทธรูปดอกไม้และพระพุทธรูปอื่นๆ เก็บรักษาไว้ในวิหาร วัดป่าตุ้มดอน.....๑๐๙
ภาพที่ ๙ แผนผังวัดสันขวาง.....๑๑๑
ภาพที่ ๑๐ วิหารวัดสันขวาง.....๑๑๒
ภาพที่ ๑๑ พระประธานในวิหารวัดสันขวาง.....๑๑๓
ภาพที่ ๑๒ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้
วัดป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่.....๑๑๔
ภาพที่ ๑๓ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้วัดสันขวาง อ. พร้าว จ. เชียงใหม่.....๑๑๔
ภาพที่ ๑๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๑๕
ภาพที่ ๑๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๑๖
ภาพที่ ๑๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๑๗
ภาพที่ ๑๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๔ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๑๘
ภาพที่ ๑๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๕ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๑๙
ภาพที่ ๑๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๖ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๐
ภาพที่ ๒๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๗ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๑
ภาพที่ ๒๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๘ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๒
ภาพที่ ๒๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๙ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๓
ภาพที่ ๒๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๐ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๔
ภาพที่ ๒๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๑ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๕
ภาพที่ ๒๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๒ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๖
ภาพที่ ๒๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๓ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๗
ภาพที่ ๒๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๔ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๘
ภาพที่ ๒๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๕ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๒๙
ภาพที่ ๒๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๖ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๐
ภาพที่ ๓๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๗ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๑
ภาพที่ ๓๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๘ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๒

ภาพที่ ๓๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๙ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๓
ภาพที่ ๓๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๐ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๔
ภาพที่ ๓๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๑ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๕
ภาพที่ ๓๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๒ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๖
ภาพที่ ๓๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๓ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๗
ภาพที่ ๓๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๔ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๘
ภาพที่ ๓๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๕ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๓๙
ภาพที่ ๓๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๖ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๐
ภาพที่ ๔๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๗ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๑
ภาพที่ ๔๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๘ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๒
ภาพที่ ๔๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๙ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๓
ภาพที่ ๔๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๐ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๔
ภาพที่ ๔๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๑ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๕
ภาพที่ ๕๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๒ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๖
ภาพที่ ๕๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๓ วัดป่าตุ้มดอน.....๑๔๗
ภาพที่ ๕๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑ วัดสันขวาง.....๑๔๘
ภาพที่ ๕๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒ วัดสันขวาง.....๑๔๙
ภาพที่ ๕๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓ วัดสันขวาง.....๑๕๐
ภาพที่ ๕๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๔ วัดสันขวาง.....๑๕๑
ภาพที่ ๖๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๕ วัดสันขวาง.....๑๕๒
ภาพที่ ๖๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๖ วัดสันขวาง.....๑๕๓
ภาพที่ ๖๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๗ วัดสันขวาง.....๑๕๔
ภาพที่ ๖๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๘ วัดสันขวาง.....๑๕๕
ภาพที่ ๖๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๙ วัดสันขวาง.....๑๕๖
ภาพที่ ๖๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๐ วัดสันขวาง.....๑๕๗
ภาพที่ ๖๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๑ วัดสันขวาง.....๑๕๘
ภาพที่ ๖๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๒ วัดสันขวาง.....๑๕๙
ภาพที่ ๖๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๓ วัดสันขวาง.....๑๖๐
ภาพที่ ๖๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๔ วัดสันขวาง.....๑๖๑
ภาพที่ ๗๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๕ วัดสันขวาง.....๑๖๒
ภาพที่ ๗๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๖ วัดสันขวาง.....๑๖๓
ภาพที่ ๗๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๗ วัดสันขวาง.....๑๖๔
ภาพที่ ๗๓ พระพุทธรูปยืน ทรงเครื่อง วัดป่าตุ้มดอน.....๑๗๐
ภาพที่ ๗๔ พระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่อง มงกุฎสูง วัดป่าตุ้มดอน.....๑๗๑
ภาพที่ ๗๕ พระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่อง สวมมงกุฎเตี้ย วัดป่าตุ้มดอน.....๑๗๑
ภาพที่ ๗๖ พระพุทธรูปนั่ง ไม่ทรงเครื่อง วัดป่าตุ้มดอน.....๑๗๓

ภาพที่ ๗๗ พระอุปคุต วัดป่าตุ้มดอน.....๑๗๕
ภาพที่ ๗๘ พระบัวเข็ม วัดป่าตุ้มดอน.....๑๗๖
ภาพที่ ๗๙ พระพุทธรูปดอกไม้ มีจารึก พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๔๐
ก่อนการสร้างวิหารวัดป่าตุ้มดอน.....๑๘๖
ภาพที่ ๘๐ พระพุทธรูปดอกไม้ มีจารึก พ.ศ. ๒๔๖๗-๒๔๗๘
หลังการสร้างวิหารวัดป่าตุ้มดอน.....๑๘๗
ภาพที่ ๘๑ การร่วมกันตากดอกไม้ของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน.....๑๙๕
ภาพที่ ๘๒ การร่วมกันเก็บดอกไม้ที่ได้มาจากวัดพระธาตุดอยคำ.....๑๙๖
ภาพที่ ๘๓ การตากดอกไม้ของคนในชุมชน.....๑๙๖
ภาพที่ ๘๔ การร่วมกันเก็บดอกไม้ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่.....๑๙๗
ภาพที่ ๘๕ ดอกกุหลาบตากแห้งจากการบริจาคของประชาชนทั่วไป.....๑๙๗
ภาพที่ ๘๖ การบดดอกไม้แห้งด้วยเครื่องบด ที่โรงบดยา ตำบลหายยา อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่.....๑๙๘
ภาพที่ ๘๗ ภายหลังการบดดอกไม้แห้ง.....๑๙๙
ภาพที่ ๘๘ ผงดอกไม้ที่นำไปใช้ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูป.....๑๙๙
ภาพที่ ๘๙ แบบพระพุทธรูปดอกไม้จากวัดป่าตุ้มดอนและวัดสันขวางที่ได้รับการคัดเลือก.....๒๐๑
ภาพที่ ๙๐ การออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้สำหรับการสร้างสรรค์.....๒๐๑
ภาพที่ ๙๑ ดินน้ำมันสำหรับการสร้างสรรค์ประติมากรรมต้นแบบ.....๒๐๔
ภาพที่ ๙๒ กระดานไม้แผ่นรองปั้น.....๒๐๔
ภาพที่ ๙๓ อุปกรณ์สำหรับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปต้นแบบ.....๒๐๕
ภาพที่ ๙๔ การขึ้นโครงพื้นรองรับรูปทรงพระพุทธรูป.....๒๐๖
ภาพที่ ๙๕ การขึ้นโครงพื้นรองรับรูปทรงพระพุทธรูปและรายละเอียดลวดลาย.....๒๐๗
ภาพที่ ๙๖ การขึ้นโครงรูปทรงพระพุทธรูปและโครงสร้างซุ้มเรือนแก้วและฐานบัว.....๒๐๘
ภาพที่ ๙๗ ขั้นตอนการการเพิ่มปริมาตรของพื้นผิวรายละเอียดลวดลาย.....๒๐๘
ภาพที่ ๙๘ ผลงานประติมากรรมต้นแบบเสร็จสมบูรณ์.....๒๐๙
ภาพที่ ๙๘ ผ้าก๊อซสำหรับใช้ทายางซิลิโคน.....๒๑๐
ภาพที่ ๙๙ ยางซิลิโคนและน้ำยาเร่งให้ซิลิโคนแห้ง สำหรับทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน.....๒๑๐
ภาพที่ ๑๐๐ ใยมะพร้าว และปูนพลาสเตอร์ สำหรับทำพิมพ์ครอบ.....๒๑๑
ภาพที่ ๑๐๑ ขั้นตอนการการทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ทางยางซิลิโคน ๒ ชั้น
และปูผ้าก๊อซผ้าชุมยางซิลิโคน.....๒๑๒
ภาพที่ ๑๐๒ ขั้นตอนการการทำพิมพ์ครอบด้วยปูนพลาสเตอร์
และเพิ่มความแข็งชั้นที่ ๒ ด้วยการผสมใยมะพร้อมชุมปูนพลาสเตอร์.....๒๑๓
ภาพที่ ๑๐๓ การถอดแม่พิมพ์ซิลิโคน.....๒๑๓
ภาพที่ ๓๐๔ แม่พิมพ์ซิลิโคนสำเร็จ.....๒๑๓
ภาพที่ ๑๐๕ ผงกาว.....๒๑๕
ภาพที่ ๑๐๖ ผงดอกไม้ ๔ ส่วน.....๒๑๕

ภาพที่ ๑๐๗ ผงกาว ๔ ส่วน.....๒๑๖
ภาพที่ ๑๐๘ ใส่น้ำสะอาด ๒ ส่วน.....๒๑๖
ภาพที่ ๑๐๙ คนให้เข้ากัน.....๒๑๖
ภาพที่ ๑๑๐ การเตรียมแม่พิมพ์ยางซิลิโคน.....๒๑๗
ภาพที่ ๑๑๑ ใส่ผงดอกไม้ให้เต็มแม่พิมพ์ยางซิลิโคน
และกดให้แน่นเพื่อไม่ให้เกิดฟองอากาศ.....๒๑๗
ภาพที่ ๑๑๒ การแกะแม่พิมพ์ยางซิลิโคน.....๒๑๗
ภาพที่ ๑๑๓ การขัดตกแต่งผิวด้านข้างให้เรียบร้อย.....๒๑๗
ภาพที่ ๑๑๔ การขูดด้านหลังพระดอกไม้ให้เรียบ.....๒๑๘
ภาพที่ ๑๑๕ การเตรียมประกบแผ่นไม้เข้ากับพระพุทธรูป.....๒๑๘
ภาพที่ ๑๑๖ ภายหลังการประกบแผ่นไม้เข้ากับด้านหลังพระพุทธรูปแล้ว.....๒๑๙
ภาพที่ ๑๑๗ การตกแต่งแผ่นไม้ด้วยสีทองบริเวณขอบด้านข้าง และสีดำที่ฐาน.....๒๑๙
ภาพที่ ๑๑๘ การตกแต่งแผ่นไม้ด้วยสีแดง.....๒๒๐
ภาพที่ ๑๑๙ การทำแม่แบบลายฉลุสำหรับการทำลายคำ.....๒๒๐
ภาพที่ ๑๒๐ การตกแต่งด้านหลังด้วยลายคำรูปหม้อปูรณฆฏะ.....๒๒๑
ภาพที่ ๑๒๑ ภายหลังการตกแต่งพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๒๑
ภาพที่ ๑๒๒ ต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๒๒
ภาพที่ ๑๒๓ ลายเส้นต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๒๓
ภาพที่ ๑๒๔ ป้ายรวมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ณ วัดป่าตุ้มดอน.....๒๒๕
ภาพที่ ๑๒๕ การจัดเตรียมสถานที่.....๒๒๖
ภาพที่ ๑๒๖ การเรียนรู้วิธีการหล่อพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๒๗
ภาพที่ ๑๒๗ ผงดอกไม้ชนิดต่างๆ ในชุมชน.....๒๒๘
ภาพที่ ๑๒๘ การอธิบายขั้นตอนการหล่อพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๒๘
ภาพที่ ๑๒๙ ปฏิบัติการร่วมกันหล่อพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๒๙
ภาพที่ ๑๓๐ การตกแต่งพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๓๐
ภาพที่ ๑๓๑ วัสดุในการทำลายคำด้านหลังพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๓๑
ภาพที่ ๑๓๒ การทดลองทำลายคำประดับด้านหลังพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๓๑
ภาพที่ ๑๓๓ ผลงานการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชน.....๒๓๒
ภาพที่ ๑๓๔ ร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้.....๒๓๓
ภาพที่ ๑๓๕ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน.....๒๓๕
ภาพที่ ๑๓๖ คณะผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชนป่าตุ้มดอนถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่
วัดป่าตุ้มดอน.....๒๓๕
ภาพที่ ๑๓๗ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง.....๒๓๖
ภาพที่ ๑๓๘ คณะผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชนป่าตุ้มดอน
ถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง.....๒๓๖
ภาพที่ ๑๓๙ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดหนองปลามัน.....๒๓๗

ภาพที่ ๑๔๐ เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน เจ้าอาวาสวัดสันขวาง ผู้วิจัย และชาวบ้าน
ร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดหนองปลามัน.....๒๓๗
ภาพที่ ๑๔๑ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต.....๒๓๘
ภาพที่ ๑๔๒ ชาวบ้านช่วยกันอัญเชิญพระพุทธรูปดอกไม้ พระไตรปิฎก และผ้าไตร
ไปถวายที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต.....๒๓๘
ภาพที่ ๑๔๓ นักวิจัยมอบผลงานการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ให้กับ มจร.....๒๓๙
ภาพที่ ๑๔๔ การโค้งงอและแตกหักของพระพุทธรูปดอกไม้.....๒๕๙
ภาพที่ ๑๔๕ การแก้ปัญหาด้วยการยึดกับโต๊ะ.....๒๖๐
ภาพที่ ๑๔๖ การแก้ปัญหาด้วยการใช้วัสดุที่มีน้ำหนักกดทับ.....๒๖๐
ภาพที่ ๑๔๗ ก่อนและหลังการแก้ปัญหาการหดตัวของวัสดุ.....๒๖๐
ภาพที่ ๑๔๘ ชื่อภายในวิหารวัดป่าตุ้มดอน ที่คนในชุมชนวางโครงการว่าจะประดับ
พระพุทธรูปดอกไม้ซึ่งสร้างจากแม่พิมพ์ครั้งนี้.....๒๖๒
ภาพที่ ๑๔๙ ผงดอกไม้แห้งและวัสดุอื่นๆ ในการทดลองสร้างสรรค์พระพุทธรูป
ของนักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี.....๒๖๓
ภาพที่ ๑๕๐ นักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา
กำลังปั้นพระพุทธรูปจากผงดอกไม้ผสมปูนหมัก.....๒๖๓
ภาพที่ ๑๕๑ โครงการที่ ๕๓๗ เป็นโครงการที่ได้รับแรงบัลดาลใจจากผลการวิจัย.....๒๖๔
ภาพที่ ๑๕๒ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่.....๓๑๓
ภาพที่ ๑๕๓ การร่วมกันเก็บดอกไม้เป็นวัสดุหลักในการทำพระพุทธรูปดอกไม้.....๓๑๓
ภาพที่ ๑๕๔ การร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้.....๓๑๔
ภาพที่ ๑๕๕ การร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้.....๓๑๔
ภาพที่ ๑๕๖ นักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยาสร้างสรรค์ผลงานจากแรงบันดาลใจการสร้าง
พระพุทธรูปดอกไม้.....๓๑๗
ภาพที่ ๑๕๗ รายชื่อโครงการที่ผ่านการคัดเลือก.....๓๑๗
ภาพที่ ๑๕๘ การจัดแสดงผลงานของนักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา.....๓๑๘
ภาพที่ ๑๕๙ นักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยาได้รับรางวัลชมเชย.....๓๑๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในรายงานวิจัยฉบับนี้ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. คำอธิบายคำย่อในภาษาไทย

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระวินัยปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**	**ภาษา**
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**		**ภาษา**
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์	(ภาษาไทย)
ขุ.วิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ	(ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ฉกฺก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ฉักกนิบาตชาดก	(ภาษาไทย)
ขุ.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ขุ.ป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ปฏิสัมภิทามรรค	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.อป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	อปทาน	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		**ชื่อคัมภีร์**	**ภาษา**
อภิ.ปุ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	ปุคคลบัญญัติ	(ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

พระพุทธเจ้าเป็นพระศาสดาของพระพุทธศาสนา รูปเปรียบของพระพุทธองค์ปรากฏมาแล้วตั้งแต่สมัยพุทธกาล ในลักษณะการแสดงปาฏิหาริย์ เรียกว่าพระพุทธนิรมิตหรือพระพุทธฉาย เช่นในพุทธประวัติตอนยมกปาฏิหีรญาณนิทเทส[๑] หรือธัมมเทสนากถา[๒] เป็นต้น ต่อมาจึงมีการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ แทนพุทธประวัติ เช่นรูปม้ามีฉัตรกางกั้นเป็นสัญลักษณ์แทนการเสด็จออกบวช สร้างรูปบัลลังก์และต้นโพธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ สร้างรูปธรรมจักรและกวางหมอบเป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงปฐมเทศนา สร้างรูปพระสถูปเป็นสัญลักษณ์แทนการปรินิพพาน[๓] เป็นต้น ทั้งนี้ในทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะเชื่อว่า พระพุทธรูปถูกสร้างขึ้นครั้งแรกภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไป ๗๐๐ ปี สมัยพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณะ ที่แคว้นคันธารราฐ ราว พ.ศ. ๖๖๓ – ๗๐๕ มีลักษณะทางประติมาณวิทยาคล้ายกับรูปเคารพของชาวกรีก ซึ่งภายหลังจากที่พระพุทธรูปแพร่หลายไปทั่วโลกแล้ว ในล้านนาสมัยพระเมืองแก้ว จึงมีการแต่งตำนานพระแก่นจันทน์[๔] เพื่ออธิบายที่มาของพระพุทธรูป โดยแต่งให้เรื่องราวย้อนกลับไปร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้กับพระพุทธรูปแก่นจันทน์ว่ามีความเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ เพราะร่วมสมัยกับพระพุทธเจ้า

พระพุทธรูปต่างๆ นั้น ล้วนถูกสร้างสรรค์ขึ้นด้วยวัสดุหลากหลายประเภท ทั้งไม้ สำริด ทองเหลือง หินมีค่า และดอกไม้ การสร้างด้วยวัสดุต่างๆ นี้ในพระพุทธศาสนาเชื่อว่าจะได้รับอานิสงส์ต่างกัน ดังปรากฏในคัมภีร์อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป ฉบับวัดป่าบงจันหว้าว่า พระพุทธรูปที่เขียนบนไม้มีอานิสงส์ ๕ กัป สลักจากหิน หยก ไม้จันทน์ มีอานิสงส์ ๑๓ กัป สร้างจากท่อนไม้ต่างๆ มีอานิสงส์ ๑๗ กัป หล่อด้วยทองเหลืองหรือทองแดง มีอานิสงส์ ๑๙ กัป สร้างด้วยครั่ง มีอานิสงส์ ๒๐ กัป สลักจากงาช้าง มีอานิสงส์ ๒๕ กัป ก่ออิฐถือปูน มีอานิสงส์ ๓๒ กัป สร้างจากหินหรือเงิน มีอานิสงส์ ๔๕ กัป สร้างจากผงดอกไม้ผสมยางรัก มีอานิสงส์ ๑๐๐ กัป สร้างจากทองคำ มีอานิสงส์ ๑๒๐ กัป และสร้างจากแก้วมณี มีอานิสงส์อสงขัยกัป เป็นต้น[๕]

---

[๑] **ขุ.ป**. (ไทย) ๓๑/๑๑๖/๑๗๗-๑๗๘.

[๒] **อภิ.ปุ**. (ไทย) ๓๗/๑๗๓๗/๘๔๑.

[๓] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๓-๔.

[๔] กรมศิลปากร, **ตำนานพระแก่นจันทน์**, (กรุงเทพฯ: เอส บี เค การพิมพ์, ๒๕๖๔), หน้า ๑๐-๑๓.

[๕] มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๘**. (กรุงเทพฯ: ไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒), ๔๒๘๙.

จากคัมภีร์อานิสงส์ข้างต้น พบว่าการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ได้รับอานิสงส์ค่อนข้างสูง รองมาจากพระพุทธรูปที่สร้างจากทองคำและแก้วมณี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่ากับวัสดุผงดอกไม้ที่นำมาใช้ในการสร้างพระพุทธรูปของชาวล้านนา

พระพุทธรูปผงดอกไม้นั้น อาจถูกเรียกด้วยชื่ออื่น เช่น พระพุทธรูปมุกดอกไม้หอม หรือพระพุทธรูปมุก ตามที่จารึกที่ฐานพระพุทธรูปวัดดอกคำ[๖] หรือพระพุทธรูปมุกเกสร วัดหมื่นล้าน[๗] หรือพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ก็เรียก ชาวไทใหญ่เรียกพระปานปอง แปลว่าพระผงดอกไม้ สำหรับในงานวิจัยนี้ เพื่อให้การสื่อความหมายตรงที่สุด จึงเรียกพระพุทธรูปดอกไม้

ในอดีตปรากฏการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในหลากหลายพื้นที่ทั่วเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความนิยมในการใช้วัสดุประเภทนี้ อาทิ การสร้างพระมหามัยมุนีองค์จำลองในเมืองมัณฑะเลย์ พระบัวเข็มในทะเลสาบอินเล เมืองตองยี พระพุทธรูปเครื่องเขินวัดปางล้อ เมืองเชียงตุง ประเทศพม่า พระเกสรดอกไม้เมืองหลวงพระบาง ประเทศลาว หลวงพ่อเกสร วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดภูเก็ต หลวงปู่ใหญ่เกสร วัดโนนพระ จังหวัดอุดรธานี พระเกสรดอกไม้ วัดสารพัดนึก จังหวัดอุบลราชธานี หลวงพ่อพุทธเกสร วัดกระโดงทอง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา สำหรับในล้านนาพบที่วัดหมื่นล้าน วัดพันเตา วัดดอกคำ วัดทรายมูลเมือง วัดกู่เต้า วัดผ้าขาว จังหวัดเชียงใหม่ พระปานปองที่วัดป่าลาน วัดผาบ่องเหนือ วัดก้ำก่อ วัดหัวเวียง วัดจองคำ วัดคำใน วัดม่วยต่อ วัดชุ่ม วัดหลวง วัดป่าขาม จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดม่อนปู่ยักษ์ วัดม่อนสัณฐาน วัดศรีชุม จังหวัดลำปาง วัดจอมสวรรค์ จังหวัดแพร่ วัดป่าเป้า วัดสันขวาง และวัดป่าตุ้มดอน จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

ในปัจจุบันพบว่าการสร้างพระพุทธรูปประเภทนี้ได้ลดปริมาณลงมาก จนแทบจะไม่เป็นที่รู้จักของผู้คนในสังคมล้านนา แต่ยังคงปรากฏอยู่ในพื้นที่วัฒนธรรมไทใหญ่ พม่า เช่น การสร้างพระบัวเข็มจำลองที่ทะเลสาบอินเล เป็นต้น นอกจากปริมาณการสร้างสรรค์งานจะมีน้อยแล้ว การทำวิจัยเกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้ก็ยังมีปริมาณน้อยด้วยเช่นกัน พบเพียงงานดุษฎีนิพนธ์ของทิพวรรณ ทั่งมั่งมี[๘] สาขาวิชาภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและสาละวินศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เท่านั้น ที่ศึกษาภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ เพื่อนำองค์ความรู้ที่ได้ไปสร้างสรรค์พระพุทธรูปร่วมสมัย และในส่วนโครงการต่างๆ ของมหาวิทยาลัยในล้านนา ก็พบเพียงโครงการพัฒนาองค์ความรู้และสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระปานปอง พระพุทธรูปที่สร้างจากดอกไม้ของชาวไทใหญ่ เพื่อการศึกษาและการท่องเที่ยว ในพื้นที่ อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ ของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ที่จัดทำขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๖๒ เท่านั้น ด้วยสถานการณ์ในปัจจุบัน จึงเป็นเรื่องที่จำเป็นต้องค้นหาองค์ความรู้และสืบสานการ

---

[๖] ฮันท์ เพนธ์. **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่**. (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙), หน้า ๑๒๒.

[๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕.

[๘] ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี. “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาลุ่มแม่น้ำโขงและสาละวินศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๖), หน้า ๓๐๒-๓๐๙.

สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมประเภทนี้อย่างเร่งด่วน ก่อนที่จะสูญหายไปจากพื้นที่ความทรงจำของชาวล้านนา

งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นงานวิจัยที่ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้และนำผลการวิจัยไปสังเคราะห์เพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ขึ้นมาใหม่ จึงเป็นทั้งการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ไปพร้อมกัน ภายใต้โครงการวิจัยพุทธศิลปกรรมบำบัด ที่ต้องการสร้างความสุขให้กับประชาชนด้วยการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมประเภทต่างๆ

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยจะเน้นไปที่กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยประชาชนมีส่วนร่วม ใช้ชุมชนป่าตุ้มดอน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ อันเป็นชุมชนที่ใช้ในการศึกษา เนื่องจากในชุมชนดังกล่าวมีลักษณะเฉพาะ คือ เป็นชุมชนไทใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีวัดป่าตุ้มดอนซึ่งเป็นวัดไทใหญ่ที่พบพระพุทธรูปดอกไม้เป็นจำนวนมากถึง ๓๓ องค์ ซึ่งยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งผลจากโครงการการพัฒนาองค์ความรู้และสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระปานปองโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๖๒ นั้น ทำให้คนในชุมชนป่าตุ้มดอนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของพระพุทธรูปดอกไม้ระดับหนึ่งแล้ว เกิดการรวมตัวกันเพื่อช่วยกันอนุรักษ์พระโบราณของวัด เมื่อมีการนำเสนอโครงการวิจัยนี้ ประชาชนจึงเกิดความตื่นตัวที่จะได้มีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้กันด้วยตนเอง ประการสำคัญผู้วิจัยมีเครือข่ายการทำงานอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว จึงนำมาซึ่งความสะดวกในการเข้าไปในพื้นที่วิจัย

๑.๒ คำถามวิจัย

๑.๒.๑ แนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในเอกสารเป็นเช่นไร

๑.๒.๒ รูปแบบพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน และวัดใกล้เคียงใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ มีลักษณะและโดดเด่นอย่างไร

๑.๒.๓ กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่บ้านป่าตุ้มดอนเป็นเช่นไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในเอกสาร

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

๑.๓.๓ เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา/ประเด็นการวิจัย มุ่งการศึกษาตัวชี้วัดความสุขในมิติต่างๆ คือ

๑) ศึกษาแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ที่พบในล้านนาผ่านกระบวนการศึกษาเอกสาร

๒) ศึกษาสภาพแวดล้อม วัดในชุมชนป่าตุ้มดอนและใกล้เคียงที่มีพระพุทธรูปดอกไม้ผ่านกระบวนการลงพื้นที่ภาคสนาม

๓) วิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในชุมชนวัดป่าตุ้มดอนและใกล้เคียงในเขต อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ผ่านกระบวนการลงพื้นที่ภาคสนาม

๔) สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากกระบวนการศึกษาเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่/องค์กร ศึกษาในพื้นที่ อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ โดยเป็นการศึกษาแบบเจาะจงกับกลุ่มเป้าหมายจากองค์กร ชุมชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ได้แก่

(๑) วัดป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ที่ภายในวัดประดิษฐานพระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๓๓ องค์ ทั้งคนในชุมชนมีประสบการณ์ร่วมทำโครงการพุทธรูปดอกไม้ใน พ.ศ. ๒๕๖๒ โดยจะใช้พื้นที่ของวัดป่าตุ้มดอนเป็นพื้นที่สำหรับสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

(๒) วัดสันขวาง อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ที่ภายในวัดประดิษฐานพระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๑๗ องค์

(๓) ชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ที่ประชาชนในชุมชนจะเป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) โดยเป็นการศึกษาวิจัยในเชิงลึก มุ่งเน้นการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ ราย ดังนี้

๑) พระสงฆ์ ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพระดอกไม้ในพื้นที่ อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ จำนวน ๓ รูป ได้แก่ ๑) พระครูวิวัฒน์สุภาคม (อาคม อภิวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน ๒) พระอธิการกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดสันขวาง และ ๓) ครูบาประเสริฐ ปวโร เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน

๒) ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปกรรม จำนวน ๒ คน ได้แก่ ๑) ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช สาขาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม และ ๒) รศ.ดร. ฉลอง เดช คูภานุมาศ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๓) ผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ จำนวน ๒ คน ได้แก่ ๑) นายอภัย คืนมาเมือง ๒) นายดำรงค์ ลือชา

๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา ตั้งแต่ ๒๕๖๕ – ๒๕๖๖

๔.๕ ขอบเขตด้านแนวคิด ทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

๑) แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

๒) ทฤษฎีสัญวิทยา

๓) แนวคิดการสร้างสรรค์ศิลปะ

๔) แนวคิดอานิสงส์

๕) แนวคิดพละ ๕

๑.๕ คำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

พุทธศิลปกรรมบำบัด หมายถึง การใช้งานพุทธศิลปกรรมในการเสริมสร้างความสุขของผู้ร่วมกิจกรรมตามหลักพละ ๕

พระพุทธรูปดอกไม้ หมายถึง พระพุทธรูปที่สร้างจากผงดอกไม้เป็นมวลสารหลัก

เจ้าพาล้าปานปอง หมายถึง พระพุทธรูปดอกไม้ เป็นภาษาไทใหญ่

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การมีส่วนร่วมของชุมชนไทใหญ่ที่บ้านป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ.เชียงใหม่ ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ประกอบด้วย การวางแผนดำเนินงาน กระบวนการคัดเลือกรูปแบบพระพุทธรูปที่จะสร้าง กระบวนการเก็บดอกไม้ ตากแดด บดดอกไม้ กระบวนการเตรียมสมุก กระบวนการหล่อพระพุทธรูปด้วยแม่พิมพ์ ๒ ซีก และกระบวนการตกแต่งผิวพระพุทธรูป

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทราบแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในเอกสาร

๑.๖.๒ ทราบสภาพพื้นที่ และประวัติชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๑.๖.๓ ทราบรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในชุมชนวัดป่าตุ้มดอนและใกล้เคียง ในเขต อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ผ่านกระบวนการลงพื้นที่ภาคสนาม

๑.๖.๔ ได้สร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยพุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ของชุมชนบ้านป่าตุ้ม ดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ศิลปะโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา การสร้างสรรค์ศิลปะ และการวิจัยแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้ แนวคิดการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน แนวคิดการสร้างสรรค์งานศิลปะ ทฤษฎีสัญศาสตร์ แนวคิดเกี่ยวกับอานิสงส์ และแนวคิดหลักพละ ๕ สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นงานวิจัยที่สัมพันธ์กับแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน

แนวคิดการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสำคัญสำหรับการทำงานวิจัยนี้ เนื่องจากจะทำให้เกิดความร่วมมือในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้อย่างแท้จริง ที่สำคัญจะทำให้คนในชุมชนมีความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของพระพุทธรูปดอกไม้ร่วมกัน ก่อเกิดความรักความหวงแหนในสิ่งได้ร่วมสร้างสรรค์ด้วยกัน

๒.๑.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชมมีความสัมพันธ์กับแนวคิดอื่นๆ[๑] เช่น แนวคิดการเกลี้ยกล่อมมวลชนของมาสโลว์ แนวคิดแรงจูงใจ และแนวคิดความคาดหวังของ Victor Vroom เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดเป็นแนวคิดทางตะวันตกที่เกิดขึ้นในยุควิทยาศาสตร์ ทั้งหมดเป็นพื้นฐานของแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน ในลักษณะการชักจูง สร้างแรงจูงใจ หรือสร้างความคาดหวัง เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้น

แนวคิดการเกลี้ยกล่อมมวลชนของมาสโลว์ กล่าวว่า การเกลี้ยกล่อม หมายถึง การใช้คำพูดหรือการเขียน เพื่อมุ่งให้เกิดความเชื่อถือ และการกระทำ ซึ่งการเกลี้ยกล่อมมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในการปฏิบัติงานและถ้าจะให้ เกิดผลดีผู้เกลี้ยกล่อมจะต้องมีศิลปะในการสร้างความสนใจในเรื่องที่จะเกลี้ยกล่อม

แนวคิดแรงจูงใจ (Motivation) อธิบายแรงจูงใจว่าเป็นสิ่งซึ่งควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ อันเกิดจากความต้องการ (Needs) พลังกดดัน (Drives) หรือ ความปรารถนา (Desires) ที่จะ

---

[๑] อคิน รพีพัฒนา, **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย.** (กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภาการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๗-๘.

พยายามดิ้นรนเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ ซึ่งอาจจะเกิดมาตามธรรมชาติ หรือจากการเรียนรู้ก็ได้ อาจเกิดจากสิ่งเร้าภายในหรือภายนอกก็ได้

แนวคิดความคาดหวังของ Vroom เป็นการอธิบายอย่างละเอียดเกี่ยวกับการจูงใจ โดยกล่าวถึงประสิทธิภาพของความคาดหวังในความพยายามของแต่ละบุคคล ว่าจะเป็นอย่างไรบ้าง และเกิดขึ้นด้วยองค์ประกอบใดเป็นตัวผลักดันสนับสนุน

๒.๑.๒ ความหมาย

การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนช่วยวิจัยในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผนการทำงานวิจัย การร่วมตัดสินใจ การร่วมในการทำวิจัย การร่วมในผลประโยชน์ และการร่วมในการประเมินผล โดยการมีส่วนร่วมนี้ วิลเลี่ยม[๒] มีแนวคิดว่าเป็นการมีส่วนร่วมทางสังคมทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งเป็นเหตุให้บรรลุจุดมุ่งหมายการทำงานนั้นๆ ทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ด้วยเหตุนี้จึงสามารถสรุปลักษณะของการมีส่วนร่วมได้ ๔ ประการ คือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล[๓]

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์[๔] ได้อธิบายเพิ่มเติมแนวคิดการมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ประการดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ มีผลโดยตรงต่อขั้นตอนอื่นๆ

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านต่างๆ ประกอบไปด้วยผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์ ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึงการเกี่ยวข้องทางจิตและอารมณ์ (Mental and Emotion Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์ (Group

---

[๒] ธนวัฒน์ คำภีลานนท์. “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, (๒๕๕๐), น. หน้า ๙.

[๓] ทานตะวัน อินทร์จันทร์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาลเมืองลำพูน”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙

[๔] ธนวัฒน์ คำภีลานนท์. “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี”, หน้า ๒๑ -๒๒.

Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นสิ่งเร้าให้กระทำการ (Contribution) ให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น ทำให้เกิดความรู้ร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย[๕]

จงกล ชุมพรัตน์ และสมศรี ชูจิตร ได้สรุปถึงการมีส่วนร่วมไว้ว่าเป็นการร่วมมือร่วมปฏิบัติและร่วมรับผิดชอบด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นของปัจเจกบุคคลหรือของกลุ่มทั้งนี้เพื่อให้เกิดการดำเนินการพัฒนาและการมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาและการลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ สำหรับมิติที่สาม ได้แก่การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน และในการประเมินผล[๖]

ณรงค์ วารีชล ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่ากระบวนการที่ประชาชนมีความสมัครใจเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงเพื่อตัวประชาชนเอง โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อตนเองทั้งนี้มิใช่เป็นการกำหนดกรอบแนวคิดจากบุคคลภายนอก[๗]

อคิน รพีพัฒนา กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น หมายความว่า การให้ประชาชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา เป็นผู้ที่ทำทุกอย่าง ไม่ใช่ว่าเรากำหนดไปแล้วว่าให้ประชาชนเข้ามาร่วมในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ทุกอย่างต้องเป็นเรื่องของประชาชนที่จะคิดขึ้นมา ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคมในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตน อย่างเป็นตัวของตัวเอง[๘]

อย่างไรก็ตามการที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานหรือไม่นั้น องค์การอนามัยโลก[๙] อธิบายว่าขึ้นกับปัจจัยหลายประการ ได้แก่

---

[๕] นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, **แนวคิดแนวทางการพัฒนาชุมชน**, (กรุงเทพฯ : กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

[๖] จงกล ชุมพรัตน์ และสมศรี ชูจิตร, **รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุนชนลีเล็ด ในการอนุรักษ์ป่าชายเลน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**, (สุราษฎร์ธานี: วิทยาลัยตาปี, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

[๗] ณรงค์ วารีชล ณรงค์ วารีชล. “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาเทศบาลสู่เมืองน่าอยู่ : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบางพระ”, **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารทั่วไป วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลยับูรพา. ๒๕๕๑), หน้า ๑๘.

[๘] อคิน รพีพัฒนา, **การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย**, หน้า ๓๒๐.

[๙] ยุพิน ระพิพันธุ์. “ความรู้ ทัศนคติและการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการจำแนกประเภทมูลฝอยที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้งในเขตเทศบาลเมืองพนัส อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต** สาขาพัฒนาชุมชน, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๒๑-๒๒.

๑) ปัจจัยของสิ่งจูงใจจากสภาพความเป็นจริง ผู้คนในชุมชนจะเข้าร่วมหรือไม่นั้น การมองเห็นว่าตนจะได้ประโยชน์ตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไปมากน้อยเพียงใด เป็นปัจจัยหนึ่งที่ในการตัดสินใจ นอกจากนั้นการชักชวนจากเพื่อนบ้านหรือคนในชุมขนก็เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการตัดสินใจได้เช่นกัน

๒) ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าบางคนในชุมชนต้องการที่จะเข้าร่วมทำวิจัย แต่อาจไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้เพราะมองไม่เห็นช่องทางของการมีส่วนร่วม หรือเข้าร่วมแล้วก็ไม่ได้รับในสิ่งที่ตนคาดหวังไว้ เนื่องจากการเข้ามามีส่วนร่วมนั้น มิได้จัดรูปแบบความสัมพันธ์ที่เหมาะสม เช่น ภาวะผู้นำ ลักษณะการทำงาน กฎระเบียบ แบบแผน เป็นต้น ด้วยเหตุนี้นักวิจัยจึงต้องเปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อาจเข้าร่วมโดยตรงหรือมีตัวแทนก็ได้ ควรมีกำหนดเวลาที่แน่ชัด มีกิจกรรมที่แน่นอน

๓) ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม โดยปกติที่ผ่านมาในกิจกรรมหนึ่งๆ แม้ว่าประชาชนจะเห็นด้วยและมีโอกาสเข้าร่วม แต่ไม่อาจกำหนดเป้าหมาย วิธีการ หรือ ผลประโยชน์ของกิจกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้เจ้าหน้าที่ของรัฐเป็นผู้กระทำแทน

โดยปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้มีการตัดสินใจว่าจะเข้าร่วมหรือไม่ ได้แก่ ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ [๑๐] และการที่งานวิจัยที่ประชาชนมีส่วนร่วมจะสำเร็จหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ ที่สำคัญ เช่น เป็นโครงการที่ประชาชนต้องการ ลักษณะของชาวบ้านเองที่มีความขยันขันแข็ง สามัคคี หรือมีผู้นำที่ดี เป็นโครงการสำคัญ มีงบประมาณมากพอ มีเจ้าหน้าที่วิชาการสนับสนุน และปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบ เช่น การคมนาคมสะดวก วัสดุพร้อม เป็นต้น [๑๑]

๒.๑.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วม โดย ถวิลวดี บุรีกุล เชื่อว่า หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วยลักษณะ ๓ ประการ คือ

๑) ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วม หรือไม่ก็ได้การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วย ความสมัครใจ การถูกบังคับให้เข้าร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม

๒) ต้องมีความเสมอภาค บุคคลที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น

---

[๑๐] นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. “กลวิธีแนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน” ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ), **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.** (กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗: หน้า ๑๘๓.

[๑๑] พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม.** (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๒๔๖.

๓) ต้องมีความสามารถ บุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วม ในกิจกรรมนั้น ๆ หมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้น ไม่ได้[๑๒]

มณฑล จันทร์แจ่มใส ได้กล่าวถึงหลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลจะต้องมีและเกิดขึ้นมาโดยตลอด ทั้งนี้เริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนการมีส่วนร่วม ในการวางแผนโครงการการบริหารจัดการดำเนินการตามแผน การเสียสละกำลัง แรงงานของบุคคล ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ กำลังเงิน หรือทรัพยากรที่มีอยู่[๑๓]

ประชุม สุวัติถี กล่าวถึงหลักการของการมีส่วนร่วมของบุคคลว่ามี ๔ ประการ คือ

๑) เป็นบุคคลที่จะต้องมีความสามารถที่จะเข้าร่วม กล่าวคือจะต้องเป็นผู้มีศักยภาพที่จะ เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น จะต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผน การบริหารจัดการ การบริการองค์กรตลอดจนการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

๒) เป็นบุคคลที่มีความพร้อมที่เข้ามามีส่วนร่วม กล่าวคือ ผู้นั้นจะต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพ ที่เปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมได้

๓) เป็นบุคคลที่มีความประสงค์จะเข้าร่วม กล่าวคือ เป็นผู้ที่มีความเต็มใจสมัครใจที่จะ เข้าร่วม เล็งเห็นผลประโยชน์ของการเข้าร่วม จะต้องไม่เป็นการบังคับ หรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ ตนเองไม่ประสงค์จะเข้าร่วม

๔) เป็นบุคคลที่ต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือเป็นผู้มีโอกาสที่จะเข้าร่วม ซึ่งถือการกระจายอำนาจให้กับบุคคลในการตัดสินใจและกำหนดกิจกรรมที่ตนเองต้องการในระดับที่เหมาะสม บุคคลจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง สำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมของบุคคลโดยทั่วไปแล้ว ยังมีปัจจัยอีกหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม เพศ อายุ สถานภาพครอบครัว ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคม อาชีพและรายได้ เป็นต้น[๑๔]

ด้วยเหตุนี้ หลักการสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชน จึงเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงาน พัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ปัญหาของตนเอง ผู้เข้าร่วมต้องมีอิสรภาพที่จะเข้าร่วมไม่ถูกบังคับไม่ว่าจะในรูปแบบใดก็ตาม การมีส่วนร่วมต้องมีความ

---

[๑๒] ถวิลวดี บุรีกุล, **การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการ**, (กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๔๕.

[๑๓] มณฑล จันทร์แจ่มใส, “ปัจจัยการสื่อสารการตลาดที่มีต่อการเลือกสถานที่ท่องเที่ยวกรณีศึกษา: เกาะมุกจังหวัดตรัง”, **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม, (บัณฑิตวิทยาลัย: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, ๒๕๕๑), หน้า ๑๔.

[๑๔] ประชุม สุวัติถี, **การตลาดในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว**, (กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาบริหารศาสตร์, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔-๒๕.

เสมอภาค มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น และบุคคลต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ

๒.๑.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ

องค์การสหประชาชาติได้รวบรวมประเภทของการมีส่วนร่วมไว้ ๓ รูปแบบ[๑๕] ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมมแบบเป็นไปเอง จะเป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นไปโดยการอาสาสมัครหรือการรวมตัวกันขึ้นเอง เพื่อแก้ปัญหากลุ่มของตนเอง โดยเน้นการกระทำที่ไม่ได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก

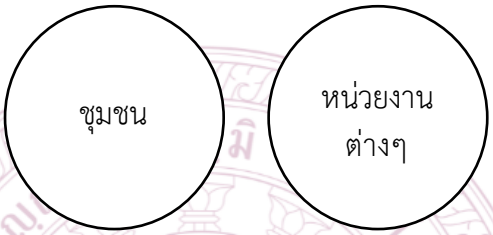

๒) การมีส่วนร่วมแบบชักนำ เป็นการเข้าร่วมโดยต้องการความเห็นชอบหรือสนับสนุนโดยรัฐบาล หรือหน่วยงานอื่น ๆ เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในประเทศที่กำลังพัฒนา

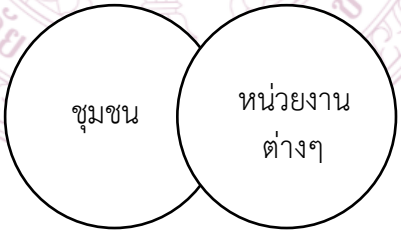

[๑๕] ปิยนุช สมสมัย, “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการสร้างพื้นที่สาธารณะ กรณีศึกษาชุมชนโฟรโมสต์ เขตบางขุนเทียน กรุงเทพมหานคร.” **การค้นคว้าอิสระภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), หน้า ๑๓.

๓) การมีส่วนร่วมแบบบังคับ ซึ่งเป็นผู้มีส่วนร่วมภายในการดำเนินนโยบายของรัฐบาล ภายใต้การจัดการโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือโดยการบังคับโดยตรง ผู้กระทำได้รับผลทันที แต่จะไม่ได้รับผลในระยะยาว

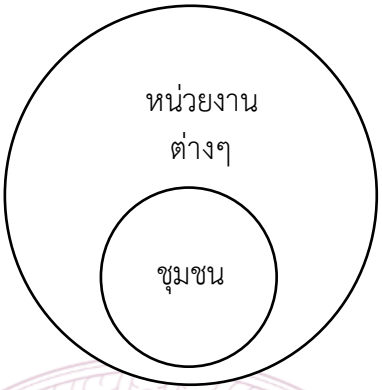

๒.๑.๕ กระบวนการ/วิธีการ

โคเฮน และอัพฮอฟ ได้แบ่งกระบวนการในการมีส่วนร่วมเป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นการแสดงออก ด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เป็นการประเมินปัญหาหรือทางเลือกที่จะสามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาโดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสาเหตุของปัญหา ซึ่งในขั้นตอนนี้ยังแบ่งย่อยออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑.๑) การมีส่วนร่วมในขั้นต้น (Initial Decision) เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

๑.๒) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ (Ongoing Decision) เป็นการหาโอกาสหรือช่องทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

๑.๓) การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ (Operation Decision) เป็นการหา บุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ ได้แก่ อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันตามประเพณี เช่น กลุ่มสตรี หรือกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการคัดเลือกผู้นำและการสร้างพลังอำนาจให้แก่องค์กร

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานตามโครงการ และแผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ ใน ขั้นตอนนี้ยังแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วน คือ

๒.๑) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) ได้แก่ การมีส่วนร่วมสละแรงกายการสละเงิน การให้วัสดุอุปกรณ์และการให้คำแนะนำ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะให้ด้วยความเต็มใจ

๒.๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Administration and Coordination) จะมีส่วนร่วมโดยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการการฝึกอบรม ผู้ที่จะเข้าปฏิบัติในโครงการ หรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ และเป็นผู้ประสานงานในโครงการด้วย

๒.๓) การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการ มักพบว่ามีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้าปฏิบัติในโครงการมากที่สุด การมีส่วนร่วมโดยการบังคับให้ปฏิบัติจะต่างจากการให้ความร่วมมือเพราะการบังคับให้ทำนั้น ผลประโยชน์ (Benefits) จะไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญ แต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้นจะมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วมด้วย

๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) ยังแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วน คือ

๓.๑) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ (Material Benefits) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิต รายได้หรือทรัพย์สิน

๓.๒) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม (Social Benefits) ได้แก่ ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม เช่น โรงเรียน สถานที่สาธารณะ หรือส่วนกลางของชุมชน เช่น การเพิ่มคุณภาพชีวิต การเกิดระบบน้ำประปา

๓.๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล (Personal Benefits) ได้แก่ความนับถือตนเอง (Self-esteem) พลังอำนาจทางการเมือง (Political Power) ความคุ้มค่าของผลประโยชน์(Sense of Efficacy)

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวัดผล และวิเคราะห์ผลของการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่อง เพื่อหาแนวทางแก้ไข การทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป[๑๖]

นอกจากนี้ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ ได้กล่าวถึงกระบวนการหรือขั้นตอนการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ๒ ลักษณะ ได้แก่

๑) ลักษณะการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา มีขั้นตอน คือ การคิด การตัดสินใจ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ

๒) ลักษณะการมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการและการปฏิบัติซึ่งมีขั้นตอน คือ ในการกำหนดปัญหาการวางแผน การดำเนินงาน การประเมินผล และการบำรุงรักษา และบริหาร ให้คงไว้[๑๗]

---

[๑๖] ณรงค์ ศรีโสภา, “อัตลักษณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนประชาวิทยาคาร ตำบลอุโลกสี่หมื่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี , ๒๕๕๓), หน้า ๒๔-๒๖.

[๑๗] วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, **การบริหารจัดการตามแนวทางคุณธรรมและแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง**, (กรุงเทพฯ : โฟรเพช, ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

ชัชวาลย์ ทัตศิวัช แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในมิติของการพัฒนาไว้ ๔ ขั้นตอน ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญ แรกสุด เนื่องจากหากชาวบ้านยังไม่เข้าใจถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา ด้วยตัวของเขาเองแล้ว กิจกรรมที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์เนื่องจากประชาชนจะขาดความเข้าใจ และมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรม นั้น นอกจากนี้สิ่งที่แน่นอนที่สุด คือชาวบ้านย่อมเป็นผู้ที่อยู่กับปัญหา และรู้จักปัญหาของตนเองดีที่สุด แต่มนุษย์ก็จะมองปัญหาของตนเองได้ไม่ชัดเจน หากไม่มีบุคคลอื่นมาช่วยให้ตนสามารถวิเคราะห์ ปัญหา และสาเหตุของปัญหาให้ดำเนินชัดขึ้น

๒) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินการ เป็นกิจกรรมขั้นตอนต่อมาที่มีความสำคัญ

๓) การมีส่วนร่วมในการลงทุน และปฏิบัติงาน แม้ว่าชาวบ้านจะยังยากจน และขาดแคลนทรัพยากร แต่ชาวบ้านทั่วไปก็มีทรัพยากรที่สามารถร่วมลงทุนในการพัฒนาได้หลายประเภท ซึ่งจะช่วยให้ชาวบ้านได้คิดต้นทุนให้กับตนเอง และจะระมัดระวังการทำกิจกรรมจากการที่ได้เข้าร่วมดำเนินงาน และรู้สึกเป็นเจ้าของ นอกจากนี้การร่วมปฏิบัติงานยังทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ในการดำเนินกิจกรรมอย่างใกล้ชิด และเมื่อเขาเห็นประโยชน์ก็จะดำเนินกิจกรรมต่อไปด้วยตนเองได้

๔) การมีส่วนร่วมในการติดตาม และประเมินผล เป็นขั้นตอนสุดท้ายที่สำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากหากการติดตามผลและการประเมินผลการทำงาน ขาดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน โดยเป็นการดำเนินงานของบุคคลภายนอกชุมชน แล้วชาวบ้านย่อมไม่ได้ประเมินด้วยตนเองว่าสิ่งที่เขาทำมาได้รับผลดีหรือได้รับประโยชน์มากน้อยเพียงใด[๑๘]

การมีส่วนร่วมสามารถแบ่งออกได้หลายระดับ เช่นที่ ถวิลวดี บุรีกุล ได้แบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ๖ ระดับ ดังนี้

๑) ระดับการให้ข้อมูลต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสาร ระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่าง ๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใด ๆ

๒) ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่าง ๆ หรือ การบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้น ๆ เป็นต้น

---

[๑๘] ชัชวาลย์ ทัตศิวัช, “คุณภาพการให้บริการภาครัฐ: ความหมายการวัดและการประยุกต์ในระบบบริหารภาครัฐไทย”, **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์**, ๗ (๑๐) ๒๕๕๑: ๑๐๕-๑๔๖.

๓) ระดับการปรึกษาหารือเป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการ ระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่าง ๆ เช่น การจัดประชุม การจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

๔) ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการและผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อน และมีข้อโต้แย้งมากเช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อนุญาโตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

๕) ระดับการร่วมปฏิบัติเป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชน ร่วมกันดำเนิน โครงการเป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกัน เพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖) ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ เป็นต้น[๑๙]

สรุปได้ว่า การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน อาจทำได้หลายระดับและหลายวิธี ซึ่งบางวิธีสามารถทำได้อย่างง่าย ๆ แต่บางวิธีก็ต้องใช้เวลา ขึ้นอยู่กับความต้องการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน ค่าใช้จ่าย และความจำเป็นในการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม

จากการศึกษากระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของบุคคลมีอยู่ในเกือบทุกกิจกรรมของสังคมขึ้นอยู่กับความสนใจและประเด็นในการพิจารณา แต่มีเงื่อนไขพื้นฐานในการมีส่วนร่วมว่า ต้องมีอิสรภาพ ความเสมอภาค และความสามารถในการเข้าร่วมกิจกรรม การกระจายโอกาสให้บุคคลมีส่วนร่วมและการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ โดยการให้ข้อมูลแสดงความคิดเห็นให้คำแนะนำปรึกษาร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากบุคคล

การมีส่วนร่วมจึงเป็นกระบวนการซึ่งบุคคลหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ได้มีโอกาสแสดงทัศนะและเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ เป็นการสื่อสารสองทางทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบไปด้วยการแบ่งสรรข้อมูลร่วมกัน ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีในสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมเป็นการเพิ่มคุณภาพของการตัดสินใจ การลดค่าใช้จ่าย และการสูญเสียเวลา รวมถึงความคิดสร้างสรรค์ของสาธารณชนการมีส่วนร่วมมีความสำคญอย่างยั่งยืน

๒.๑.๖ การประยุกต์ใช้

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมในงานวิจัย เช่น งานวิจัยของสุเทพ สังกะเพศ ที่ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษา กับการมีส่วนร่วมของ

---

[๑๙] ถวิลวดี บุรีกุล, **การมีส่วนร่วม : แนวคิด ทฤษฎี และกระบวนการ**,(กรุงเทพฯ : สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๑), หน้า ๔๖-๔๘.

ชุมชนในการจัดการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑[๒๐] งานวิจัยของ ณรงค์ อภิธนัง ที่ได้ศึกษาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาศูนย์การเรียนของชุมชนอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย[๒๑] งานวิจัยของสามารถ อินปัน ที่ได้ศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๔ จังหวัดเชียงราย[๒๒] งานวิจัยของสัมพันธ์ ญาณสุธี ที่ได้ศึกษาการพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมในงานวิชาการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก โดยวิธีการเสริมพลังอำนาจ[๒๓] งานวิจัยของบุญช่วย เทพนัน ได้ศึกษาการจัดการศึกษาแบบชุมชนมีส่วนร่วมบริหาร โรงเรียนบ้านไชยพรม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา[๒๔] สุบิน แสงสระคู ศึกษาคุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ ตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอน ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด[๒๕] ณรงค์ ศรีโสภา ศึกษาอัตลักษณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนประชาวิทยาคาร ตำบลอุโลกสี่หมื่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี[๒๖] เป็นต้น

---

[๒๐] สุเทพ สังกะเพศ, "ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษากับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานีเขต ๑", **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๑), หน้า ๗๑-๗๖.

[๒๑] ณรงค์ อภิธนัง, "แนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาศูนย์การเรียนของชุมชน อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย", **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๙-๖๓.

[๒๒] สามารถ อินปัน, "แนวทางการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงราย เขต ๔ จังหวัดเชียงราย", **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙-๗๒.

[๒๓] สัมพันธ์ ญาณสุธี, "การพัฒนาแนวทางการมีส่วนร่วมในงานวิชาการของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษานครนายก โดยวิธีการเสริมพลังอำนาจ", **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏ พระนครศรีอยุธยา, ๒๕๕๑), หน้า ๗๕-๗๙.

[๒๔] บุญช่วย เทพนัน, "การจัดการศึกษาแบบชุมชนมีส่วนร่วมบริหารโรงเรียนบ้านไชยพรม อำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยา", **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๙-๖๕.

[๒๕] สุบิน แสงสระคู, "คุณลักษณะผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพตามทัศนะของผู้บริหารและครูผู้สอนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาร้อยเอ็ด, "**วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, ๒๕๕๒), หน้า ๘๗-๙๒.

[๒๖] ณรงค์ ศรีโสภา, "อัตลักษณ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานโรงเรียนประชาวิทยาคาร ตำบลอุโลกสี่หมื่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี", หน้า ๘๒-๙๓.

๒.๒ ทฤษฎีสัญญวิทยา

การสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมทั้งในอดีตและปัจจุบัน ต่างล้วนมีความหมายหรือคติความเชื่อเบื้องหลังการสร้างสรรค์งานนั้นเสมอ การอธิบายคติความเชื่อนั้นถูกกระทำผ่านทฤษฎีหลายทฤษฎี หนึ่งในนั้นคือสัญญวิทยา ที่จะใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการวิเคราะห์สัญลักษณ์ซึ่งปรากฏในพระพุทธรูปดอกไม้ของล้านนาได้

๒.๒.๑ ที่มาของแนวคิด

ผู้บุกเบิกในการวางรากฐานทฤษฎีสัญญวิทยา คือ Ferdinand de Saussure (๑๘๕๗-๑๙๑๓) กับ Charles Sanders Peirce (๑๘๓๙-๑๙๑๔) และนักสัญญวิทยาที่มีชื่อเสียงต่อจากทั้งสองท่าน คือ Roland Barthes (๑๙๑๕-๑๙๘๐) อันเป็นผู้ประสานแนวคิดของ Saussure กับ Peirce เข้าด้วยกัน George Herbert Mead (๑๘๖๓-๑๙๓๑)

Ferdinand de Saussure นักวิชาการภาษาศาสตร์ชาวสวิสเซอร์แลนด์ เชื่อว่าสัญญะไม่ได้เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติต้องมีมนุษย์สร้างขึ้นมา แต่การสร้างขึ้นมานั้นก็สร้างขึ้นอย่างไม่มีเหตุผล และปราศจากแรงจูงใจของผู้สร้างสัญญะ Saussure ใช้วิธีการวิเคราะห์สัญญะจากภาษาพูดกับภาษาเขียน โดยเชื่อว่าความหมายของสัญญะจะเกิดขึ้นได้เพราะมีความแตกต่างระหว่างสัญญะต่างๆ ภายในโครงสร้างหนึ่งๆ[๒๗] กล่าวคือเราจะรู้ความหมายของสัญญะใดนั้น ก็ต่อเมื่อมีการเปรียบเทียบกับสัญญะอื่นๆ ที่อยู่ในโครงสร้างเดียวกัน

ตัวอย่างเช่น จีวรพระภิกษุในปัจจุบันมีหลายสี ทั้งสีเหลืองพระราชทาน สีเหลืองขมิ้น สีกลักแดง เป็นต้น เราจะไม่สามารถทราบได้เลยว่าสีเหลืองใดเป็นสีเหลืองพระราชทาน หรือสีเหลืองขมิ้น หรือสีเหลืองออกแดงกลัก หากไม่มีการนำมาเปรียบเทียบกันให้เห็นความแตกต่าง โดยความแตกต่างที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ ความแตกต่างแบบคู่ตรงข้าม ได้แก่สีขาวกับสีดำ พระเอกกับผู้ร้าย นางเอกกับนางอิจฉา เป็นต้น ดังนั้นเมื่อมีจุดมุ่งหมายจะแสดงความเก่งกล้าของพระเอกก็ต้องสร้างตัวละครที่ขี้ขลาดขึ้นควบคู่กันไปด้วย เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ ตามแนวคิดของ Ferdinand de Saussure การสร้างสัญญะต่างๆ ภายในโครงสร้างหนึ่งๆ จึงต้องมีการสร้างในลักษณะคู่ตรงกันข้ามนั่นเอง

นอกจากสัญญะที่เป็นคู่ตรงข้ามกันแล้ว Saussure ยังได้อธิบายการศึกษาสัญญะในเชิงโครงสร้างภาษาอันเป็นสัญญะรูปแบบหนึ่งที่ถูกใช้เพื่อการสื่อสารว่าประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ รูปสัญญะ กับความหมายสัญญะ[๒๘]

---

[๒๗] กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, **สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์**, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

[๒๘] พระครูศรีปัญญาวิกรม (บุญเรือง ปญฺญาวชิโร), “การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๒๕

รูปสัญญะ คือ ภาพสะท้อน หรือรูปที่นำมาใช้เพื่อถ่ายทอดหรือสื่อความหมาย ซึ่งอาจเป็นตัวหนังสือ ภาพ เสียง หรือวัตถุใดๆ ก็ตาม ที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส[๒๙]

ความหมายสัญญะ คือ แนวคิด หรือมโนภาพแทนวัตถุ ซึ่งถูกสื่อออกมาผ่านตัวหนังสือ ภาพ เสียง หรือวัตถุใดๆ ก็ตาม[๓๐]

ในความหมายนี้ รูปสัญญะ หมายถึง วัตถุ ส่วนความหมายของสัญญะ คือ มโนภาพแทนวัตถุนั้น โดยความหมายของสัญญะมีทั้งความหมายโดยตรงและโดยอ้อม

ความหมายโดยตรง คือ ความหมายที่อธิบายรูปลักษณ์ของวัตถุหรือรูปสัญญะ

ความหมายโดยอ้อม คือ ความหมายที่แฝงอยู่ในรูปสัญญะนั้น

เช่นกรณีของดอกชบา รูปสัญญะ คือ รูปดอกชบา ความหมายโดยตรง คือ ดอกไม้สีแดง มีกลีบหยักโค้ง ทั้งแบบกลีบดอกชั้นเดียวและแบบซ้อนกันหลายชั้น มีสีสันสวยงาม สดใส ความหมายโดยนัยหรือความหมายโดยอ้อม คือ ในอดีตดอกชบาถูกนำมาใช้ในทางที่ไม่เป็นมงคล ในกฎหมายตราสามดวงใช้ดอกชบาในการประจานผู้หญิงอันร้าย หรือผู้หญิงแพศยา ดังว่า ส่วนหญิงอันร้ายให้เอาเฉลวประหน้า ทัดดอกชบาแดงทั้ง ๒ หู ร้อยดอกชบาแดงเป็นมาลัยใส่ศีรษะใส่คอ แล้วให้เอาหญิงนั้นเข้าเทียมแอกข้างหนึ่งชายชู้เทียมแอกข้างหนึ่ง ประจานด้วยไถนา ๓ วัน เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วยังมีการนำดอกชบามาทัดหูให้นักโทษประหารอีกด้วย

หรือในกรณีของดอกกุหลาบ รูปสัญญะ คือ รูปดอกกุกลาบ ความหมายโดยตรง คือ ดอกไม้ที่มีสีแดง มีหนาม ความหมายโดยนัยหรือความหมายโดยอ้อม คือ กุหลาบเป็นดอกไม้ที่ใช้แทนความรักของหนุ่มสาว เป็นต้น สมัยพระนางวิกตอเรียของอังกฤษ ราว พ.ศ, ๒๓๖๒-๒๔๔๔ ที่นิยมพูดจาภาษาดอกไม้กันนั้น ดอกกุหลาบที่ต่างสีก็ถูกใช้แทนความหมายที่แตกต่างกัน เช่น ชายหนุ่มมอบกุหลาบสีแดงให้หญิงสาว ดอกกุหลาบแดงนี้ก็เป็นสื่อสัญญะหมายถึงฉันรักเธอ และหากหญิงสาวยื่นกุหลาบสีเหลืองให้ชายหนุ่ม เธอต้องการสื่อสัญญะในความหมายว่า แน่ใจแล้วหรือ แต่หากเป็นดอกกุหลาบสีขาวก็สื่อสัญญะว่า ฉันยังเด็กเกินไปสำหรับความรัก เป็นการปฏิเสธแบบสุภาพ แต่หากต้องการตัดเยื่อใยก็ยื่นใบกุหลาบให้ชายหนุ่มกลับคืน เพื่อสื่อความหมายว่า ฉันไม่สนใจเธอ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในการศึกษาสัญญะนั้น นอกจากจะศึกษารูปสัญญะกับความหมายของสัญญะแล้ว ยังพบการศึกษาในเชิงวัฒนธรรมกับความหมายด้วย โดยพบว่า มนุษย์ใช้สัญลักษณ์ในการสื่อสารในระดับต่างๆ กัน มี ๒ ระดับ[๓๑]

---

[๒๙] Rotand Barthes. **Mythologis**, translated by Annette larvers, (New York: Noonday Press, 1991), p. 112.

[๓๐] Ibid, p. 112.

[๓๑] ภัครพงศ์ อัครเศรณี, “การออกแบบสถาปัตยกรรมเพื่อสื่อความหมายโดยประยุกต์ใช้หลักการของวิชาสัญศาสตร์” **วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๑๘), หน้า ๑๒.

๑) ระดับของความหมาย คือ ความหมายโดยตรงกับความหมายโดยนัยหรือโดยอ้อม

๒) ระดับของวัฒนธรรม คือ เครื่องหมายต่างๆ ถูกสื่อสารโดยผ่านหลักเกณฑ์และขนบธรรมเนียม อันเป็นกุญแจสำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจสัญลักษณ์นั้นๆ ภาษาที่ต่างออกไปคือตัวอย่างหนึ่งที่ดีเกี่ยวกับหลักเกณฑ์หรือขนบธรรมเนียมที่แตกต่างที่นำมาใช้เป็นตัวแทน หรือแสดงออกสำหรับโลกเรา

ในกรณีของดอกชบา ชาวอินเดียเองก็ใช้พวงมาลัยดอกชบาสวมคอนักโทษประหารเช่นกัน แต่ชาวมาเลเซีย ดอกชบากลับมีความหมายในทางมงคล โดยได้รับการยกย่องให้เป็นดอกไม้ประจำชาติมาเลเซีย เพราะลักษณะของดอกไม้ที่มีสีแดงสื่อถึงความอิสระ เช่นเดียวกับชาวอินโดนีเซียที่เชื่อว่าดอกชบาเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นมงคล ชาวอินโดนีเซียนิยมนำดอกชบามาทัดหูหรือแซมผมเพื่อความงดงาม

หรือในกรณีของภาพธงชาติที่มีสีแดงสีขาวสีน้ำเงินนั้น หมายถึงธงชาติไทย ที่ชาวไทยทั้งหลายตกลงและรู้กันว่าสีแดงหมายถึงชาติ สีขาวหมายถึงศาสนา และสีน้ำเงินหมายถึงพระมหากษัตริย์ ทว่าสีแดงบนธงชาติสหรัฐอเมริการอาจไม่ได้หมายถึงชาติก็ได้ ขึ้นอยู่กับการตกลงกันของคนในชุมชนหรือในวัฒนธรรมนั้นๆ แม้อยู่ในวัฒนธรรมเดียวกันแต่อยู่ในต่างยุคต่างสมัยกัน การให้ความหมายสัญญะของสิ่งเดียวกันก็อาจแตกต่างกันได้เช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ สัญญะตามความคิดเห็นของ Saussure จึงหมายถึงรูปแทนที่มีทั้งระดับความหมายโดยตรงกับความหมายโดยอ้อม และระดับวัฒนธรรม สัญญะหนึ่งจึงมีความหมายหลากหลายขึ้นอยู่กับข้อตกลงกันของคนในชุมชน วัฒนธรรม หรือต่างยุคต่างสมัยกัน การวิเคราะห์สัญญะสามารถวิเคราะห์ได้โดยการเปรียบเทียบความแตกต่างของสัญญะประเภทเดียวกันที่ปรากฏในโครงสร้างเดียวกัน

Charles Sanders Peirce เป็นนักปรัชญาด้านภาษาชาวอเมริกัน ได้ขยายฐานการวิเคราะห์มาจากตรรกวิทยา มุ่งไปสู่การจัดแบ่งประเภทของสัญญะมากกว่ากระบวนการสร้างหรือสถาปนาความหมายของสัญญะ[๓๒] Peirce ได้เสนอความคิดเห็นว่า มีแต่มนุษย์เท่านั้นที่เป็นสัตว์รู้จักสร้างและใช้สัญลักษณ์ การสร้างสัญญะเกิดจากความตั้งใจหรือมีแรงจูงใจและสร้างขึ้นมาด้วยเหตุผลบางอย่าง ซึ่งความเห็นนี้ขัดแย้งกับ Saussure ที่เชื่อว่า มนุษย์สร้างสัญญะขึ้นมาอย่างไม่มีเหตุผล และปราศจากแรงจูงใจ และ Peirce ยังมุ่งเน้นการศึกษาสัญญะไปยังรูปภาพมากกว่าที่จะเป็นตัวอักษร ไม่ว่าจะเป็นภาพเหมือนหรือภาพถ่ายก็ตาม

สัญญะที่เป็นภาพนั้นสร้างขึ้นมาจากของจริง แต่ภาพที่สร้างอาจเหมือนหรือไม่เหมือนของจริงก็ได้ แต่ล้วนมีต้นแบบที่เป็นของจริง เช่น อนุสาวรีย์ก็ปั้นมาจากต้นแบบที่เป็นของจริง แต่อนุสาวรีย์ที่ปรากฏแล้ว จะมีลักษณะเหมือนของจริงหรือไม่เหมือนของจริงหรือเหมือนบางส่วนก็ได้

---

[๓๒] กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, **สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์**, หน้า ๓๖.

ด้วยเหตุนี้ งานของ Peirce จึงเป็นการศึกษาช่องว่างระหว่างของจริงกับภาพ โดยนำช่องว่างนั้นมาจัดประเภทของสัญญะต่างๆ ซึ่งจัดแบ่งไว้ ๖๖ ประเภท แต่เขาให้ความสนใจอย่างยิ่งกับสัญญะภาพ ๓ ประเภท คือ Icon Index และ Symbol[๓๓] เท่านั้น มีรายละเอียดดังนี้

๑) รูปแบบเหมือนหรือไอคอน (Iconic mode) หมายถึง รูปแบบที่ใช้ความเหมือนหรือความคล้ายคลึงกับรูปที่ต้องการสื่อสาร เช่น อนุสาวรีย์ พระพุทธรูป พระเยซู ภาพถ่าย ภาพเขียนลายเส้น เป็นต้น รวมถึงเสียง ทำนอง ท่วงท่า เสียง กลิ่น รส ซึ่งเลียนแบบของจริง โดยการเลียนแบบนั้นไม่จำเป็นต้องเลียนแบบเหมือนของจริงทุกประการ อาจเป็นเพียงมิติใดมิติหนึ่ง แต่ทุกคนยอมรับกันว่ามันได้ทำหน้าที่เสมือนต้นแบบจริง

๒) รูปแบบบ่งชี้หรือดัชนี (Indexical mode) หมายถึง รูปแบบที่ทำหน้าที่บ่งชี้สิ่งหรือปรากฏการณ์บางอย่าง เช่น เข็มนาฬิกา เงาแดด เป็นเครื่องบ่งชี้เวลา ดัชนีตลาดหุ้นเป็นเครื่องบ่งชี้ราคาของบริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์ เป็นต้น

รูปแบบบ่งชี้ต่างจากรูปแบบเหมือน ตรงที่รูปแบบบ่งชี้สิ่งที่มีอยู่จริง แต่รูปแบบเหมือนอาจเป็นแบบเสมือนของสิ่งที่ไม่มีอยู่จริงก็ได้ เช่น ภาพวาดมนุษย์ต่างดาว เป็นต้น

รูปแบบบ่งชี้ไม่อาศัยความเหมือนแต่อาศัยความเกี่ยวเนื่องบางอย่าง อย่างไรก็ตาม รูปแบบบ่งชี้บางอย่างต้องอาศัยการตีความ หรือความรู้ความเข้าใจเป็นการเฉพาะ เช่น การเต้นของชีพจร ความดัน อุณภูมิร่างกาย เป็นดัชนีบ่งชี้อาการไข้ซึ่งต้องอาศัยการตีความของแพทย์ เป็นต้น

๓) รูปแบบสัญญะและสัญลักษณ์ (Sign, Symbol) หมายถึง รูปแบบที่มักใช้สื่อความหมายที่ปกติไม่เกี่ยวกับตัวมันเองเลย เช่น สีดำเป็นสัญลักษณ์ของการไว้ทุกข์ โดยตัวมันเองไม่เกี่ยวข้องกับความทุกข์อย่างใดเลย และในอดีต คนไทยก็ไม่ได้ถือว่าสีดำเป็นสีไว้ทุกข์เช่นกัน หรือแมวดำที่เรียกว่าแมวโกนจาที่มีขนสีดำทั้งลำตัวก็เป็นแมวมงคลประเภทหนึ่งตามความเชื่อของคนไทยในอดีต หรือสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ เป็นต้น เป็นสัญญะภาพที่เกิดจากข้อตกลงกันของคนในสังคม โดยไม่มีความคล้ายคลึงหรือความมีเหตุผลเข้ามาเกี่ยวข้อง ฉะนั้นรูปแบบสัญญะและสัญลักษณ์จึงมีปัจจัยด้านวัฒนธรรมของแต่ละสังคมเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างมาก

สัญญะภาพในลักษณะอื่นที่พบ เช่น รูปแบบเครื่องหมายหรือป้าย (Signic mode) หมายถึง เครื่องมือสื่อสารที่มีลักษณะเป็นป้าย สัญลักษณ์ เครื่องหมาย ที่ไม่ใช่ถ้อยคำหรือคำศัพท์ต่างๆ ในภาษา เช่น ป้าย โลโก้สินค้า โลโก้ร้าน เครื่องหมายลูกเสือ เครื่องหมายเดินรถ เครื่องหมายห้ามสูบบุหรี่ เป็นต้น เครื่องหมายเหล่านี้อาจเริ่มรับรู้กันเฉพาะกลุ่ม ต่อมาก็ขยายเป็นที่เข้าใจของคนโดยทั่วไป[๓๔]

---

[๓๓] กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, **สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์**, หน้า ๓๗.

[๓๔] ธีรยุทธ บุญมี, **การปฏิวัติสัญศาสตร์ของโซซูร์ เส้นทางสู่โพสต์โมเดอร์นิสม์**, (กรุงเทพฯ: วิภาษา, ๒๕๕๑), หน้า ๕๖-๖๐.

สัญญะภาพอีกลักษณะหนึ่ง ได้แก่ รูปแบบสัญญาณหรือรหัส (Signal, Code) หมายถึง เครื่องมือสื่อสารที่บ่งบอกสิ่งที่จะเกิดขึ้น สัญญาณหรือรหัสในลักษณะนี้ เป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ยอมรับ หรือมีข้อตกลงร่วมกัน เช่น สัญญาไฟจราจร สัญญาณมือสำหรับจราจร สัญญาณธงสำหรับนักกีฬา สัญญาณมอร์ส รหัสโทรเลข เป็นต้น สัญญาณทั้งหมดจะมีรหัสกำกับ เช่น สีแดงของไฟจราจรหมายถึงหยุด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม สัญญะภาพหนึ่งๆ ก็ไม่ได้มีความหมายที่ตายตัว แต่มีคุณสมบัติเหมือนสัญญะที่เป็นภาษาพูดและภาษาเขียนเช่นเดียวกัน คือ มีความหมายที่หลากหลาย แม้จะไม่ใช้สัญญะทางวัฒนธรรมก็ตาม เช่น รูปนกพิราบที่อาจสื่อความหมายเรื่องการสื่อสาร สันติภาพ อาหาร หรือการเป็นพาหะนำโรคก็ได้

Barthes เป็นนักวิพากษ์วรรณกรรม นักทฤษฎีวรรณกรรมและทฤษฎีสังคม นักปรัชญา และนักสัญวิทยาชาวฝรั่งเศส งานของบาร์ตแผ่คลุมหลายสาขาวิชาและมีอิทธิพลต่อการพัฒนาสำนักทฤษฎีหลายสำนักรวมถึงโครงสร้างนิยม สัญวิทยา อัตถิภาวนิยม ลัทธิมาร์กซ์ และหลังโครงสร้างนิยม เป็นต้น

Barthes ได้ประยุกต์และพัฒนาความคิดต่อจาก Saussure และ Peirce โดยจัดแบ่งประเภทความหมายที่สัญญะจะสื่อออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑) ความหมายโดยอรรถ หรือความหมายเชิงการพรรณาบอกว่าสิ่งนั้นคืออะไร

๒) ความหมายโดยนัยประหวัด หมายถึง ความหมายที่ต้องการการตีความ[๓๕] ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ค่านิยมของกลุ่ม หรือท่าทีทางวัฒนธรรมของแต่ละสังคม เขาได้ให้ความสำคัญกับความหมายเชิงนัยประหวัดที่มีคุณสมบัติลื่นไหล เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา สถานที่ หรือกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

ดังนั้นไม่ว่าสัญญะที่เป็นภาษาพูดหรือภาษาเขียนหรือภาษาภาพ ต่างก็มีความหมายทั้งความหมายโดยอรรถกับความหมายเชิงนัยประหวัดทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตาม Barthes เชื่อว่า สาเหตุที่ทำให้ความหมายอันหลากหลายของสัญญะภาพในสังคมถูกลดลงเหลือเพียงความหมายเดียว เกิดจากอำนาจในสังคมที่เข้ามาจัดการควบคุมนั่นเอง[๓๖] แนวความคิดเช่นนี้ สุภา ศิริมานนท์[๓๗] ได้ขยายให้เห็นถึงความหมายนัยประหวัดของคำว่ายิว ว่าเกิดจากอำนาจในสังคม โดยศึกษาจากคำในพจนานุกรมที่นำความหมายนัยประหวัดอื่นๆ เข้าไปบรรจุไว้กับคำว่ายิว ทำให้ยิวหมายถึง พ่อค้าหน้าเลือด พวกกินดอก ฯลฯ ส่งผลให้ความหมาย

---

[๓๕] โรลองด์ บาร์ตส์, แปลโดยประชา สุวีรานนท์, “โวหารของภาพ” **วารสารธรรมศาสตร์** ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๓๘), ๑๑๐-๑๒๙.

[๓๖] กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, **สื่อเก่า-สื่อใหม่ สัญญะ อัตลักษณ์ อุดมการณ์**, หน้า ๓๗-๔๑.

[๓๗] สุภา ศิริมานนท์, **วรรณสาส์นสำนึก เล่ม ๑**, (กรุงเทพฯ: มหานคร, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒.

โดยนัยประหวัดนี้กลายเป็นความหมายโดยอรรถไป ผู้คนส่วนใหญ่จึงเข้าใจว่ายิวหมายถึงคนหน้าเลือดตระหนี่ถี่เหนียว ไม่ได้หมายถึงชนชาติยิว เป็นต้น

นอกจากนี้ Barthes ยังให้ความสนใจเรื่องชนชั้นกับสัญญะที่ปรากฏ ว่าคนในชนชั้นที่แตกต่างกันย่อมแสดงสัญญะที่ต่างกัน และชนชั้นที่มีอำนาจในสังคมนั้นย่อมมีแนวโน้มที่จะควบคุมกลไกหรือกระบวนการติดตั้งรหัสความหมายของสรรพสิ่งหรือปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อรักษาอำนาจในสังคมของชุมชนตนเอง

Mead ชาวอเมริกัน เป็นนักสังคมวิทยา และนักจิตวิทยา มหาวิทยาลัยชิคาโก เป็นหนึ่งในนักปฏิบัติที่มีชื่อเสียง ได้รับการยกย่องว่าเป็นหนึ่งในผู้ก่อตั้งสัญลักษณ์การปฏิสัมพันธ์

สัญลักษณ์การปฏิสัมพันธ์ หรือสัญลักษณ์ในเชิงความสัมพันธ์ หรือปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ เป็นทฤษฎีที่ใช้อธิบายปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม กล่าวคือ บุคคลจะมีการสร้างสัญลักษณ์แปลความและให้ความหมายเกี่ยวกับพฤติกรรมที่คนอื่นแสดงออก และมีพฤติกรรมตอบสนองต่อความหมายที่ตนสร้างขึ้น มากกว่าที่จะมีปฏิกิริยาตอบสนองต่อพฤติกรรมที่บุคคลนั้นแสดงออกโดยตรง[๓๘] กล่าวคือ คนมักตีความพฤติกรรมของผู้อื่นตามการแปลความของตน มากกว่าจะตีความตามพฤติกรรมที่เห็นนั้น

เช่นเดียวกับการตีความวรรณกรรม ที่ผู้ตีความมักตีความเนื้อหาวรรณกรรมจากประสบการณ์ที่ตนมี ไม่ได้ตีความเนื้อหาจากเนื้อหาแวดล้อมที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรม ประหนึ่งเป็นการตีความจากผู้อ่าน ไม่ได้ตีความจากผู้เขียน ซึ่งการตีความในลักษณะแรกนั้น ทำให้เกิดความหมายใหม่ๆ มากมาย แต่การตีความในลักษณะที่ ๒ ทำให้เข้าใจเนื้อหาวรรณกรรมได้อย่างถ่องแท้ ว่าผู้แต่งมีวัตถุประสงค์ในการแต่งเช่นไรกันแน่

อธิบายทฤษฎีนี้ว่า เป็นแนวคิดที่จะทำให้เราสามารถเข้าใจกลไกทางความคิด การรู้จักวางแผน การปรับพฤติกรรมให้เข้ากับสถานการณ์ และเป้าหมายที่วางไว้ กระบวนการของการสื่อสารกับผู้อื่นในสังคมโดยการใช้สัญลักษณ์ต่างๆ นับตั้งแต่การใช้ภาษา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด เพราะมนุษย์รู้จักตีความสิ่งที่ผู้อื่นพูดและตอบโต้ นอกจากนั้นมนุษย์ยังมีสำนึกว่า ผู้อื่นมีความรู้สึก ความคิดเห็นตามแบบของเขาเช่นกัน มนุษย์จึงเรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจว่า ผู้อื่นคิดอะไร ตีความสถานการณ์อย่างไร

Mead ได้เสนอหลักการสำคัญของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ไว้ว่าประกอบด้วย ๕ ส่วน ได้แก่

๑) ความคิด ประสบการณ์ และพฤติกรรมมีส่วนสำคัญต่อสังคม โดยมนุษย์สร้างความสัมพันธ์ผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ และสัญลักษณ์ที่สำคัญที่สุด คือ ภาษา

---

[๓๘] วรรณภา ศรีธัญญา, “ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์: การประยุกต์ใช้”, วารสารคณะพยาบาลศาสตร์, [ออนไลน์]: http:// tdc.thailis.or.th. [๒๐ กันยายน ๒๕๖๕].

๒) สัญลักษณ์ คือ วิธีการที่มนุษย์ปฏิสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับธรรมชาติและบริบททางสังคม สัญลักษณ์ไม่ใช่สัญชาตญาณเพราะเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดและสร้างขึ้น

๓) มนุษย์สร้างสัญลักษณ์และอยู่ในโลกของการตีความหมาย คือ ตีความหมายต่อสิ่งเร้าและตอบสนองต่อสิ่งนั้น

๔) สัญลักษณ์ร่วมที่มนุษย์ในสังคมตีความร่วมกัน ทำให้มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กันสามารถสื่อสารกัน

๕) การรับรู้บทบาท ทำให้เราทราบความหมายและความตั้งใจของผู้อื่น และแสดงตอบสนองในการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี เพราะเมื่อบุคคลคิดออกไปนอกตัว แล้วมองย้อนกลับมาที่ตัวเอง เหมือนการรับรู้บทบาทของผู้อื่นจะทำให้บุคคลได้รู้จักตัวเองดีขึ้น และรู้ว่าผู้อื่นคิดอย่างไรกับตน ทำให้สามารถอยู่ในสังคมและสร้างความร่วมมือทางสังคมได้อย่างดี

อย่างไรก็ตาม Mead ได้อธิบายการรับรู้ของบุคคลว่ามีขอบเขตจำกัด เพราะมีความรู้ ประสบการณ์เฉพาะเรื่องที่ตนระลึกหรือจดจำได้เท่านั้น จึงเป็นเหตุให้บุคคลมีการแปลความและให้ความหมายเกี่ยวกับสิ่งที่รับรู้นั้นๆ แตกต่างกันออกไป[๓๙]

ดังนั้นในความคิดเห็นของนักทฤษฎีสัญศาสตร์นั้น สัญญะคืออะไรก็ได้ที่ก่อให้เกิดความหมาย โดยการเทียบเคียงให้เห็นถึงความแตกต่างไปจากสิ่งอื่น และคนในสังคมยอมรับหรือเข้าใจ เช่น ตัวหนังสือของคนหูหนวก สัญลักษณ์ต่างๆ ในพิธีกรรม กฎเกณฑ์เกี่ยวกับมารยาททางสังคม สัญญาณทางทหาร การเดินของคนในเมือง การไม่สวมรองเท้าเข้าบ้าน เป็นต้น เหล่านี้ถือเป็นสัญญะได้ทั้งนั้น[๔๐]

สัญญะแต่ละสัญญะมีองค์ประกอบ ๓ ส่วน คือ

๑) ของจริง เช่น ขวดแก้วจริงๆ หรือรูปจริง

๒) ตัวหมาย คือ สัญญะได้แก่ภาษาหรือรูปภาพหรือเสียงที่ใช้แทนรูปจริง

๓) ตัวหมายถึง คือ ความหมาย หรือภาพในใจหรือภาพในความคิด ตัวหมายถึงมี ๒ ประเภท คือ ระดับความหมายแบ่งเป็นความหมายโดยตรง กับความหมายโดยนัย และระดับวัฒนธรรม ซึ่งแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล สถานที่ ชนชั้น หรือกาลเวลาเป็นต้น

---

[๓๙] พระครูศรีปัญญาวิกรม (บุญเรือง ปญญาวชิโร), “การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย”, หน้า ๓๓

[๔๐] ไชรัตน์ เจริญสินโอฬาร, **สัญวิทยาโครงสร้างนิยมหลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์**, (กรุงเทพฯ: วิภาษา: ๒๕๔๕), หน้า ๑๘.

๒.๒.๒ ความหมาย

สัญศาสตร์ หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ และเครื่องหมายต่างๆ[๔๑] ความหมายจากรากศัพท์เดิม คือ ศาสตร์แห่งสัญญะ เป็นศาสตร์ที่พยายามอธิบายถึงวงจรของสัญญะอย่างเป็นระเบียบและมีแบบแผน เริ่มจากการเกิดขึ้น พัฒนา การแปรเปลี่ยน การเสื่อมโทรม และการสูญสลายของสัญญะหนึ่งๆ ประกอบด้วยการศึกษาเรื่องเครื่องหมาย รหัส ระบบ และวัฒนธรรม[๔๒]

ทั้งนี้คำว่าสัญลักษณ์ หรือสัญญะ หมายถึง สิ่งที่กำหนดนิยมกันขึ้นเพื่อให้ใช้ความหมายแทนอีกสิ่งหนึ่ง เช่น ตัวหนังสือเป็นสัญลักษณ์แทนเสียงพูด เป็นต้น[๔๓] เช่นเดียวกับความหมายที่ปรากฏในพจนานุกรม Chamber[๔๔] ที่ให้คำนิยมคำว่า สัญลักษณ์คือเครื่องหมายที่รู้กันหรือที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าสื่อถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นวัตถุที่กำหนดขึ้นมาหรือนำมาเพื่อใช้แทนสิ่งที่ระบุถึง หรือสิ่งใดๆ ซึ่งระบุถึงสิ่งนอกเหนือจากตัวมันเอง[๔๕]

สัญลักษณ์นี้เป็นได้ทั้งภาษา รหัส สัญญาณ เครื่องหมาย ฯลฯ[๔๖] และเป็นได้ทั้งวัตถุ การกระทำ ความคิด หรือรูปแบบทางภาษา ซึ่งมีความหมายแฝงหลายประการ สามารถกระตุ้นอารมณ์และความรู้สึกทั้งผลักดันก่อให้เกิดการะทำต่างๆ[๔๗]

ด้วยเหตุนี้ สัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้นสำหรับการสร้างความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีหลายรูปแบบ เช่น ภาษา ตัวอักษร เครื่องหมาย การพูด เป็นต้น ครอบคลุมความรู้หลายแขนง ทั้งโหราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ประเพณี วัฒนธรรม มานุษยวิทยา หรือศาสนาต่างๆ ต่างล้วนแต่ใช้สัญลักษณ์ด้วยกันทั้งสิ้น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดขึ้นหรือแม้แต่ตัวมนุษย์เองก็คือสัญลักษณ์เช่นกัน[๔๘]

---

[๔๑] Deneil Chandler, “ Semiotics for Beginners” (Online) Accessed Avaltable form http://www.aber.ac.uk (20 September 2022).

[๔๒] พระครูศรีปัญญาวิกรม (บุญเรือง ปญญาวชิโร), “การศึกษาวิเคราะห์สัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย”, หน้า ๒๓.

[๔๓] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, (กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์จำกัด, ๒๕๕๖), หน้า ๑๒๐๓.

[๔๔] W.J.Townsend. **The Great Symbols**, (London: Charies H. Kelly, 1901), p. 3.

[๔๕] Rodulf Modley. “ The Challenge of Symbology” in Elwood Whitney, (ed.), **Symbology: The use of Symbols in Visual Communication**. (New York: Hasting House, Publishers, 1959), p. 19.

[๔๖] ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. **สัญวิทยาโครงสร้างนิยมหลังโครงสร้างนิยมกับการศึกษารัฐศาสตร์.** (กรุงเทพฯ: วิภาษา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑.

[๔๗]Victor Tuner. “Symbolic Studies”, **Annual Review of Anthropology**, Vol 4 (1975), p. 145.

[๔๘] Milton B. Singer, **Man’ s Glassy Essence Explorations in Semlotic Anthropology,** (Bloomingtion: Indiana University Press, 1984), p. 2.

๒.๒.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของสัญลักษณ์ คือ การใช้สัญลักษณ์แทนความหมายใดความหมายหนึ่ง เพื่อกระตุ้นเตือน เพื่อให้ระลึกถึง หรือสื่อความหมายถึงอีกสิ่งหนึ่งนอกเหนือจากตัวมันเอง เช่น ภาพภูเขาสูงลดหลั่นกันไปบนผนังด้านหลังพระประธานในวิหาร เป็นสัญลักษณ์ที่ใช้แทนภูเขาพระสุเมรุในพระพุทธศาสนา ตามที่ปรากฏเนื้อหาอยู่ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งระบุว่าเป็นภูเขาตั้งอยู่แกนกลางจักรวาล มียอดเป็นที่ตั้งเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อันเป็นที่อยู่ของพระอินทร์ มีทิวเขาเจ็ดชั้นล้อมรอบเรียกสัตบริภัณฑ์ ได้แก่ ภูเขายุคนธร อิสินธร กรวิก สุทัศนะ เนมินธร วินตกะ และอัสกัณ มีทะเลสีทันดรล้อมรอบภูเขาทั้ง ๗ วงนอกสุดมีภูเขาเหล็กกั้นรอบทะเลเรียกขอบจักรวาล เป็นต้น จากตัวอย่างข้างต้น สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมา คือ ภาพภูเขาสูงลดหลั่นกัน เพื่อใช้แทนความหมายภูเขาพระสุเมรุและภูเขาล้อมรอบทั้ง ๗ สัญลักษณ์นี้มีหน้าที่กระตุ้นเตือนพุทธศาสนิกชนให้นึกถึงภพภูมิที่ปรากฏในภูเขาพระสุเมรุ ซึ่งมีทั้งนรก สวรรค์ และมนุษย์ สามารถสื่อความหมายไปถึงสภาพจิตใจของมนุษย์ด้วย

ทั้งนี้สิ่งที่ถูกใช้เป็นสัญญะอาจเป็นได้ทั้งรูปภาพ เสียง วัตถุสิ่งของ เป็นต้นอย่างที่กล่าวมาข้างต้น ทว่าสัญญะที่รู้จักกันมากที่สุด คือ ภาษา ดังนั้นการศึกษาสัญญะจึงพบในการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารของมนุษย์ เพราะการสื่อสารเป็นจุดกำเนิดของความหมายหรือสัญญะต่างๆ การศึกษาแนวนี้ไม่สนใจความล้มเหลวหรือความสำเร็จของการสื่อสาร ไม่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพและความถูกต้องของการสื่อสาร แต่เป็นการศึกษาเชิงโครงสร้างของสัญญะ ซึ่งสามารถแปรเปลี่ยนไปได้ตามสังคม หรือความแตกต่างของวัฒนธรรมระหว่างผู้ให้และผู้รับสาร ตลอดจนความหลากหลายของความหมายภายในระบบภาษา วัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม แม้สัญญะจะเป็นเพียงตัวแทนของความจริง แต่ก็ไม่ได้ทำให้สัญญะลดความสำคัญน้อยลงไปเลย แต่กลับยิ่งเพิ่มความสำคัญมากขึ้นไปอีก ในลักษณะของความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังวัตถุความจริงนั้น เพราะสัญญะเป็นจุดประสงค์สำคัญของผู้ที่จะสื่อสารนั่นเอง ดังที่ปรากฏในวรรณกรรม ตำนานต่างๆ ที่มักซ่อนความหมายหรือจุดประสงค์ของผู้แต่งไว้เบื้องหลังข้อความที่ปรากฏ เช่น เมื่อตำนานกล่าวถึงการเดินทางของนาคจากหนองแสไปอยู่อาศัยยังดินแดนลุ่มแม่น้ำโขงตามที่ปรากฏในตำนานอุรังคธาตุนิทาน สัญญะหรือความหมายที่แฝงอยู่ของเนื้อหาตอนนี้คือการแบ่งเขตเมืองในลุ่มแม่น้ำโขง โดยเมืองที่นาคทั้งหลายไปอาศัยอยู่เรียกสุวรรณภูมิ อาณาเขตของเมืองสุวรรณภูมิจึงขึ้นอยู่กับที่อยู่ของนาคแต่ละตน นาคอยู่ที่ไหนเขตเมืองสุวรรณภูมิก็แผ่ไปถึงที่นั่น ส่วนเมืองที่ไม่มีนาคอาศัยเรียกเมืองศรีโคตรบูร เป็นต้น[๔๙]

ด้วยเหตุนี้ สัญศาสตร์จึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับสัญลักษณ์ และเครื่องหมายต่างๆ มีหน้าที่กระตุ้นเตือนให้ระลึกถึงหรือสื่อความหมายถึงอีกสิ่งหนึ่งนอกเหนือจากตัวมันเอง

---

[๔๙] ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. “ตำนานอุรังคธาตุ: นาคอยู่ในสุวรรณภูมิ ไม่มีนาคที่พระธาตุพนม” **วารสารปณิธาน** ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓), ๑๔๙-๑๘๓.

การศึกษาสัญศาสตร์จะสนใจการสร้างสรรค์และการแปรเปลี่ยนความหมายที่ดำรงอยู่ในสัญญะต่างๆ นั่นเอง[๕๐]

๒.๒.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ

องค์ประกอบของสัญศาสตร์ ประกอบด้วยสิ่งสำคัญ ๒ ส่วน คือ

๑) ความหมายนัยตรงหรือความหมายโดยอรรถ เป็นกระบวนการสร้างความหมายในขั้นแรก เป็นความหมายที่มีลักษณะเป็นสากล เป็นสภาวะวิสัย คืออ้างอิงขึ้นมาโดยไม่มีการประเมินคุณค่าจากตัวผู้ใช้ความหมาย

๒) ความหมายนัยประหวัดหรือความหมายโดยนัย เป็นความหมายทางสังคม ความหมายในขั้นนี้จะเปลี่ยนไปตามวัฒนธรรมในการรับสารเป็นความหมายทางอ้อม ที่เกิดจากข้อตกลงของกลุ่มคน หรือเกิดจากประสบการณ์เฉพาะบุคคล เช่น เมื่อกล่าวถึงแม่ บางคนอาจนึกถึงความอบอุ่น ในขณะที่อีกคนอาจนึกถึงความเข้มงวด ดังนั้นความหมายในขั้นนี้จึงเป็นการให้ความหมายถึงสิ่งอื่นนอกเหนือจากตัวมันเอง และเป็นความหมายที่มีความสำคัญกับบุคคลอย่างแท้จริงในแง่ของการรับรู้ การถอดรหัส และการตีความ

ความหมายโดยนัยนี้สามารถแปรเปลี่ยนได้อีกมากมาย เนื่องจากความหมายทางสังคมมีความซับซ้อน และเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมของผู้ส่งสารและผู้รับสาร ดังนั้น การตีความหมายของสัญญะระหว่างทั้ง ๒ ฝ่ายอาจไม่ตรงกัน กรณีเช่นนี้ไม่ถือเป็นความล้มเหลวทางการสื่อสาร แต่เป็นการถอดรหัสที่คลาดเคลื่อน (Aberrant Decoding) ซึ่งเป็นสิ่งปกติที่เกิดขึ้นได้ของการสื่อสาร ตัวอย่างเช่น คำว่า ความใจกว้าง ในยุคสมัยหนึ่งทำให้นึกถึงพระเวทสันดร ผู้บำเพ็ญทานบารมีที่มีความใจกว้าง และมักทำทานด้วยการให้ แต่เมื่อยุคสมัยเปลี่ยน เมื่อเอ่ยถึงความใจกว้าง ส่วนใหญ่มักจะนึกถึง แม่น้ำเปรียบความใจกว้างเหมือนแม่น้ำที่มีความกว้างใหญ่ เป็นต้น สาเหตุสำคัญอยู่ที่การไม่หยุดนิ่งของความหมายในการสื่อสารของมนุษย์

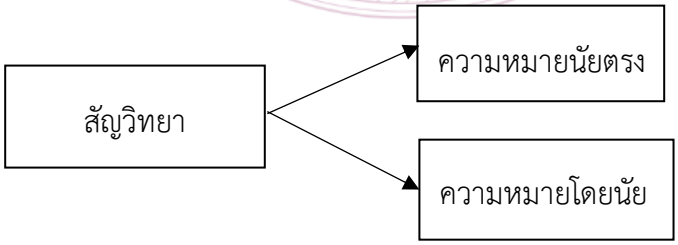

[๕๐] กาญจนา แก้วเทพ, **การวิเคราะห์สื่อ แนวคิด และเทคนิค**, (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, ๒๕๕๒), หน้า ๗๗.

๒.๒.๕ กระบวนการ/วิธีการ

กระบวนการวิเคราะห์ความหมายสัญญะมีหลายแนวทาง อาทิ

Saussure ได้จำแนกความหมายของสัญญะไว้ ๒ ประการ คือ ความหมายโดยตรงกับความหมายโดยนัย ภายหลัง Barthes ได้พัฒนาต่อจาก Saussure โดยได้จัดแบ่งประเภทความหมายที่สัญญะจะสื่อออกเป็น ๒ ประเภท คือ ความหมายโดยอรรถ หรือความหมายเชิงการพรรณาบอกว่าสิ่งนั้นคืออะไร และความหมายโดยนัยประหวัด หมายถึง ความหมายที่ต้องการการตีความ[๕๑]

การวิเคราะห์สัญญะแบบ Syntagmatic

การวิเคราะห์สัญญะในลักษณะนี้ เน้นลำดับชั้นหรือช่วงเวลาของเหตุการณ์ หรือการปรากฏของสัญญะ มักพบในการเล่าเรื่องต่างๆ เนื่องจากโครงสร้างของการเล่าเรื่องนั้น ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนแล้ว หากสลับขั้นตอนกัน ความหมายก็อาจเปลี่ยนแปลงไปได้ เช่น การวิเคราะห์โครงสร้างของการเล่าเรื่องของนิทานมหัศจรรย์ของรัสเซีย โดย Propp (๑๘๙๕-๑๙๗๐) พบว่าการกระทำของตัวละครในนิทานพื้นบ้านมี ๓๑ บทบาทด้วยกัน เช่น การพลัดพราก การแสวงหาของวิเศษ การค้นพบ การละเมิดกฎ การต่อสู้ การถูกลงโทษ เป็นต้น และเนื้อหามีขั้นตอนการถ่ายทอดที่เป็นแบบแผนก่อนหลัง[๕๒] ในการศึกษานี้ Propp ได้เสนอสมมติฐาน ๔ ข้อ[๕๓] ดังนี้

๑) พฤติกรรมของตัวละครจะคงที่ไม่เปลี่ยนแปลง ทั้งนี้จะไม่ขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นผู้กระทำ และกระทำอย่างไร

๒) จำนวนพฤติกรรมในนิทานมหัศจรรย์ของรัสเซียเท่าที่คนรัสเซียรู้จักมีจำกัด

๓) การเรียงลำดับพฤติกรรมในนิทานเรื่องต่างๆ จะเหมือนกัน

๔) นิทานมหัศจรรย์ทั้งหมดมีโครงสร้างอันเดียวกัน

ในทางคติชนวิทยาเรียกการวิเคราะห์สัญญะแบบ Syntagmatic ว่าการวิเคราะห์แบบเรื่องนิทาน (tale type)

Stith Thompson อธิบายแบบเรื่องไว้ว่า นิทานเรื่องหนึ่งๆ ที่ดำรงอยู่อย่างอิสระ นิทานนั้นๆ สามารถนำมาเล่าได้ในฐานะเรื่องเล่าที่สมบูรณ์ในตัวเอง และไม่ต้องอาศัยความหมายที่อ้างอิงจากนิทานเรื่องอื่นๆ แน่นอนว่านิทานเรื่องที่ว่านี้อาจถูกนำมาเล่าพร้อมนิทานอีกเรื่องหนึ่ง แต่ความจริงที่ว่านิทานเรื่องนั้นสามารถปรากฏอยู่ได้โดยลำพังก็เป็นข้อพิสูจน์ความเป็นอิสระในตัวเอง

---

[๕๑] กาญจนา แก้วเทพ, **การวิเคราะห์สื่อ แนวคิด และเทคนิค**, หน้า ๙๔-๙๕.

[๕๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๖-๙๗.

[๕๓] ศิราพร ณ ถลาง, **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๒๑๒.

ของนิทานเรื่องดังกล่าว นิทานแบบเรื่องหนึ่งอาจประกอบด้วยอนุภาคเพียงอนุภาคเดียวหรือหลายอนุภาคก็ได้[๕๔]

การวิเคราะห์สัญญะแบบ Paradigmatic

การวิเคราะห์เช่นนี้เป็นไปตามแนวคิดของ Claude Levi-Strauss มี ๓ ลักษณะ[๕๕]

๑) การหาแบบแผนที่ซ่อนเร้นของคู่ตรงข้าม และสร้างความหมายขึ้นมา เป็นการแสวงหาคุณลักษณะทั้งหมดของสัญญะที่ตรงกันข้ามของพระเอกและผู้ร้าย โดยพบว่าคุณสมบัติของพระเอก เป็นหนุ่มหล่อ โสด ไม่เจ้าชู้ รักเดียวใจเดียว เป็นสุภาพบุรุษ รักษาสัญญา ตรงกันข้ามกับคุณสมบัติของผู้ร้ายที่เป็นชายชรา แต่งงานแล้ว มีผู้หญิงหลายคน เจ้าชู้ ขี้โกง ไม่รักษาสัญญา หลอกลวง เป็นต้น

๒) การแสวงหาตัวเชื่อมหรือสิ่งที่อยู่ตรงกลาง ที่จะเชื่อมคู่ตรงข้ามแต่ละคู่ได้ เช่น หากคู่ตรงข้ามเป็นฟ้ากับดิน ตัวเชื่อมที่อยู่ตรงกลางคือหมอก ตัวเชื่อมระหว่างพืชกับสัตว์ในตำนานอินเดียแดงคือหมาป่า เพราะเป็นทั้งสัตว์กินพืชและกินเนื้อ เป็นต้น หรือในกรณีของตำนานน้ำเต้าปุง น้ำเต้าก็เป็นตัวเชื่อมระหว่างแถนกับมนุษย์

๓) การกลับหัวกลับหาง เป็นลักษณะนิทานที่ตอนต้นเรื่องมีเนื้อหาอย่างหนึ่ง ส่วนตอนจบเรื่องมีเนื้อหาที่กลับกันกับตอนต้น

การวิเคราะห์สัญญะแบบ Metaphor

Metaphor เป็นการถ่ายทอดความหมายโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะ ๒ ตัวที่มีความคล้ายคลึงกัน และถูกนำมาใช้ถ่ายทอดด้วยวิธีการเปรียบเทียบอุปมาอุปมัย โดยสัญญะตัวแรกเป็นที่รู้จักความหมายกันดีอยู่แล้วนำไปเปรียบเทียบกับสัญญะที่ยังไม่ค่อยรู้จักความหมายกันดี ในที่สุดจึงทำให้รู้จักความหมายของสัญญะตัวที่สองไปด้วย[๕๖]

การวิเคราะห์สัญญะแบบ Metonymy

Metonymy เป็นการถ่ายทอดความหมายโดยอาศัยการหยิบส่วนเล็กๆ ส่วนหนึ่งของสัญญะมาแทนความหมายโดยรวมทั้งหมด เช่น พระปรางค์วัดอรุณ แทนความหมายถึงกรุงเทพฯ หรือพระธาตุไชยาแทนความหมายของจังหวัดสุราษฎร์ธานี หรือดอกบัวเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า เป็นต้น การถ่ายทอดในลักษณะนี้ เป็นการเชื่อมโยงของผู้รับสารที่จะต้องมีคู่ของความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยกับส่วนรวมไว้แล้ว เช่น ต้องรู้ว่าวัดอรุณอยู่ที่กรุงเทพฯ หรือต้องรู้ว่าพระธาตุไชยาอยู่ที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น[๕๗]

---

[๕๔] ศิราพร ณ ถลาง, **ทฤษฎีคติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน**, หน้า ๖๖.

[๕๕] เรื่องเดียวกัน หน้า ๓๐๐-๓๑๓.

[๕๖] กาญจนา แก้วเทพ, **การวิเคราะห์สื่อ แนวคิด และเทคนิค**, หน้า ๙๙-๑๐๐.

[๕๗] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๐-๑๐๑.

ด้วยเหตุนี้ สัญญะหรือสัญลักษณ์จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์คิดขึ้นสำหรับการสร้างความหมายแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มีหลายรูปแบบ เช่น ภาษา ตัวอักษร เครื่องหมาย การพูด เป็นต้น ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ๑) ของจริงหรือวัตถุจริง ๒) ตัวหมาย คือ ภาษาหรือรูปภาพหรือเสียงที่ใช้เขียนแทนของจริง ๓) ตัวหมายถึง คือ ความหมาย หรือภาพในใจหรือภาพในความคิด ซึ่งแตกต่างกันออกไปในแต่ละบุคคล สถานที่ ชนชั้น หรือกาลเวลาเป็นต้น มีวิธีการวิเคราะห์สัญญะ ได้แก่ การวิเคราะห์ความหมายสัญญะ การวิเคราะสัญญะแบบ Syntagmatic การวิเคราะห์สัญญะแบบ Paradigmatic การวิเคราะห์สัญญะแบบ Metaphor และการวิเคราะห์สัญญะแบบ Metonymy

๒.๒.๖ การประยุกต์ใช้

ตัวอย่างการประยุกต์ใช้ทฤษฎีสัญศาสตร์ในงานวิจัยต่างๆ เช่น

งานของฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และคณะ[๕๘] ที่ศึกษาพิธีสวดภาณยักษ์ โดยในการศึกษานี้ได้แสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมไทยที่มีต่อพิธีสวดภาณยักษ์ โดยพบว่า กลุ่มพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงมีความรอบรู้อย่างลึกซึ้งในพุทธศาสนามีความเห็นคล้ายกันว่า พิธีสวดภาณยักษ์เป็นไสยาศาสตร์ ไม่ใช่พุทธศาสนา ส่วนชาวพุทธทั้งพระสงฆ์และฆราวาสที่เกี่ยวข้องกับการประกอบพิธีในบทบาทหน้าที่ต่างๆ ต่างเห็นว่าพิธีสวดภาณยักษ์มีรากฐานที่มาในพระพุทธศาสนา มีความศักดิ์สิทธิ์ สามารถปกป้องคุ้มครองพุทธศาสนิกชนให้หลุดพ้นจากเคราะห์ร้ายต่างๆ ได้ จึงเป็นการอนุเคราะห์ผู้คนที่ประสบชะตากรรมและหารายได้ให้วัดในคราวเดียวกัน แต่ฆราวาสบางส่วนในพื้นที่เห็นว่าเป็นการหลอกลวงและเป็นพุทธพาณิชย์ ไม่ถูกหลักการทางพระพุทธศาสนา ทั้งนี้การให้ความหมายของกลุ่มคนที่มีบทบาทหน้าที่ต่างกัน เป็นการอธิบายความหมายโดยนัยประหวัดของคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่มีต่อพิธีสวดภาณยักษ์นั่นเอง

การศึกษาของ ปฐม หงษ์สุวรรณ[๕๙] ที่ศึกษาตำนานพระพุทธรูปได้อธิบายความหมายนัยประหวัดของพระพุทธรูปล้านนาจากตำนานการสร้างพระพุทธรูปว่า ชาวล้านนาได้แฝงนัยเพื่อเชื่อมโยงและสร้างความเกี่ยวพันระหว่างพระพุทธเจ้าโดดมกับอดีตพุทธเจ้าที่มีอยู่ในภัทรกัป ด้วยเหตุนี้พระเจ้าตนหลวงที่มีตำนานอ้างอิงถึงพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ จึงทรงเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้าในอดีต ปัจจุบัน และอนาคตรวมอยู่ด้วยนั่นเอง

การศึกษาของ รศ.ดร.สุภาพร คงศิริรัตน์ และคณะ[๖๐] ที่วิเคราะห์ความหมายสัญญะสุภาษิตในอาเซียน พบว่าสุภาษิตแต่ละสุภาษิตล้วนมีความหมายโดยนัยประหวัดทั้งสิ้น เช่น สุภาษิตไทย “เสน่ห์ปลายจวัก” หรือ สุภาษิตลาว “เป็นลูกหญิงให้รู้จักพางาย (สำรับกับข้าว) มีความหมายนัย

---

[๕๘] ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ สิธิพร สมบูรณ์บูรณะ และพิเชฐ สายพันธ์, **พิธีสวดภาณยักษ์: ความหมายและการเปลี่ยนแปลง**, (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๖๒), หน้า ๑๗๗-๑๗๘.

[๕๙] ปฐม หงษ์สุวรรณ, **นานมาแล้ว มีเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน ชีวิต**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐๐-๒๐๒.

[๖๐] สุภาพร คงศิริสัตน์ และคณะ, **โลกทัศน์ของอาเซียนจากภาษิต**, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๘), หน้า ๗๗/ ๒๓๗-๒๕๒.

ประหวัดว่า ผู้หญิงต้องมีคุณสมบัติด้านการบ้านการเรือน โดยเฉพาะฝีมือในการปรุงอาหาร ซึ่งจะทำให้หญิงนั้นมีเสน่ห์ดึงดูดชาย เป็นต้น สุภาษิตในอาเซียนนั้น ยังได้สะท้อนโลกทัศน์ของผู้คนในอาเซียน รวม ๑๔ โลกทัศน์ ได้แก่ โลกทัศน์ต่อเพศ วัย จิตใจ อารมณ์และความรู้สึก ชาติตระกูลและวงศ์ตระกูล ชื่อเสียง เกียรติยศและศักดิ์ศรี ครอบครัว เครือญาติ มิตร บุคคลทั่วไป ครูและศิษย์ การดำเนินชีวิต การศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครอง และชาติพันธ์และบ้านเมือง

เช่นเดียวกับในงานวิจัยของสุกัญญา สุจฉายา[๖๑] ที่ศึกษาการประยุกต์ใช้คติชนในการสร้างวัตถุมงคลในปัจจุบัน แสดงให้เห็นความหมายโดยนัยประหวัดที่ซ่อนอยู่ในวัตถุมงคงต่างๆ เช่น รูปชูชกที่เป็นชายรูปร่างอัปลักษณ์ แต่ตามนิทานว่ามีภรรยาสวยคราวลูก รูปชูชกจึงมีความหมายโดยนัยประหวัดถึงการเป็นผู้มีเสน่ห์ทางเพศด้วย การบูชาชูชกจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องทางเพศนั่นเอง เป็นต้น

งานวิจัยของสายป่าน ปุริวรรณชนะ[๖๒] ที่ศึกษาตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง ๓๕ จังหวัด เป็นตัวอย่างการวิเคราะห์สัญญะแบบ Syntagmatic ในตำนานประจำถิ่น พบมีแบบเรื่องของตำนาน ๑๒ แบบ ดังนี้ แบบเรื่องมาทางน้ำ แบบเรื่องสามพี่น้อง แบบเรื่องเทวดารักษา แบบเรื่องผ่านทางพบเทพ แบบเรื่องจระเข้เจ้า แบบเรื่องตายในน้ำกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์แห่งท้องน้ำ แบบเรื่องเหยียบน้ำทะเลจืด แบบเรื่องผู้วิเศษประลองฤทธิ์ แบบเรื่องผู้สยบสัตว์ร้าย แบบเรื่องวิเศษแปลงกายเป็นจระเข้ แบบเรื่องตามอ่องล่าย และแบบเรื่องน้ำไม่ท่วมผู้มีบุญ ทั้งนี้พบว่าลักษณะเด่นที่ปรากฏในแบบเรื่องต่างๆ มีความสัมพันธ์กับลักษณะภูมิศาสตร์ สภาพสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน ที่เชื่อมประสานกลุ่มชนต่างๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างปกติสุข เป็นต้น

พิชญาณี เชิงคีรี[๖๓] ศึกษานิทานจักรๆ วงศ์ๆ ทั่วประเทศ เป็นจำนวน ๖๑ เรื่อง โดยวิเคราะห์โครงสร้างนิทานตามแนวคิดของ Propp พบว่าตัวละครมีพฤติกรรมซ้ำกัน ได้แก่ พฤติกรรมอิจฉาริษยาระหว่างมเหสีเอก มเหสีรอง อันเป็นเหตุให้มารดาของพระเอกและพระเอกถูกกลั่นแกล้งและถูกขับไล่ออกจากเมือง เมื่อพระเอกเป็นหนุ่มจะได้ธิดายักษ์เป็นเมีย โดยมักจะต้องต่อสู้กับพ่อตาที่เป็นยักษ์ จากนั้นจึงเดินทางกลับบ้านเมืองและได้ครองเมืองในที่สุด เป็นต้น

---

[๖๑] สุกัญญา สุจฉายา, **การประยุกต์ใช้คติชนในการสร้างวัตถุมงคลในปัจจุบัน** ใน ศิราพร ณ ถลาง (บรรณาธิการ), (กรุเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๘), หน้า ๗๑-๑๑๓.

[๖๒] สายป่าน ปุริวรรณชนะ, **ตำนานประจำถิ่นริมแม่น้ำและชายฝั่งทะเลภาคกลาง: ความสมานฉันท์ในความหลากหลาย**, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๑๐๖-๑๓๘.

[๖๓] พิชญาณี เชิงคีรี “การศึกษาวรรณกรรมนิทานไทยตามทฤษฎีโครงสร้างของวลาดิมีร์ พรอพพ์” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรบัณฑิต** สาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: ๒๕๔๒), หน้า บทคัดย่อ.

งานวิจัยของอภิลักษณ์ เกษมผลกูล[๖๔] ที่วิเคราะห์เรื่องเล่าพื้นบ้านซึ่งถูกนำไปใช้กับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เป็นลักษณะการถ่ายทอดความหมายโดยอาศัยความสัมพันธ์ระหว่างสัญญะ ๒ ตัว คือ สัญญะที่ปรากฏในเรื่องเล่าพื้นบ้านซึ่งเป็นสัญญะที่คนในสังคมรู้ความหมายกันดีแล้ว กับสัญญะที่เป็นผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นที่คนยังไม่รู้จักความหมาย เป็นการแสดงลักษณะหรือคุณสมบัติที่โดดเด่นตามสัญญะที่ปรากฏในเรื่องเล่าพื้นบ้าน เช่น ผลิตภัณฑ์ดินสอพองของบ้านหินสองก้อน อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี ที่ใช้เรื่องเล่าตำนานประจำถิ่นว่า เมื่อครั้งแรกสร้างเมือง พระรามแผลงศรมาตกที่หมู่บ้านนี้ ศรพระรามร้อนแรงเหมือนไฟ ดินแถวนี้จึงสุกพองเป็นสีขาว เป็นต้น

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างสรรค์ศิลปะ

มนุษย์สร้างศิลปะด้วยกระบวนการ เทคนิคต่างๆ เพื่อประโยชน์ทางด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาของตน แต่เมื่อมนุษย์เริ่มคิดที่จะสร้างสรรค์ศิลปะนั่นหมายความถึงการกระทำที่พิเศษ ซึ่งไม่ได้มุ่งที่ประโยชน์ส่วนตน แต่เป็นการ ทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นในโลกด้วยปัญญา เป็นงานต้นแบบ เป็นกระบวนการอิสระ มีเสรีภาพ มีความนึกคิดอย่างอิสระมีความคิดริเริ่มและก้าวหน้า ในบริบทของการสร้างสรรค์งานศิลปะนี้ จะถูกนำไปใช้ร่วมกับการทำงานอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อการวิจัยเรื่องนี้

๒.๓.๑ ที่มาของแนวคิด

การสร้างสรรค์ศิลปะเกิดจากการกระทำของมนุษย์ เพราะสัตว์ทั้งหลายไม่สามารถสร้างสรรค์งานศิลปะได้ การที่หมา ลิง ช้าง วาดรูป เขียนอักษร เล่นดนตรี ได้นั้น เป็นการกระทำซ้ำ ๆ ทำได้ตามคำสั่งของผู้ฝึกจนทำได้ แต่ไม่สามารถสร้างสรรค์งานด้วยจินตนาการได้ เช่นเดียวกับปรากฏการณ์ธรรมชาติที่ไม่ใช่การสร้างสรรค์งานศิลปะ เมื่อใดที่มนุษย์พินิจปรากฏการณ์ต่างๆ จนเกิดจินตนาการ และสร้างสรรค์งานขึ้นมา จึงถือว่าเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะหลักการสร้างสรรค์ศิลปะการสร้างสรรค์ศิลปะนั้นเป็นงานมนุษยชาติ และสามารถสืบต่อไปเป็นมรดกภูมิปัญญาของมนุษย์ได้[๖๕]

ด้วยเหตุนี้การสร้างสรรค์ศิลปะจึงมีมาพร้อมกับมนุษย์ ศิลปะในยุคเริ่มแรกถูกเรียกว่า ศิลปะดั้งเดิม (Primitive Art) หมายถึง ศิลปะของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ มีลักษณะใช้สีแท้ เพราะยังไม่รู้จักใช้สีประสมให้มีความประสานกันอย่างงามวิจิตร ทางเทคนิคก็ยังไม่แน่นอนและการดำเนินวิธีทำก็หยาบๆ[๖๖] แสดงออกอย่างตรงไปตรงมา เต็มไปด้วยความซื่อและไร้มายา เป็นการสร้าง

---

[๖๔] อภิลักษณ์ เกษมผลกูล, **เรื่องเล่าพื้นบ้านกับการสร้างมูลค่าเพิ่มให้ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นในบริบทเศรษฐกิจสร้างสรรค์**, ในศิราพร ณ ถลาง (บรรณาธิการ), (กรุเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๕๘), หน้า ๒๐-๖๘.

[๖๕] ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์, “ทฤษฎีการสร้างสรรค์ศิลปะ”, **วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒: ๒๓๓-๒๔๘.

[๖๖] ศิลป์ พีระศรี, **ศิลปะสงเคราะห์**, แปลโดย พระยาอนุมานราชธน, (ปทุมธานี : มูลนิธิศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี อนุสรณ์, ๒๕๕๓), หน้า ๖๖.

งานตามอารมณ์ความรู้สึก หรือตามมโนภาพของความเชื่อ ผลงานจึงเกิดขึ้นเป็นไปตามจินตนาการ ไม่ใช่จากความจริงที่ปรากฏตามธรรมชาติ ศิลปะแบบดั้งเดิมทำด้วยวัสดุประเภทไม้ หิน โลหะหรือดินเหนียว เช่น ศิลปะสมัยหินเก่าในแอฟริกา ศิลปะของชาวออสเตรเลียนอะบอริจิน ศิลปะกรีกสมัยเริ่มต้น ศิลปะก่อนประวัติศาสตร์ในไทย เช่นศิลปะในถ้ำมือแดงที่บ้านศรีบุญเรือง อำเภอมุกดาหาร จังหวัดนครพนม ถ้ำมิ้ม อำเภอโนนสูง จังหวัดอุดรธานี ถ้ำฝ่ามือที่หมู่บ้านภูเวียง อำเภอภูเวียง จังหวัดขอนแก่น ถ้ำลาย อำเภอกุฉินารายน์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ถ้ำรูปเขียว อำเภอไทรโยค จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น[๖๗]

ภายหลังชาวยุโรปเริ่มมีความสนใจเกี่ยวกับศิลปะดั้งเดิมเหล่านี้อย่างจริงจังในปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ โดยศิลปินต่างๆ เช่น โกแกงเป็นผู้ริเริ่มจุดประกายให้เห็นคุณค่าของผลงานศิลปะดั้งเดิมของพวกชาวเกาะตาฮิติ ซึ่งต่อมาศิลปินเยอรมัน กลุ่ม BrÛcke ได้ศึกษาและนำแรงบันดาลใจจนกลายเป็นขบวนการทางศิลปะลัทธิหนึ่งที่สำคัญในศิลปะสมัยใหม่-ศิลปะร่วมสมัย[๖๘] นอกจากนี้ยังมีศิลปะอีกหลายประเภทที่มีการแสดงออกคล้ายคลึงกับศิลปะดั้งเดิม ได้แก่ ศิลปะนาอีฟ หรือไร้มารยาหรือไร้จริต (Naïve Art) ศิลปะพื้นบ้าน (Folk Art) และศิลปะเด็ก (Child Art) เป็นต้น

๒.๓.๒ ความหมาย

การสร้างสรรค์ศิลปะ ประกอบด้วยคำสำคัญ ๒ คำ คือ ศิลปะ กับการสร้างสรรค์ มีรายละเอียดดังนี้

ศิลปะ หมายถึง ฝีมือทางการช่าง การทำให้วิจิตรพิสดาร การแสดงออกซึ่งอารมณ์สะเทือนใจให้ประจักษ์ด้วยสื่อต่างๆ อย่างเสียง เส้น สี ผิว รูปทรง เป็นต้น เช่น วิจิตรศิลป์ ศิลปะการดนตรี ศิลปะการวาดภาพ ศิลปะการละคร[๖๙] ทั้งนี้ศิลปะสามารถแบ่งได้ ๒ ประเภทใหญ่ ได้แก่

๑) วิจิตรศิลป์ (Fine art) บางที่เราก็เรียกว่าประณีตศิลป์ หมายถึง ศิลปะที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ด้านจิตใจและอารมณ์แบ่งออกได้เป็น ๕ แขนง คือ จิตรกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม วรรณกรรม และนาฏศิลป์และดุริยางคศิลป์

๒) ประยุกต์ศิลป์ (Applied art) หมายถึง ศิลปะที่ตอบสนองความต้องการทางร่างกาย จิตใจ ได้แก่ พาณิชยศิลป์ อุตสาหกรรมศิลป์ มัณฑนศิลป์ และศิลปหัตถกรรม

ด้วยเหตุนี้ศิลปะจึงเป็นการแสดงออกซึ่งความเป็นมนุษย์

---

[๖๗] ประติมา ธันยบูรณ์ตระกูล, “การสร้างสรรค์งานศิลปะโดยได้รับแรงบันดาลใจจากศิลปะดั้งเดิม”, **วารสาร Veridian ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ** มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๐): ๒๙๔๐-๒๙๕๖.

[๖๘] กำจร สุนพงษ์ศรี, **สุนทรียศาสตร์**, (กรุงเทพฯ สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๒๒.

[๖๙] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๑๑๔๔.

สำหรับการสร้างสรรค์ศิลปะนั้น คำว่า สร้างสรรค์ มีความหมายถึง สร้างให้มีให้เป็นขึ้น มักใช้ทางนามธรรม เช่น สร้างสรรค์ความสุขความเจริญให้แก่สังคม มีลักษณะริเริ่มในทางดี เช่น ความคิดสร้างสรรค์ ศิลปะสร้างสรรค์ เป็นต้น[๗๐]

ชลูด นิ่มเสมอ[๗๑] ขยายความคำว่าสร้างสรรค์ คือ การทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นในโลกด้วยปัญญาของมนุษย์ สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นต้องมีลักษณะเป็นต้นแบบในทางใดทางหนึ่ง ไม่ซ้ำกับสิ่งที่เคยมีอยู่แล้ว การสร้างสรรค์เป็นกระบวนการอิสระไม่เป็นทาสของสิ่งใด ไม่ว่าจะเป็นอารมณ์ หรือปัญญา ลัทธิ หรือแบบอย่าง (Style) การสร้างสรรค์ต้องมีเสรีภาพ มีความนึกคิดอย่างอิสระมีความคิดริเริ่มและก้าวหน้า

แนวคิดของชลูด นิ่มเสมอ มีนัยสำคัญเช่นเดียวกับแนวคิดของทวีเดช จิ๋วบาง ที่อธิบายว่า การสร้างสรรค์งานศิลปะ คือ การใช้กลวิธีทางศิลปะผลิตงานศิลปะที่ไม่มีใครทำมาก่อน โดยไม่ใช่การลอกแบบ เลียนแบบ หรือชื่นชมในผลงานศิลปะที่มีอยู่แต่เดิม การแสดงออกทางสร้างสรรค์เป็นการแสดงออกใดๆ ก็ตามที่เป็นไปโดยเสรี โดยใช้สื่อกลาง เช่น ภาษา ดินเหนียบ สี ไม้ ดนตรี และอื่นๆ เป็นเครื่องมือแสดงถึงความรู้สึก ประสบการณ์ ความสามารถ ความเข้าใจที่ชัดเจน และอารมณ์ที่ลึกซึ้ง กระตุ้นให้เกิดการแสดงขึ้นซึ่งการสร้างสรรค์เป็นสมบัติอย่างหนึ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด และสิ่งนี้จะติดตัวเราไปเรื่อยๆ การสร้างสรรค์ก็เช่นเดียวกับประสบการณ์ ความรู้ ความคิด บุคลิกภาพ ความใฝ่ฝันต่างๆ กัน แต่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามประสบการณ์ของชีวิต[๗๒]

การสร้างสรรค์ศิลปะนี้ วิรัตน์ พิชญไพบูลย์ เสนอแนวคิดว่า ศิลปินสร้างสรรค์งานศิลปะจากความคิดและความรู้สึกผ่านกระบวนการที่ต้องใช้ทักษะและความชำนาญเป็นพิเศษ จนได้ผลงานศิลปะที่ตนพึงพอใจ ในการสร้างสรรค์งานแต่ละชิ้น ศิลปินต้องตัดสินใจทั้งในด้านความคิด การใช้วัสดุเครื่องมือ และเทคนิคสร้างสรรค์ นอกจากนี้ศิลปินบังต้องแก้ปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าทางสุนทรียภาพ ซึ่งต้องตัดสินใจอีกเกี่ยวกับการใช้องค์ประกอบศิลปะ เช่น การแก้ปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการใช้เส้น สี รูปร่าง ช่องว่าง และรูปทรง ลักษณะ พร้อมกับตัดสินใจเรื่องใช้หลักการจัดแงค์ประกอบเพื่อให้งานเกิดดุลยภาพและมีความกลมกลืน และความขัดแย้งได้ส่วนสัมพันธ์กัน มีสัดส่วนและช่วงจังหวะที่เหมาะสม จึงเห็นได้ว่าการสร้างสรรค์งานศิลปะแต่ละชิ้นนั้น ศิลปินต้องแก้ปัญหา ต้องเลือกและตัดสินใจในการดำเนินงานอย่างซับซ้อน[๗๓] ทั้งนี้จะพบว่าแนวคิดของวิรัตน์ พิชญไพบูลย์นั้น เน้นไปที่กระบวนการการสร้างสรรค์งานศิลปะ

---

[๗๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๗๘.

[๗๑] ชลูด นิ่มเสมอ, **องค์ประกอบของศิลปะ**, (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๓๐๗.

[๗๒] ทวีเดช จิ๋วบาง. **ความคิดสร้างสรรค์ศิลปะ**. (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๒-๓.

[๗๓] ชาญณรงค์ พรรุ่งโรจน์, **การวิจัยทางศิลปะ**, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๔๔.

ด้วยเหตุนี้การสร้างสรรค์ศิลปะ จึงหมายถึง การคิดค้นรูปทรงที่มีสาระต่อจุดหมายของการสร้างสรรค์ และจัดระเบียบเป็นรูปทรงใหม่ที่มีเอกัตภาพหรือลักษณะเฉพาะตัวของศิลปินและมีเอกภาพ

การสร้างสรรค์ตรงข้ามกับการลอกเลียนแบบอย่างแนวคิดของชะลูด นิ่มเสมอที่อธิบายว่า เป็นการทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นในโลกด้วยปัญญาของมนุษย์ สิ่งที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นต้องมีลักษณะเป็นต้นแบบในทางใดทางหนึ่ง ไม่ซ้ำกับสิ่งที่เคยมีอยู่แล้ว[๗๔] หรือที่ทวีเดช จิ๋วบาง อธิบายว่าเป็นการใช้กลวิธีทางศิลปะผลิตงานศิลปะที่ไม่มีใครทำมาก่อน โดยไม่ใช่การลอกแบบ เลียนแบบ หรือชื่นชมในผลงานศิลปะที่มีอยู่แต่เดิม[๗๕] การเลียนแบบนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเลียนแบบจากธรรมชาติหรือจากสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นก็ครอบคลุมอยู่ในความหมายของการเลียนแบบทั้งสิ้น

การไม่เลียนแบบ อาจกระทำได้ด้วยการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อ ด้วยการเลือกสรร เพิ่มเติม ตัดทอน หรือแปรสภาพของธรรมชาติให้เป็นรูปทรงที่สามารถเป็นสื่อแสดงความหมาย ซึ่งได้แก่ อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด หรือจินตนาการของผู้สร้าง หรืออาจกระทำได้ด้วยการใช้รูปทรงที่สร้างขึ้นเอง จากการประสานกันของทัศนธาตุ ซึ่งได้แก่ เส้น น้ำหนัก ที่ว่าง สี และลักษณะผิว เพื่อแสดงอารมณ์ ความรู้สึก หรือความงาม ด้วยรูปทรงเองโดยไม่ต้องให้รู้ว่ารูปทรงนั้นเป็นตัวแทนของสิ่งใดในธรรมชาติ ในแง่ของการวิจัยศิลปะ การสร้างสรรค์ คือ การสังเคราะห์จากการวิเคราะห์งานศิลปะอย่างรอบด้านแล้วนั้นเอง

นอกจากนี้ยังมีการให้ความหมายของการสร้างสรรค์ศิลปะว่าหมายถึงการสร้างสรรค์องค์ประกอบศิลป์ เป็นการนำเอาส่วนประกอบสำคัญของศิลปะมาจัดเข้าด้วยกันตามความคิดจินตนาการ หรือประสบการณ์ของผู้สร้างแต่ละคน โดยอาศัยหลักของศิลปะสร้างให้เกิดการประสานกลมกลืนกันอย่างเป็นเอกภาพ[๗๖]

อย่างไรก็ตาม การสร้างสรรค์ศิลปะนั้นอาจเป็นงานศิลปะเท่านั้น หรือเป็นงานวิจัยด้วย มีการให้ความคิดเห็นไว้ ๓ กรณี[๗๗] ดังนี้

กรณีที่ ๑ การสร้างสรรค์ทางศิลปะมีลักษณะเฉพาะ แตกต่างและแยกจากการวิจัยอย่างสิ้นเชิง โดยการสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมและการวิจัยซึ่งเป็นกระบวนการทางวิทยาศาสตร์นั้นแตกต่างกัน เนื่องจากวิทยาศาสตร์เป็นการวิเคราะห์ ไม่ได้ให้ความจริงด้านกา ยภาพ โดยใช้กระบวนการเชิงเหตุและผล ในขณะที่ศิลปะเป็นการสังเคราะห์ไม่ได้ให้ความจริงทางกายภาพ โดยใช้กระบวนการด้านความรู้สึกทำหน้าที่บันทึกความเจริญรุ่งเรืองทางอารยธรรม

กรณีที่ ๒ การสร้างสรรค์ทางศิลปะบางประเภทมีความคล้ายคลึงกับกระบวนการวิจัย เช่น การเก็บบันทึกข้อมูลทางศิลปะ อาจนับว่ามีลักษณะเฉพาะตัวที่แตกต่าง จาก

---

[๗๔] ชลูด นิ่มเสมอ, **องค์ประกอบของศิลปะ**, หน้า ๓๐๗.

[๗๕] ทวีเดช จิ๋วบาง. **ความคิดสร้างสรรค์ศิลปะ**. หน้า ๒-๓.

[๗๖] เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. **องค์ประกอบศิลป์ ๑**. (กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า, ๒๕๔๐), หน้า ๒.

[๗๗] ชาญณรงค์ พรรุ่งโรจน์, **การวิจัยทางศิลปะ**, หน้า ๕๒-๖๑.

วิธีการเก็บบันทึกข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ หรือสังคมศาสตร์ โดยศิลปะนั้นเก็บข้อมูลจากการใช้ความรู้สึกสัมผัสอารมณ์ที่เกิดจากตัววัตถุนั้นๆ โดยถือว่า ข้อมูลทางด้านวัตถุ เช่น กรณีชายหาด ทัศนีย์ภาพโดยรอบเกาะ ข้อมูลเชิงกายภาพมีโขดแก่งหินเท่าไรนั้นเป็นข้อมูลชั้นต้น แต่การนำข้อมูลมาสังเคราะห์จนกลายเป็นการสร้างสรรค์เป็นงานศิลปะ โดยศิลปินอาจใช้ปัจจัยภายนอกเข้ามาเสริม เช่น จินตนาการของตนต่อวัตถุนั้นๆ ความทรงจำของตนต่อวัตถุนั้นๆ หรือแม้แต่ประสบการณ์ในอดีต ส่วนการบันทึกข้อมูลของศิลปะนั้น แทนที่จะเป็นตัวเลข ก็อาจเก็บข้อมูลเป็นภาพสเก็ตซ์ ลายเส้น เป็นต้น

กรณีที่ ๓ กระบวนการสร้างสรรค์และกระบวนการวิจัยเป็นกระบวนการเดียวกัน เพราะมีขั้นตอนและกระบวนการที่เป็นระเบียบแบบแผนในการดำเนินงาน[๗๘]

แม้การวิจัยกับการสร้างสรรค์ศิลปะจะมีกระบวนการที่แตกต่างกัน แต่ก็พบการประสานกันระหว่างทั้งสองศาสตร์นี้ คือ ผู้ศึกษาได้สังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย นำมาเป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์งานศิลปะ (ศิลปะวิจัย) นอกจากนี้หากมีการวิจัยผลงานศิลปะทั้งในอดีตและปัจจุบัน เพื่อหาข้อสรุปและก่อให้เกิดความเข้าใจนั้น ก็เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ (วิจัยศิลปะ)

ด้วยเหตุนี้ การสร้างสรรค์ศิลปะ หมายถึง การนำเสนอสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อนในทางศิลปะ สามารถกระทำโดยการนำวิธีจัดรูปแบบองค์ประกอบศิลปะโดยใช้ทัศนะธาตุ เช่น เส้น สี น้ำหนัก พื้นผิว รูปร่าง รูปทรง เป็นสื่อในการถ่ายทอด และผ่านเทคนิคต่าง ๆ ในทางจิตรกรรมอาจใช้ดินสอสี สีน้ำมัน สีน้ำ สีอะครายลิค สีฝุ่น หรือเทคนิคผสม เป็นต้น

๒.๓.๓ หลักการสำคัญ

การสร้างสรรค์ศิลปะมีหลักการสำคัญ ดังนี้

๑) แสดงลักษณะพิเศษ คือลักษณะที่แสดงให้เห็นชัดเจนว่ามีอะไรบางอย่างในผลงาน มากกว่าการผลิตหรือการกระทำตามปกติ หรือมากกว่าในผลงานที่ผู้อื่นทำมาก่อน

๒) ทำงานสำเร็จด้วยตนเอง ผลงานที่ทำปลอมแปลงหรือลอกเลียนแบบของผู้อื่นไม่จัดว่าเป็นผลงานสร้างสรรค์

๓) แสดงความแปลกใหม่ มีความคิดริเริ่มและมองเห็นความแตกต่างไปจากผลงานประเภทเดียวกันที่มี เป็นการทำขึ้นใหม่ให้ปรากฏเป็นครั้งแรก หรืออาจจะเป็นผลงานที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่อง จากสิ่งที่เคยมีอยู่หรือเคยรู้จักมาก่อนก็ได้

๔) แสดงถึงการใช้ปัญญา หมายถึงผลงานที่สร้างขึ้นด้วยความตั้งใจ และความมีสติมากกว่าสร้างด้วยความบังเอิญ

---

[๗๘] วิรุณ ตั้งเจริญ, **ทัศนศิลปะวิจัย**, (กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอคิว, ๒๕๔๕), หน้า ๙๘.

๕) แสดงคุณภาพสูงขึ้น พิจารณาจากคุณค่าของผลงานหรือการกระทำในภาพรวมว่าสูงขึ้นกว่าเดิมหรือไม่ ไม่ควรแยกพิจารณาจากรายละเอียดปลีกย่อยเชิงปริมาณ หรือเชิงรูปแบบเท่านั้น

๖) แสดงออกอย่างต่อเนื่อง พลังสร้างสรรค์ผลงานต้องสามารถแสดงออกมาให้ปรากฏได้มากกว่าหนึ่งครั้ง มีความต่อเนื่อง

องค์ประกอบดังกล่าวให้ความสำคัญกับลักษณะสร้างสรรค์ที่ปรากฏเป็นภาพรวมของผลงานและการกระทำมากกว่ารายละเอียดปลีกย่อยอย่างที่นักการศึกษาทางความคิดสร้างสรรค์โดยทั่วไปนิยมทำกัน[๗๙]

๒.๓.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ

ประเภทของการสร้างสรรค์ศิลปะ สามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ได้แก่

๑) รูปแบบในลักษณะที่เหมือนจริงตามธรรมชาติ (Realistic)

การถ่ายทอดลักษณะนี้ เป็นการถ่ายทอดโดยใช้สื่อรูปแบบตามธรรมชาติ เช่น ภาพคน สัตว์ ทิวทัศน์ ดอกไม้ ต้นไม้ ฯลฯ ซึ่งผู้ดูส่วนใหญ่สามารถเข้าใจได้ด้วยเคยมีพื้นฐานประสบการณ์เกี่ยวกับรูปแบบเหล่านี้มาแล้ว ศิลปินอาจถ่ายทอดตามตาเห็น หรือนำเอาวัสดุมาจัดวางใหม่ ตามความคิดเห็นที่คิดว่าเหมาะสมโดยศิลปินมีโอกาสเลือกมุม การจัดวางรูปแบบ การตัดทอนบางส่วนนำมาแสดงเฉพาะบางส่วน ซึ่งศิลปะลักษณะนี้ดูเหมือนเลียนแบบธรรมชาติก็จริง แต่การเลียนแบบธรรมชาติของศิลปิน ไม่ใช่เป็นกระจกเงาที่ต้องสะท้อนทุกสิ่งตรงหน้าให้ปรากฏ ศิลปินจะสอดแทรกความคิดเห็น ความรู้สึก ประสบการณ์ ความรู้ความชำนาญในการใช้สื่อเครื่องมือ เทคนิค วิธีการ ฯลฯ ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในตัวศิลปิน ส่วนผู้ดูจะอาศัยประสบการณ์เดิมมาประกอบในการตีความโดยการเปรียบเทียบว่าเหมือน คล้าย สวย ไม่เหมือน หรือสิ่งอื่น ๆ โดยนำเอาธรรมชาติมาเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจ และศึกษาเทคนิค วิธีการ ซึ่งเป็นผลสะท้อนให้เกิดการเรียนรู้ในผลงานนั้น

๒) รูปแบบในลักษณะกึ่งนามธรรม (Semi abstract)

เป็นการถ่ายทอดโดยให้ความสำคัญแก่ธรรมชาติน้อยลง และเพิ่มความสำคัญที่ตัวบุคคลผู้สร้างศิลปกรรมมากขึ้น โดยรูปแบบของธรรมชาติที่นำมาเป็นสื่อนั้นถูกลด สกัด ตัดทอน การจัดวางมิได้คำนึงถึงกฎเกณฑ์ความเป็นจริงตามธรรมชาติ โดยศิลปินตัดทอนเอารูปแบบจากธรรมชาติมาเป็นสื่อแสดงความรู้สึกนึกคิดของตน บางครั้งนำเอาลักษณะเด่นๆ ของธรรมชาติมาประกอบกันจัดเป็นเรื่องราวขึ้นใหม่ เป็นการสะท้อนความรู้สึกภายในของศิลปินออกมา โดยอาศัยรูปแบบทางธรรมชาติเป็นสะพานมายังผู้ดู ศิลปินต้องแสวงหาข้อมูลที่มีอยู่ในธรรมชาติ แล้วตัดทอนเอาแต่ลักษณะเด่น ๆ ของรูปแบบในธรรมชาติมาผูกเป็นเรื่องราวขึ้นใหม่ โดยมีการจัดวางตำแหน่งข้อมูล ซึ่งเรียกว่าการจัดองค์ประกอบ (Composition) การดูงานศิลปะกึ่งนามธรรม ผู้ดูต้องสร้างจิตนาการ

---

[๗๙] พีระพงษ์ กุลพิศาล, “พลังสร้างสรรค์กับการศึกษาศิลปะ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.google.com/search [๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕].

ขึ้นมาโดยอาศัยข้อมูลคือรูปแบบที่ปรากฏในผลงานส่วนจินตนาการจะตรงกับจุดประสงค์ของผู้สร้างหรือไม่นั้น ไม่ใช่สิ่งสำคัญ เพราะงานศิลปะให้อิสระในความคิดแก่ผู้ดู สุนทรียรสที่ผู้ดูจำได้คือจินตนาการของตนเอง โดยอาศัยศิลปกรรม เป็นแรงผลักดัน และอาศัยข้อมูลอื่น เช่น การตั้งชื่อภาพซึ่งเป็นการสรุปครอบคลุมเรื่องราวทั้งหมดภายในชื่อนั้น การอธิบายเป็นข้อความ เทคนิคกรรมวิธีในการสร้าง เป็นส่วนของการทำความเข้าใจในตัวของผู้สร้างงานศิลปกรรม

๓) รูปแบบในลักษณะนามธรรม (Abstract)

เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สร้างงานศิลปกรรมไม่คำนึงถึงรูปแบบหรือกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ แต่จะคำนึงถึงรูปแบบอันเป็นลักษณะที่ตนจะต้องแก้ปัญหา ให้สามารถนำมาใช้เป็นสื่อถ่ายทอดความรู้สึกของตนเองไปยังผู้ดู โดยมีกฎเกณฑ์ทางศิลปะเป็นแนวประกอบในการสร้างงาน (ทัศนธาตุ ได้แก่ เส้น สี พื้นผิว รูปทรง น้ำหนัก) ความชำนาญในการถ่ายทอด ความสามารถในการใช้สื่อวัสดุ ทักษะและความชำนาญในด้านเทคนิควิธีการ สื่อที่ใช้เป็นตัวกลางการถ่ายทอดความรู้สึกภายในไม่มีการจำกัด จึงมีอิสระในการค้นหาวัสดุ อุปกรณ์ประเภทต่าง ๆ มาดัดแปลงประยุกต์ประกอบรวมกันออกมาเป็นผลงาน การดูศิลปกรรมลักษณะนามธรรม ถ้าผู้ดูตั้งใจดูให้รู้ว่าเป็นรูปร่างหรือรูปทรงอะไรที่เคยเห็นจากธรรมชาติจะกล่าวว่าดูไม่รู้เรื่อง เนื่องจากไม่สามารถใช้พื้นฐานประสบการณ์เดิมที่เคยพบเห็นธรรมชาติเข้ามาตีความ[๘๐]

๒.๓.๕ กระบวนการ/วิธีการ

การสร้างสรรค์งานศิลปะมีกระบวนการหรือขั้นตอนตามลำดับ ส่วนใหญ่ศิลปินจะเริ่มจากกระบวนการคิดและปฏิบัติตามขั้นตอน[๘๑] ดังนี้

๑) วางกรอบแนวทางจากความคิดรวบยอดในการสร้างสรรค์จากสิ่งที่ประทับใจ แรงบันดาลใจ จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น เพียง ๑ ประเด็น (จากแหล่งที่มาของความคิดสร้างสรรค์)

๒) ศึกษา ค้นคว้า ทำวิจัย หรือจากผลงานของศิลปินที่สร้างสรรค์ผลงานศิลปะเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะ

๓) พยายามสรุปประเด็นทำงานออกมากเป็นลักษณะตัวเองโดยการทดลองเทคนิคที่จะใช้ในการสร้างสรรค์โดย ทำซ้ำ เปลี่ยนแปลงรูปแบบ อาจนำกล้องดิจิตอล คอมพิวเตอร์ มาช่วยในการสะเก็ต (Sketch) จนได้ผลเป็นที่พอใจ แล้วนำไปเป็นกลวิธี ที่พึงพอใจที่สุดไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะชิ้นนั้นๆ

๔) คัดเลือกและสร้างสรรค์ผลงานที่มีลักษณะ เฉพาะตน ตามจุดประสงค์ที่วางไว้ เช่น ชุด(Series) ละ ๑๐ ชิ้น ๒๐ ชิ้น และ

---

[๘๐] ประเสริฐ ศีลรัตนา, **จิตรกรรม**, (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๒๕ – ๓๓.

[๘๑] คเณศ ศีลสัตย์, การสร้างสรรค์งานศิลปะ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://arit.rmutsv.ac.th. [๑๖ ตุลาคม ๒๕๖๕].

๕) เริ่มโครงการใหม่ โดยนำวิธีการสร้างสรรค์จากข้อ ๑-๔ มาปฏิบัติและต้องสำนึกอยู่เสมอว่าผลงานที่เกิดจากกระบวนการสร้างสรรค์นั้นจะต้องเปลี่ยนแปลงและพัฒนารูปแบบที่นำไปสู่สิ่งแปลกใหม่อยู่เสมอ

๖) การพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์จะเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอก็ต่อเมื่อศิลปินเปิดใจกว้างโดยยอมรับให้อิทธิพลของสิ่งเร้าจากบริบทต่าง ๆ ตลอดจนรูปแบบของศิลปินท่านอื่น ๆ เข้ามามีบทบาทร่วมในการแสดงออกทั้งทางด้านความคิดและแรงบันดาลใจในผลงานแต่ละชิ้นของตนเองบ้าง เพื่อให้เกิดผลในด้านพัฒนาการทางความคิดสร้างสรรค์ สิ่งสำคัญที่สุดคือการสร้างสรรค์ผลงานแต่ละครั้งนั้น ศิลปินจะต้องมีสิ่งเร้าที่เกิดขึ้นจากความต้องการภายในจิตใจของศิลปินเอง

๒.๓.๖ การประยุกต์ใช้

ในปัจจุบันการสร้างสรรค์ศิลปะถูกนำไปประยุกต์ใช้ในศาสตร์ต่างๆ ในที่นี้จะอธิบายถึงการนำศิลปะไปประยุกต์ใช้ในการบำบัด หรือรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้คน หรือใช้ในการกระตุ้นให้เกิดพัฒนาการที่ดีขึ้น เป็นต้น เรียกกระบวนการดังกล่าวว่า ศิลปะบำบัด

จากการทบทวนวรรณกรรมมีผู้ให้ความหมายของศิลปะบำบัดไว้ดังนี้ สมาคมศิลปะบำบัดแห่งสหรัฐอเมริกา[๘๒] ให้ความหมายของคำว่าศิลปะบำบัด คือ การใช้ศิลปะในการช่วยเหลือผู้ป่วยหรือผู้รับบริการ โดยใช้ประโยชน์จากกระบวนการและผลิตภัณฑ์เพื่อดูการตอบสนองจากผู้ป่วยหรือผู้รับบริการ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาการความสามารถ บุคลิกภาพ ความสนใจ ความกังวล และความขัดแย้งในตนเองได้

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เลขา[๘๓] ให้ความหมายศิลปะบำบัด คือการบำบัดรักษาทางจิตเวชรูปแบบหนึ่ง ที่ประยุกต์ใช้กิจกรรมทางศิลปะเพื่อค้นหาข้อบกพร่อง ความผิดปกติบางประการของกระบวนการทางจิตใจ โดยให้ความรู้เกี่ยวกับการประเมินทางจิตวิทยา เพื่อเปิดประตูเข้าสู่จิตใจในระดับจิตไร้สำนึก และเลือกให้กิจกรรมทางศิลปะที่เหมาะสมช่วยในการบำบัดรักษา และฟื้นฟูสมรรถภาพให้ดีขึ้น

Edith[๘๔] ให้ความหมายว่า ศิลปะบำบัด คือการใช้ศิลปะเป็นสื่อสะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิด อารมณ์ตลอดจนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและจิตใจของผู้ที่รังสรรค์ศิลปะชิ้นนั้นขึ้นมา ดังนั้น

---

[๘๒] American Art Therapy Association. (2013). **A guide to conducting art therapy research**, mundelelein IL: American art therapy association. Retrieved from http//www.artherapy.org. [7/9/2565]

[๘๓] ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. **ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด.** (กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

[๘๔] เลิศศิริร์ บวรกิตติ. **ศิลปะเพื่อการบำบัด โดย อีดิธ เครเมอร์.** (กรุงเทพฯ: กรุงเทพเวชสาร, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

ในทางการแพทย์ โดยเฉพาะด้านจิตวิทยาและจิตเวช จึงได้นำศิลปะมาเป็นเครื่องช่วยในการตรวจวินิจฉัยผู้ที่มีปัญหาทางด้านจิตใจ

Cathy Malchiodi[๘๕] กล่าวว่า ศิลปะบำบัดเป็นการใช้ภาพแทนภาษา เช่น สี รูปร่าง เส้น และรูปภาพ ซึ่งจะสื่อสารกับเราในแบบที่ถ้อยคำไม่อาจบอกได้ เป็นตัวช่วยในการเป็นภาษาที่ไม่ใช่คำพูดของศิลปะสำหรับการเติบโต การหยั่งรู้ และการปรับเปลี่ยนของบุคคล โดยเชื่อมโยงระหว่างส่วนลึกภายในของเรา เช่น ความคิด ความรู้สึก และการรับรู้ กับความเป็นจริงด้านนอกและประสบการณ์ชีวิต

ด้วยเหตุนี้ ศิลปะบำบัด คือการบำบัดรักษาทางจิตเวชรูปแบบหนึ่งที่ประยุกต์กิจกรรมทางศิลปะมาใช้ เพื่อค้นหาความบกพร่องผิดปกติบางประการของกระบวนการทางจิตใจนั่นเอง ดังความเห็นของ Florence Nightingale ในบันทึกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๓ ว่า ดอกไม้สีสันสดใสและศิลปะอันงดงามจะช่วยฟื้นฟูคนไข้ให้หายเร็วขึ้น

ศิลปะบำบัดมีรากฐานมาจากแนวคิดดั้งเดิม ๒ แนวคิดหลัก คือ แนวคิด “Art as therapy” ของ Edith Kramer ที่ศิลปะเป็นการทำบัดในตัวมันเอง และแนวคิด “Art therapy” ของแพทย์หญิง Margaret Naumburg ที่ศิลปะเป็นเครื่องมือในการทำจิตบำบัด ปัจจุบันทั้ง ๒ แนวคิดนี้ก็ได้ถูกนำมาผสมผสานกันอย่างลงตัวพอสมควร[๘๖] ด้วยเหตุนี้ศิลปะบำบัดจึงสามารถส่งเสริมให้ผู้ที่มีปัญหาสุขภาพจิตและคนทั่วไปที่ต้องการค้นหาตนเอง หรือเพิ่มเสริมพลังทางจิตใจได้ ตามแนวคิดทั้ง ๒ นี้ ทำให้เชื่อได้ว่าการสร้างสรรค์พระพุทธรูปอันเป็นงานศิลปะแห่งศรัทธา ที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน ย่อมสามารถบำบัดจิตใจ หรือสร้างกำลังใจ หรือฟื้นฟูจิตใจของคนในชุมชนได้อย่างแน่นอน

ทั้งนี้รูปแบบของศิลปะบำบัดประกอบด้วยรูปแบบกิจกรรมทางศิลปะที่มีความหลากหลาย ซึ่งได้ครอบคลุมถึงดังนี้[๘๗] ๑) ทัศนศิลป์ (Visual) ได้แก่ การวาด ระบายสี การปั้น การแกะสลัก การถัก การทอ การประดิษฐ์ ฯลฯ ๒) ดนตรี (Music) ได้แก่การเล่นดนตรี ร้องเพลง และกิจกรรมทางดนตรี ๓)การแสดง (Drama) ได้แก่ การแสดง การละคร และการเคลื่อนไหวร่างกาย ๔) วรรณกรรม (Literature) ได้แก่ บทกวี นิยาย เรื่องสั้น ฯลฯ

ขั้นตอนหลักในการทำศิลปะบำบัดแบ่งได้หลายกลุ่ม โดยทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา[๘๘] ได้รวบรวมสรุปไว้ ๔ ขั้นตอน คือ

---

[๘๕] Cathy A. Malchiodi. **Handbook of art therapy**. 2nd ed. New York: Guiford, 2012.

[๘๖] ชลิดา รัชตะพงศ์ธร. “สีและปัจจัยเกี่ยวเนื่องในศิลปะบำบัดที่มีอิทธิพลต่อการลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

[๘๗] ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. **ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์ แห่งการบำบัด**, หน้า ๓๑.

[๘๘]เรื่องเดียวกัน, หน้า .๕๖-๕๙.

๑) สร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้บำบัดกับผู้รับการบำบัด ซึ่งรวมถึงการประเมินสภาพปัญหา และวางแผนการบำบัดรักษาด้วย

๒) การค้นหาปัญหา เป็นขั้นของการสำรวจ ค้นหา วิเคราะห์ ปมปัญหาความขัดแย้งภาพในส่วนลึกของจิตใจ

๓) การทบทวนประสบการณ์ เป็นขั้นการบำบัดโดยดึงประสบการณ์แห่งปัญหาขึ้นมาจัดเรียง ปรับเปลี่ยน แก้ไขใหม่ในมุมมองและสภาวะใหม่

๔) การเสริมสร้างพลังใจ โดยเสริมสร้างความภาคภูมิใจในตนเองและให้โอกาสแห่งการเปลี่ยนแปลง

ด้วยเหตุนี้ เทคนิคสำคัญของการบำบัด คือ การสนับสนุนเสริมสร้างกำลังใจ และการตีความหมายที่ซ่อนเร้นภายในจิตใจ

ศิลปะบำบัดเป็นรูปแบบหนึ่งของการแพทย์เสริมและทางเลือก (Complementary and alternative medicine) ที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมนำมาเสริมในการดูแลรักษาแนวทางหลัก ให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น จึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกันเป็นทีมระหว่างนักศิลปะบำบัด แพทย์ที่ดูแลรักษาผู้ป่วย ไม่ใช่รูปแบบการบำบัดรักษาที่สามารถแยกเป็นอิสระได้ ต้องทำไปควบคู่กัน ในปัจจุบันศิลปะบำบัดเริ่มมีการขยายตัวเป็นทางเลือกใหม่ในการบำบัดรักษา และได้รับความสนใจมากขึ้นในสังคมไทย มีนักวิชาการ นักบำบัด ที่ไปฝึกอบรมหลักสูตรศิลปะบำบัด ในต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น มีการนำมาประยุกต์ใช้ในกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลายขึ้น[๘๙]

๒.๔ แนวคิดอานิสงส์

อานิสงส์เป็นแนวคิดหนึ่งของพระพุทธศาสนา ที่มีความสำคัญในการทำให้เกิดการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมต่างๆ ทั้งในอดีตและปัจจุบันของพุทธศาสนิกชน เราอาจเห็นความร่วมมือกันของศิลปินกับผู้ให้ทุนภายใต้แนวคิดอานิสงส์นี้ เช่นเดียวกับการงานวิจัยชิ้นนี้ ที่แนวคิดอานิสงส์จะนำผู้คนให้มาร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๒.๔.๑ ที่มาของแนวคิด

แนวคิดอานิสงส์เป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่สมัยพุทธกาล ปรากฏแนวคิดอานิสงส์ในพระไตรปิฎกทั้งในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

---

[๘๙] ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา และสมจิตร ไกรศรี, **โปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล**, (กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑), หน้า ๔๖.

พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น)[๙๐] ได้ศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงสและคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา สรุปผลเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกไว้ดังนี้

อานิสงส์ในพระวินัยปิฎก มุ่งเน้นคุณประโยชน์และผลแห่งการปฏิบัติตามพระวินัย เช่น การรักษาศีล การรักษาอาจาระแห่งพระวินัย การทำสังฆกรรม การทำกิจวัตร ของบุคคล เป็นต้น โดยแสดงให้ว่าถ้าบุคคลใดได้รักษาวินัยหรือได้ปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับวินัย บุคคลนั้นพึงไดรับอานิสงส์ที่เหมาะสมกับการปฏิบัติในกิจวัตรนั้น

อานิสงสในพระสุตตันตปฎก มุ่งเน้นการประกอบกุศลตามหลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ ทาน ศีล ภาวนา หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิปัญญา และการเจริญกุศลตามหลักกุศลกรรมบถ ๑๐ ที่ให้ความสำคัญกับการประพฤติปฏิบัติทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมในฝ่ายดี ในอังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต คัมภีรอปทาน และวิมานวัตถุนั้น ได้แสดงอานิสงส์ตางๆ อย่างมากมาย ซึ่งมีผลต่อการรจนาคัมภีรอานิสงส์ของล้านนาในสมัยต่อมา

อานิสงส์ในพระอภิธรรมปฎก ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องอานิสงส์ตรงๆ แต่มีการอธิบายถึงสภาวะของจิตที่เป็นกุศลอันนำไปสู่การประกอบคุณงามความดี โดยเฉพาะในธัมมสังคณี มีการกล่าวถึงเรื่องธรรมที่เป็นกุศล (ฝ่ายดี) ธรรมที่เป็นอกุศล (ฝ่ายชั่ว) และธรรมที่เป็นกลางๆ ไม่ดีไม่ชั่ว อานิสงส์ในพระอภิธรรมปิฎก เป็นกุศลจิตอันเป็นที่มาและแรงผลักดันให้มนุษย์ประกอบกุศลกรรมทั้งปวง

ตัวอย่างอานิสงส์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

อานิสงส์ในการเรียนพระวินัยที่มี ๕ ประการ[๙๑] คือ ๑) คุ้มครองรักษากองรักษาศีลของตน ๒) ผู้ที่ถูกความรังเกียจครอบงำย่อมหวนระลึกได้ ๓) กล้าพูดในท่ามกลางสงฆ์ ๔) ต่อด้วยดีซึ่งฆ่าศึกโดยสหธรรม ๕) เป็นผู้ปฏิบัติเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม

อานิสงส์ของการรักษาศีล ๕ ประการ คือ ๑) ได้โภคทรัยพ์ใหญ่หลวงซึ่งมีความไม่ประมาทเป็นเหตุ ๒) กิตติศัพท์อันดีงามย่อมกระฉ่อนไป ๓) เป็นผู้แกล้วกล้า ไม่เก้อเขิน ๔) ไม่หลงลืมสติตาย ๕) ไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์[๙๒]

---

[๙๐] พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๖๓-๑๘๔.

[๙๑] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๔๒๓/๖๐๐.

[๙๒] **วิ.ม.** (ไทย) ๕/๒๘๔/๙๙.

อานิสงส์การกวาดลานวัด ลานเจดีย์ มี ๕ ประการ คือ ๑) จิตของตนเลื่อมใส ๒) จิตของผู้อื่นเลื่อมใส ๓) เทวดาชื่นชม ๔) สั่งสมความเป็นไปเพื่อให้เกิดความเลื่อมใส ๕) หลังตายไปแล้วย่อมไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์[๙๓]

อานิสงส์ของการให้ทานในทานานิสังสสูตร โดยแสดงผลแห่งการให้ทาน ที่เป็นปัจจุบันและอนาคตว่า ๑) เป็นที่รักของคนหมู่มาก ๒) ย่อมคบหาผู้ให้ทาน ๓) กิตติศัพท์งามย่อมขจรไป ๔) ย่อมไม่ห่างเหินจากธรรมของคฤหัสถ์ ๕) หลังจากตายแล้วย่อมเกิดในสุคติโลกสวรรค์[๙๔]

อานิสงส์แห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ประกอบด้วย การมีสิกขา การมีปัญญาเป็นยอด มีวิมุตติเป็นแก่น มีสติเป็นอธิปไตย[๙๕]

อานิสงส์ของการมีเมตตาเจโตวิมุติ จะได้อานิสงส์ ๑๑ ประการ คือ ๑) หลับเป็นสุข ๒) ตื่นเป็นสุข ๓) ไม่ฝันลามก ๔) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย ๕) เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย ๖) เทวดาทั้งหลายรักษา ๗) ไฟ ยาพิษ หรือศาสตราก็ล้ำกรายมิได้ ๘) จิตตั้งมั่นได้เร็ว ๙) สีหน้าสดใส ๑๐) ไม่หลงลืมสติตาย ๑๑) เมื่อไม่แทงตลอดคุณอันยิ่ง ย่อมเป็นผู้เข้าถึงพรหมโลก[๙๖]

ทั้งนี้พบวา รูปแบบการกล่าวถึงอานิสงสในพระไตรปิฎกมีลักษณะสำคัญดังนี้[๙๗]

๑) มีการเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างระหว่างอานิสงส์กับวิบาก ดังเช่น การแสดงคุณ (อานิสงส์) และโทษของการรักษาศีล ซึ่งคล้ายกับพุทธลีลาในการสอนข้อที่ว่า สนฺทสฺสนา คือ การชี้แจงจำแนกอธิบายและแสดงเหตุผลให้ชัดเจนจนผู้ฟังเข้าใจ

๒) มีการพรรณนาคุณค่าแห่งธรรมและการปฏิบัติในธรรมฝ่ายดี ดังเช่น การพรรณนาเรื่องอานิสงส์แห่งการเดินจงกรม การเจริญสติปัฏฐาน อานิสงส์แห่งเจโตเมตตาวิมุติ เป็นต้น ซึ่งคล้ายกับหลักสมาทปนา คือการอธิบายให้ซาบซึ้งในคุณค่า มองเห็นความสำคัญที่จะต้องฝึกฝนจนใจ ยอมรับและอยากลงมือปฏิบัติหรือนำไปปฏิบัติ

๓) มีการอธิบายตามลำดับความยาก-ง่าย เช่น การแสดงอานิสงสในอนุปุพพิกถาและการแสดงอานิสงส์ของการเรียนพระวินัย เป็นต้น เพื่อให้บุคคลกระตือรือร้นเกิดความอุตสาหะในการเรียนรู้มีความมั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ประดุจหลักสมุตเตชนา

๔) มีการแสดงในลักษณะการถามตอบโดยมุ่งประโยชน์เป็นสำคัญ เพื่อให้เกิดความเขาใจที่ชัดเจน เช่น การแสดงอานิสงส์ของการบัญญัติพระวินัย เพื่อความผาสุกของหมู่คณะ เป็นต้น

---

[๙๓] **วิ.ป.** (ไทย) ๘/๓๒๕/๔๖๖.

[๙๔] **องฺ.ปญฺจก**. (ไทย) ๒๒/๓๕/๕๖.

[๙๕] **องฺ. จตุกฺก.** (ไทย) ๒๑/๒๔๕/๓๖๔.

[๙๖] **องฺ. เอกาทสก.** (ไทย) ๒๔/๑๕/๔๒๕-๔๒๖.

[๙๗] พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, หน้า ๑๘๖-๑๙๐.

๕) มีการแสดงเพื่อให้บุคคลมีจิตใจร่าเริงแช่มชื่นเบิกบาน เช่น การแสดงอานิสงส์ของการถวายทานโดยการพรรณนาผลที่บุคคลจะพึงได้รับ ซึ่งจะทำให้ผู้ถวายทานมีจิตใจแช่มชื่นเบิกบาน ซึ่งคลายกับหลักสมฺปหงฺสนา การปลอบปโลมใจให้สดชื่น

ภายหลังอิทธิพลมาจากพระสุตันตปิฎกได้ทำให้เกิดมีการแต่งคัมภีร์อานิสงส์แยกออกมาโดยเฉพาะ เช่น ทสวตฺถุทานกถา ว่าด้วยอานิสงส์และอุทาหรณ์แห่งทานวัตถุ ๑๐ มีการให้ข้าว น้ำ วัตถุสิ่งของ เป็นต้น วตฺถทานานิสสกถา ว่าด้วยอานิสงส์ของการถวายผ้า เตปฎกานิสสกถาว่าด้วยอานิสงส์การสร้างพระไตรปิฎก อฒฺฒภาคพุทฺธรปานูทานิว่าด้วยอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป เป็นต้น[๙๘] ซึ่งสามารถแบ่งช่วงเวลาของการแต่งคัมภีร์อานิสงส์ได้ ๒ สมัย คือ

๑) สมัยอรรถกถา ได้แก่ คัมภีร์มิลินทปัญหาและคัมภีร์วิสุทธิมรรคปกรณหรือวิสุทธิมรรคอรรถกถา

๒) สมัยราชวงศ์มังรายของล้านนา ประกอบด้วยมังคลัตถทีปนี ปัญญาสชาดก และคัมภีร์สารัตถสังคหะ เป็นต้น[๙๙]

ตัวอย่างอานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ

ในคัมภีร์มิลินทปัญหาพบเรื่องอานิสงส์ในหลายวรรค เช น ปรารภเมณฑกปัญหา จตุตถวรรค ขอที่ ๖ กลาวถึงอานิสงสของการถวายวิหารแต่พระภิกษุสงฆที่เป็นพระพหูสูตทรงพระไตรปฎกวา ๑) อาจสำเร็จพระนิพพาน พ้นจากชาติทุกข์ชรา ทุกข์พยาธิ ทุกข์และมรณทุกข์ ๒) เพื่อเป็นที่พบปะพระภิกษุสงฆ์ของมหาชน เพราะเมื่อได้สร้างวิหารถวายแล้ว พระภิกษุผู้เที่ยวจาริกสัญจรอยู่ในป่าย่อมไดพักอาศัยเป็นครั้งคราว และมหาชนก็มีโอกาสได้ทำบุญกุศล เป็นต้น[๑๐๐]

อานิสงส์ที่ปรากฏในวิสุทธิมรรค มีเนื้อหาตรงกับที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ในพระไตรปิฎก โดยพระพุทธโฆษาจารย์ผู้ประพันธ์จะนำมากล่าวไว้เป็นส่วนระกอบของแต่ละหมวดในลักษณะของการตั้งคำถาม เช่น อะไรเป็นศีล ที่เรียกว่าศีล เพราะอรรถว่าอะไร อะไรเป็นลักษณะ เป็นรส เป็นปัจจุปัฏฐาน เป็นปทัฏฐานของศีล ศีลมีอานิสงส์อย่างไร ศีลมีกี่อยาง อะไรเป็นความเศร้าหมองและอะไรเป็นความผ่องแผ้วของศีล เป็นต้น มีลักษณะเดียวกับการตั้งคำถามเกี่ยวกับสมาธิและปัญญา[๑๐๑]

---

[๙๘] นิยะดา เหลาสุนทร, **ปญญาสชาดก ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาวรรณคดี, ๒๕๓๘), หนา ๑๐๗.

[๙๙] พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, หน้า ๑๙๑-๑๙๕.

[๑๐๐] พระติปฎกจุฬาภัย, **มิลินทปัญหา**, ฉบับแปลชำระของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หนา ๓๑๒.

[๑๐๑] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หนา ๒-๑๐.

อานิสงส์ที่ปรากฏในมังคลัตถทีปนี เป็นการกลาวถึงผลของการบูชาและการปฏิบัติตามธรรม ว่ามีอานิสงส์ให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสุข ความเจริญ เช่น มงคลข้อที่ ๑ และ ๒ อเสวนา จ พาลานำปณฺฑิตานญฺจ เสวนา กล่าวถึงการไม่คบคนพาล คบแตบัณฑิต ย่อมมีอานิสงส์ดังนี้ ๑) จะเป็นผู้พ้นจากทุกข์ในอบาย ๒) จะเป็นผู้แกล้วกล้าในท่ามกลางบริษัท ๓) ไม่มีความโศกเศร้า เดือดเนื้อร้อนใจในโลกนี้และโลกหน้า ส่วนโทษของการคบคนพาลก็ตรงกันข้ามกับอานิสงส์การคบบัณฑิต[๑๐๒]

อานิสงส์ที่ปรากฏในปัญญาสชาดก[๑๐๓] เช่น

๑) ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการถวายภัตตาหาร ได้แก่ สิริธรชาดก

๒) ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการบูชาพระพุทธรูป และการปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ได้แก่ วิริยบัณฑิต วัฏฏังคุลีราชชาดก เทวรุกขกุมารชาดก จันทเสนชาดก เป็นต้น

๓) ชาดกที่แสดงอานิสงส์การจารพระไตรปิฎก ไดแก่ โบราณกบิลราชชาดก

๔) ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการถวายผ้า ได้แก่ จาคทานชาดก นรชีวกฐินทานชาดก (ลำดับที่ ๓๗) อติเทวราชชาดก เป็นต้น

๕) ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการสร้างศาลา ได้แก่ ธรรมราชชาดก

๖) ชาดกที่แสดงอานิสงส์ของการสรงน้ำ ได้แก่ บุปผชาดก เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงอานิสงส์ที่เกิดจากการสละอวัยวะร่างกายเป็นทาน อันถือว่าเป็นอัชฌตติกทาน ได้แก่ สิริจุฑามณีชาดก เป็นต้น

ภายหลังเรื่องอานิสงส์ที่ปรากฏในปัญญาสชาดกนั้น ได้ให้อิทธิพลต่อคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาในยุคต่อมา เช่น คัมภีร์อานิสงส์สร้างธรรม อานิสงส์สร้างพระพุทธรูป อานิสงส์สร้างศาลา เป็นต้น

คัมภีร์สารสังคหะ[๑๐๔] แบ่งเนื้อหาออกเป็นตอนๆ เรียกมาติกา มีทั้งหมด ๔๐ หัวข้อ โดยมีตอน ที่ว่าด้วยเรื่องอานิสงส์ เช่น หัวขอที่ ๖ สัมมัชนานิสังสกถา กล่าวถึงอานิสงส์ของการกวาดวัด หัวข้อที่ ๗ ธัมมัจฉริยกถากล่าวถึงอานิสงส์แห่งการฟังธรรม หัวข้อที่ ๑๒ สรณปเภทกถา ว่าด้วยอานิสงส์ของโลกิยสรณคมน์และโลกุตรสรณคมณ์ หัวข้อที่ ๑๓ สีลปเภทกถา ว่าด้วยเรื่องอานิสงส์ศีล หัวข้อที่ ๒๔ ว่าด้วยทานาทิปุญญกัมมกถา อานิสงส์แห่งข้าวยาคู อานิสงส์แห่งจีวรทาน ความแตกต่างของอานิสงส์แห่งการทำงานเฉพาะบุคคลต่างๆ หัวข้อที่ ๓๘ ปกิณณกกถาว่าด้วยเรื่องเบ็ดเตล็ด กล่าวถึงอานิสงส์ของการสีฟัน การตั้งอยู่ในอธิวาสนขันติ การจงกรม เป็นต้น

---

[๑๐๒] พระสิริมังคลาจารย์, **คัมภีร์มงคลทีปนีแปล**, เรียบเรียงโดย พระครูสิริปัญญามุนี (อ่อน), (พระนคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเซียง, ๒๕๐๖), ๓-๒๐.

[๑๐๓] กรมศิลปกร, **เชียงใหม่ปัญญาสชาดก**, (กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๑).

[๑๐๔] พระนันทาจารย์, **พระสารสังคหะ**, (พระนคร: ดำรงห์ธรรม, ๒๓๙๓).

จากตัวอย่างข้างต้น สามารถสรุปที่มาของแนวคิดอานิสงส์ ว่าเป็นแนวคิดในพระพุทธศาสนา ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ซึ่งต่อมาได้ให้อิทธิพลต่อคัมภีร์อานิสงส์ในสมัยหลัง แบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ ได้แก่ คัมภีร์ที่มีเนื้อหาเน้นผลอานิสงส์ซึ่งเกิดจากการปฏิบัติตามหลักธรรม ข้อปฏิบัติที่อำนวยอานิสงสทั้งที่เป็นโลกิยะและโลกุตตระ เป็นต้น คัมภีร์อานิสงส์ที่พรรณนาอานิสงส์ของการทำกรรมดีโดยมีการยกเรื่องราวมาประกอบ เป็นเรื่องราวของมนุษยสมบัติ สวรรคสมบัติ และเป็นปัจจัยให้เกิดต่อโลกุตรสมบัติตอไป มีคัมภีร์อปทาน วิมานวัตถุชาดก เป็นต้นแบบ สำหรับคัมภีร์อานิสงส์ล้านนาปรากฏแนวคิดทั้งสองประการ อธิบายเรื่องอานิสงส์โดยเฉพาะ[๑๐๕]

๒.๔.๒ ความหมาย

อานิสงส์ หมายถึง ผลแห่งกุศลกรรม ผลบุญ ประโยชน์[๑๐๖] ถ้าผลที่ชั่วจะใช้คำว่าวิบาก[๑๐๗] ปรากฏในอนุปุพพิกถาที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงมากครั้งแก่บุคคลผู้เริ่มต้นเข้าสู่พระศาสนา ทรงแสดงอานิสงส์แห่งการออกบวชและแสดงวิบากของกามคุณควบคู่กัน ดังที่ทรงประกาศทานกถา สีลกถา สัคคกถา โทษความต่ำทราม ความเศร้าหมองของกามทั้งหลาย และอานิสงส์ในการออกจากกาม (เนกขัมมาสังสกถา) กับยสกุลบุตรก่อนออกบวช และเมื่อทราบว่ายสกุลบุตรมีจิตปราศจากนิวรณ์เบิกบาน ผ่องใสแล้ว จึงประกาศสามุกกังสิกธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค[๑๐๘] อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์ความหมายอานิสงส์ในพระไตรปิฎก พบว่าหมายถึงผลที่ได้รับจากการกระทำกุศล เป็นคุณค่าที่ควรสรรเสริญ ทั้งยังกรอบการปฏิบัติที่พึงประสงค์ และเครื่องเตือนสติให้ทำดี[๑๐๙]

ทั้งนี้การให้ความหมายอานิสงส์ที่ปรากฏในปัจจุบัน เป็นไปตามความหมายที่ปรากฏในพระไตรปิฎก อาทิ

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ให้ความหมายอานิสงส์ว่า ผลแห่งความดี ผลแห่งกุศล และประโยชน์ ผลดี ที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติในธรรมฝ่ายดี[๑๑๐]

---

[๑๐๕] พระมหาสิงหคำ รักษปา, “การศึกษาวิเคราะหคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา (บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓), หน้า ๗๕-๗๘.

[๑๐๖] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๑๔๐๕

[๑๐๗] อดิศักดิ์ ละครเขต, “การศึกษาวิเคราะห์อานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท”, **วารสารธรรมทรรศน์** ปีที่ ๑๗ เล่ม ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๐), หน้า ๑๔๗-๑๕๖.

[๑๐๘] **วิ.ม.** (ไทย) ๔/๒๖/๓๒.

[๑๐๙] พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, หน้า ๑๘๔-๑๘๕.

[๑๑๐] พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรม ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๔๗.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายว่า อานิสงส์ แปลว่า ผลแห่งกุศลกรรม ผลบุญ ประโยชน์ เช่น อานิสงส์กฐิน[๑๑๑]

ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย ให้ความหมายว่า คุณอันไหลออกยิ่ง คุณเป็นที่ไหลมาเป็นนิตย์แห่งผล[๑๑๒]

พจนานุกรมบาลี ไทย ฉบับ ป. หลงสมบูรณ์ อธิบายว่า หมายถึงผลอันน่าชื่นใจจากการกระทำความดี มี อา นิ บทหน้า สัส ธาตุ[๑๑๓]

ด้วยเหตุนี้ อานิสงส์จึงหมายถึงผลที่ได้รับจากการประกอบกุศลกรรม แต่หากเป็นการประกอบอกุศลกรรม ผลที่ได้รับจะเรียกว่า วิบาก ผลแห่งกุศลหรืออานิสงส์นั้นแสดงผลทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า เช่นเดียวกับผลแห่งอกุศลหรือวิบาก

๒.๔.๓ หลักการสำคัญ

หลักการสำคัญของอานิสงส์ในพระไตรปิฎก เพื่อใช้เป็นปฐมเหตุจูงใจให้บุคคลที่ต้องการเข้าถึงธรรม มีจิตผ่องใส เบิกบาน ด้วยการคิดถึงประโยชน์หรือผลที่จะได้รับจากการประกอบกุศลนั้นๆ โดยจิตใจเบิกบาน เป็นจิตใจที่พร้อมจะรับฟังธรรมในลำดับต่อไป

เช่นเดียวกับในกรณีของพระอุบาลี ที่พระองค์ทรงประกาศคุณของพระวินัย ตรัสสรรเสริญการเรียนพระวินัย และพรรณนาคุณพระอุบาลีให้ภิกษุทั้งหลายฟัง ทำให้ภิกษุทั้งหลายต้องการเรียนพระวินัยในสำนักพระอุบาลี[๑๑๔]

แม้ภายหลังจุดประสงค์ของการประกอบกุศลจะเปลี่ยนจากการเข้าถึงธรรม เป็นการประกอบกุศลเพื่ออุทิศให้บรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว หรือเพื่อส่งเสริมประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามในแต่ละท้องถิ่นก็ตาม แต่หลักการสำคัญของแนวคิดอานิสงส์ยังคงเช่นเดิม คือ การแสดงผลหรือประโยชน์ที่จะได้รับจากการประกอบกุศลกรรม ซึ่งจะถูกใช้เป็นแรงกระตุ้นหรือแรงจูงใจให้บุคคลนั้นๆ กระทำความดี เพื่อไปสู่จุดหมายตามผลของอานิสงส์ต่างๆ

ด้วยเหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า หลักการสำคัญของอานิสงส์ คือ แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่แสดงผลจากการทำดีอันจะได้รับทั้งในปัจจุบันและอนาคต เป็นการโน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้ทำดี

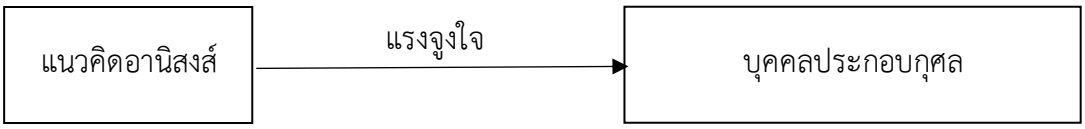

---

[๑๑๑] ราชบัณฑิตยสถาน, **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**, หน้า ๑๔๐๕.

[๑๑๒] มหามกุฏราชวิทยาลัย, **ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต**, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๖๒.

[๑๑๓] ประยุทธ หลงสมบูรณ์, **พจนานุกรมบาลี-ไทย**, (กรุงเทพฯ: คุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ....

[๑๑๔] **วิ.มหา.** (ไทย) ๒/๔๓๘/๕๔๘

๒.๔.๔ ประเภท/ องค์ประกอบ

การแจกแจงประเภทของคัมภีร์อานิสงส์ตามแหล่งที่มาของข้อมูล สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ

๑) อานิสงส์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก พบทั้งในพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก

๒) อานิสงส์ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถา ได้แก่ คัมภีร์มิลินทปัญหา คัมภีร์วิสุทธิมรรคปกรณ์ หรือวิสุทธิมรรคอรรถกถา มังคลัตถทีปนี ปัญญาสชาดก และคัมภีร์สารัตถสังคหะ เป็นต้น

องค์ประกอบของอานิสงส์[๑๑๕] ประกอบด้วย

๑) ผลประโยชนที่ได้รับ ได้แก่ ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำในธรรมฝ่ายดีหรือตามหลักตามหลักบุญกิริยาวัตถุไตรสิกขา และกุศลกรรมบถ

๒) ผลที่คาดหวัง ได้แก่ ผลที่จะพึงเกิดขึ้นจากการที่ได้ปฏิบัติในธรรมฝ่ายกุศลเหล่านั้น

๓) การกระทำในฝ่ายดี ได้แก่ อานิสงส์จะปรากฏขึ้นในเมื่อบุคคลนั้นปฏิบัติในธรรมฝ่ายกุศล แตถ้าเป็นผลจากธรรมฝ่ายอกุศลใช้คำว่า วิบาก

๔) การให้ผลทั้งที่เป็นปัจจุบันและอนาคต (ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์และสัมปรายิกัตถประโยชน์) อานิสงส์ถือวาเป็นผลที่มาจากบุญกุศล หรือหมายถึง คุณเป็นที่ไหลมาเป็นนิตยแห่งผลโดยไม่จำกัดสถานที่ และกาลเวลา

๕) ความสัมพันธ์เชิงเงื่อนไขของเหตุปัจจัย ได้แก่ อานิสงส์จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยจากการปฏิบัติ หรือได้ทำการสิ่งที่เป็นกุศลแล้ว

๒.๔.๕ กระบวนการ/ วิธีการ

แนวคิดเรื่องอานิสงส์เป็นแรงจูงใจให้บุคคลประกอบกุศล โดยมีกระบวนการดังนี้ เริ่มจากมีการแสดงผลของอานิสงส์ซึ่งมีเนื้อหาที่สามารถสร้างความศรัทธาให้กับพุทธศาสนิกชนได้ เมื่อบุคคลได้รับรู้ถึงผลของอานิสงส์ต่างๆ ผ่านการอ่านคัมภีร์ หรือฟังการเทศนา ทำให้เกิดความเชื่อถือและมีศรัทธาในการกระทำความดีต่างๆ พร้อมกับการเกิดขึ้นของความต้องการที่จะได้รับผลอานิสงส์นั้นๆ จึงประพฤติตนตามเรื่องราวที่ปรากฏในคัมภีร์ ซึ่งเป็นการทำความดีในลักษณะต่างๆ ตามผลที่ตนต้องการ แม้ในระยะแรกบุคคลจะประกอบกุศลกรรมเพราะหวังอานิสงส์ต่างๆ แต่เชื่อว่าภายหลังเมื่อบุคคลทำดีบ่อยครั้งและนานครั้ง การทำความดีจึงมีโอกาสที่จะกลายเป็นนิสัยได้ ถึงตอนนั้นการทำความดีก็เพราะต้องการทำความดี ไม่ได้คำนึงถึงอานิสงส์แต่อย่างใด สามารถเขียนเป็นขั้นตอนได้ดังนี้

---

[๑๑๕] พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, หน้า ๑๘๖.

๑) มีการแสดงผลของอานิสงส์

๒) บุคคลได้รับรู้และเชื่อในผลที่จะได้รับ

๓) บุคคลมีความต้องการในผลที่จะได้รับ

๔) บุคคลกระทำความดีเพื่อที่จะได้รับผลนั้น

๕) บุคคลกระทำความดีเพื่อความดี

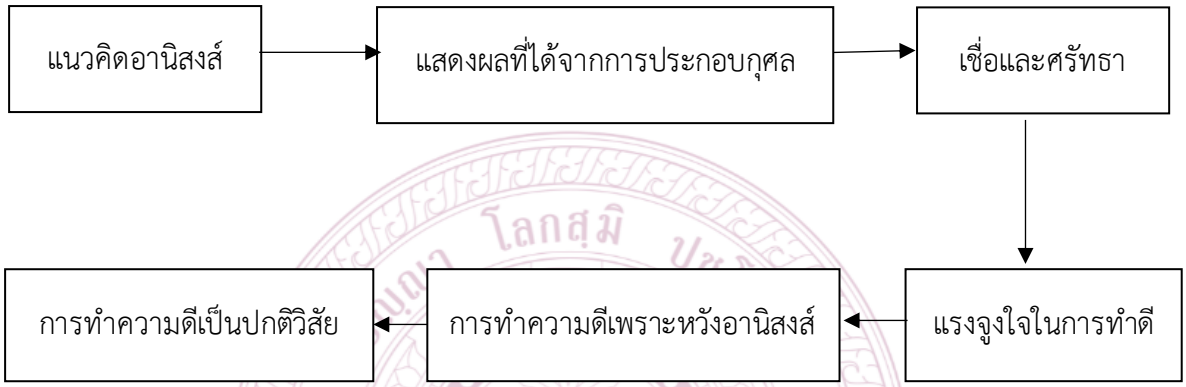

๒.๔.๖ การประยุกต์ใช้

คัมภีร์ต่างๆ เกี่ยวกับอานิสงส์ซึ่งพบในล้านนานั้น ได้ประยุกต์จากแนวคิดอานิสงส์ที่ปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก โดยใช้หลักการสำคัญดังเดิม คือ การแสดงผลของการประกอบกุศลกรรมทั้งผลในโลกปัจจุบันและอนาคต ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า ซึ่งใช้เป็นแรงจูงใจให้บุคคลกระทำความดีประกอบบุญกุศลในพระพุทธศาสนา สำหรับในส่วนที่แตกต่างกัน คือ เนื้อหาประกอบแนวคิดอานิสงส์

คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา อาทิ อานิสงส์ถวายอัฏฐบริขาร อานิสงส์ถวายข้าวยาคู อานิสงส์ถวายสลากภัตต์ อานิสงส์ทอดกฐิน อานิสงส์สร้างวิหาร อานิสงส์รักษาศีลเส้นเดียว อานิสงส์ศีลห้า อานิสงส์ศีลแปด อานิสงส์จงกรม อานิสงส์พุทโธ อานิสงส์อดโกรธ อานิสงส์ฟังธรรม อานิสงส์คำสอน อานิสงส์โปราณชาดก อานิสงส์บวช อานิสงส์ตามผะดีส (จุดประทีป) เป็นต้น โดยทั้งหมดได้ชักชวนให้บุคคลประกอบบุญกุศลในลักษณะต่างๆ โดยแสดงผลของการกระทำบุญนั้นไว้อย่างยิ่งใหญ่

สำหรับเนื้อหาอานิสงส์ล้านนาฉบับต่างๆ ข้างต้น มีการนำวรรณกรรมพระพุทธศาสนา ประวัติพระพุทธเจ้า ตำนาน นิทานพื้นบ้าน หรือประวัติศาสตร์พื้นถิ่น เป็นต้น มาใช้ในการประกอบเรื่องราวอานิสงส์ที่ผู้ประพันธ์ต้องการนำไปสู่จุดประสงค์ในการถวาย สร้าง รักษา ปฏิบัติตน อุทิศ เพื่อให้ได้มาซึ่งอานิสงส์นั้นๆ

ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่า คัมภีร์อานิสงส์ล้านนาในระยะแรกมีลักษณะสอดคล้องกับเนื้อหาในพระไตรปิฎก ซึ่งมุ่งไปสู่การเจริญปัญญาเป็นหลัก สร้างความรู้ความเข้าใจในหลักพระพุทธศาสนา ภายหลังจึงเกิดคัมภีร์อานิสงส์ที่แสดงถึงผลของการอุทิศบุญกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว ตามความเชื่อที่ว่า

การให้ธรรมเป็นทานมีอานิสงส์มากกว่าให้ทานประเภทอื่นๆ ต่อมาในสมัยปัจจุบันพบคัมภีร์อานิสงส์ที่เน้นไปยังการส่งเสริมวัฒนธรรม ประเพณีในสังคม เช่น อานิสงส์กองเจดีย์ทราย ส่งเสริมประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น ที่เน้นให้มีพิธีกรรมการประกอบกุศลเพื่อหวังอานิสงส์ คือ การได้บุญ[๑๑๖]

ตัวอย่างคัมภีร์อานิสงส์การสร้างหอไตรในใบลานอานิสงส์หีดหอธรรม วัดพระหลวง จังหวัดแพร่[๑๑๗] ได้แสดงอานิสงส์ของการสร้างหอไตรไว้พร้อมกับการสร้างศาสนสถานศาสนวัตถุอื่นๆ มี ๘ ใบลาน จำนวน ๑๖ หน้า ในหนึ่งหน้ามี ๕ บรรทัด จารด้วยอักษรธรรมล้านนาและอักษรไทย ใช้ภาษาบาลี, ภาษาไทยถิ่นเหนือ และ ภาษาไทยปัจจุบัน เมื่อ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๔๖๗ ท้ายใบลานเขียนเป็นอักษรไทย ภาษาไทยว่า “คำอ้ายภิกษุเขียนแล”

คำอ้ายภิกษุนี้ เป็นชื่อที่ชาวบ้านพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่ เรียกพระครูปัญญาภิชัย อภิชโย ชื่อเดิม คือ คำอ้าย ก้อนอาทร ท่านเป็นเจ้าอาวาสวัดพระหลวงตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๖ – ๒๕๓๔ ตำแหน่งสูงสุดเป็นเจ้าคณะอำเภอสูงเม่น สมณศักดิ์สูงสุดเป็นพระครูสัญญาบัตรชั้นพิเศษ งานศาสนประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกับหอไตรของท่าน มีดังนี้ การจารใบลานอานิสงส์หีดหอไตรพร้อมถวายตู้พระธรรม ไว้กับวัดพระหลวง ใน พ.ศ. ๒๔๖๗, สร้างพระไตรปิฎกถวายวัดพระหลวงใน พ.ศ. ๒๔๙๐, สร้างหอไตรถวายวัดพระหลวง ใน พ.ศ. ๒๕๒๗ (ปัจจุบันไม่ปรากฏหอไตรหลังนี้แล้ว) [๑๑๘]

ใจความสำคัญหรือแก่นเรื่องของใบลานฉบับนี้ กล่าวถึงอานิสงส์ในการรักษาพระไตรปิฎกว่ามีอานิสงส์มาก เทียบเท่ากับอานิสงส์ของพระโพธิสัตว์ขณะสร้างโพธิสมภาร จำแนกรายละเอียดการสร้างศาสนวัตถุ ศาสนสถานอันเกี่ยวข้องกับการรักษาพระไตรปิฎกและอานิสงส์ไว้ดังนี้

การสร้างหีบธรรม หอไตร กากะเยีย ธรรมาสน์ และเครื่องบูชาธรรม ได้อานิสงส์เป็นทิพยปราสาท ๓ หลัง การสร้างหีบธรรม หอไตร ได้อานิสงส์เป็นผู้มีบริวารมาก การถวายสัตภัณฑ์แบบขั้นบันไดได้อานิสงส์เป็นเรือทองคำ การทำความสะอาดคัมภีร์ใบลาน ได้อานิสงส์เป็นผู้บริบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ บริบูรณ์ด้วยโภชนาหาร, การถวายผ้าห่อคัมภีร์ ได้อานิสงส์เป็นผ้าทิพย์ และการจุดผางประทีป (เครื่องปั้นดินเผารูปคล้ายจานสำหรับใส่น้ำมันตามไฟต่างตะเกียง) บูชาพระธรรม ได้อานิสงส์เป็นต้นจันทน์ที่มีดอกและลูกย้อมด้วยเงินและทองและได้แก้ว ๗ ประการ และการถวายเครื่องบูชารูปช้างม้า ได้อานิสงส์ช้างม้าตัวมงคล

การอธิบายแก่นเรื่องได้อธิบายผ่านพุทธประวัติ ทั้งประวัติพระพุทธเจ้าในอดีตชาติและสมัยที่พระพุทธเจ้าโคตมะยังคงดำรงพระชนม์ชีพอยู่ เพื่ออ้างอิงตัวบุคคล คือ พระพุทธเจ้า และ

---

[๑๑๖] พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, หน้า ๒๔๕.

[๑๑๗] ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, “หอไตรล้านนา”, **รายงานการวิจัย** กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๗, หน้า บทคัดย่อ.

[๑๑๘] ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, “อานิสงส์การสร้างหอไตร ฉบับวัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่”, **ดำรงวิชาการ** มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๕๙), หน้า ๕๙-๘๘.

อ้างอิงเหตุการณ์ คือ พุทธประวัติ สนับสนุนอานิสงส์ในการรักษาพระไตรปิฎก ว่าเคยได้บังเกิดขึ้นกับพระพุทธองค์เองมาก่อนแล้วในอดีตชาติ ได้เล่าย้อนกลับไปในสารกัป นันทอสงไขย สมัยที่พระพุทธเจ้าพรหมเทวะยังคงทรมานตนในโลก และพระพุทธเจ้าโคตมะอุบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดินนามอติเทวะ (พระเจ้าอรดีเทวราช, พระเจ้าอติเทพ) และพระเมตไตรยโพธิสัตว์อุบัติเป็นอำมาตย์สิริคุตต์ (สิริคุต)

ความน่าสนใจของเรื่องนี้ อยู่ที่เรื่องราวของพระพุทธเจ้าพรหมเทวะ (พรหมเทโว, พรหมเทพ) นั้น ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกแต่อย่างใด พบเพียงในเอกสารโบราณล้านนา ที่ประพันธ์โดยพระสงฆ์ล้านนา ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๙ – ๒๐ ได้แก่ โสตัตตคีมหานิทาน (โสตัตตีมหานิทาน), สัมภารวิบาก, มูลศาสนา และชินกาลมาลีปกรณ์ เป็นต้น

ในสัมภารวิบากนั้น นอกจากจะได้แสดงประวัติพระโพธิสัตว์อติเทพแล้ว ยังได้แสดงพระโพธิสัตว์ประวัติเป็นลำดับขึ้นไปก่อนหน้านี้และถัดลงมาหลังจากนี้อย่างเป็นระบบ พระโพธิสัตว์ที่นับขึ้นไปเป็นลำดับก่อนหน้านี้ อยู่ในระยะเวลาที่พระโพธิสัตว์ได้ตั้งความปรารถนาไว้ในใจ โดยไม่ได้พบพระพุทธเจ้า ปรากฏเป็นนิทานกถา ๔ เรื่องด้วยกัน ได้แก่ พระโพธิสัตว์ที่เกิดเป็นมาณพหนุ่มแบกมารดาว่ายน้ำข้ามมหาสมุทร, เกิดเป็นพระเจ้าสัตตุตาปะ ผู้เห็นโทษแห่งราคะกิเลส เกิดเป็นพระพรหมดาบส ผู้ให้ชีวิตเป็นทานแก่แม่เสือ และเกิดเป็นพระราชาบุตรีถวายน้ำมันเมล็ดผักกาดเป็นต้น

พระโพธิสัตว์ลำดับถัดจากพระโพธิสัตว์อติเทวะ สมัยพระพุทธเจ้าพรหมเทวะลงไปเป็นพระโพธิสัตว์สาครอันเป็นผู้เอ่ยวจีปณิธานเป็นครั้งแรก ต่อด้วยเรื่องพระโพธิสัตว์สุเมธดาบสซึ่งเป็นกายวจีปณิธานและได้รับพยากรณ์ครั้งแรก

จบเรื่องพระพุทธเจ้าทีปังกรพยากรณ์พระโพธิสัตว์สุเมธดาบสแล้ว จึงเป็นเรื่องพระพุทธเจ้า ๒๓ พระองค์ อันเป็นที่รู้จักกันดี ปรากฏเรื่องราวในสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย “พุทธวงศ์” หรือ พระพุทธเจ้า ๗ พระองค์ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย “มหาวัคค์”

แม้เรื่องพระพุทธเจ้าพรหมเทวะ พระเจ้าอรดีเทพ และสิริคุปต์อำมาตย์นั้น ต้องเป็นที่รับรู้กันเป็นอย่างดีแล้วในหมู่พระสงฆ์ล้านนาราวปลายพุทธศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา แนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าที่มีมากกว่าในพระไตรปิฎกนี้ คงสืบอยู่ในล้านนาไปถึงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ดังที่ปรากฏในอานิสงส์หีดหอไตร ฉบับวัดพระหลวง จังหวัดแพร่ โดยภิกษุคำอ้ายผู้ประพันธ์ได้แต่งเนื้อหาเพิ่มเติมจากเค้าเรื่องเดิมเพื่อนำไปสู่การอธิบายอานิสงส์ของการรักษาพระไตรปิฎกในท้ายที่สุด ทั้งนี้อานิสงส์ของการสร้างหอไตรในใบลานอานิสงส์หีดหอธรรม วัดพระหลวง จังหวัดแพร่ จะได้อานิสงส์เป็นทิพยปราสาท ๓ หลัง เป็นต้น

สรุป อานิสงส์ คือ ผลของการกระทำในธรรมฝ่ายดี มีกุศลกรรมเป็นเหตุ ผลที่ได้จากการกระทำดีนั้นเรียกว่าอานิสงส์ โดยผลนั้นคาดหวังได้และให้ผลทั้งในปัจจุบันและอนาคต จุดประสงค์ของการตรัสเรื่องอานิสงส์ของพระพุทธเจ้าเพราะต้องการโน้มน้าวจิตใจของบุคคลให้แจ่มใสเพื่อเตรียมรับฟังธรรมเทศนาต่อไป เป็นการสร้างแรงจูงใจในการประกอบธรรมฝ่ายกุศล ทั้งการอธิบายเรื่องอานิสงส์นี้สามารถชี้แจงข้อสงสัยของบุคคลต่อการปฏิบัติธรรมฝ่ายดีด้วย อย่างไรก็ตามเมื่อพระพุทธองค์ตรัสธรรมฝ่ายกุศลก็ย่อมตรัสธรรมฝ่ายอกุศลประกอบเพื่อชี้แจงให้เห็นความแตกต่างระหว่าง

หนทางทั้งสองนี้ เช่นทรงสอนให้ละความกำหนัด ความพอใจ ความรัก ความกระหาย ความกระวนกระวาย ความทะยานอยากในรูป เวทนา สัญญา สังขารและ วิญญาณ ด้วยเห็นประโยชน์ของการปฏิบัติในธรรมข้อนั้น อานิสงส์นั้นมิใช่จะเกิดขึ้นเพียงบุคคลคนเดียวยังเกิดขึ้นได้กับหมู่คณะหรือสังคมด้วย เช่น อานิสงส์ของการถวายทาน การรักษาศีล เป็นต้น

๒.๕ แนวคิดพละ ๕

พละ ๕ หมายถึง หลักธรรมอันเป็นกำลัง เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อินทรีย์ ๕ ที่เรียกว่าพละ เพราะเป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง ซึ่งความไร้ศรัทธาจะเข้าครอบงำไม่ได้ ที่เรียกว่าอินทรีย์ เพราะเป็นใหญ่ในการกระทำหน้าที่แต่ละอย่างๆ ของตน พละ ๕ เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้นโดยตรง[๑๑๙] ประกอบด้วย ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ ปัญญา

๑) ศรัทธาพละ แปลว่า ความเชื่อ กิริยาที่เชื่อ ความปลงใจเชื่อ ความเลื่อมใสยิ่ง[๑๒๐] หมายถึงผู้มีศรัทธาเชื่อในปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า[๑๒๑] ในฐานะที่ทรงเป็นต้นแบบหรือผู้นำของมนุษย์ที่ยืนยันถึงสมรรถวิสัยของมนุษย์ว่า มนุษย์สามารถหยั่งรู้สัจธรรม เข้าถึงความดีงามสูงสุดได้ด้วยสติปัญญา และความเพียรพยายามฝึกฝนพัฒนาตนเอง เป็นพลังทำให้เกิดความมั่นคง[๑๒๒] ประกอบด้วย ๔ ประการ คือ ๑) อาคมนศรัทธา หมายถึง ความเชื่อของพระโพธิ์สัตว์ทั้งหลาย เพราะศรัทธานั้นมีมาแล้วตั้งแต่ตั้งความปรารถนา ๒) อธิคมศรัทธา หมายถึง ความเชื่อของพระอริยสาวกทั้งหลายเพราะพระอริยสาวกบรรลุด้วยการแทงตลอด ๓) โอกัปปนศรัทธา หมายถึง ความปลงใจเชื่อโดยไม่หวั่นไหวในเมื่อคนกล่าวว่า พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ๔) ปสาทศรัทธา หมายถึง การบังเกิดความเลื่อมใสขึ้น[๑๒๓]

๒) วิริยะพละ คือ การปรารภความเพียรทางใจ ความขะมักเขม้น ความบากบั่น ความขวนขวาย ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความหมั่น ความมุ่งมั่นอย่างไม่ท้อถอย ความไม่ทอดทิ้งฉันทะ ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความเอาใจใส่ธุระวิริยะ[๑๒๔] มีนัยหมายถึงผู้ปรารภความเพียรเพื่อละอกุศลธรรม เพื่อให้กุศลธรรมเกิดมีความเข้มแข็ง มีความบากบั่นมั่นคงไม่ทอดธุระในกุศลธรรม[๑๒๕]

---

[๑๑๙] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๖๑), หน้า ๔๓๑.

[๑๒๐] **ม.อุ.** (ไทย) ๑๔/๔๔๗/๕๐๒.

[๑๒๑] พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๖๑), หน้า ๑๐๙.

[๑๒๒] พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๑๐๙.

[๑๒๓] **ม.ม.อ.** (ไทย) ๑/๓๐๔

[๑๒๔] **อภิ.สงฺ.** (ไทย) ๓๔/๒๖/๓๑.

[๑๒๕] **องฺ.ปญฺจก.** (ไทย) ๒๒/๑๔/๑๗-๑๘

๓) สติพละ คือ ความระลึก ความหวนระลึก กิริยาที่ระลึก ความทรงจำ ความไม่เลื่อนลอย ความไม่หลงลืม[๑๒๖] มีนัยหมายถึง ผู้มีสติ ประกอบด้วยสติปัญญา เป็นเครื่องรักษาตนอย่างยิ่ง ไม่หวั่นไหวในความประมาท[๑๒๗]

๔) สมาธิพละ คือ ความตั้งอยู่แห่งจิต ความดำรงอยู่ ความตั้งมั่น ความไม่ซัดส่าย ความไม่ฟุ้งซ่าน ความที่จิตไม่ซัดส่าย สมถะ สมาธินทรีย์ สัมมาสมาธิ[๑๒๘] มีนัยหมายถึงผู้สงัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลาย

๕) ปัญญาพละ หมายถึง เครื่องทำลายกิเลสเป็นเครื่องนำทาง ความเห็นแจ้ง ความรู้ดี ปัญญินทรีย์ เปรียบเสมือนศัสตรา ความสว่างคือปัญญา แสงสว่างคือปัญญา ปัญญาเหมือนดวงประทีป ปัญญาเหมือนดวงแก้ว ความไม่หลงงมงาย ความเลือกเฟ้นธรรมสัมมาทิฏฐิ[๑๒๙] ได้แก่ ผู้มีปัญญาประกอบด้วยปัญญาเป็นเครื่องพิจารณาเห็นถึงความเกิดขึ้นและความเสื่อมสิ้นไปเป็นอริยะ[๑๓๐]

ด้วยเหตุนี้ พละ ๕ จึงประกอบด้วย ศรัทธาพละ (ความเชื่อ) วิริยะพละ (ความเพียร) -สติพละ (ความระลึก ความทรงจำ) สมาธิพละ (ความตั้งอยู่แห่งจิต ความไม่ฟุ้งซ่าน) และปัญญาพละ (ความรู้ชัด) ผู้มีพละ ๕ ย่อมจะถึงอิทธิบาท ๔ ด้วย คือทางให้ถึงความสำเร็จ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา[๑๓๑]

พละ ๕ มีความสัมพันธ์กับการเสริมสร้างสุขภาวะ เพราะเป็นการพัฒนากาย จิต ปัญญา และสังคม

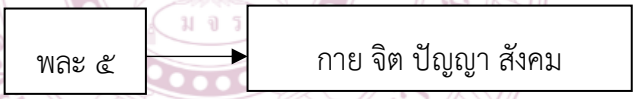

ความสัมพันธ์นี้ปรากฏในผลการวิจัยเรื่องการเสริมสร้างสุขภาพด้วยหลักพละ ๕ สำหรับชุมชนริมทางรถไฟในจังหวัดขอนแก่น พบว่า การทดสอบภาพรวมของรูปแบบการใช้หลักพละ ๕ การ

---

[๑๒๖] **อภิ.สงฺ.** (ไทย) ๓๔/๒๗/๓๑-๓๒

[๑๒๗] **ขุ.ป.** (ไทย) ๓๑/๔๔/๕๑๓-๕๑๔

[๑๒๘] **อภิ.สงฺ**. (ไทย) ๓๔/๒๘/๓๒.

[๑๒๙] **อภิ.สงฺ**. (ไทย) ๓๔/๒๙/๓๒

[๑๓๐] **ขุ.ป** (ไทย) ๓๑/๔๔/๕๑๓-๕๑๔

[๑๓๑] ธฤษิดา แก้วภราดัย, “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพละ ๕ กับอิทธิบาท ๔” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา,** (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑), หน้า บทคัดย่อ.

เสริมสร้างสุขภาพของชุมชนริมทางรถไฟในจังหวัดขอนแก่นก่อนและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕[๑๓๒]

การเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย จิต สติปัญญา และสังคม จากการพัฒนาตามหลักพละ ๕ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้ประสบความสำเร็จและมีความสุขสงบในชีวิต เพราะมีความรู้ดีรู้ชั่วรู้ว่าสิ่งใดถูกสิ่งใดผิด มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในสิ่งที่ดีงาม ไม่ว่าจะมีใครวิจารณ์ตนว่าอย่างไรย่อมไม่หวั่นไหวไปกับคำติฉินนินทาของผู้อื่น ย่อมเป็นบุคคลที่มีกำลังใจกล้าแข็ง หากปรารถนาหรือต้องการสิ่งใดในชีวิตแล้วจะมีความมานะบากบั่นเพียรพยายามกระทำให้สำเร็จ จนได้บุคคลผู้นั้นย่อมเป็นผู้มีสติรู้ตัวอยู่เสมอ ควบคุมตนเองได้ดี ไม่ใจลอย ไม่เผลอไผล ย่อมเป็นผู้มีสมาธิดีมีใจสงบแน่วแน่ไม่ฟุ้งซ่าน หากทำสิ่งใดก็จะมีสมาธิอยู่กับสิ่งที่ทำ อีกทั้งยังเป็นผู้มีสติปัญญาเฉลียวฉลาดซึ่งเกิดจากการเรียนรู้และเกิดจากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาจึงทำให้มีวิจารณญาณที่ดี มีความสามารถเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ ได้เป็นอย่างดี และมีการตัดสินใจที่ถูกต้อง[๑๓๓] นอกจากนี้ หลักพละ ๕ ยังมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมด้านคุณธรรมตามหลักสังคหวัตถุ ๔[๑๓๔]

๒.๖ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖.๑ หนังสือ และบทความที่เกี่ยวข้อง

๑) ปฐม หงส์สุวรรณ[๑๓๕] เขียนหนังสือเรื่องตำนานพระพุทธรูปล้านนาที่มีผลต่อโครงสร้างทางสังคมล้านนา สรุปเนื้อหาได้ว่าตำนานพระพุทธรูปล้านนาสามารถจำแนกความหมายทางสัญลักษณ์ออกเป็น ๔ ชุดความคิด ได้แก่ ๑) ความหมายของสัญลักษณ์ผ่านอิริยาบถ ๒) ความหมายของสัญลักษณ์ผ่านรูปร่างลักษณะ ๓) ความหมายของสัญลักษณ์ผ่านอำนาจอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ และ ๔) ความหมายของสัญลักษณ์ผ่านสล่า โดยพลังของตำนานพระพุทธรูปส่งผลต่อชุมชนท้องถิ่นล้านนาทั้งในส่วนของการอธิบายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ การอธิบายขนบธรรมเนียมประเพณีพิธีกรรม การอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนา และการอธิบายความสัมพันธ์ของเพศวิถีระหว่าง

---

[๑๓๒] ณัฐอร เจือจันทร์, อภิชิต เหมือยไธสง, พระครูวินัยธรวรชัด ปยุตโต, วาริณี โพธิราช, “การเสริมสร้างสุขภาพด้วยหลักพละ ๕ สำหรับชุมชนริมทางรถไฟในจังหวัดขอนแก่น” **Journal of Buddhist Education and Research** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๔): ๙๙-๑๑๐.

[๑๓๓] พระมหาคณาวุฒิอคฺคปญฺโญ (บำรุงทรัพย์), พระมหานพพรอภิพนฺโธ (ศรีวัฒนสกุลชัย), พระสุรพลอาภรโณ (ไกรรอด), “หลักพละ ๕ ช่วยพัฒนาชีวิตสู่ความสำเร็จในยุคไทยแลนด์ ๔.๐”, **วารสารศึกษาศาสตร์ มมร คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒): ๕๖๓-๕๗๐.

[๑๓๔] ชัยนรินท์ ธีรไชยพัฒน์. “การศึกษาตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่าง พละ ๕ และพฤติกรรมด้าน คุณธรรมในมิติของสังคหวัตถุ ๔ ของผู้ปฏิบัติกรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาท และความสามารถเชิงปัญญาของผู้นำเชิงกลยุทธ์ในธุรกิจธนาคารพาณิชย์ไทย” **วิทยานิพนธ์การจัดการดุษฎีบัณฑิต** วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีปทุม ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

[๑๓๕] ปฐม หงส์สุวรรณ. **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา**. (กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓.

หญิงชาย ตลอดจนยังช่วยให้มองเห็นการดำรงอยู่ของเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ที่อำนวยประโยชน์อย่างกว้างขวางในชุมชนท้องถิ่น และช่วยให้เข้าใจลักษณะสังคมและวิถีชีวิตของชาวล้านนาได้

๒) ชัปนะ ปิ่นเงิน[๑๓๖] เขียนหนังสือเรื่องปริวรรตและสาระสังเขปของอานิสงส์ล้านนา สรุปเนื้อหาได้ว่า คัมภีร์อานิสงส์ฉบับล้านนามีลักษณะเด่นเฉพาะตัวที่เกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิต โดยมุ่งเน้นในเรื่องการทำบุญ ซึ่งมีที่มาจากความเชื่อความศรัทธาในพุทธธรรม เรื่อง บุญกิริยาวัตถุ ๓ บุญกิริยาวัตถุ ๑๐ และบูชา ๒ ส่วนในเรื่องการให้ทานแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ อามิสทานคือทานด้วยการให้ และปฏิบัติทานคือทานด้วยการปฏิบัติ เพื่อจะได้รับผลานิสงส์จากการทำบุญกุศล อันได้แก่ มนุษย์สมบัติ (ความสุขในโลกมนุษย์) สวรรค์สมบัติ (ความสุขในสวรรค์) และนิพพานสุข คือ ความสิ้นกิเลส

๓) ฮันส์ เพนธ์[๑๓๗] เขียนหนังสือเรื่องคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนครเชียงใหม่ สรุปเนื้อหาได้ว่า คำจารึกที่พบในช่วง พ.ศ. ๑๙๐๐-๒๑๐๐ ได้แบ่งเป็น ๓ ระยะ คือ ๑) ยุคก่อนสีหฬภิกขุ ราว พ.ศ. ๑๒๙๓-๑๙๖๗ อันเป็นยุคสมัยที่พระนางจามเทวีเสด็จจากลพบุรีขึ้นมาครองอาณาจักรหริภุญไชย ในขณะนั้นพุทธศาสนาเถรวาทยังมีลักษณะที่ผสมผสานระหว่างพุทธศาสนามหายาน พราหมณ์ และความเชื่อท้องถิ่น พระสงฆ์กลุ่มแรกเป็นพระสงค์แบบนครวาสีหรือคามวาสี ซึ่งบางครั้งก็แยกไปอยู่ป่าแบบฝ่ายอรัญวาสีชั่วคราวเช่นกัน มีความสัมพันธ์กับพุทธศาสนามอญและพม่า ๒) ยุคสีหภิกษุ ราว พ.ศ. ๑๙๒๗-๒๐๙๓ เริ่มตั้งแต่สมัยของพระญากือนาที่ประสงค์ได้มาซึ่งคณะสงฆ์อรัญญวาสีที่สามารถกระทำสังฆกรรมได้บริสุทธิ์ ก่อให้เกิดฝ่ายวัดสวนดอกขึ้น ๓) ยุคหลังสีหฬภิกษุ ราว พ.ศ. ๒๐๙๓-๒๓๔๓ เป็นช่วงที่เกิดฝ่ายวัดป่าแดงขึ้น ในสมัยพระเจ้าติโลกราชเป็นต้นมา

๔) สรัสวดี อ๋องสกุล[๑๓๘] เขียนหนังสือวิเคราะห์คัมภีร์ใบลานไว้ในหนังสือหลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา สรุปเนื้อหาได้ว่า เมื่อมีการสร้างพระพุทธรูปแล้ว ชาวล้านนาจะมีคติความเชื่อเกี่ยวกับการมีชีวิตเหมือนมนุษย์ทั่วไปและอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในพระพุทธรูป จึงก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป เช่น การถวายน้ำล้างพระพักตร์ แปรงสีฟัน ผ้าเช็ดหน้าแก่พระพุทธรูปในตอนเช้า การถวายอาหารแก่พระพุทธรูป การผิงไฟพระพุทธรูปในฤดูหนาว การสรงน้ำพระพุทธรูป เป็นต้น ตลอดจนการทำนายเหตุการณ์ตามลักษณะพระพุทธรูป เช่น ถ้าพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองมีเหงื่อไหลออกมา หรือมีน้ำพระเนตร ทำนายว่าบ้านเมืองจะเกิดอุบาทว์ เป็นต้น

๕) สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ[๑๓๙] ทรงประพันธ์หนังสือตำนานพุทธเจดีย์ สรุปเนื้อหาได้ว่า วัตถุบูชาอันเกี่ยวเนื่องด้วยองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่ามีอยู่ด้วยกันหลายอย่างตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ส่วนมากก็จะเริ่มสมัยหลังจากที่พระพุทธเจ้านิพพาน

---

[๑๓๖] ชัปนะ ปิ่นเงิน (บรรณาธิการ). **ปริวรรตและสาระสังเขปของอานิสงส์ล้านนา.** (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘).

[๑๓๗] ฮันส์ เพนธ์, **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนครเชียงใหม่**, หน้า ๕๖.

[๑๓๘] สรัสวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต), **หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับสา**, (เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๔๓๔), หน้า ๑๐๖.

[๑๓๙] สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, **ตำนานพระพุทธเจดีย์**, (กรุงเทพฯ: เจริญธรรม, ๒๕๓๘).

เพราะในสมัยครั้งพุทธกาล บุคคลที่นับถือพระพุทธศาสนาจะนับถือแต่พระพุทธเจ้า พระธรรมคำสั่งสอน และพระสาวกเป็นหลัก หามีวัตถุอื่นใดเป็นที่ตั้งแห่งการเคารพบูชาไม่ โดยสันนิษฐานว่าวัตถุที่ทำเป็นชิ้นแรกๆ ในการรำลึกบูชาถึงพระพุทธเจ้าหลังนิพพานแล้ว ก็คือพุทธบัลลังก์ เรียกว่าอาสนบูชา โดยอาศัยแนวคิดที่ว่าเมื่อครั้งที่พระพุทธองค์ยังทรงทรมานอยู่ เมื่อจะเสด็จไปที่แห่งใด เหล่าพุทธสาวกย่อมจัดอาสนะไว้รับเสด็จ ต่อมาจึงได้สร้างสิ่งของต่างๆ เพื่อเป็นเครื่องรำลึกถึงพระพุทธองค์มากขึ้นเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุอัฐิธาตุของบุคคลที่ควรบูชาทั้งหลาย ถือว่ามีประเพณีการก่อสร้างมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พวกเดียรถีย์ก็มีการสร้างสถูปบรรจุอัฐิศาสดาตนเช่นกัน

๖) เจริญ ตันมหาพราน[๑๔๐] เขียนหนังสือเรื่องพระบรมธาตุกรุงสยาม สรุปเนื้อหาเกี่ยวกับการบูชาได้ว่า การบูชา หมายถึง การทำความสักการะ การเคารพ นอบน้อม การไหว้ต่อบุคคล สถานที่หรือสิ่งที่ควรบูชา การปฏิบัติตามอย่างบุคคลที่ควรปฏิบัติตาม หรือการปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของบุคคลหรือคำแนะนำสั่งสอนที่ควรปฏิบัติตาม โดยบุคคลที่ควรบูชา หมายถึง คนดีมีคุณธรรม และบุคคลที่มีคุณธรรมประเสริฐสุด คือ พระพุทธเจ้า เรียกปูชนียบุคคล ส่วนสถานที่ที่ควรบูชา เรียก ปูชนียสถาน

๗) ยิ่งยง เทาประเสริฐ และอรุณรัตน์ วิเชียรเขียว[๑๔๑] เป็นบรรณาธิการหนังสือเรื่องภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรมที่เขียนขึ้นโดยนักวิจัยหลายท่าน ในจำนวนนี้มีเรื่องพรรณไม้มงคลในวิถีชีวิตของไทลื้อลุ่มแม่น้ำคำ โดยสมพงษ์ สุพงษ์ สรุปเนื้อหาได้ว่า ไทลื้อที่ลุ่มแม่น้ำคำเป็นชาวไทลื้อที่อพยบมาจากลำพูน สำหรับพรรณไม้มงคลในบริเวณลุ่มน้ำคำมี ๑๗ ชนิด จากพรรณไม้มงคลของชาวไทพื้นเมือง ๔๗ ชนิด แบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ คือ ๑) กลุ่มพรรณไม้ที่ปลูกบริเวณศาสนสถาน ได้แก่ วัด ใจบ้าน เสื้อบ้าน มี ๒ ชนิด คือ ต้นโพธิ์กับต้นกร่าง ๒) กลุ่มพรรณไม้ที่ปลูกในบริเวณบ้าน มี ๑๓ ชนิด ได้แก่ ขนุน มะขาม มะพร้าว ต้นตาล ต้นแก้ว จำปี จำปา กระดังงา สารภี กล้วยน้ำว้า หมาก พลู ส้มป่อยและ ๓) กลุ่มพรรณไม้ที่ปลูกในที่สาธารณะหรือป่าเขา ไร่ นา สวน มี ๒ ชนิด คือ ค้ำ (ตะคร่ำ) กับต๋องเต๋า (กะหนานปลิง) ทั้งหมดเป็นต้นไม้ที่ถูกนำไปใช้ในพิธีกรรมทั้งสิ้น

๘) ญาณภัทร ยอดแก้ว แพรภัทร ยอดแก้ว[๑๔๒] เขียนบทความวิจัยเรื่องการศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการบูชาพระพุทธรูปในสังคมไทย สรุปเนื้อหาได้ว่า การบูชาในพระพุทธศาสนามี ๒ ลักษณะ คือ ๑) การบูชาพระพุทธรูปตามแนวจารีต และ ๒) การบูชาพระพุทธรูปตามแนวประชานิยม โดยคุณคาแทของการบูชาพระพุทธรูป คือ การบูชาโดยมีจุดมุงหมายในลักษณะเสริมสรางปญญา กอใหเกิดประโยชนทั้งแกตนเอง ผูอื่นและประโยชนรวมกัน และเป

---

[๑๔๐] เจริญ ตันมหาพราน, **พระบรมธาตุกรุงสยาม**, (นนทบุรี: ธารบัวแก้ว, ๒๕๔๒).

[๑๔๑] ยิ่งยง เทาประเสริฐ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (บรรณาธิการ), **ภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม**, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒).

[๑๔๒] ญาณภัทร ยอดแก้ว แพรภัทร ยอดแก้ว, “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการบูชาพระพุทธรูปในสังคมไทย”, **การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์** วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๕๓.

นแนวทางให้ได้รับประโยชนทั้งในปัจจุบัน และในภายหนา มีประโยชนสูงสุด คือ ความดับทุกข ส่วนคุณคาเทียมของการบูชาพระพุทธรูป คือ การบูชาโดยมีจุดมุงหมายหรือมุงประโยชนในทางที่พอกพูนกิเลส บูชาดวยอำนาจของตัณหาอวิชชา ขาดเหตุผล นำมาซึ่งความเจริญขึ้น พอกพูนขึ้นแห งอกุศลธรรม ไมกอประโยชนที่แทจริงตอตนเอง ผูอื่นและสังคมอย่างแท้จริง

๙) จารุนันท์ เชาวน์ดี ธัญญะ เตชะศีลพิทักษ์[๑๔๓] เขียนบทความวิจัยเรื่องดอกไม้ในเครื่องสักการะบูชาที่เกี่ยวเนื่องในประเพณีล้านนาไทย กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่ สรุปเนื้อหาได้ดังนี้ว่า การใช้ดอกไม้ในเครื่องสักการะที่เกี่ยวเนื่องในประเพณีล้านนาไทยมีที่มาจากความเชื่อในเรื่องบุญกุศลที่ปฏิบัติแล้วก่อให้เกิดกำลังใจแก่บุคคลและครอบครัวในการดำเนินชีวิต ทั้งยังเป็นการแสดงถึงการมีกตัญญูกตเวทีต่อบรรพชนหรือผู้พระคุณ โดยการแสดงออกผ่านสัญลักษณ์ในการใช้ดอกไม้ในเครื่องสักการะ โดยชาวล้านนาจะเลือกใช้ดอกไม้ที่หาได้ง่ายในจากท้องถิ่นออกดอกตามฤดูกาล มีกลิ่นหอม มีชื่อที่เป็นมงคลและมีความหมายคนส่วนใหญ่นิยมใช้ดอกไม้ที่มีสีขาวสีเหลืองและแดง มีเพียงบางประเพณีที่ไม่นิยมใช้ดอกไม้สีแดงจึงหลีกเลี่ยงการใช้ดอกไม้สีแดงเพราะเชื่อว่าสีแดงเป็นสีที่คล้ายระดูของผู้หญิง และถ้าเป็นฤดูกาลที่ต้นไม้ยังไม่ออกดอก ชาวล้านนาจะใช้ใบไม้หรือดอกไม้ซึ่งตากแห้งแทนดอกไม้ที่ใช้ในเครื่องสักการะที่พบ ได้แก่ ๑. ดอกกรรณิการ์ ๒. ดอกกระดังงา(ดอกสบันงา) ๓. ดอกกาหลง(ดอกเสี้ยวดอกขาว) ๔. ดอกกุหลาบ ๕. ดอกเกี๊ยวเกล้า(ดอกไหมพรหม) ๖. ดอกแก้ว(ดอกตะไหลแก้ว) ๗. ดอกขจร (ดอกสลิด) ๘. ดอกจำปา(ดอกจุมปา) ๙. ดอกจำปี (ดอกจุมปี) ๑๐. ดอกชมนาด (ดอกอ้มสาย) ๑๑. ดอกช้างเคี่ยน (ดอกเคี่ยน) ๑๒. ดอกซ่อนกลิ่น ๑๓. ดอกดาวเรือง (ดอกคำปู้จู้) ๑๔. ดอกนมแมว ๑๕. ดอกบัว ๑๖. ดอกบัวสาย ๑๗. ดอกบานไม่รู้โรย(ดอกตะล่อม) ๑๘. ดอกบุญนาค (ดอกสารภีดอย) ๑๙. ดอกเบญจมาศ ๒๐. ดอกปีบ (ดอกกาสะลอง) ๒๑.ดอกพวงทอง ๒๒. ดอกพิกุล(ดอกแก้ว) ๒๓. ดอกพุด (ดอกปุ๊ด) ๒๔. ดอกพุดซ้อน (ดอกเก็ดถวา) ๒๕. ดอกพุทธชาด ๒๖. ดอกพุทธรักษา (ดอกบัวละวงศ์) ๒๗. ดอกมหาหงส์ (ดอกตาเหิน) ๒๘. ดอกมะลิ (ดอกละว้า) ๒๙. ดอกยี่หุบ(ดอกจี๋หุบ) ๓๐. ดอกรสสุคนธ์ (ดอกมะตาด) ๓๑. ดอกราชพฤกษ์ (ดอกคูณ ดอกลมแล้ง) ๓๒. ดอกรัก (ดอกป่านเถื่อน) ๓๓. ดอกราชาวดี (ดอกหงสา) ๓๔. ดอกสร้อยทอง ๓๕. ดอกสารภี ๓๖. ดอกหงอนไก่ (ดอกด้าย) ๓๗. ดอกหมอไก๋ ๓๘. ดอกหางนกยูง (ดอกซอมพอ) ๓๙. ดอกอูน ๔๐. ดอกเอื้องคำ ๔๑. ดอกเอื้องผึ้ง ๔๒. ดอกเอื้องสมปอย

๑๐) รุ่งอรุณ กุลธำรง[๑๔๔] เขียนบทความวิจัยเรื่องดอกไม้วิจิตร: มรดกศิลปวัฒนธรรมในงานช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ สรุปเนื้อหาได้ว่า สังคมไทยมีการสร้างสรรค์ดอกไม้วิจิตรในงานช่างตั้งแต่ดินแดนสุวรรณภูมิ มีงานสลักหินรูปดอกบัวบานเพื่อบูชาพระพุทธเจ้าก่อนมีการสร้างพระพุทธรูป แล้วมีงานสร้างสรรค์ลายดอกบัว ลายดอกพุดตานในงานช่างสิบหมู่สมัยสุโขทัย สืบเนื่อง

---

[๑๔๓] จารุนันท์ เชาวน์ดี ธัญญะ เตชะศีลพิทักษ์ “ดอกไม้ในเครื่องสักการะบูชาที่เกี่ยวเนื่องในประเพณีล้านนาไทย กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่” **วารสารวิทยาสารเกษตรศาสตร์** สาขาสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๔): หน้า ๑๖-๒๖.

[๑๔๔] รุ่งอรุณ กุลธำรง, “ดอกไม้วิจิตร: มรดกศิลปวัฒนธรรมในงานช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์” **วารสารไทศึกษา** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๗): ๙๐-๑๒๖.

มาถึงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในรัชกาลที่ ๓ และรัชการปัจจุบันได้มีการสร้างสรรค์ดอกไม้วิจิตรอย่างโดดเด่น ได้แก่ ลายดอกบัว ลายดอกพุดตาน ลายดอกพิกุล ลายดอกไม้ทิพย์ ลายดอกไม้ประดิษฐ์ ลายดอกไม้ธรรมชาติ ปรากฏเป็นส่วนหนึ่งของงานช่างสิบหมู่เพื่อบูชาพระพุทธศาสนาประเภทอามิสบูชา ตามแนวคิด ๓ ประการ คือ ๑) การศึกษาธรรมชาติเรื่องดอกไม้ ได้แก่ ดอกบัว ดอกพุดตาน ๒) ความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระวินัย ความบริสุทธิ์ของพระพุทธเจ้า บุคคลกับดอกบัว พุทธประวัติ การบูชาพระพุทธเจ้า พระธรรม การแสดงวิมานที่เป็นผลแห่งกรรมดี ๓) การสืบทอดงานช่างสิบหมู่ ได้แก่ งานลายดอกบัวต่างๆ การนำลายดอกไม้วิจัตรไปใช้ในงานช่างสิบหมู่ทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งการสร้างและปฏิสังขรณ์พุทธศาสนาสถาน พุทธศาสนวัตถุ ตามรูปปแบบเดิมจากรัชากาลที่ ๑ จนถึงปัจจุบัน

๑๑) ชูวทย์ รัตนพลแสนย์[๑๔๕] เขียนหนังสือเรื่องการใช้ศิลปกรรมบำบัดที่มีต่อภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า กรุงเทพมหานคร สรุปเนื้อหาได้ว่า กลุ่มตัวอย่างมีภาวะซึมเศร้าลดลงหลังการเข้าร่วมโปรแกรมศิลปกรรมบำบัดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๒.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี[๑๔๖] ทำงานวิจัยเรื่องภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา เพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย สรุปผลงานวิจัยได้ว่า ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปรูปเกสรดอกไม้ในล้านนา มีความเป็นมาเชื่อมโยงสัมพันธ์กับเนื้อหาเรื่องดอกไม้ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา และชาดก โดยเฉพาะเรื่องราวในพุทธประวัติ การสักการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้ และพุทธวัจนะในธรรมบท อีกทั้งยังมีคติความเชื่อเรื่องอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปด้วยเกสรดอกไม้ในเอกสารคัมภีร์ใบลาน และตำราการสร้างพระพุทธรูปของล้านนา ซึ่งมีเนื้อหาสะท้อนถึงวัฒนธรรมวิธีคิดในการกำหนดคุณค่าและความหมายในวัตถุอันเป็นสื่อสัญลักษณ์ของความศรัทธาตามคติความเชื่อของชาวพุทธที่สืบทอดมาแต่เมื่อครั้งสมัยพุทธกาล สำหรับแนวคิดในการสร้างมีที่มาจากพุทธปรัชญาแบบเถรวาท ได้แก่ แนวคิดมหาปุริสลักษณะ แนวคิดสัญลักษณ์ปางพระพุทธรูป แนวคิดสัญลักษณ์อดีตพระพุทธเจ้า และแนวคิดสัญลักษณ์จากวัสดุที่ใช้ในการสร้าง ส่วนรูปแบบทางศิลปกรรม มีทั้งแบบศิลปะล้านนาและแบบศิลปะพม่า-ไทใหญ่ อีกทั้งยังมีกรรมวิธีการสร้างที่หลากหลาย ซึ่งสะท้อนผ่านคำเรียกขานพระพุทธรูป ในส่วนการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัยนั้น ได้สร้างสรรค์พระพุทธรูปล้านนา ปางมารวิชัย ด้วยดอกไม้ที่ชาวพุทธนำมาสักการบูชาพระ โดยประยุกต์ใช้กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปศิลปะเครื่องเขิน ผสมผสานกับเทคนิคการสร้างงานประติมากรรมสมัยใหม่

---

[๑๔๕] ชูวทย์ รัตนพลแสนย์, **ผลของการใช้ศิลปกรรมบำบัดที่มีต่อภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า**. (กรุงเทพฯ: วิทยาลัดุสิต, ๒๕๕๑).

[๑๔๖] ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี. “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย”, หน้า บทคัดย่อ.

๒) พระนคร ปญฺญาวชิโร (ปรังฤทธิ์)[๑๔๗] ทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในสังคมวัฒนธรรมล้านนา สรุปผลการศึกษาได้ว่า ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในสังคมล้านนาเป็นความเชื่อที่สัมพันธ์และผสมกับความเชื่อท้องถิ่นและความเชื่อพราหมณ์ ทำให้ชาวล้านนาเชื่อว่าพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีบุญญาธิการ การตรัสรู้เป็นไปเพื่อโปรดสัตว์โลก แม้ปรินิพพานแล้วยังเชื่อว่าพระพุทธเจ้าดำรงอยู่ในสภาวะที่เป็นวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ มีพุทธานุภาพเหนือพลังอำนาจลึกลับในท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในพิธีเปลี่ยนผ่านสภาวะของการสร้างพระพุทธรูปที่คล้ายกับการอัญเชิญวิญญาณและขวัญมาสถิตจนเป็นพระพุทธรูปที่สมบูรณ์ เป็นสิริมงคล มีพลานุภาพศักดิ์สิทธิ์ และวิธีปฏิบัติต่อพระพุทธรูปเช่นเดียวกับบุคคลมีชีวิต ตลอดจนถึงการประกอบพิธีกรรมเพื่ออำนาจศักดิ์สิทธิ์จากพระพุทธเจ้าในการปัดเป่า แก้ไข และป้องกันภยันตรายต่างๆ

๓) ธรรศ ศรีรัตนบัลล์[๑๔๘] ทำวิจัยเรื่องพระพุทธรูปและตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่ สรุปผลการศึกษาได้ว่า ชาวไทใหญ่มีคติและความเชื่อเกี่ยวกับการสร้างพระพุทธรูป และอานิสงส์ในการสร้างพระพุทธรูป ส่งผลให้มีการสร้างพระพุทธรูปต่อเนื่องในจังหวัดแม่ฮ่องสอนตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๕ เป็นต้นมา แบ่งได้เป็น ๔ รูปแบบ คือ ๑) พระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลล้านนา ๒) พระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลพม่า ๓) พระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากรัฐไทย ๔) พระพุทธรูปแบบไทใหญ่ การสร้างพระพุทธรูปกระทำผ่านความเชื่อเรื่องอานิสงส์ โดยพระพุทธรูปที่ผ่านพิธีพุทธาภิเษกแล้วจึงจะมีชีวิต ทั้งพิธีกรรมและเครื่องสักการะล้วนมีความหมายในแง่การสั่งสมบุญจากการถวายอามิสบูชาต่อพระพุทธเจ้า และมีความหมายเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์ ความร่มเย็นของชีวิต ทั้งพบว่าการเป็นเจ้าภาพในการสร้างพระพุทธรูปรวมถึงวัตถุทานที่เกี่ยวข้องจะได้รับตำแหน่งทางศาสนาที่ใช้นำหน้าชื่อ

๔) พระมหาสิงห์คำ รักษ์ป่า[๑๔๙] ทำวิทยานิพนธ์เรื่องคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา สรุปผลการศึกษาได้ว่า แนวคิดเรื่องอานิสงส์มีปรากฏในพระไตรปิฎก หมายถึง ผลดีที่อำนวยประโยชน์แก่ผู้ที่ปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งภายหลังได้ส่งอิทธิพลต่อคัมภีร์อานิสงส์ในล้านนาในฐานะเป็นวรรณกรรมคำสอนที่มีอิทธิพลต่อสังคมล้านนาในมิติต่างๆ ได้แก่ ค่านิยม โลกทัศน์ และเป็นแรงบันดาลใจให้แสดงออกในงานศิลปกรรมที่เนื่องในพุทธศาสนา อาทิ วิหาร อุโบสถ ธรรมาสน์ คัมภีร์ และพระพุทธรูป ตลอดจนยังมีอิทธิพลต่อการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะประเพณี ๑๒ เดือนของล้านนา

---

[๑๔๗] พระนคร ปญฺญาวชิโร (ปรังฤทธิ์), “การวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในสังคมวัฒนธรรมล้านนา” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๑), หน้า บทคัดย่อ.

[๑๔๘] ธรรศ ศรีรัตนบัลล์ “พระพุทธรูปและตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่” **รายงานการวิจัย** กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙: หน้า บทคัดย่อ.

[๑๔๙] พระมหาสิงห์คำ รักษ์ป่า. “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา”. หน้า บทคัดย่อ.

๕) พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น)[๑๕๐] ทำวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา สรุปผลการศึกษาได้ว่า วรรณกรรมเรื่องอานิสงสและคัมภีรที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา มีส่วนสำคัญในฐานะที่เป็นฐานความเชื่อของการรจนาวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นรากฐานที่สำคัญของการส่งเสริมวัฒนธรรม จารีตประเพณี และที่สำคัญเป็นแนวคิด ความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ซึ่งปรากฏเป็นองค์ความรู้ในด้านต่างๆ คือ ๑) องค์ความรู้ที่แสดงถึงความเป็นมา แนวคิด และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา ๒) องค์ความรู้ที่มีผลต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยม ทางสังคมของชาวล้านนา และ ๓) องค์ความรู้ที่สร้างกระบวนการผสมผสานความรู้ในทางพระพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ซึ่งองค์ความรู้เหล่านั้น มีความเชื่อมโยงกับหลักคิดและวิธีการปฏิบัติที่นำไปสู่การสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี โดยมีอิทธิพลต่อแนวความคิด ความเชื่อการเมืองการปกครองจารีตประเพณีในแผนดินล้านนา รวมทั้งการสร้างสรรค์วรรณกรรมในสังคมไทย และที่สำคัญยิ่ง คือเพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรม ส่วนบริบททางสังคม วัฒนธรรม และพระพุทธศาสนาในล้านนาที่มีความสัมพันธ์กับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาในล้านนานั้น พบว่า ๑) การให้การอุปถัมภ์ของกษัตริยชนชั้นผู้ปกครอง ๒) การเข้ามาของพระพุทธศาสนาจากที่ต่างๆ ๓) ความแตกฉานในพระไตรปิฎกและอรรถกถาของพระเถระ และ ๔) ความเชื่อในเรื่องของอานิสงส์การสร้างธรรม/ เขียนธรรมถวายวัด มีความสัมพันธ์กับการสร้างสรรค์วรรณกรรมในล้านนา ซึ่งได้ส่งผลต่อความคิดความเชื่อ และหลักศีลธรรมของคนในสังคมปัจจุบัน

๖) พระมหาบุญนำ ปรกฺกโม (คนหมั่น)[๑๕๑] ทำวิทยานิพนธ์เรื่องการศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง สรุปผลการศึกษาได้ว่า ในพุทธศาสนามีวิธีการบูชา ๒ อย่าง คือ อามิสบูชาเป็นการบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและธัมมบูชาเป็นการบูชาด้วยการน้อมนำคำสอนมาปฏิบัติ การบูชาสิ่งที่ควรบูชาเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างพระธาตุเจดีย์และบูชาพระธาตุในพระพุทธศาสนา สำหรับในล้านช้างมีการบูชาพระธาตุผสมกับความเชื่อเรื่องผี เทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ และคำสอนในพระพุทธศาสนา ทำให้ความเชื่อ แนวคิด จุดมุ่งหมายและวิธีการบูชาพระธาตุในล้านช้างเปลี่ยนไป ซึ่งมีทั้งที่สอดคล้องกับขัดแย้งกับคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๗) จารุนันท์ เชาวน์ดี[๑๕๒] ทำรายงานวิจัยเรื่องสวยดอกล้านนา สรุปผลการวิจัยได้ว่า สวยดอกหรือ“กรวยดอกไม้ เกิดจากการใช้ใบตองหรือกระดาษม้วนขดเป็นกรวย เพื่อใส่ดอกไม้ ธูป เทียน

---

[๑๕๐] พระมหาสุทิตย์ อาภากโร (อบอุ่น). “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณพระพุทธศาสนา เรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, หน้า บทคัดย่อ.

[๑๕๑] พระมหาบุญนำ ปรกฺกโม (คนหมั่น). “การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

[๑๕๒] จารุนันท์ เชาวน์ดี. “สวยดอกล้านนา”. **รายงานการวิจัย** คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕: หน้า บทคัดย่อ.

ให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสะดวกในการนำไปบูชา ผลการวิจัยไม่พบที่มาของสวยดอกแต่สันนิษฐานว่าอาจเกิดจากการหลอมรวมทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในอดีตที่มาอยู่รวมกันในล้านนาทำให้เกิดการถ่ายทอดหรือแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน และนำไปสู่การสร้างเอกลักษณ์ที่เกี่ยวกับวิถีแห่งวัฒนธรรม กอปรกับชาวล้านนามีความเลื่อมใสศรัทธาในพุทธศาสนาทำให้มีความเชื่อว่าดอกไม้คือของหอมที่ใช้สำหรับบูชา เป็นเครื่องแสดงถึงความเคารพสักการะ จึงใช้ดอกไม้เป็นเครื่องสักการะบูชาแทบทุกพิธีกรรม ทั้งในประเพณี ๑๒ เดือนและประเพณีครั้งคราวเช่น การทำบุญ การนิมนต์พระ การเลี้ยงผี หรืองานศพ โดยเฉพาะงานศพมีการระบุถึงการใช้สวยดอกว่าผู้ตายจะต้องพนมมือและถือสวยดอก ไว้เพื่อนำดอกไม้ไปไหว้พระเกศแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ สวยดอกจึงต้องทำอย่างประณีตบรรจง

๘) นฤมล อินทหมื่น[๑๕๓] ทำวิจัยเรื่องผลของศิลปะบำบัดต่อการลดระดับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่ สรุปผลการศึกษาได้ว่า กลุ่มทดลองมีภาวะซึมเศร้าลดลงหลังได้รับศิลปะบำบัดและมีภาวะซึมเศร้าลดลงกว่ากลุ่มควบคุมที่ไม่ได้รับศิลปะบำบัด

๙) ขวัญฤทัย อิ่มสมโภชน์[๑๕๔] ทำวิจัยเกี่ยวกับผลของศิลปะบำบัดต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค สรุปผลการวิจัยได้ว่า หลังจากการทดลอง กลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการเห็นคุณค่าในตนเองเพิ่มขึ้น เมื่อเทียบกับก่อนการทดลอง และกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยการเห็นคุณค่าในตนเองสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ แสดงว่ากลุ่มทดลองมีการเห็นคุณค่าในตนเองสูงขึ้นกว่ากลุ่มควบคุม

---

[๑๕๓] นฤมล อินทหมื่น, “ผลของศิลปะบำบัดต่อการลดระดับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่”, **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์. (บัณฑิตศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

[๑๕๔] ขวัญฤทัย อิ่มสมโภชน์, “ผลของศิลปะบำบัดต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค” **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทย์ศาสตร์. (บัณฑิตศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า บทคัดย่อ.

๒.๗ กรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย

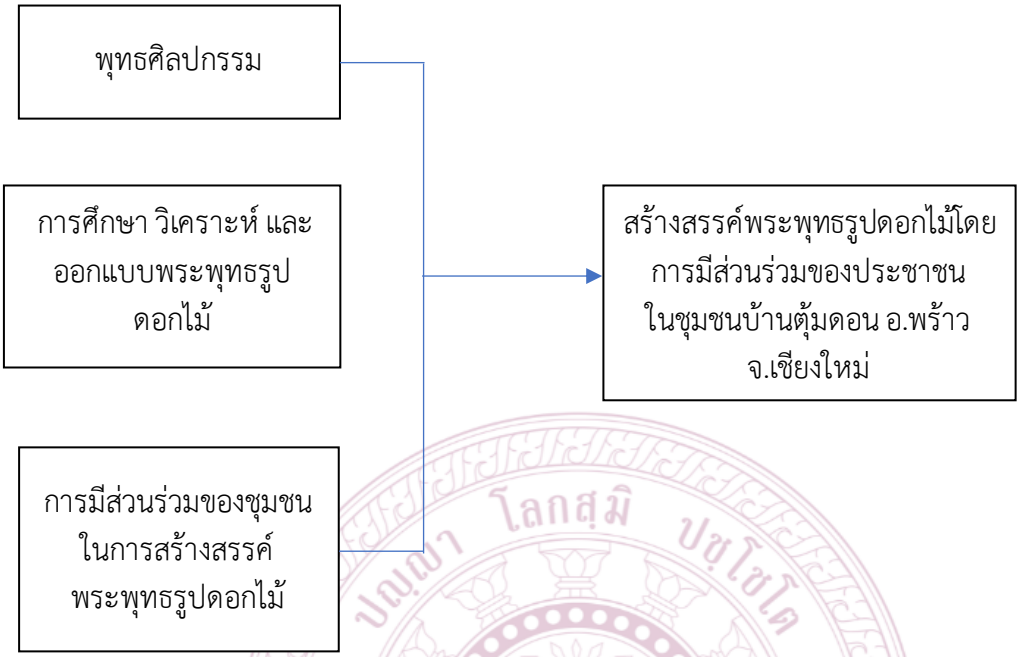

ปณฺฑา โลกสุมิ ปชฺโชโต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ และเพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (mixed methods research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) โดยเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับการใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมร่วมกับคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ การศึกษาวิจัยเริ่มต้นจากการศึกษาเอกสาร เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ในเอกสาร ก่อนลงพื้นที่เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากนั้นจึงนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาสังเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่วัดป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๓.๑.๑ การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) มุ่งเน้นการศึกษารวบรวมข้อมูล จากหนังสือ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปดอกไม้ โดยมีขั้นตอนดังนี้

๑) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎกที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูป และการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้ประเภทต่างๆ

๒) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในประเด็นแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในล้านนา

๓) วิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏเอกในเอกสารต่างๆ เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ต่อไป

๓.๑.๒ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มุ่งเน้นให้ได้คำตอบจากการลงพื้นที่ สัมภาษณ์ โดยเขียนคำตอบที่ได้ในลักษณะเชิงพรรณนาความ (Descriptive Presentation) มีการดำเนินการดังนี้

๑) การลงพื้นที่สำรวจพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๒) สัมภาษณ์พระสงฆ์ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพระดอกไม้ในพื้นที่ อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ จำนวน ๓ รูป

๓) สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศิลปกรรม จำนวน ๒ ท่าน เพื่อถอดองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา

๔) สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและคนในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ จำนวน ๒ รูป/คน

๕) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มจากผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๓.๒.๓ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เป็นการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ มีการประชุมคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๕ ครั้ง ดังนี้

ตารางที่ ๑ กิจกรรมการสร้างพระดอกไม้

ลำดับที่	กิจกรรม	สถานที่	วัน เดือน ปี
๑.	บอกเล่าโครงการ (เก็บดอกไม้ในชุมชน)	วัดป่าตุ้มดอน	๑๘/๒/๖๖
๒.	คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม	วัดป่าตุ้มดอน	๑๘/๓/๖๖
๓.	สร้างสรรค์ต้นแบบ	มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่	๒๕/๓/๖๖
๔.	ชุมชนร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้	วัดป่าตุ้มดอน	๒๒/๔/๖๖
๕.	ถวายพระพุทธรูปดอกไม้	วัดต่างๆ ในอำเภอพร้าว	๒๘/๖/๖๖

กิจกรรมที่ ๑ บอกเล่าโครงการ (เก็บดอกไม้ในชุมชน) วันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเกี่ยวกับการร่วมกันวางแผนในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๒) เพื่อมอบหมายงานให้กับผู้เข้าร่วมในการเก็บดอกไม้และตากดอกไม้สำหรับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๓) ให้ผู้ร่วมกิจกรรมทำแบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิต

กิจกรรมที่ ๒ คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม วันที่ ๑๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อคัดเลือกพระพุทธรูปดอกไม้สำหรับการออกแบบ

๒) เพื่อออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้

กิจกรรมที่ ๓ สร้างสรรค์ต้นแบบ วันที่ ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

วัตถุประสงค์

๑) ผู้วิจัยร่วมกันสร้างสรรค์ต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้จากแบบที่ชาวบ้านเลือก

กิจกรรมที่ ๔ ร่วมกันเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ครั้งที่ ๔ วันที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๖

วัตถุประสงค์

๑) แกนนำชุมชนร่วมเรียนรู้และสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๒) มอบพระพุทธรูปดอกไม้ให้กับแกนนำชุมชน

๓) ให้ผู้ร่วมกิจกรรมทำแบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิต

กิจกรรมที่ ๕ ถวายพระพุทธรูปดอกไม้ วันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๖๖

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อฉลองและมอบพระพุทธรูปดอกไม้ให้กับวัดใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๒) เพื่อสนทนาจุดเด่นจุดด้อยของโครงการ

๓) เพื่อทำแบบทดสอบสุขภาพจิตภายหลังการเสร็จสิ้นโครงการ

๓.๒ พื้นที่และองค์กรในการศึกษาวิจัย

พื้นที่และองค์กรในการศึกษาวิจัย เป็นชุมชนและวัดป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ซึ่งมีลักษณะที่โดดเด่นดังนี้

๑) เมืองพร้าว เป็นเมืองที่อยู่ห่างไกลเมืองเชียงใหม่ ตัวเมืองตั้งอยู่ภายในหุบเขา จึงทำให้การคมนาคมไม่สะดวก ซึ่งมีข้อดี คือ ทำให้ผู้คนยังรักษาขบนธรรมเนียมโบราณไว้ได้ รวมถึงศาสนสถาน ศาสนวัตถุภายในวัด รวมถึงพระพุทธรูปดอกไม้ในวัดป่าตุ้มดอน

๒) ชุมชนป่าตุ้มดอน เป็นชุมชนไทใหญ่ที่ตั้งถิ่นฐานมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๕ มีวัดป่าตุ้มดอนที่เป็นวัดไทใหญ่หนึ่งในสองวัดของเมืองพร้าว ภายในวัดพบพระพุทธรูปดอกไม้เป็นจำนวนมากถึง ๓๓ องค์ ซึ่งยังไม่มีการศึกษาอย่างเป็นระบบ

๓) เป็นชุมชนที่มีประสบการณ์ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ จากโครงการการพัฒนาองค์ความรู้และสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับพระปานปองโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๖๒ นั้น ทำให้คนในชุมชนป่าตุ้มดอนมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของพระพุทธรูปดอกไม้ระดับหนึ่งแล้ว เกิดการรวมตัวกันเพื่อช่วยกันอนุรักษ์พระโบราณของวัด

๔) คนในชุมชนมีความตื่นตัวที่จะได้มีส่วนร่วมในการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้

๕) ผู้วิจัยมีเครือข่ายการทำงานอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว จึงนำมาซึ่งความสะดวกในการเข้าไปในพื้นที่วิจัยและข้อมูล

๖) เป็นชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิท-๑๙ หนึ่งในผลกระทบ คือ การขาดรายได้ เห็นได้จากมีการประกาศขายที่ดินจำนวนมาก ทั้งคนรุ่นใหม่ที่ออกไปทำงานนอกพื้นที่ได้กลับมาอยู่บ้านมากขึ้น

๓.๓ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant)

สำหรับการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัย ดังนี้

๓.๓.๑ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากสถาบันการศึกษาเกี่ยวกับศิลปะ พระสงฆ์ในวัด และคนในชุมชน ประกอบด้วย

๑) พระสงฆ์ ที่มีองค์ความรู้เกี่ยวกับพระดอกไม้ในพื้นที่ อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ จำนวน ๓ รูป ได้แก่ ๑) พระครูวิวัฒน์สุภาคม (อาคม อภิวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน ๒) พระอธิการกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต เจ้าอาวาสวัดสันขวาง และ ๓) ครูบาประเสริฐ ปวโร เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน

๒) ผู้เชี่ยวชาญทางศิลปกรรม จำนวน ๒ คน ได้แก่ ๑) ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช สาขาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และ ๒) รศ.ดร. ฉลอง เดช คูภานุมาศ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

๓) ผู้นำชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ จำนวน ๒ คน ได้แก่ ๑) นายอภัย คืนมาเมือง ๒) นายดำรงค์ ลือชา

๓.๓.๒ กลุ่มตัวแทนแกนนำต้นแบบในเชิงปฏิบัติการ แกนนำในชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ที่ได้รับการคัดเลือกจากคนในชุมชน มีจำนวน ๒๐ คน เพื่อเป็นผู้นำในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ มีรายชื่อดังนี้

ตารางที่ ๒ รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมการสร้างพระดอกไม้

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ (ปี)
๑	พระครูวิวัฒน์สุภาคม	๕๔
๒	นายอภัย คืนมาเมือง	๗๐

๓	นายดำรงค์ ลือชา	๕๘
๔	นายเดชา วัดบุญเลี้ยง	๖๓
๕	นายสมจิต ดวงวงค์	๗๔
๖	นายคำตัน ละไม	๗๒
๗	นางจันฟอง นันตา	๗๓
๘	นางบัวบาน คืนมาเมือง	๖๓
๙	นางเงาทอง อุดคำ	๖๖
๑๐	นายอนนท์ มุนิล	๓๕
๑๑	นายชื่น สมบูรณ์	๗๔
๑๒	นายวินัด ทองเผือก	๕๕
๑๓	นายใจ คืนมาเมือง	๖๔
๑๔	นางยม ใจออน	๗๓
๑๕	นางนวลคำ ตานุกูล	๗๙
๑๖	นายถนอม วงค์แว่น	๕๕
๑๗	นายณรงค์เดช มุนิล	๕๑
๑๘	นางแสงวัน ปัจจักษี	๗๓
๑๙	นายณรงค์ สิงห์แก้ว	๕๐
๒๐	นางจำเรียน มุนิล	๖๖

๓.๔ เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วย ๑) แบบบันทึกข้อมูลในการสำรวจพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ๒) การสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๔.๑ แบบบันทึกข้อมูลในการสำรวจพระพุทธรูปดอกไม้ จัดทำขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้ที่ อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ จากกลุ่มตัวอย่างวัดที่เก็บรักษาพระพุทธรูปดอกไม้ จำนวน ๒ วัด ได้แก่ วัดป่าตุ้มดอน กับวัดสันขวาง มีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลพื้นฐานของวัด ได้แก่ ชื่อวัด ที่ตั้ง สถานที่เก็บรักษาพระพุทธรูปดอกไม้

ตอนที่ ๒ ข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้ ได้แก่ การบันทึกภาพถ่าย การวัดขนาด รูปแบบ ประวัติความเป็นมา

๓.๔.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการพูดคุยกันในประเด็นสำคัญ เช่น

- องค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้
- ประสบการณ์การศึกษา หรือสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

- ปัญหาและอุปสรรคในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

- วิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

สำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้ดำเนินการดังนี้

๑) สำรวจหนังสือ รายงานการวิจัย ชุดความรู้ ว่าด้วยการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๒) การนำข้อมูล ความรู้ที่รวบรวมไว้มาสร้างเป็นแบบบันทึกข้อมูลในการสำรวจพระพุทธรูปดอกไม้

๓) ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหาให้ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยโดยคณะนักวิจัย

๔) ดำเนินการออกแบบ แบบบันทึกข้อมูลในการสำรวจพระพุทธรูปดอกไม้

๕) ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือ

๖) การวิเคราะห์เครื่องมือก่อนนำไปใช้ในการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

๗) การนำเครื่องมือไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามที่กำหนดไว้

๓.๔.๔ แบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิต โดยให้แกนนำในชุมชนทั้ง ๒๐ คนทำแบบทดสอบก่อนและหลังการทำกิจกรรม เพื่อวัดความสุขที่ได้รับจากการทำกิจกรรม

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย ประกอบด้วย ๒ ส่วนใหญ่ๆ ดั้งนี้

ส่วนที่ ๑ เป็นการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ศิลปะ เกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้ ทำการเก็บข้อมูลทั้งภาคเอกสารและภาคสนาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการจำแนกไปตามเรื่องราวและรูปแบบของงานศิลปะด้วยวิธีการพรรณนา รวมทั้งอธิบายตีความตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในงานพุทธศิลป์เหล่านั้นเพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ ประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้โดยทั่วไป ตลอดถึงคติความเชื่อและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปดอกไม้ทั้งในภาพรวมและในวัฒนธรรมล้านนา

ส่วนที่ ๒ การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมโดยประชาชนมีส่วนร่วม เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยส่วนที่ ๑ มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน รวมไปถึงการบันทึก รวบรวม ข้อมูล การค้นคว้าทดลอง ตลอดกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการทำวิจัยตั้งแต่ขั้นตอนแรกไปกระทั่งจบกระบวนการ

ทั้งนี้มีขั้นตอนในการวิจัยดังนี้

๑) การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปดอกไม้ โดยทำการศึกษาจากคัมภีร์ใบลาน ปั๊บสา ตำนาน จารึก บันทึก จดหมายเหตุ หนังสือ ตำรา เอกสารทางวิชาการ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นการเตรียมข้อมูลขั้นพื้นฐานในส่วนของ

ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์ศิลปะ คติความเชื่อและจารีตประเพณีล้านนา อันเป็นประโยชน์ต่อการเก็บข้อมูลภาคสนามและการวิเคราะห์ข้อมูล พร้อมกับค้นหาสถานที่ซึ่งจะลงไปสำรวจและสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๒) การสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนาม พร้อมการติดต่อประสานงานกับบุคคล หน่วยงานและสถานที่ต่างๆ ที่จะทำการเก็บข้อมูลภาคสนาม ตลอดจนการทำหนังสือขอความอนุเคราะห์ เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม

๓) การเก็บข้อมูลภาคสนาม เป็นการสำรวจ เพื่อบันทึกรายละเอียดทางกายภาพของพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน และวัดในเขตอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๔) การประชุมคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นกิจกรรมครั้งที่ ๑ สำหรับการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้และร่วมกันเก็บดอกไม้ตากแห้งเพื่อใช้เป็นวัสดุในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ และให้ผู้เข้าร่วมประชุมทำแบบทดสอบสุขภาพจิต

๕) การสังเคราะห์องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้

๕) การประชุมคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นกิจกรรมครั้งที่ ๒ เพื่อคัดเลือกแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่ออกแบบ พร้อมช่วยกันนำดอกไม้ที่ตากแห้งมาบดให้ละเอียด

๖) การสร้างต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้ตามแบบที่ชุมชนได้คัดเลือกแล้ว ก่อนนำไปหล่อแม่พิมพ์ พร้อมทดลองหล่อ เป็นกิจกรรมครั้งที่ ๓

๗) การประชุมคนในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นกิจกรรมครั้งที่ ๔ เพื่อร่วมกันหล่อพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน และมอบพระพุทธรูปที่สำเร็จแล้วให้กับผู้เข้าร่วมชุมชน

๘) การประชุมในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นกิจกรรมครั้งที่ ๕ เพื่อฉลองและถวายพระพุทธรูปที่สำเร็จแล้ว ให้กับวัดต่างๆ ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ พร้อมให้ผู้เข้าร่วมทำแบบทดสอบของกรมสุขภาพจิต

๙) วิเคราะห์องค์ความรู้ กระบวนการ และผลลัพธ์ของกระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยประชาชนมีส่วนร่วม

๑๐) จัดทำรายงาน

๑๑) เขียนบทความ

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล เน้นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) จากการลงพื้นที่สำรวจ การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสังเกต โดยผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ดังนี้

๓.๖.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีการจำแนกไปตามเรื่องราวและรูปแบบของงานศิลปะด้วยวิธีการพรรณนา รวมทั้งอธิบายตีความตามเนื้อหาสาระที่ปรากฏอยู่ในงานพุทธศิลป์เหล่านั้นเพื่อให้ได้ความรู้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ ประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้โดยทั่วไป ตลอดถึงคติความเชื่อและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปดอกไม้ทั้งในภาพรวมและในวัฒนธรรมล้านนา

๓.๖.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

มุ่งเน้นการวิเคราะห์จากการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เป็นการนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยส่วนที่ ๑ มาเป็นแรงบันดาลใจและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน รวมไปถึงการบันทึก รวบรวม ข้อมูล การค้นคว้าทดลอง ตลอดกระบวนการสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบโดยประชาชนมีส่วนร่วมในการทำวิจัยตั้งแต่ขั้นตอนแรกไปกระทั่งจบกระบวนการ

๓.๖.๓ การวิเคราะห์แบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิต

วิเคราะห์ความสุขของแกนนำชุมชนที่ร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ โดยใช้แบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิต ทำการทดสอบก่อนและหลังการทำกิจกรรม

๓.๖.๔ การวิเคราะห์ข้อมูลตามหลักพละ ๕

เพื่อใช้เป็นเกณฑ์วัดความสุขของผู้เข้าร่วมกิจกรรม นอกเหนือจากการใช้แบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิต

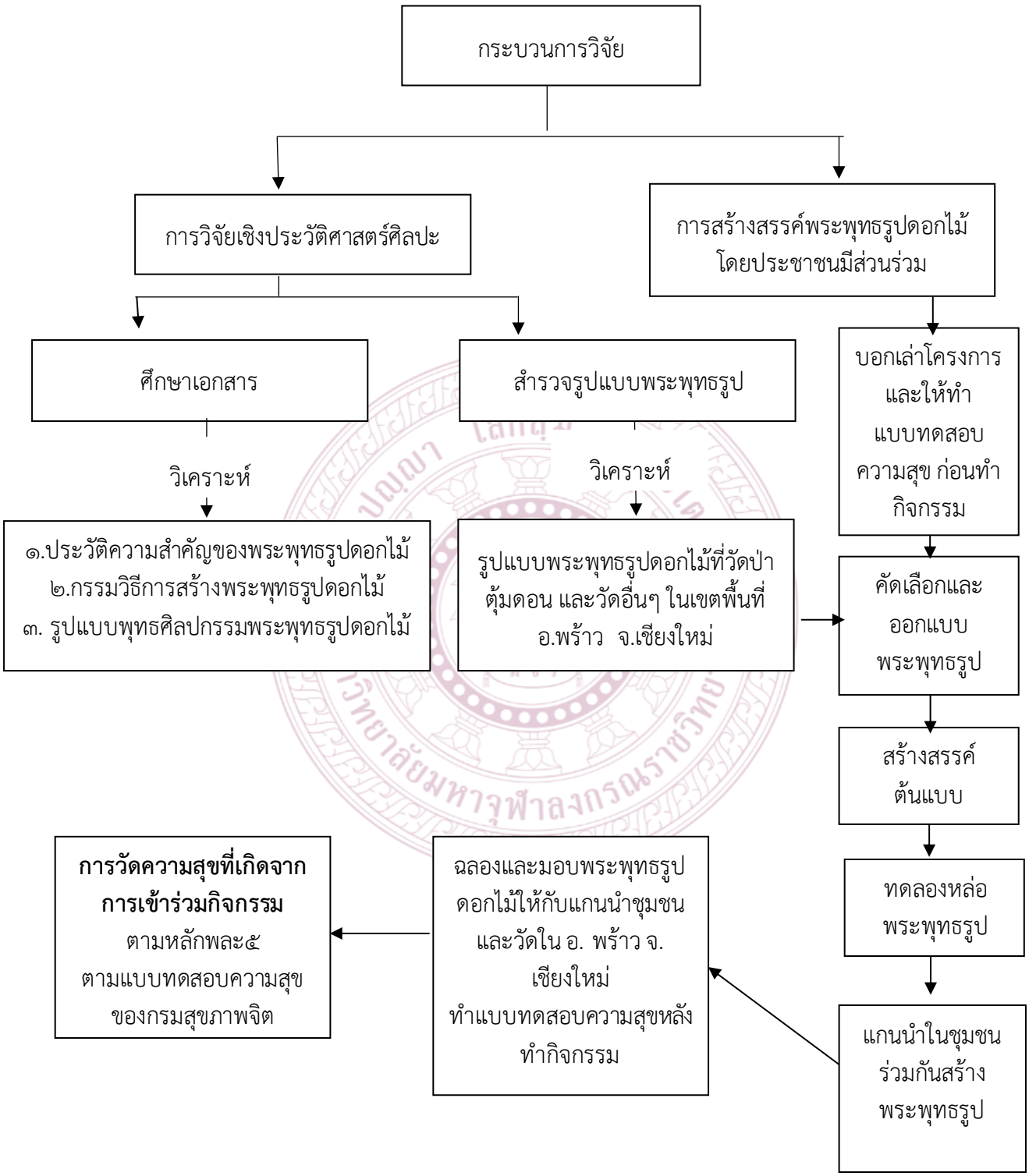
กระบวนการวิจัย
การวิจัยเชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ
การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ โดยประชาชนมีส่วนร่วม
ศึกษาเอกสาร
สำรวจรูปแบบพระพุทธรูป
บอกเล่าโครงการ และให้ทำ แบบทดสอบ ความสุข ก่อนทำ กิจกรรม
วิเคราะห์
วิเคราะห์
๑.ประวัติความสำคัญของพระพุทธรูปดอกไม้
๒.กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้
๓. รูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้
รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน และวัดอื่นๆ ในเขตพื้นที่ อ.พร้าว จ.เชียงใหม่
คัดเลือกและ ออกแบบ พระพุทธรูป
สร้างสรรค์ ต้นแบบ
ทดลองหล่อ พระพุทธรูป
แกนนำในชุมชน ร่วมกันสร้าง พระพุทธรูป
ฉลองและมอบพระพุทธรูปดอกไม้ให้กับแกนนำชุมชน และวัดใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ทำแบบทดสอบความสุขหลังทำกิจกรรม
การวัดความสุขที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรม ตามหลักพละ๕ ตามแบบทดสอบความสุข ของกรมสุขภาพจิต

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ในเชิงคุณภาพ ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ โดยมีผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

๑) อธิบายแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา

๒) เพื่อวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

๓) เพื่อแสดงกระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

ปณฺณา โลกสฺมิ ปชฺโชโต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยเรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ได้แก่ ๑) การอธิบายแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา อันเป็นผลจากการศึกษาเอกสาร งานวิจัย ๒) การวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ อันเป็นผลจากการลงภาคสนาม และ ๓) การสังเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๔.๑ ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา

๔.๑.๑ ประวัติความสำคัญของการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้

การบูชาพระพุทธเจ้าอันเป็นบุคคลผู้มีคุณงามความดีและคุณธรรมนั้น เป็นสิ่งมงคลอย่างหนึ่งตามคติพระพุทธศาสนาเพราะได้บูชาคนที่ควรบูชา ดังที่ปรากฏเป็นพุทธสุภาษิตว่า ปูชา จ ปูชนียานำ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมำ พุทธศาสนิกชนได้แสดงการบูชาไว้ ๒ ประการ คือ ๑) อามิสบูชา ได้แก่การบูชาด้วยสิ่งของอุปโภคบริโภค และ ๒) ปฏิบัติบูชา คือการบูชาด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งนี้พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญปฏิบัติบูชาว่าเป็นการบูชาที่เลิศที่สุด[๑] ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสเรียกกับพระพระอานนท์เมื่อใกล้นิพพานว่า อานนท์ต้นสาละทั้งคู่ ผลิดอกนอกฤดูบานสะพรั่งเต็มต้นดอกสาละเหล่านั้นร่วงหล่นโปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชาตถาคต ดอกมณฑารพอันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศโปรยปรายตกต้องสรีระของตถาคตเพื่อบูชาตถาคต จุรณแห่งจันทร์อันเป็นทิพย์ก็ร่วงหล่นจากอากาศโปรายปรายตกต้องสรีระ องตถาคตเพื่อบูชาตถาคต ดนตรีทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ทั้งสังคีตทิพย์ก็บรรเลงในอากาศเพื่อบูชาตถาคต ตถาคตจะชื่อว่าอันบริษัทสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อม ด้วยเครื่องสักการะเพียงเท่านี้ก็หาไม่ ผู้ใดไม่ว่าเป็น

---

[๑] เจ้าอธิการสมร สญฺญจิตฺโต (จำนงค์จิต), “ศึกษาวิเคราะห์การบูชาพระรัตนตรัยของพุทธศาสนิกชนในอำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐): หน้า บทคัดย่อ.

ภิกษุภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เป็นผู้ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ปฏิบัติชอบ ปฏิบัติตามธรรมอยู่ ผู้นั้นชื่อว่าสักการะ เคารพ นับถือ บูชา นอบน้อมอย่างยอดเยี่ยม[๒]

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นอามิสบูชาหรือปฏิบัติบูชา ในพุทธปรัชญาเถรวาทได้แสดงผลหรืออานิสงส์ที่จะได้จากการบูชาบุคคลที่ควรบูชามีพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์แลบิดามารดา เป็นต้น สามารถทำให้บรรลุมรรคผล นิพพานได้ หรือได้ตามควรแก่ผลที่เกิดจากการปฏิบัติ หากยังไม่ถึงขั้นบรรลุธรรม เมื่อสิ้นชีวิตก็จะไปสู่สุคติโลกสวรรค์ หรือถ้าเกิดในโลกมนุษย์อีกก็จะได้ไปเกิดในตระกูลสูง ได้รับแต่ความสุขความเจริญ[๓]

อามิสบูชาอย่างหนึ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎก คือ การบูชาด้วยดอกไม้นานา อาทิ ในสมัยเมื่อพระพุทธเจ้าโคดมเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์สุเมธดาบสได้พบเห็นพระพุทธเจ้าทีปังกรกำลังเสด็จดำเนินไปบนถนนที่ยังแฉะถางไม่เรียบร้อย จึงทอดกายนอนลงบนโคลนตมเพื่อเป็นสะพานให้พระพุทธเจ้าพร้อมสาวกเดินข้าม ขณะที่พระพุทธเจ้าทีปังกรกำลังเสด็จดำเนินมาบนทางนั้น คนเป็นอันมากประโคมกลองเภรี เทพผู้อยู่ในนภากาศต่างก็โปรยปรายดอกมณฑารพ ดอกปทุม ดอกปาริฉัตตกะอันเป็นทิพย์ลงมายังทิศน้อยทิศใหญ่ และโปรยปรายกระแจะจันทน์ และของหอมอย่างดี ล้วนแต่เป็นของทิพย์ลงมายังทิศน้อยทิศใหญ่ มนุษย์ทั้งหลายผู้อยู่บนพื้นดินต่างก็โปรยปรายดอกจำปา ดอกสน กระทุ่ม ดอกกากะทิง ดอกบุนนาค ดอกการะเกดลงมายังทิศน้อยทิศใหญ่[๔] นี่เป็นตัวอย่างการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้นานาชนิดของเทวดาและมนุษย์

การบูชาด้วยดอกไม้ในพระไตรปิฎกยังปรากฏอีกหลายเรื่อง อาทิ เมื่อพระสกจิตตนิยเถระประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่าข้าพเจ้าได้เห็นป่าใหญ่ดงทึบสงัดเงียบปราศจากอันตรายเป็นที่อยู่ของพวกฤาษี ผู้สมควรรับเครื่องบูชา ข้าพเจ้าจึงนำไม้ไผ่มาทำเป็นสถูปแล้ว โปรยดอกไม้ต่าง ๆ ลง ได้ไหว้พระสถูปที่ข้าพเจ้าสร้างแล้ว เหมือนได้อภิวาทพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเฉพาะพระพักตร์ ข้าพเจ้าได้เป็นพระราชาสมบูรณ์ด้วยรัตนะ ๗ ประการ เป็นใหญ่ในแว่นแคว้น พอใจกรรมของตน นี้เป็นผลแห่งการบูชาด้วยดอกไม้[๕] หรือเมื่อพระติณสูลกฉาทนิยเถระประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า พระพุทธเจ้าพระนามว่าติสสะผู้ทรงเป็นผู้นำชั้นเลิศของโลกทรงทราบความดำริของข้าพเจ้า ประทับนั่งบนอาสนะของพระองค์แล้วได้ตรัสพระคาถาเหล่านี้ว่า เราจักพยากรณ์ผู้ที่เลื่อมใส ถือดอกไม้กั้น (แดด) ให้เรา ท่านทั้งหลายจงฟังเรากล่าวเถิด ผู้นั้นจักครองเทวสมบัติในเทวโลกตลอด ๒๕ ชาติ จักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗๕ ชาติ จักเป็นพระเจ้าประเทศราชอันไพบูลย์นับชาติไม่ถ้วน นี้เป็นผลแห่งการกระทำการบูชาด้วยดอกไม้[๖] เป็นต้น

---

[๒] ชัยวัฒน์ อัตพัฒน, **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.): หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

[๓] อดิศักดิ์ ละครเขต, "การศึกษาวิเคราะห์อานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท", **วารสารธรรมทรรศน์** ปีที่ ๑๗ เล่ม ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๐): ๑๔๗-๑๕๖.

[๔] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๔๐-๕๐/๕๗๓.

[๕] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๑-๓/๒๐๒.

[๖] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๙๒-๙๕/๑๕.

ทั้งนี้พบดอกไม้ที่พุทธศาสนิกชนนำมาบูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ดังนี้

๑) ดอกกรรณิการ์สีเหลือง ในพระไตรปิฎกเปรียบสีเหลืองของดอกกรรณิการ์เหมือนสีพระเนตรของพระพุทธเจ้าที่ประกอบด้วย ๕ สี คือ สีเขียว สีเหลือง สีแดง สีดำ และสีขาว[๗] ทั้งยังมีการเปรียบกับสีรัศมีของพระพุทธเจ้า ดังเช่นประวัติในอดีตชาติของพระกาสุมาริผลทายกเถระที่กล่าวสรรเสริญพระพุทธเจ้า ผู้ปราศจากธุลีคือกิเลส โชติช่วงดังดอกกรรณิการ์[๘] บางครั้งก็เปรียบสีเหลืองของดอกกรรณิการ์เหมือนผ้าเมืองพาราณสีอันมีเนื้อละเอียด[๙] และเมื่อพระอุปเสนวังคันตบุตรเถระจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่าข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระนามว่าปทุมุตตระ ครั้งนั้นเห็นดอกกรรณิการ์กำลังบานจึงเด็ดขั้วดอกกรรณิการ์นั้นมาประดับฉัตรแล้วบูชาพระพุทธเจ้า[๑๐] เป็นต้น

๒) ดอกกระทุ่ม ดังที่ปรากฏในประวัติในอดีตชาติของพระกทัมพปุปผิยเถระที่ได้เห็นพระวิปัสสีและได้ถวายดอกกระทุ่ม จึงไม่รู้จักทุคติเลย[๑๑] พระสัตตกทัมพปุปผิยเถระเองในอดีตชาติได้ไหว้พระพุทธเจ้าทั้ง ๗ พระองค์ด้วยดอกกระทุ่ม[๑๒] เป็นต้น

๓) ดอกฟักทิพย์ ดังเมื่อพระกักการุปุปผิยเถระประกาศประวัติในอดีตชาติของตนจึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าจากสวรรค์ชั้นยามาลงมายังมนุษยโลกนี้ได้ถือดอกฟักทิพย์มาบูชาพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม จึงไม่รู้จักทุคติเลย[๑๓] เป็นต้น

๔) ดอกหงอนไก่ ในพระไตรปิฎกเปรียบเทียบผิวพรรณของพระสารีบุตรว่าเหมือนดอกหงอนไก่[๑๔] ดอกหงอนไก่ที่มีสีสวยแต่ไม่มีกลิ่น ถูกเปรียบเปรยกับผู้ที่ดีแต่พูดอ่อนหวาน แต่ไม่เสียสละโภคทรัพย์ ทำให้ความสัมพันธ์ของผู้นั้นกับมิตรจืดจาง[๑๕] พระตีณิกิงกณิปูชกเถระได้เห็นผ้าบังสุกุลคล้องอยู่บนยอดไม้ที่ภูเขา ได้เลือกเก็บดอกหงอนไก่ ๓ ดอก มาบูชาผ้าบังสุกุล จึงไม่รู้จักทุคติเลย[๑๖]

๕) ดอกโมก ดังที่พระกุฏชปุปผิยเถระได้บูชาพระพุทธเจ้าผุสสะด้วยดอกโมก[๑๗] หรือที่พระกุฏชปุปผิยเถระได้บูชาพระพุทธเจ้าสุทัสสนะด้วยดอกโมกใหญ่[๑๘] จึงไม่พบทุคติเลย

---

[๗] **ขุ.ม**. (ไทย) ๒๙/๑๕๖/.๔๒๕.

[๘] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๕๓/๕๖๐.

[๙] **ม.ม.** (ไทย) ๑๓/๖/๒๙๖.

[๑๐] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๘๖-๘๗/๑๑๔.

[๑๑] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๒๐-๒๓/๕๔๖.

[๑๒] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๖๑/๔๐.

[๑๓] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๕/๕๔๓.

[๑๔] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๕๗/๕๖๓.

[๑๕] **ขุ.ชา.ฉกฺก.** (ไทย) ๒๗/๒๙-๓๐/๒๓๓.

[๑๖] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๒๗-๒๘/๕๒๕.

[๑๗] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๑/๓๔๗.

[๑๘] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๓๗/๒๐๘.

๖) ดอกบัว เป็นดอกไม้ที่พบมากที่สุด แบ่งเป็น ๑) ดอกบัวหลวงหรือปทุม ดอกปทุมหมายเฉพาะเอาดอกสีแดงหรือชมพูแก่กลีบไม่ซ้อน ดอกบัวหลวงสีขาวกลีบไม่ซ้อนเรียกว่า ปุณฑริก ถ้ากลีบซ้อนสีแดง เรียกว่า สัตตบงกช สัตตบุษย์ กับ ๒) ดอกบัวสายหรืออุบลสีเขียว บางทีก็เรียก กุมุท โกมุท มีสีแดง เช่นเดียวกับบัวสัตบรรณที่มีสีแดง หากเป็นสีขาวอมชมพูอ่อนเรียก บัวจงกลนี บัวผันบัวเผื่อนก็เป็นบัวสายชนิดหนึ่ง อาทิในวิมานที่เกิดขึ้นแก่หญิงชื่อเปสวดีอบอวลไปด้วยกลิ่นหอมระรื่นแห่งไม้ชั้นเลิศนานาพันธุ์ ได้แก่ ดอกปทุม (บัวหลวงสีแดง) ดอกโกมุท (บัวสายสีแดง) ดอกอุบล (บัวสายมีหลากสี) ดอกจงกลนี (บัวสายสีขาวอมชมพูอ่อน) เป็นต้น[๑๙] หรือการประดับทับทรวงของเทพอัปสรด้วยดอกปทุมและดอกอุบล[๒๐] เป็นต้น

พระกุมุททายกเถระนั้นได้หักดอกโกมุทซึ่งเกิดในน้ำแล้ว น้อมเข้าไปถวายพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ จึงไม่ไปเกิดยังทุคติเลยตลอด ๑๐๐,๐๐๐ กัป และในกัปที่ ๑๑๖ นับจากที่ได้ถวายดอกโกมุทจะได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๘ ชาติ มีพระนามว่าวรุณ มีพลานุภาพมาก[๒๑] สำหรับพระอุปปลหัตถิยเถระได้ถวายดอกอุบลกำมือหนึ่งแด่พระพุทธเจ้าพระนามว่าสิทธัตถะ เพราะอำนาจแห่งกรรมนั้น เมื่ออุบัติในภพใด ๆ ในภพนั้น ๆ ได้เสวยผลที่น่าปรารถนาที่ตนทำไว้ดีแล้วในปางก่อนแวดล้อมด้วยดอกไม้อย่างดี ไม่รู้จักทุคติเลย[๒๒] เป็นต้น

๗) ดอกจำปา ดังที่พระจัมปกปุปผิยเถระได้ยกดอกจำปา ๗ ดอกขึ้นไว้เหนือศีรษะบูชาพระพุทธเจ้าผู้เป็นพระสยัมภู จึงไม่พบทุคติเลย[๒๓]

๘) ดอกคูน ดังที่พระอุททาลกปุปผิยเถระได้ถือดอกคูนไปบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าสุชาตะ จึงไม่พบทุคติเลย[๒๔]

๙) ดอกคล้า พระติกัณฑิปุปผิยเถระได้ประคองดอกคล้า ๓ ดอก บูชาพระพุทธเจ้าสุมังคละ จึงไม่พบทุคติเลย[๒๕]

๑๐) ดอกมะลิ พบมากที่สุดดอกหนึ่ง บัณฑิตยกย่องดอกมะลิว่าเป็นเลิศ แม้ฉันใดคำสั่งสอนของท่านพระโคดมก็ฉันนั้นเหมือนกัน จัดว่ายอดเยี่ยมกว่าอัชชธรรม ๒ ทั้งหลาย[๒๖] พระมหาโมคคัลลานเถระได้ถามถึงสาเหตุที่ทำให้เทพธิดาตนหนึ่งมีผิวพรรณงาม เทพธิดาบอกว่าชาติก่อนดิฉันชื่อว่าสุมนาได้ถวายดอกมะลิตูม มีสีคล้ายงาช้างแด่ภิกษุผู้กำลังเที่ยวบิณฑบาตอยู่ในปัณณกตนครซึ่งตั้งอยู่บนเนินเป็นเมืองที่รุ่งเรือง น่ารื่นรมย์ของแคว้นเอสิกา เพราะบุญนั้นดิฉันจึงมีผิวพรรณงาม

---

[๑๙] **ขุ.วิ.** (ไทย) ๒๖/๒๔๙/๗๒.

[๒๐] **ขุ.วิ.** (ไทย) ๒๖/๑๐๓๐/๑๒๘.

[๒๑] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๕๑-๕๗/๓๒๖.

[๒๒] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๑๓-๑๕/๒๕๑.

[๒๓] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๔๐-๔๑/๕๒๗.

[๒๔] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๒๔-๒๕/๕๔๗.

[๒๕] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๔๗-๕๐/๓๖๖.

[๒๖] **ม.อุ.** (ไทย) ๑๔/ ๑๐๔/ ๘๔.

เช่นนี้[๒๗] หรือที่พระกาฬุทายีเถระประกาศประวัติในอดีตชาติของตนว่าได้ถือดอกปทุม ดอกอุบล และดอกมะลิซ้อนที่บานสะพรั่งและถือข้าว (สุก) ชั้นดี มาถวายพระศาสดา[๒๘] เป็นต้น

๑๑) ดอกดีหมี ดังที่พระติมิรปุปผิยเถระได้ถือดอกดีหมีมาโปรยเหนือพระเศียรของพระพุทธเจ้าสิทธัตถะ ไม่นานจึงเดินไปตามริมเหวตกลงไปตายในเหวนั้น นับจากนี้ไปจึงไม่พบทุคติเลย[๒๙]

๑๒) ดอกบุนนาค ดังที่พระปุนนาคปุปผิยเถระ เมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตน จึงกล่าวว่า ข้าพเจ้าเป็นนายพราน เข้าไปยังป่าดงทึบอาศัยอยู่ได้เห็นดอกบุนนาคบานสะพรั่งจึงหวนระลึกถึงพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุดจึงเลือกเก็บดอกบุนนาคนั้น ซึ่งมีกลิ่นหอมยิ่งนักแล้ว ก่อสถูปที่กองทรายบูชาพระพุทธเจ้า ในกัปที่ ๙๒ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ใช้ดอกไม้บูชาไว้[๓๐]

๑๓) ดอกประดู่ ดังที่พระปัตติปุปผิยเถระใช้ดอกประดู่บูชาพระสรีระพระพุทธเจ้าปทุมุตตระจึงไม่พบทุคติเลย[๓๑]

๑๔) ดอกแคฝอย ดังที่พระปาฏลิปุปผิยเถระเมื่อจะประกาศประวัติตอนอุบัติเป็นบุตรเศรษฐีสุขุมาลชาติ ได้นำดอกแคฝอยที่ห่อใส่พก ออกบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าติสสะ มีจิตร่าเริงเบิกบาน บูชาพระองค์ด้วยดอกไม้ นอบน้อมพระพุทธเจ้า จึงไม่พบทุคติเลย[๓๒] หรือพระปาฏลิปุปผิยเถระเมื่อจะประกาศประวัติในอดีตชาติของตนจึงกล่าวว่า พระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสี ผู้เป็นพระสยัมภู เป็นบุคคลผู้เลิศ ทรงชนะมาร ห้อมล้อมด้วยพระสาวกของพระองค์ เสด็จเข้าไปยังกรุงพันธุมดี ข้าพเจ้าห่อดอกแคฝอย ๓ ดอกไว้ที่ชายพกประสงค์จะอาบน้ำดำเกล้า จึงได้ไปยังฝั่งแม่น้ำ ข้าพเจ้าออกจากกรุงพันธุมดี ได้เห็นพระองค์ผู้ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลก รุ่งเรืองดังดอกอุบลเขียว โชติช่วงเหมือนดวงไฟใหญ่ องอาจดุจพญาเสือโคร่ง ประเสริฐดุจไกรสรราชสีห์ผู้มีชาติสูง เลิศกว่าสมณะทั้งหลาย มีหมู่ภิกษุแวดล้อม กำลังเสด็จดำเนินไป ข้าพเจ้าเลื่อมใสพระสุคต ผู้ชำระมลทินคือกิเลสพระองค์นั้น จึงได้ถือดอกแคฝอย ๓ ดอกไปบูชาพระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด[๓๓]

๑๕) ดอกมะหาด ดังเมื่อพระปิยาลปุปผิยเถระในชาติที่อุบัติเป็นพรานล่าเนื้อ เที่ยวอยู่ในป่าดงทึบ เห็นต้นมะหาดมีดอกบานสะพรั่งจึงเก็บมาโปรยลงที่ทางเดิน ข้าพเจ้ามีใจผ่องใส รับบาตรของพระพุทธเจ้าซึ่งกำลังเสด็จดำเนินอยู่ที่หนทาง แล้วได้ถวายดอกมะหาดแด่พระองค์[๓๔]

---

[๒๗] **ขุ.วิ.** (ไทย) ๒๖/๗๘๙-๗๘๐/๙๐.

[๒๘] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๔๘-๔๙/๑๕๖

[๒๙] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๗/๒๒๘.

[๓๐] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๓๒/๓๒๕.

[๓๑] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๒๓-๒๔/๕๕๕.

[๓๒] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๓๗-๓๘/๒๒๒.

[๓๓] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๑-๙/๕๕๑.

[๓๔] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๒๗/๔๐๔.

๑๖) ดอกอังกาบ ถูกใช้เปรียบเทียบกับความงามของผิวพรรณเทวดามีรัศมีซ่านออกจากกาย เพราะได้บูชารอยพระพุทธบาท[๓๕] พระวนโกรัณฑิยเถระนั้น ในอดีตชาติได้ถือดอกอังกาบป่ามาบูชาพระผู้มีพระภาคพระนามว่าสิทธัตถะจึงไม่รู้จักทุคติเลย[๓๖]

๑๗) ดอกมะกล่ำหลวง ดังที่พระพิมพิชาลิปุปผิยเถระได้รวบรวมดอกมะกล่ำหลวงบูชาพระชินเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ[๓๗]

๑๘) ดอกเข็ม ดังที่พระยุธิกปุปผิยเถระได้ถือดอกเข็มเข้าเฝ้าพระมหามุนี มีจิตเลื่อมใส มีใจยินดี ได้บูชาพระพุทธเจ้า[๓๘]

๑๙) ดอกคัดเค้า ดังที่พระยูถิกปุปผิยเถระใช้มือทั้งสองประคองดอกคัดเค้าชั้นดีบูชาพระพุทธเจ้าปทุมุตตระ ขณะเสด็จออกจากป่าใหญ่ดำเนินไปยังวิหาร[๓๙]

๒๐) ดอกพิกุล ดังเมื่อพระวกุลปุปผิยเถระเกิดเป็นมาณพชื่อนารทะ ได้เห็นพระพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสี จึงยกประคองดอกพิกุลขึ้นบูชาพระพุทธองค์[๔๐]

๒๑) ดอกสน ดังเมื่อพระกิมิลเถระเกิดเป็นพราหมณ์ ได้นำพวงมาลัยดอกสนไปให้ช่างทำมณฑปเมื่อพระพุทธเจ้ากกุสันธะดับขันปรินิพพาน ข้าพเจ้าไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้วิมานชั้นสูงสุด รุ่งเรืองล่วงเทวดาเหล่าอื่น นี้เป็นผลแห่งบุญกรรม ข้าพเจ้าเมื่อจงกรมและยืนอยู่ในเวลากลางวันหรือกลางคืนก็ตาม ก็มีดอกสนมุงบัง นี้เป็นผลแห่งบุญกรรม[๔๑]

๒๒) ดอกช้างน้าว ดังที่พระสลฬปุปผิยเถระประกาศประวัติในอดีตชาติของตนจึงกล่าวว่าครั้งนั้น ข้าพเจ้าเป็นกินนรอาศัยอยู่ใกล้ฝั่งแม่น้ำจันทภาคา ขณะนั้นข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้เป็นเทพยิ่งกว่าเทพทรงเป็นผู้องอาจกว่านรชน เสด็จจงกรมอยู่ จึงได้เลือกเก็บดอกช้างน้าวมาถวายแด่พระพุทธเจ้าผู้ประเสริฐที่สุด พระมหาวีรเจ้าทรงสูดดมกลิ่นดอกช้างน้าวซึ่งมีกลิ่นหอมดังดอกไม้ทิพย์ขณะที่ข้าพเจ้าดูอยู่นั้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่าวิปัสสีผู้มีความเพียรมาก ทรงเป็นผู้นำสัตว์โลกทรงรับแล้วสูดดมกลิ่น ข้าพเจ้าเป็นผู้มีจิตเลื่อมใส มีใจยินดี ถวายอภิวาทพระองค์ผู้สูงสุดแห่งเทวดาและมนุษย์ ประคองอัญชลีแล้ว กลับขึ้นไปยังภูเขาตามเดิม[๔๒]

๒๓) ดอกสาละ ในเรื่องวิมานแก้วผลึกสีแดงนั้น พระมหาโมคคัลลานเถระถามเทพธิดาองค์หนึ่งเกี่ยวกับกุศลที่ประกอบไว้ในอดีตชาติ เทพธิดาว่าเมื่อเกิดเป็นมนุษย์อยู่ในหมู่มนุษย์เป็นหญิงรับใช้อยู่ในตระกูลเจ้านาย ได้เห็นพระพุทธเจ้าประทับนั่งอยู่ จึงได้โปรยดอกสาละลง (รอบพระอาสน์)

---

[๓๕] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๑๗-๒๒/๑๖๙. ขุ.อป. (ไทย) ๓๓/๖๘-๗๕/๔๑.

[๓๖] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๓๒-๓๔/๙๖.

[๓๗] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๓๐-๓๓/๔๑๓.

[๓๘] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๓๓-๓๔/๓๓๓.

[๓๙] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๕๓-๕๔/๓๖๗.

[๔๐] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๒๙-๓๐/๓๙๔.

[๔๑] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๔๐-๔๔/๓๔๒.

[๔๒] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๓๕-๓๙/๕๔๙.

และมีจิตเลื่อมใส ได้น้อมพวงมาลัยดอกสาละซึ่งประดิษฐ์ไว้อย่างดีเข้าไปถวายพระพุทธเจ้าด้วยมือทั้งสองของตน ครั้นทำกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้วนั้นจึงสร่างโศก หมดโรคภัย มีความสุข รื่นเริง บันเทิงใจอยู่เป็นนิตย์[๔๓]

๒๔) ดอกไม้ซึก ดังที่พระเสเรยยกเถระเมื่อเกิดเป็นผู้คงแก่เรียนทรงมนตร์จบไตรเพทได้หยิบดอกไม้ซึกโยนขึ้นไป (บูชา) พระพุทธเจ้าในอากาศ ด้วยพุทธานุภาพดอกไม้ซึกทั้งหลายห้อมล้อมอยู่โดยประการทั้งปวง ดอกไม้ทั้งหลายก็กระจายเป็นเครื่องมุงบังดอกไม้บูชาพระนราสภะโดยรอบ ลำดับนั้นแผ่นดอกไม้นั้นมีขั้วอยู่ข้างใน มีหน้าอยู่ข้างนอกทำการมุงบังตลอด ๗ วัน ต่อแต่นั้นก็อันตรธานไป[๔๔]

๒๕) ดอกอโศก ดังที่เทพธิดาองค์หนึ่งได้นำดอกอโศกซึ่งมีเกสรงามเลื่อมประภัสสร มีสีสดมีกลิ่นหอมฟุ้ง ไปน้อมบูชาพระพุทธเจ้า ครั้นทำกุศลกรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญแล้วจึงสร่างโศก หมดโรคภัย มีความสุข รื่นเริงบันเทิงใจอยู่เป็นนิตย์[๔๕]

๒๖) ดอกผักตบสีเขียวเข้มใช้เปรียบเทียบสีของเทพที่นามว่าโรชะ[๔๖] พระอุมาปุปผิยเถระได้บูชาต้นไทรซึ่งเป็นต้นไม้อันเป็นสถานที่ตรัสรู้ด้วยดอกผักตบ ในภัทรกัปนี้จึงไม่รู้จักทุคติเลย[๔๗]

๒๗) ดอกอ้อ ดังที่พระนฬมาลิยเถระได้ถวายพัดดอกอ้อกับพระพุทธเจ้าพระนามว่าปทุมุตตระ ทรงรับพัดแล้ว ตรัสพระคาถานี้ว่า กายของเราสงบเย็น ความเร่าร้อนก็ไม่มีฉันใด จิตของท่านจงหลุดพ้นจากไฟทั้ง ๓ กอง ฉันนั้น[๔๘]

๒๘) ดอกกากะทิง ดังที่พระนาคปุปผิยเถระได้นำดอกกากะทิงมาบูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้าซึ่งกำลังเสด็จดำเนินไปตามถนน ในกัปที่ ๙๑ นับจากกัปนี้ไป ข้าพเจ้าได้ใช้ดอกไม้บูชาไว้จึงไม่รู้จักทุคติเลย[๔๙]

๒๙) ดอกมะกอก ดังที่พระอัมพาฏกิยเถระได้ใช้ดอกมะกอกบูชาพระมุนีพระนามว่าเวสสภู ขณะประทับอยู่ในป่าไม้สาละซึ่งมีดอกบานสะพรั่ง ประทับนั่งอยู่ที่ซอกภูเขาดุจพญาราชสีห์มีชาติสูง ในกัปที่ ๓๑ นับจากกัปนี้ไปจึงไม่รู้จักทุคติเลย[๕๐]

ในเรื่องของการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้ทั้งมวลนั้น มีเนื้อความอย่างหนึ่งเหมือนกัน คือ บูชาด้วยความเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าอย่างแท้จริง มักปรากฏเป็นถ้อยคำว่า “ข้าพเจ้าได้โปรยดอกไม้ไว้ด้วยจิตที่เลื่อมใส” หรือ”ข้าพเจ้าได้ถือดอกเข็มเข้าเฝ้าพระมหามุนี มีจิตเลื่อมใส มีใจยินดี ได้

---

[๔๓] **ขุ.วิ.** (ไทย) ๒๖/๖๘๙-๖๙๘/๘๐.

[๔๔] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๑-๖/๒๗๖.

[๔๕] **ขุ.วิ.** (ไทย) ๒๖/๖๘๗/๗๘

[๔๖] **ที.ม.** (ไทย) ๑๐/๓๔๐/๒๖๘

[๔๗] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๓๑/๘๐.

[๔๘] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๓๖-๔๑/๒๕๕.

[๔๙] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๒๓/๒๐๕.

[๕๐] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๓/๓๖-๓๘/๘๑.

บูชาพระพุทธเจ้า” หรือ “ข้าพเจ้าได้เห็นพระพุทธเจ้าผู้ปราศจากธุลีคือกิเลส เสด็จไปในอากาศจึงคาบดอกสาละบูชาพระผู้มีพระภาคพระนามว่าวิปัสสี ผู้มีศรัทธาตั้งมั่นด้วยดีไม่หวั่นไหวไว้ในพระตถาคต” เป็นต้น การบูชาด้วยจิตที่ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหว เลื่อมใสในพระพุทธเจ้านี้ ย่อมได้อานิสงส์คือไม่พบทุคติอีกต่อไป

อานิสงส์การถวายดอกไม้แด่พระพุทธเจ้าทั้งหลาย นอกจากจะไม่รู้จักทุคติอีกต่อไปแล้ว พระพุทธเจ้ายังทรงตรัสถึงอานิสงส์อย่างอื่นไว้อีกในจุนทเถราปทาน อันเป็นเรื่องราวของพระจุนทเถระที่ได้ถวายดอกมะลิแด่พระพุทธเจ้านามสิทธัตถะ ในครั้งนั้นพระพุทธองค์ได้ตรัสพระคาถาว่า เราจักพยากรณ์ผู้ที่ถวายดอกไม้ซึ่งเป็นวัตถุควรบูชา ส่งกลิ่นทิพย์หอมฟุ้งแก่เรา ท่านทั้งหลายจงฟังเรากล่าวเถิด บุคคลผู้นี้จุติจากโลกนี้แล้วจักไปเกิดยังเทวโลก มีหมู่เทวดาแวดล้อม มีดอกมะลิโปรยปราย เขาจักมีภพที่สูงและวิมาน ที่สำเร็จด้วยทองคำและแก้วมณี ที่เกิดด้วยบุญกรรมปรากฏขึ้น เขาจักครองเทวสมบัติ มีเหล่านางเทพอัปสรแวดล้อม ได้เสวยสมบัติอยู่ ๗๔ ชาติ เขาจักเป็นพระเจ้าแผ่นดินครองแผ่นดิน ๓๐๐ ชาติ และจักเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ๗๕ ชาติ จักเป็นใหญ่กว่ามนุษย์มีนามว่าทุชชัย เสวยบุญนั้นประกอบด้วยกรรมของตน จักไม่ตกวินิบาตนรก ไปเกิดเป็นมนุษย์เขามีเงินที่สั่งสมไว้ตั้งร้อยโกฏิมิใช่น้อย เขาจักบังเกิดในกำเนิด (มนุษย์) เป็นพราหมณ์ มีการศึกษามีปัญญาเป็นบุตรสุดที่รักของวังคันตพราหมณ์กับนางสารีพราหมณี และภายหลังเขาจักบวชในศาสนาของพระอังคีรสพุทธเจ้า มีนามว่าจุนทะ เป็นสาวกของพระศาสดา เขาจักได้เป็นพระขีณาสพ (สิ้นอาสวกิเลส) ขณะเป็นสามเณรทีเดียว[๕๑]

๔.๑.๒ อานิสงส์การบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้

ภายหลังเมื่อพระพุทธเจ้าโคดมปรินิพพานแล้ว จึงมีการสร้างพระพุทธรูปหรือรูปเปรียบของพระพุทธเจ้า[๕๒] ขึ้นแทน ในทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะ เชื่อว่าพระพุทธรูปถูกสร้างขึ้นครั้งแรกภายหลังพระพุทธเจ้าปรินิพพานไป ๗๐๐ ปี ปรากฏในสมัยของพระเจ้ากนิษกะ แห่งราชวงศ์กุษาณะ ที่แคว้นคันธารราฐ ราว พ.ศ. ๖๖๓ – ๗๐๕ มีลักษณะทางประติมาณวิทยาคล้ายกับรูปเคารพของชาวกรีก โดยก่อนหน้านั้นเป็นการสร้างรูปสัญลักษณ์ต่างๆ แทนพระพุทธประวัติ เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้า อาทิสร้างรูปม้ามีฉัตรกางกั้นเป็นสัญลักษณ์แทนการเสด็จออกบวช สร้างรูปบัลลังก์และต้นโพธิ์เป็นสัญลักษณ์แทนการตรัสรู้ สร้างรูปธรรมจักรและกวางหมอบเป็นสัญลักษณ์แทนการแสดงปฐมเทศนา สร้างรูปพระสถูปเป็นสัญลักษณ์แทนการปรินิพพาน โดยที่ยังไม่ปรากฏรูปเคารพอย่างรูปคนหรือพระพุทธรูป[๕๓]

---

[๕๑] **ขุ.อป.** (ไทย) ๓๒/๑๒๕-๑๔๒/๑๘๖.

[๕๒] โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, **สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน เล่มที่ ๒๙**, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๔๘), หน้า ๒๒. .

[๕๓] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**, (กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖), หน้า ๓-๔.

เมื่อมีพระพุทธรูปขึ้นมา พุทธศาสนิกชนก็บูชาพระพุทธรูปอันเป็น รูปเปรียบของพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้นานาเช่นกันสืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน สำหรับคนล้านนาจะเลือกใช้ดอกไม้ที่หาได้ง่ายในจากท้องถิ่นออกดอกตามฤดูกาล มีกลิ่นหอม มีชื่อที่เป็นมงคลและมีความหมาย แต่ถ้าเป็นฤดูกาลที่ต้นไม้ยังไม่ออกดอก ชาวล้านนาจะใช้ใบไม้หรือดอกไม้ซึ่งตากแห้งแทนดอกไม้ที่ใช้ในเครื่องสักการะที่พบ ได้แก่ ๑. ดอกกรรณิการ์ ๒. ดอกกระดังงา(ดอกสบันงา) ๓. ดอกกาหลง(ดอกเสี้ยวดอกขาว) ๔.ดอกกุหลาบ ๕.ดอกเกี๋ยวเกล้า(ดอกไหมพรหม) ๖. ดอกแก้ว(ดอกตะไหลแก้ว) ๗. ดอกขจร (ดอกสลิด) ๘.ดอกจำปา(ดอกจุมปา) ๙.ดอกจำปี (ดอกจุมปี) ๑๐.ดอกชมนาด (ดอกอ้มสาย) ๑๑. ดอกช้างเคี่ยน (ดอกเคี่ยน) ๑๒. ดอกซ่อนกลิ่น ๑๓.ดอกดาวเรือง (ดอกคำปู้จู้) ๑๔.ดอกนมแมว ๑๕. ดอกบัว ๑๖.ดอกบัวสาย ๑๗.ดอกบานไม่รู้โรย (ดอกตะล่อม) ๑๘. ดอกบุญนาค (ดอกสารภีดอย) ๑๙. ดอกเบญจมาศ ๒๐. ดอกปีบ (ดอกกาสะลอง) ๒๑.ดอกพวงทอง ๒๒. ดอกพิกุล (ดอกแก้ว) ๒๓.ดอกพุด (ดอกปุ๊ด) ๒๔. ดอกพุดซ้อน (ดอกเก็ดถวา) ๒๕. ดอกพุทธชาด ๒๖.ดอกพุทธรักษา(ดอกบัวละวงศ์) ๒๗.ดอกมหาหงส์ (ดอกตาเหิน) ๒๘. ดอกมะลิ (ดอกละว้า) ๒๙.ดอกยี่หุบ (ดอกจี๋หุบ) ๓๐.ดอกรสสุคนธ์ (ดอกมะตาด) ๓๑.ดอกราชพฤกษ์ (ดอกคูณ ดอกลมแล้ง) ๓๒.ดอกรัก (ดอกป่านเถื่อน) ๓๓. ดอกราชาวดี (ดอกหงสา) ๓๔. ดอกสร้อยทอง ๓๕.ดอกสารภี ๓๖.ดอกหงอนไก่ (ดอกด้าย) ๓๗.ดอกหมอไก๋ ๓๘.ดอกหางนกยูง (ดอกซอมพอ) ๓๙.ดอกอูน ๔๐. ดอกเอื้องคำ ๔๑. ดอกเอื้องผึ้ง ๔๒.ดอกเอื้องสมปอย[๕๔]

ชาวล้านนาเมื่อจะบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ก็จะบรรจุในกรวยใบตองหรือกรวยกระดาษที่เรียกกันว่าสวยดอก

สวยดอก คือ กรวยใส่ดอกไม้ต่าง ๆ บรรจุลงในใบตองที่ม้วนเป็นกรวยและตกแต่งขอบด้วยกลีบใบตองที่พับเป็นแบบต่าง ๆ หากเป็นสวยดอกที่ไม่ตกแต่งขอบ เป็นแบบเรียบง่าย เรียก สวยจิ้งหรีด แต่หากเป็นสวยที่ตกแต่งปากสวย ด้วยการพับใบตองเป็นกาบรูปแบบต่าง ๆ เรียกสวยกาบ[๕๕] นอกจากชาวล้านนาจะใช้สวยดอกในการบูชาพระรัตนตรัยแล้ว ในประเพณี ๑๒ เดือนของล้านนาเกือบทุกพิธีกรรม ก็ใช้สวยดอกเป็นเครื่องบูชาแทบทั้งสิ้น สาเหตุเพราะชาวล้านนาเชื่อว่าดอกไม้ที่มีกลิ่นหอมหากถวายให้เทพยดาจะนำมาซึ่งความร่มเย็น จึงนำดอกไม้มาห่อในใบตองเพื่อให้ดอกไม้อยู่ทนทานและมีความสวยงาม การใช้สวยดอกจะมีวิธีที่คล้ายกันคือใส่ในพานเครื่องสักการะ แต่มีบางพิธีที่ใช้สวยดอกในลักษณะอื่น เช่นพิธีสู่ขวัญควายจะใช้สวยดอกผูกติดเขาควายทั้ง ๒ ข้าง เป็นต้น[๕๖]

---

[๕๔] จารุนันท์ เชาวน์ดี ธัญญะ เตชะศีลพิทักษ์, “ดอกไม้ในเครื่องสักการะบูชาที่เกี่ยวเนื่องในประเพณีล้านนาไทย กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่”, **วารสารวิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์** ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ ม.ค.-มิ.ย. ๒๕๕๔: หน้า ๑๖-๒๖.

[๕๕] จารุนันท์ เชาวน์ดี, “สวยดอกล้านนา”, **รายงานการวิจัย** คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕: หน้า ๓๔-๓๖.

[๕๖] มณี พะยอมยงค์, **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**, (เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์. ๒๕๓๘): หน้า ๑๓๓-๑๓๔).

การใช้ดอกไม้สีต่างๆ บูชาพระพุทธรูปนั้น ชาวล้านนาเชื่อว่าได้อานิสงส์แตกต่างกัน ดังที่ปรากฏในใบลานอานิสงส์ตานดอกไม้ทั้งหลาย ฉบับวัดปากเหมือง[๕๗] จารเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ ได้แจกแจงอานิสงส์ของการบูชาด้วยดอกไม้สีต่างๆ ดังนี้ หากบูชาด้วย**ดอกไม้สีขาว**ได้อานิสงส์ ๘ กัป แต่หากนำมาบูชาโดยไม่ได้ชำระล้างให้สะอาดจะได้อานิสงส์เพียง ๖ กัป **ดอกไม้สีเขียว**ชำระแล้วได้อานิสงส์ ๕ กัป ยังไม่ได้ชำระแล้วนำไปบูชาได้อานิสงส์ ๓ กัป **ดอกไม้สีเหลือง**ชำระแล้วนำมาบูชาด้วยตนเองได้อานิสงส์ ๑๐ กัป ฝากผู้อื่นมาบูชาได้อานิสงส์ ๘ กัป บุคคลที่นำมาบูชาแทนได้อานิสงส์ ๒ กัป หากว่าเป็นดอกไม้ที่ยังไม่ได้ชำระ ฝากผู้อื่นนำมาบูชา คนเก็บดอกไม้ได้อานิสงส์ ๖ กัป คนรับฝากได้อานิสงส์ ๑ กัป **ดอกไม้สีหม่น** หากเป็นดอกไม้ที่ชำระแล้ว นำมาบูชาคนเดียวได้อานิสงส์ ๕ กัป ฝากผู้อื่นมาบูชาได้อานิสงส์ ๒ กัป ผู้ที่รับฝากได้อานิสงส์ ๑ กัป หากเป็นดอกไม้ที่ยังไม่ได้ชำระ ฝากผู้อื่นมาบูชา คนที่เก็บดอกไม้ได้ ๑ กัป ส่วนคนรับฝากได้อานิสงส์ ๘ กานิดโย **ดอกไม้สีดำ**ที่ชำระแล้ว นำมาบูชาคนเดียวได้อานิสงส์ ๑ กัป ฝากผู้อื่นมาได้อานิสงส์ ๑ กัป ผู้รับฝากได้อานิสงส์ครึ่งกัป และ**ดอกไม้สีแดง**ชำระแล้วฝากผู้อื่นมาบูชา ตนเองได้อานิสงส์ ๒ กัป คนรับฝากได้อานิสงส์ ๑ กัป หากยังไม่ได้ชำระแล้วฝากผู้อื่นมาบูชา ตนเองได้อานิสงส์ ๑ กัป คนรับฝากได้อานิสงส์ครึ่งกัป มีรายละเอียดดังนี้

“...นโม ตสฺสตฺถุ สาธโวฟังรา โสตุชนสัปปุริสฺสทังหลาย สตฺถา อันว่าสัพพัญญูพระพุทธเจ้าวิหรนฺโต ค็หากสฐิตสำรานอยู่ในป่าเชตวันอาราม แห่งนายอนาถปิณฑิกัสสมหาเสฏฐีหากถวายเปนทานแก่พระพุทธเจ้า ไว้เป็นที่สฐิตอยู่สำรานอันมีที่บ่ไกลเวียงสาวัตถีราชธานี มีประมาณว่าได้ ๕๐๐ เช่นขาธนู ค็มีหั้นแล

อถ โข ในกาลเมื่อนั้น เจ้าภิกขุทังหลาย หมายมีมหาอานันทเถรเจ้าหากเปนประธาน ค็ไหว้สาเชิ่งพระพุทธเจ้าตนเปนนายนำหมู่ นำสัทเข้าสู่นิพพานว่า ภนฺเต ภควา ข้าแด่พระพุทธเจ้า ผู้ข้าทังหลายมาประสุมชุ่มนุมกัน เพื่อจักหื้อเปนเหตุแก่ธรรมเทสนา

โส ภควา อันว่าพระพุทธเจ้าตนเปนที่จั้งที่เพิ่งแก่สัพพสัตโลกทังหลาย พระพุทธเจ้าเทียรย่อมเทศนาธรรมสั่งสอนยังปณฺณสัตทังหลาย หื้อทานรักสาศีล เมตตาภาวนา แลไหว้สักการปูชา แม่นว่าดอกไม้ดวง ๑ ค็ดี เข้าปั้น ๑ ค็ดี หื้อปรารถนาเอาโลกุตฺตรธัมม์เจ้าสิ่งเดียว บ่หื้อปรารถนา เอาโลกิยธัมม์เจ้านั้นแล

ปตฺมปุรุกฺข ปุปฺผาชนา อมิสา ปฏิปูชา สนฺตผลำ ภวนฺติ ดั่งนี้เปนต้นแล อัน ธุปฺป ปุปฺผา รุกขา อันว่าดอกไม้ทังหลาย อันมีโลกนี้จักหื้อเปนสันทผละอานิสงส์ จักหื้อเปนประโยชนะแก่คนทังหลาย มีฉันใดนั้นชา ภควา อันว่าพระพุทธเจ้าตนมีประยา ประกอบไปด้วยมหากรุณฺณา ค็นำเอาธรรมเทศนาหื้อแจ้งแก่ภิกขุทังหลายว่า ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย สูจุ่งตั้งโสตาปราสาทหูดาฟัง ดั่งเราจักปวตฺติเทสนาไปภายหน้านี้เทอะ รุกฺขผลามาติ เตสหนาวตฺตนฺติ ดั่งนี้ อันว่าดอกไม้ทังหลาย อันมีวณฺณลกฺขณะรังสีต่างๆ กันแล มีดอกบ่เสมอกัน เมื่อดอกไม้ยังมีวณฺณลกฺขณฉันใด ส่วนอันว่าผลอานิสงส์แห่งการได้หื้อทานค็ดี แลสักการะปูชาก็ดีนั้น เทียรย่อมมีสนฺทผละอานิสงส์ต่างๆ กันแล

---

[๕๗] กิรณา ลี (ปริวรรต), “อานิสงส์ตานดอกไม้ทั้งหลายต่างๆ”, (ม.ป.ท., ๒๕๖๔). (อัดสำเนา).

ภิกฺขเว ดูราภิกฺขุทังหลาย ปุมฺพาลกฺขผลำ อันว่า**ดอกไม้สีขราว**นั้น มีผละอานิสงส์อันกว้างขวางมากนักแล เมื่อปุคละผู้ใดเก็บเอาหื้อทานแลปูชา ควรช่วยขัดสียังมลมุนทีร หื้อหมดใสเวยยนั้น มีผละอานิสงส์ ๘ กัปแล คันว่าบ่ชำระมรมุนทีร บ่ช่วยขัดสีเสีย แลนำมาหื้อทานก็ดี สักกาละปูชาค็ดีนั้น ฅนผู้นั้นได้อานิสงส์ ๖ กัปแล

ดูก่อนท่านทั้งหลาย มารภาโต โสติ ปทุมฺโม อันว่า**ดอกไม้สีเขียว**นั้น มีปุคละผู้ใดแลได้นำมาปูชาแลไหว้ หื้อทานพร้อมกับด้วย วัตถุทานค็ดี หื้อช่วยชำละเสียยังมลมุนทิรอันติดอยู่กับดอกไม้แล้วนำไพปูชาแลหื้อทาน ปุคละผู้นั้นได้เสวยอานิสงส์ ๕ กัปแล คันว่าบ่ชำละมุนทิรติดอยู่นั้น แลปูชาค็ดี หื้อเปนกับด้วยวัตถุทานค็ดี ผู้นั้นได้เสวยอานิสงส์ ๓ กัปแล

ปทุมฺโม มาเรติ จีวเร อันว่าดอกไม้อันมี**สีเหลือง**ประดุจดั่งผ้ากาสายะ ปุคละผู้นั้นเก็บเอามาด้วยตนเองเดียวค็ดี ได้หื้อท่านผู้อื่นเก็บเอามาหื้อค็ดี เอามาหื้อทานแลไหว้สักการะปูชาดั่งอั้น เอามาด้วยตนเองเดียว แลชำระขัดสีด้วยดีนั้น ปุคละผู้นั้นได้เสวยอานิสงส์ ๑๐ กัป คันว่าหื้อปุคละผู้อื่นเอามาหื้อ ได้เสวยอานิสงส์ ๘ กัป ปุคละผู้นำมาหื้อนั้น ได้อานิสงส์ ๒ กัป แล คันว่ายังบได้ชำระขัดสีมลมุนทิรนั้น ผู้เปนเจ้าได้อานิสงส์ ๖ กัป ผู้เก็บเอามาหื้อได้อานิสงส์ กัป ๑ แล

ดูราสู่ท่านทั้งหลาย รุกฺขมาลำ ปทุมฺหิ อันมี**สีหม่น** ปุคละผู้ใดได้เอามาหื้อทาน พร้อมกับด้วยวัตถุทาน แลสักการะปูชานั้น คันว่าหาเอามาด้วยตนเองเดียว ได้เสวยสันตผละบุญอานิสงส์ ๕ กัป คันว่าผู้อื่นเอามาหื้อ ได้อานิสงส์ ๒ กัป ปุคละผู้นำเอามาหื้อได้อานิสงส์ ๑ กัป คันบ่ชำระมุนทินนั้น ผู้เปนเจ้าหื้อทาน แลสักการะปูชา ได้อานิสงส์กัป ๑ ปุคละผู้นำมาได้อานิสงส์ ๘ กานิดโย

ปุคฺคโล ปุคละผู้ใดได้เอายังรุกขมาลาดอกไม้อันมี**สีดำ** หามาด้วยตนเองแล้วชำระช่วยมลมูลทิร ขัดสีด้วยดี แล้วค็หื้อทาน พร้อมกับด้วยวัตถุทานค็ดี แลได้สักการะปูชานั้น ได้เสวยอานิสงสกัป ๑ แล คันว่าหื้อท่านผู้อื่นเอามาหื้อ ได้อานิสงส์กัป ๑ บุคลผู้ไปนำมานั้น ได้ผละอานิสงส์ส่วนแห่งเกิ่งกัปนั้นแล

ดูราสู่ท่านทังหลาย ปทุมมำ ปุปผำ มานเว อันว่าดอกไม้ ทังหลาย อันปรากฏมี**สีแดง** ประดุจดั่งเลือดนั้นปุคละผู้ใดได้นำมาด้วยตนเองเดียวค็ดี ใช้หื้อผู้อื่นนำมาค็ดี แล้วเอาหื้อทานพร้อมกับด้วยวัตถุทานค็ดี แลเอาไหว้สักการะปูชาค็ดี แลบได้ชำระขัดสีด้วยมลมูลทีร ดอกไม้ค็ดี แล้วนำมาหื้อทานแลสักการะปูชานั้น ปุคละผู้นั้นนำเอามาด้วยตัวเองเดียว ได้เสวยผละอานิลงส์กัป ๑ แลคันว่าปุคละผู้นำเอามาหื้อนั้นได้เสวยเกิ่งกัป ๑ แล คันว่าชำระเสียยังมลมูลทิรด้วยดีนั้น ปุคละผู้เปนเจ้าหื้อทานนั้นได้เสวยอานิสงส์ ๒ กัป คันว่าปุคละผู้นำมานั้น ได้เสวยอานิสงส์กัป ๑ แล

โส ภิกฺขโว เมื่อนั้น เจ้าภิกขุทังหลาย เตน สุตวา สนฺตมาลา ภวนฺติ ได้ยินยัง วจนำ ยังคำแห่งพระพุทธเจ้ากล่าวยังสันทผละดอกไม้ทังหลายต่างๆ ค็มีใจชมชื่นยินดีมากนัก แล้วค็ไหว้เชิ่งพระพุทธเจ้าว่า ภนฺเต ภควา ข้าแด่พระพุทธเจ้า ปทุมฺโมลา ปุปฺผา มานโต ภโวติ ตวำ อันว่าดอกไม้ทังหลาย อันปรากฏเปนสีแดงงาม ประดุจดั่งเลือดนั้น ค็หากหันมาเป็นสีแดง ดูมีสีแสงรัศมีรังสีใสงามกว่าดอกไม้มีสีต่างๆ แล เหตุดังรฤๅแลพระพุทธเจ้าพ้อย กล่าวว่า ปุคละผู้ใดแลได้หื้อดอกไม้สีแดงหื้อทานค็ดี สักการะปูชาค็ดี มีสันทผละอันอ่อนยอบกว่าดอกไม้สีอื่นอั้นชา ตวำ สุ ตวา ภควา อันว่าพระพุทธเจ้า

ได้ยินคำแห่งเจ้าภิกฺขุหากถามเชิ่งตนดั่งอั้น พระพุทธเจ้าค็กล่าวเป็นคาถา มาน ปุฏฺฐ โลคหิตๆ ภเว วิลาโน จาริ ปทุมฺมา คลิ อจินฺตยๆ ดั่งนี้แล

ภิกฺขเว ดูราภิกฺขุทังหลาย ปทุมฺโม รุกฺขามาลๆ อันว่าดอกไม้อันมีสีแดงนั้น คูตถาคตะกล่าวว่ามีอานิสงส์อันอ่อนยอบนั้นมีสันใด หิตๆ ด้วยมีแท้แล ปุพฺเพ อติเต กาเล ยังมีในกาลอันข้ามล่วงพ้นไปแล้ว ยังมีนางผู้ ๑ ปรากฏชื่อว่า “นางคำแดง ปจงฺค” ลักขณะอันใหญ่สูงกว่ายิงทังหลายในโลกมีนามอิตฺถีโย บ่มีนางใดจักเปรียบเทียมนางผู้นั้นได้สักคนในโลกนี้ ตวๆ อันว่านางผู้นั้นค็ประกอบไปด้วยราคตัณหามากนัก ค็มีแล เตส อุพฺโภ ตโต ปถาย ภายหน้าแต่นั้น โส ปุริโส ยังมีชายผู้ ๑ ปรากฏชื่อว่า “ปลาคะ” ค็เป็นอันประกอบไปด้วยรูปลักขณะอันใหญ่กว่าชายทังหลายในโลกนี้ นาม ปุริสฺโส บ่มีชายใดแลจักเปรียบเทียมได้ในโลก ตวๆเตน อุพฺโภ ส่วนว่านางคำแดงกับทีปลาคะ ค็มาสมสู่อยู่กับกัน บ่นานเท่าใดนางผู้นั้นค็ทรงคัพภะใหญ่แก่มาแล้ว นางผู้นั้นค็ใคร่ประสูติลูก หาที่จักประสูติ บได้ นางผู้นั้นแล่นหาที่ประสูติ จึ่งไปสู่ดอยลูก ๑ เปนอันใหญ่มากนัก ค็จิ่งไปประสูติเสียที่ดอยที่นั้นแล

ภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย ในเมื่อนางผู้นั้นแล่นไปมานั้น อุทฺทกๆ โลกหิตๆ อันว่าน้ำโลหิตเลือดแห่งนางไหลตกที่ใดลวดเป็นสีแดงไปแล แม่นว่าไปถูกกับรุกฺขต้นไม้ทังหลายแล ค็ด้วยดอกสีแดงค็เหตุด้วยโลหิดแห่งนางนั้นติดแป่ต สืบๆตามๆกันมาเถิงกาลบัดนี้แลนา

ภควา พระพุทธเจ้ากล่าวเท่านี้แล้ว เจ้าภิกขุทังหลายค็ยออัญชุรีไหว้พระพุทธเจ้าว่า ภนฺเต ภควา ข้าแด่พระพุทธเจ้า โส นาม ปทุมฺโม มาลาคนฺธโลกติ โลเก อันว่าดอกไม้ทังหลายอันเกิด มาในโลกนี้ อันมีรักขณะสีต่างๆ บ่ปรากฏว่าสีใดสี ๑ คันว่าปุคละผู้ใดผู้ ๑ น้อมนำมาอันมีต่างๆ หมายมีสีบ่นับว่าชื่อใดชื่อ ๑ นั้น นำมาหื้อเปนทานค็ดี หื้อพร้อมด้วยวัตถุทานค็ดี ได้สักการะปูชาค็ดี จักมีผลอานิสงส์เท่าใดชา

โสส ภควา เมื่อนั้นพระพุทธเจ้าได้ยินแล้ว ยังคำแห่งเจ้าภิกขุทังหลาย หากถามดังอั้น พระพุทธเจ้าค็กล่าวว่าภิกฺขเว ดูราภิกขุทังหลาย โส นาม ปทุมฺโม อันว่าดอกไม้ทังหลาย อันมีหลายสีต่างๆ คือว่าเขียวค็ดี สีเหลืองค็ดี หม่น แสด สิ้ว ค็ดี เมื่อหากประสมกัน ขั้นมีวัณณสีต่างๆ เมื่อปุคละผู้นำมาแล้ว ขัดสีช่วยเสียยังมลมูลทีล หื้อหมด ใสเวยยดีงามแล้วหื้อทาน ปุคละผู้นั้นได้เสวยอานิสงส์ ๓๖ กัปป์ คันว่าหื้อพร้อมด้วยวัตถุทานอันบัวริสุทธิ์ ผู้นั้นค่อาชได้เสวยอานิสงส์ ๖๐ กัปป์ คันว่าเอาไหว้สักการะปูชา ปุคละผู้นั้นได้เสวยอานิสงส์ ๓๒ กัปแล คันได้ชำระมูลทิรนั้น ได้เสวยอานิสงส์ ๖๔ กับป์ หื้อพร้อมกับด้วยของทานได้เสวยอานิสงส์ ๓๒ กัปได้เอาสักการะปูชา มีอานิสงส์ ๒๐ กัปแล คันว่าปุคละผู้ใดหาได้มาแล้ว ควรชำระช่วยขัดสีหื้อหมดใสเวยยด้วยดีเทอะ แม่นจักเอาหื้อทานค็ดี หื้อพร้อมด้วยของทานค็ดี หื้อสักการะปูชาค็มีสันทผละอานิสงส์กว้างขวางมากนัก เปนดังกูพระตถาคตหากเทสนามาแล

โสภิกฺขโว ปติสุปณฺณนทิวสาเน ปาปุณิสุ ในเมื่อแล้วรสสธรรมเทศนากล่าวยังสันทผละอานิสงส์ดอกไม้ ส่วนจตุปริสัททัง ๔ คือภิกขุ แลภิกขุณี อุบาสก อุบาสิกาทังหลาย หล้างพร่องก็ได้เถิงธรมมีประเพศว่าโสดา สกิทาคา อนาคา อรหันตา ตามบุญสมพารอันได้ กตฺตาธิการ พ่ำเพ็งมาแต่ก่อนค็มีวันนั้นแลนา กรียาอันกล่าวแกล้ไขยังอานิสงส์สันทผละหื้อดอกไม้เปนทานค็บังคมสมเรจสระเดจแล้วแกล่ข้า

พ่อหนานอภิไชย เรือร สิงห์คำผู้เขียรแล้วแล บถมมูลสัทธาหมายมีพ่อหนานแดง แลแม่เม้าเปนเคล้า ก้อมกับด้วยลูกเต้าชู่ศนๆ ค็ได้ริลางสล้างจ้างท่านเขียรยังธรรมรศ รสฺสธมฺมเทสนาตัวดวงชื่อว่าอานิสงหื้อดอกไม้เปนทานเอามาถปันนาถวายเปนทานไว้ค้ำชูโชฏกวลพุทธสาสนาสเภาะเพื่อว่าจักถวายเปนทานไพหายังแม่แห่งตนอันจุติตายไพนั้นมีนามกอรชื่อว่าแม่อุ้ยใจ ขอหน้าบุญไพลอดไพเถิงไพเทิงจิ่มเทอะ ทานเมื่อเดือรยี่ ขึ้น ๑๔ ค่ำ วันพุทธ์ จุฬสักราช ๑๓๒๖ ตัวปลีกาบสี พุทธสักราช ๒๕๐๗ วันนั้นแลธุวัธุวัจิ่มเทอะ...”

เมื่อพิจารณาแล้วพบว่าดอกไม้สีแดงนั้นมีอานิสงส์น้อยที่สุด คือ ๑ กัป โดยอธิบายสีแดงให้เกี่ยวข้องกับเลือดของผู้หญิงที่คลอดบุตร เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความไม่นิยมในดอกไม้สีแดงของคนล้านนา สอดคล้องกับปัจจุบันที่บางพื้นที่ของล้านนา ผู้คนไม่นิยมนำดอกไม้สีแดงไปบูชาพระรัตนตรัยที่วัดเพราะเชื่อว่าสีแดงเป็นสีที่คล้ายระดูของผู้หญิง[๕๘]

นอกจากนี้ในปัจจุบันยังพบความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของดอกไม้ชนิดต่างๆ ที่นำมาบูชาพระพุทธรูป[๕๙] ได้แก่ การบูชาด้วยดอกบัวทำให้พบแต่ความสำเร็จ สิ่งที่ตั้งใจไว้ ที่อธิษฐานไว้ จะได้ตามปรารถนา การบูชาด้วยดอกดาวเรือง ส่งเสริมให้พบแต่ความรุ่งเรือง เสริมชีวิตให้เจริญก้าวหน้า มีเงินมีทอง การบูชาด้วยดอกพุด ส่งผลให้เรามีความเจริญ มีความมั่นคง แข็งแรง มีความสมบูรณ์ในชีวิต การบูชาด้วยดอกมะลิ ทำให้พบแต่ความสุขความสดชื่น มีความรักที่บริสุทธิ์ การบูชาด้วยดอกรักทำให้ได้พบกับความรักที่เปี่ยมไปด้วยความสุข การบูชาด้วยดอกกุหลาบ มีเสน่ห์แก่ผู้ที่พบเห็น ผู้คนอยากเข้ามาทำความรู้จัก การบูชาด้วยดอกกล้วยไม้ ทำให้ได้พบกับมิตรภาพที่งดงาม มีความสำเร็จในชีวิต การบูชาด้วยดอกจำปี ทำให้ชีวิตรุ่งเรือง การงานมีความก้าวหน้า การบูชาด้วยดอกแก้ว ทำให้เรามีจิตใจที่แจ่มใสเบิกบาน มีสมาธิ มีความคิด การบูชาด้วยดอกบานไม่รู้โรย ทำให้คู่รักผูกพันมั่นคงต่อกัน การบูชาด้วยดอกจำปา ทำให้มีโชคมีลาภ มีเงินมีทอง การบูชาด้วยดอกเข็ม ทำให้มีสติปัญญาที่ดี มีสมองว่องไว และการบูชาด้วยดอกพุดตาน ทำให้มีเกียรติ มียศถาบรรดาศักดิ์ เป็นต้น

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาอานิสงส์การบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ในใบลานนั้น มักจะระบุเป็นจำนวนกัปที่จะได้ เช่น บูชาด้วยดอกไม้สีต่างๆ จะได้อานิสงส์เท่านั้นเท่านี้กัป มีนัยถึงการไม่ไปตกในที่ชั่ว คือ ทุคติเลยในจำนวนกัปที่ระบุไว้ แต่เมื่อพิจารณาอานิสงส์การบูชาด้วยดอกไม้ชนิดต่างๆ ที่ปรากฏในปัจจุบัน กลับเป็นเรื่องในชาตินี้ทั้งหมด เช่น มีความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้า ในหน้าที่การงานและความรักในปัจจุบัน ไม่ได้กล่าวไปถึงชาติหน้าอย่างที่ปรากฏในใบลาน ซึ่งสะท้อนจิตใจของคนปัจจุบันที่ต้องการอะไรแบบเร่งด่วน แม้ผลบุญที่กระทำไว้ก็ขอให้เกิดในชาตินี้ บัดนี้ ทันทีเลย ความอดทนในการรอและความพยายามในการสะสมบุญกุศลจึงมีน้อยในคนปัจจุบัน

---

[๕๘] จารุนันท์ เชาวน์ดี ธัญญะ เตชะศีลพิทักษ์, “ดอกไม้ในเครื่องสักการะบูชาที่เกี่ยวเนื่องในประเพณีล้านนาไทย กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่”, หน้า ๑๖-๒๖.

[๕๙] อานิสงส์ของการถวายดอกไม้บูชาพระแต่ละชนิด, [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dharayath.com [๑๒ กันยายน ๒๕๖๕].

๔.๑.๓ อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปดอกไม้

เมื่อดอกไม้ที่บูชานั้นเหี่ยวแห้งไป พุทธศาสนิกชนก็นำดอกไม้เหล่านั้นมาตากแห้งเพื่อใช้เป็นมวลสารในการปั้นพระพุทธรูป เรียกพระพุทธรูปที่มีส่วนผสมของดอกไม้เป็นหลักนี้ว่าพระพุทธรูปดอกไม้ หรือพระพุทธรูปมุกดอกไม้ หรือพระพุทธรูปมุกเกสร หรือพระพุทธรูปมุก เป็นต้น บางครั้งก็นำมาผงดอกไม้มาผสมกับข้าวเหนียวตากแห้ง โดยข้าวเหนียวนี้จะเป็นข้าวที่ภิกษุผู้กำลังเจริญกัมมัฏฐานในพรรษาคายออกมาภายหลังที่เคี้ยวแล้ว รู้สึกถึงรสชาติข้าวคำนั้นว่าอร่อย หรือเป็นข้าวมื้อที่ท่านอธิฐานว่าจะฉันเพียง ๕ คำ ที่เหลือนอกจากนั้นจึงนำไปตากแห้งเพื่อทำมวลสาร เรียกพระพุทธรูปที่เกิดจากข้าวเหนียวตากแห้งนี้ว่าพระพุทธรูปข้าวคู่ชีวิต[๖๐]

การสร้างพระพุทธรูปด้วยผงดอกไม้นี้ คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา ระบุว่า ได้อานิสงส์มากกว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุอย่างอื่น ยกเว้นสร้างด้วยทองคำ หรือแก้วมณีที่มีอานิสงส์มากกว่า ดังที่ปรากฏในใบลานอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป วัดบ้านท่อ[๖๑] ว่า **พระพุทธรูปที่สร้างด้วยเกสรดอกไม้จะได้เสวยอานิสงส์ ๕๕ กัป** มากกว่าพระพุทธรูปที่สร้างด้วยใบตอง ใบตาล ใบลานที่ได้อานิสงส์ ๕ กัป สร้างด้วยแผ่นผ้าได้อานิสงส์ ๑๐ กัป สร้างด้วยดินเหนียวได้อานิสงส์ ๑๕ กัป สร้างด้วยไม้ได้อานิสงส์ ๒๐ กัป สร้างด้วยงา เขา ได้อานิสงส์ ๒๕ กัป สร้างด้วยดินและดินกี่ได้อานิสงส์ ๓๐ กัป สร้างด้วยศิลา หิน ได้อานิสงส์ ๓๕ กัป สร้างด้วยชิน (ดีบุก) ได้อานิสงส์ ๔๐ กัป สร้างด้วยทองแข ทองเหลือง ทองแดง เหล็ก ได้อานิสงส์ ๔๕ กัป สร้างด้วยเงินได้อานิสงส์ ๕๐ กัป แต่จะได้อานิสงส์น้อยกว่าพระพุทธรูปสร้างด้วยทองคำที่ได้อานิสงส์ ๖๐ กัป สร้างด้วยแก้วมณีได้อานิสงส์ ๖๕ กัป สร้างด้วยไม้จันทน์และไม้มหาโพธิ์ได้อานิสงส์ ๗๐ กัป

อานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ยังปรากฏในใบลานอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป วัดป่าบงจันจว้า[๖๒] ระบุว่า พระพุทธรูปที่เขียนบนไม้ มีอานิสงส์ ๕ กัป สลักหิน หยก ไม้จันทน์ มีอานิสงส์ ๑๓ กัป สร้างจากท่อนไม้ต่างๆ มีอานิสงส์ ๑๗ กัป หล่อด้วยทองแดงหรือทองเหลือง มีอานิสงส์ ๑๙ กัป หล่อด้วยครั่ง มีอานิสงส์ ๒๐ กัป สลักจากงาช้าง มีอานิสงส์ ๒๕ กัป ก่ออิฐถือปูน มีอานิสงส์ ๓๒ กัป สร้างจากหินและเงิน มีอานิสงส์ ๔๕ กัป **สร้างจากผงดอกไม้ผสมยางรัก มีอานิสงส์ ๑๐๐ กัป** สร้างจากทองคำ มีอานิสงส์ ๑๒๐ กัป สร้างจากแก้วมณี มีอานิสงส์ อสงขัยกัป

เมื่อพิจารณาการเรียงลำดับอานิสงส์ที่จะได้ภายหลังการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุต่างๆ จะพบว่า การสร้างพระพุทธรูปจากผงดอกไม้ผสมยางรักมีอานิสงส์ค่อนข้างสูง รองจากการสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำ แก้วมณี ไม้มหาโพธิ์ และไม้จันทน์

---

[๖๐] สัมภาษณ์ พรศิลป์ รัตนชูเดช, อาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕.

[๖๑] วิลักษณ์ ศรีป่าซาง, **พระเจ้าไม้ล้านนา**, (เชียงใหม่: สีสันพรรณไม้, ๒๕๔๕): หน้า ๑๓๘.

[๖๒] มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๘**, (กรุงเทพฯ: ไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒): หน้า ๔๒๘๙.

การเรียงลำดับอานิสงส์ที่พบในใบลานวัดควรค่าม้า[๖๓] ก็เป็นเช่นเดียวกับการเรียงลำดับอานิสงส์ที่ปรากฏในใบลานวัดบ้านท่อ เพียงแต่ในใบลานวัดควรค่าม้านั้น ไม่ระบุการสร้างพระพุทธรูปด้วยผงดอกไม้ผสมยางรัก แต่ส่วนอื่นได้เรียงลำดับอานิสงส์จากน้อยไปมากเช่นเดียวกัน ดังนี้ อานิสงส์ที่ได้จากการสร้างพระพุทธรูปด้วยใบตอง ใบไม้ ใบลาน ได้อานิสงส์ ๕ กัป สร้างด้วย (แผ่นผ้า) ได้อานิสงส์ ๑๐ กัป สร้างด้วยดินเหนียวได้อานิสงส์ ๑๕ กัป สร้างด้วยไม้ได้อานิสงส์ ๒๐ กัป สร้างด้วยงา เขา ได้อานิสงส์ ๒๕ กัป สร้างด้วยดินเผาได้อานิสงส์ ๓๐ กัป สร้างด้วยหินได้อานิสงส์ ๓๕ กัป สร้างด้วยชิน (ดีบุก) ได้อานิสงส์ ๔๐ กัป สร้างด้วยทองเหลือง ทองแดง ได้อานิสงส์ ๔๕ กัป สร้างด้วยเงิน ได้อานิสงส์ ๕๐ กัป สร้างด้วยทองคำที่ได้อานิสงส์ ๖๐ กัป สร้างด้วยแก้วมณีได้อานิสงส์ ๖๕ กัป สร้างด้วยไม้จันทน์และไม้มหาโพธิ์ได้อานิสงส์นานเป็นอนันต์ ดังปรากฏตามตาราง

ตารางที่ ๓ ลำดับอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุต่างๆ จากใบลานล้านนา

ลำดับอานิสงส์น้อยไปมาก	วัดบ้านท่อ	วัดจันจว้า	วัดควรค่าม้า
๑	ใบตอง ใบลาน	เขียนบนไม้	ใบตอง ใบลาน
๒	แผ่นผ้า	หิน หยก ไม้จันทน์	แผ่นผ้า
๓	ดินเหนียว	ไม้	ดินเหนียว
๔	ไม้	ทองเหลือง ทองแดง	ไม้
๕	นอ งา เขา	ครั่ง	งา นอ เขา
๖	ดินและอิฐ	งาช้าง	ดินเผา
๗	ศิลา หิน	ก่ออิฐถือปูน	หิน
๘	ดีบุก	หินและเงิน	ตะกั่ว
๙	ทองแข ทองเหลือง ทองแดง เหล็ก	**ผงดอกไม้ผสมยางรัก**	ทองเหลือง ทองแดง
๑๐	เงิน	ทองคำ	เงิน
๑๑	**ผงดอกไม้ผสมยางรัก**	แก้วมณี	ทองคำ
๑๒	ทองคำ		แก้วมณี
๑๓	แก้วมณี		ไม้โพธิ์ ไม้จันทน์
๑๔	ไม้มหาโพธิ์ ไม้จันทน์		

[๖๓] ชัปนะ ปิ่นเงิน (บรรณาธิการ), **ปริวรรตและสาระสังเขปของอานิสงส์ล้านนา**, (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘): หน้า ๓๔๖-๓๕๑.

เมื่อพิจารณาวัสดุที่นำมาสร้างพระพุทธรูปตามที่ปรากฏในใบลาน สามารถจำแนกวัสดุต่างๆ ได้ดังนี้

๑) วัสดุที่พบในธรรมชาติ เป็นวัสดุที่ใช้ในชีวิตประจำวันของคนสมัยก่อน เช่น ใบตอง ใบลาน ดินเหนียว (ดินดิบ) ไม้ งา นอ เขา เป็นต้น

๒) วัสดุที่มีขั้นตอนการผลิต ได้แก่ แผ่นผ้า ดินเผา หินมีค่า ตะกั่ว ทองเหลือง ทองแดง

๓) วัสดุที่มีค่ามีราคาสูง ได้แก่ เงิน ทองคำ แก้วมณี

๔) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ได้แก่ ผงดอกไม้

๕) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูป ได้แก่ ไม้จันทน์ (พระเจ้าแก่นจันทน์)

๖) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ ได้แก่ ไม้โพธิ์

ทั้งนี้แนวคิดในการเรียงลำดับอานิสงส์ที่ได้รับจากการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุต่างๆ ของคนโบราณ จากอานิสงส์น้อยไปมาก มีดังนี้ ๑) วัสดุที่พบในธรรมชาติ ๒) วัสดุที่มีขั้นตอนการผลิต ๓) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ๔) วัสดุที่มีค่ามีราคาสูง ๕) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูป ได้แก่ ไม้จันทน์ ๖) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ

สำหรับผงดอกไม้นั้น เป็นวัสดุที่เกี่ยวเนื่องกับการบูชาพระพุทธเจ้าที่ปรากฏเรื่องราวในพระไตรปิฎกจำนวนมากดังที่ได้ยกตัวอย่างไว้ข้างต้น แม้จะเป็นวัสดุที่พบได้ในธรรมชาติแต่ด้วยเหตุที่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าจึงถูกจัดลำดับไว้ในอานิสงส์ที่ค่อนข้างสูงมาก

ด้วยเหตุนี้ในการศึกษาประเด็นประวัติความสำคัญของการบูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ จึงสรุปได้ว่า การบูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้จัดเป็นอามิสบูชา โดยพบดอกไม้ที่พุทธศาสนิกชนนำมาบูชาพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มี ๒๙ ชนิด ดังนี้ ๑) ดอกกรรณิการ์ ๒) ดอกกระทุ่ม ๓) ดอกฟักทิพย์ ๔) ดอกหงอนไก่ ๕) ดอกโมก ๖) ดอกบัว ๗) ดอกจำปา ๘) ดอกคูน ๙) ดอกคล้า ๑๐) ดอกมะลิ ๑๑) ดอกดีหมี ๑๒) ดอกบุนนาค ๑๓) ดอกประดู่ ๑๔) ดอกแคฝอย ๑๕) ดอกมะหาด ๑๖) ดอกอังกาบ ๑๗) ดอกมะกล่ำหลวง ๑๘) ดอกเข็ม ๑๙) ดอกคัดเค้า ๒๐) ดอกพิกุล ๒๑) ดอกสน ๒๒) ดอกช้างน้าว ๒๓) ดอกสาละ ๒๔) ดอกไม้ซึก ๒๕) ดอกอโศก ๒๖) ดอกผักตบ ๒๗) ดอกอ้อ ๒๘) ดอกกากะทิง ๒๙) ดอกมะกอก ดอกไม้ที่พบมากที่สุด คือ ดอกบัวกับดอกมะลิ อานิสงส์การถวายดอกไม้นี้จะทำให้ไม่รู้จักทุคติเลย ภายหลังเมื่อมีการสร้างพระพุทธรูป พุทธศาสนิกชนก็บูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้นานาเช่นเดียวกับที่ในอดีตได้บูชาพระพุทธเจ้าด้วยดอกไม้นานาชนิด เมื่อดอกไม้ที่บูชานั้นเหี่ยวแห้งไป พุทธศาสนิกชนก็นำดอกไม้เหล่านั้นมาตากแห้งเพื่อใช้เป็นมวลสารในการปั้นพระพุทธรูป เรียกพระพุทธรูปดอกไม้ ในใบลานล้านนาระบุว่าได้อานิสงส์มากกว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุอย่างอื่น ยกเว้นสร้างพระพุทธรูปด้วยทองคำ หรือแก้วมณีที่มีอานิสงส์มากกว่า

๔.๑.๔ กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้

ในปัจจุบันพบว่าการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้มีจำนวนลดน้อยลงมาก องค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปจึงค่อยสูญหายไปด้วย โดยเฉพาะกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ซึ่งจะค้นพบได้ใน

เอกสาร และในพื้นที่ชาวไทใหญ่ที่ยังคงมีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้อยู่ ปรากฏรายละเอียดที่ศึกษาดังนี้

ชาวไทใหญ่เรียกพระพุทธรูปดอกไม้ว่า เจ้าพาล้าปานปอง โดยคำว่าเจ้าพาล้า คือ พระพุทธเจ้าหรือพระพุทธรูป คำว่าปานหมายถึงดอกไม้เป็นภาษาพม่า[๖๔] ส่วนคำว่าปองหมายถึงรวม[๖๕] พระเจ้าพาล้าปานปอง คือ พระพุทธรูปที่สร้างจากดอกไม้นานาชนิด

กรรมวิธีการสร้างพระเจ้าพาล้าปานปองของไทใหญ่มี ๒ ลักษณะ[๖๖] คือ

๑) หากเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก จะนำผงดอกไม้แห้งคลุกกับยางรักแล้วปั้นขึ้นรูปเป็นองค์พระเลย บางครั้งใช้ดินเหนียวละเอียดผสมผงดอกไม้ ขี้เลื่อย และยางรักปั้นเป็นองค์พระพุทธรูป[๖๗] ล้านนาเรียก พระเจ้ามุก เป็นพระพุทธรูปที่สร้างจากผงขี้เถ้าที่ได้จากการเผาวัสดุต่างๆ เช่น ดอกไม้ หญ้าคา ข้าว เป็นต้น นำมาผสมกับยางรักจนได้เนื้อสมุกที่มีลักษณะนิ่มไม่แข็งมากเกินไป เหมาะกับการนำไปปั้นพระพุทธรูป กรรมวิธีนี้ทำให้องค์พระทึบตัน มีน้ำหนัก

การสร้างพระเจ้ามุกในใบลานวัดบ้านเอื้อม พ.ศ. ๒๔๗๘[๖๘] เป็นการนำผงดอกไม้ผสมกับข้าวเหนียวตากแห้งและคั่วให้ไหม้ แล้วนำมาตำกับดินละเอียดผสมผงดอกไม้ คลุกกับรัก แล้วปั้นเป็นพระพุทธรูป ล้านนาเรียกพระเจ้าชีวิตเกสรดอกไม้ ดังมีรายละเอียดในใบลานต่อไปนี้

“... กล่าววิทธีจักทานเข้าเจ้าชีวิดมีหนี้แล

ที่นิจักจาด้วยวิทธีจักปูเข้าชีวิตตามวิทธีแห่งพระอาจารเจ้าหากแต่งตามคลองอันวิเสษเพื่อหื้อเป็นประโยชนแก่ผู้มีสัทธาเหลื้อมม์ใสในคุณแก้วเจ้าทัวมวร ค็ควรกทำหื้อเปนที่เพิ่งอันปรเสิฏ เปนครุในชาตินิแลชาติหน้านั้นแล

ผิว่าจักกทำนั้นหื้อเอาเข้าอันเรากินอิ่มตาบ ๑ แล้วควรเอาเข้าสุกมาชั่งเสียก่อน แล้วจิ่งกินเข้าอันนั้น คันเข้าเหลือเท่าใดยจิ่งชั่งเข้าอันนั้นหื้อรู้ยังอันเหลือเท่าใดคิดดูหื้อรู้แจ้งในวันนอันจักปูจานั้น หื้อเอาเข้ามาชั่งเท่าตนกินอิ่มมั้นมาผ่าเป็น ๔ ส่วน หื้อมีฆเพาะ ๔ ศวักมาอยายไว้ยไว้ยแล้วจิ่งเอาเข้าส่วน ๑ นั้นมาปั้รเปนสิบก้อน แล้วใส่ศวักถ้วรสอง แล้วซ้ำเอาเข้าส่วรถ้วร ๓ นั้นมาปั้นเปนก้อน ๙ ก้อรแล้วใส่ศักถ้วร ๓ นั้นแล้ว ซ้ำเอาเข้าถ้วร ๔ นั้นมาปั้นเปน ๘ ก้อรใส่ยศวักถ้วร ๔

---

[๖๔] อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, **พม่า**, (พิษณุโลก: ศูนย์พม่าศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐): หน้า ๙๖.

[๖๕] อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม, **พจนานุกรมไทย-พม่า**, (พิษณุโลก: ศูนย์พม่าศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐): หน้า ๑๘๙.

[๖๖] ธรรศ ศรีรัตนบัลล์, “พระพุทธรูปและตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่”, หน้า ๒๘.

[๖๗] สัมภาษณ์ ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช. อาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕.

[๖๘] กิรณา ลี (ปริวรรต), “วิธีบูชาข้าวคู่ชีวิต”, (ม.ป.ท., ๒๕๖๔). (อัดสำเนา).

แล้วหื้อเอาศวักทัง ๔ นั้นใส่ยขันเสี้ยงแล้วยอด้วยดีส่องหน้าพระเจ้าแล้วจิ่งโองกาทว่าดั่งนิว่า อิมัชีวิตฺตวาทานัสมฺมาทิยามิฯ ๓ ทีฯ อิมหัภนฺเตภาตวามมอตฺตภาวัสชีวิตฺตภตฺตเนนชาติชราพยาธิมรณมหาปริมุญชิสามิ//๓ทีฯ แล้วว่าพุทธ์ชีวิตตัๆ ยาวนิพพานัคจฺฉามิ ธมฺมัชีวิตตัๆ ยาวนิพพานัคจฺฉามิ สงฺฆัชีวิตตัๆ ยาวนิพพานัคจฺฉามิฯ ทุติ ตติฯ แล้ววางลง แล้วหื้อยกศวักเข้า ๑๐ ก้อรนั้น ศวัก ๑ ก่อรขึ้นปูชาพระเจ้าแล้วว่าฯ นโม ๓ ทีฯ แล้วว่าอิติปิโสสุต ๓ ทีฯ แล้วว่าสาธุสาธุด้วยเตชกุสลบุรภิสนฺตรวายสีอันผู้ข้ามีเขเสิบก้อรค์เพื่อจักปูจาพระพุทธคุณเจ้า สิบดวงนิขอจุ่งหื้อเปนปรโมบกฺกตุอุปฺปนิไสยประใจต้ำชูแกล่ตนตัวผู้ข้าตราบต่อเท้าได้ยหว้ายจอดรอดเถิงวียงแก้วยอดเนรพฺพารแกล่ ข้าแด่เทอะ

แล้วเอาขึ้นเคนซ้ำมายกศวักเข้าสิบก้อรนั้นแล้วยอขึ้นแล้วว่า สาธุสาธุด้วยเตชกุสลบุรภิสนฺตรวายสีอันผู้ข้ามีเข้าสิบก้อรนิเพื่อจักปูจาพระพรมหาชินธาตุเจ้า ๘ หมื่ร ๙ พันดวง อันถบนนาตั้งไว้ยอยู่ในตาวตึสาแลเมิงพรหมอันตั้งอยู่ในชุมพูทวีบชู่แห่งชู่ที่ ผู้ข้าค์ขอจุ่งหื้อเปนปรโมบกฺกตุอุปฺปนิไสยประใจต้ำชูแกล่ตนตัวผู้ข้าตราบต่อเท้าได้ยหว้ายจอดรอดเถิงวียงแก้วยอดเนรพฺพารแกล่ข้าแด่เทอะ แล้วนบลง ๓ ที แล้วยกเคนที่ภธาตแล้วใหว้ว่าฯ วนฺทามิธาตุโยอหัวนฺทามิสิรสาฯ ๓ฯ ที

แล้วมาปูชาพระธัมม์จิ่งเอาศวักเข้า ๙ ก้อรนั้น ยกขึ้นว่าฯ สาธุสาธุด้วยเตชกุสฺสละบุรภิสนฺตรวายสีอันผู้ข้ามีเข้า ๙ ก้อรเพื่อจักปูชายังพระนวโลกุตฺตรธัมม์เจ้า ๙ ประการ สิบกับทังบริยต์ติธัมม์ ๘ หมื่ร ๙ พันขัน ผู้ข้าสค์ขอปูจาจอจุ่งหื้อเปนบรโมบกฺกตุอุปฺปนิสัยประใจยค้ำชูแกล่ตนตัวผู้ข้าตราบต่อเท้าเท้าได้ยหว้ายจอดรอดเถิงวียงแก้วยอดเนรพฺพารแกล่ข้าแด่เทอะ ฯ

แล้วยกขึ้นเคนนบลง ๓ ทีแล้วฯ สวาขาโต แล้วมาที่แท่นสงฺฆ ยกศวักเข้า ๓ ก้อนขึ้นว่าสาธุสาธุด้วยเตชกุสฺสละบุรภิสนฺตรวายสีอันผู้ข้ามีเข้า ๓ ก้อรเพื่อจักปูชายังพระอริยสงฺฆเจ้าทัง ๓ จำพวกมีอณฺญตโกณฺฑณฺญเปนประธานแล เอตรหิสมฺตฺติสงฺฆเจ้าทังมาวรแล ผู้ข้าค์จักขอปูจาขอจุ่งหื้อเปนบรโมบกฺกตุอุปฺปนิสัยประใจยค้ำชูแกล่ตนตัวผู้ข้าตราบต่อเท้าเท้าได้ยหว้ายจอดรอดเถิงวียงแก้วยอดเนรพฺพารแกล่ข้าแด่เทอะ

แล้วยกขึ้นเคนแล้วนบ ๓ ที แล้วว่า สุปนฺโน ๓ ทีแล้วเยียะศบยำดีเทอะ เป็นศนศหัสหื้อเอาสีล ๕ สีล ๘ ก่อร คันภิกขุปงอาบัตเสียก่อร ฯ สามเณรหื้อสุมสีลเสียก่อรจิ่งบอริสุต

คันว่ากทำแล้วหื้อปูจาเข้าอันนั้นที่พระธาตุเจ้ามาตากไว้ยหื้อแห้ง แล้วเอามาขั้วหื้อไหม้แล้วตำหื้ออ้อรพันเอาดินรเอียดแล้วหื้อเอาไกสรดอกไม้สัพพะ ว่าดอกไม้ทังมวรมาตากหื้อแห้ง แล้วจิ่งตำหื้อลเอียดเล้วเอาดอกจันใส่นักเหลือชู่อัน แล้วสุมกับรัก แล้วหื้อแปงพุทธรูป หื้อเปนพระเจ้าชีวิตไกสอรดอกไม้เทอะ วิเสษนักแล

แม้นว่าจักปรารถนาเอาอันใดยค็จักสมริทฺธีบัวรมวรดังคำมักชแล เมื่อเราวางอารมไพนั้นคำจักหันพระเจ้าชีวิตเราได้ยส้างไว้ยนั้นค็จักมาประกศหันต่อหน้าเอาเราไพสู่ที่ดีชแลฯ

ทานเข้าชีวิตแล้ว หื้อภาวนาอันนี้เทอะ ธมฺมัชีวิตฺตัๆ ชีวิทฺทานัๆ บรมัสุกฺขัสรณัคจฺฉามิ พุทฺธ์ชีวิตฺตัๆ ชีวิทฺทานัๆ บรมัสุกฺขัสรณัคจฺฉามิ สงฺฆัชีวิตฺตัๆ ชีวิทฺทานัๆ บรมัสุกฺขัสรณัคจฺฉามิฯ ทุติ ตติ ไปไพเทอะ หื้อได้ยร่ำเพิงไพคุบาทย่างเทียวอย่าให้ขาศเทอะฯ

พระสิวิราดได้ยจดบัลธึก ครูบาอินทเจ้าอธิกรณวัดเรีย มีอายุ ๗๘ ปี กับ ๑๐ เดือน ปาย ๑๕ วัน มีภัลสา ๔๗ ท่านมรณพายในเดือน ๖ ขึ้น ๕ ค่ำ เวลาเที่ยงคืน ภ.ส. ๒๔๗๘ เอาไว้นาน ๔๕ วัน...”

พระเจ้าชีวิตเกสรดอกไม้หรือพระข้าวคู่ชีวิตนี้ พระภิกษุล้านนาผู้ปฏิบัติกัมมัฏฐานนิยมทำกันในวาระสำคัญเกี่ยวกับการปฏิบัติของตนเอง เป็นการสร้างสมบารมีอย่างหนึ่ง กล่าวคือ จะนำข้าวที่บิณฑบาตได้ในวันนั้นไปบูชาพระประธาน โดยถือสัจจะอธิษฐานว่าจะยอมอดข้าวอาหารในวันนั้น แล้วเอาข้าวไปตากจนแห้ง นำมาบดเป็นผง ผสมผงดอกไม้แห้งที่บูชาพระ ดินละเอียด โดยมียางรักเป็นตัวประสาน แล้วปั้นเป็นพระพุทธรูป ลงรักปิดทอง[๖๙]

๒) หากเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ผู้สร้างจะขึ้นโครงพระพุทธรูปด้วยการใช้ไม้ไผ่สาน กรุทับด้วยผ้าฝ้ายดิบที่เรียกว่าผ้าหวั้น หรือผ้ามั่น หลังจากนั้นจึงนำผงดอกไม้มาผสมกับยางรักและสมุกปั้นตกแต่งเป็นองค์พระพุทธรูป

เมื่อผ่านกรรมวิธีการปั้นและรอให้องค์พระแห้งดีแล้ว จึงลงรักปิดทองคำเปลวอีกชั้นหนึ่ง

ทั้งนี้เนื่องจากพระเจ้าพาล้าปานปองขนาดใหญ่มีการขึ้นโครงด้านในด้วยไม้ไผ่ จึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “เจ้าพะล้าสาน” มักพบในตำนานเรียกว่าพระเจ้าอินทร์สาน หมายถึง ในขณะสานนั้นมีพระอินทร์มาช่วยสาน มีนัยหมายถึงเป็นพระพุทธรูปที่ทำได้ยาก สร้างมาแล้วก็มีความงดงามมาก การสร้างพระเจ้าตอกสานนี้ มักจะแบ่งการสานชิ้นส่วนต่างๆ ขององค์พระ เช่น พระเศียร พระหัตถ์ พระบาท และองค์พระ ก่อนจะนำมาเชื่อมต่อเข้าด้วยกัน

ทั้งนี้พุทธศาสนิกชนล้านนาในอดีตนิยมสั่งทำพระจ้าตอกสานจากเมืองหงสาวดี พม่า เพื่อมาประดิษฐานภายในวัดของชาวไทใหญ่หรือพม่าที่อาศัยในล้านนา[๗๐] ปัจจุบันใช้เหล็กเส้นเชื่อมเป็นโครงสร้างแทน ก่อนนำตอกที่เตรียมไว้มาสานขึ้นรูปทรงชิ้นส่วนพระพุทธรูป แล้วนำมาประกอบกันในภายหลัง[๗๑]

ทั้งในขั้นตอนการเอาผ้าฝ้ายดิบหรือผ้าจีวรมากรุโครงไม้ไผ่นั้น ทำให้มีการเรียกชื่อพระเจ้าพาล้าปานปองอีกชื่อหนึ่งว่า “เจ้าพะล้าหวั้น” ซึ่งคำว่าหวั้นนั้นเป็นคำเรียกผ้าฝ้ายดิบ[๗๒]

---

[๖๙] ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, **ข้อวินิจฉัยประวัติครูบาศรีวิชัย**, (เชียงใหม่: กลุ่มพุทธมาลัย, ๒๕๕๙): หน้า ๓๔๓.

[๗๐] อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, **พระพุทธรูปในล้านนา**, (เชียงใหม่: ตะวันเหนือ, ๒๕๔๙): หน้า ๘๗.

[๗๑] ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี, “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย”, หน้า ๒๑๓.

[๗๒] มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, **พจนานุกรมภาษาไทใหญ่-ไทย**, (เชียงใหม่: แสงศิลป์, ๒๕๕๖): หน้า ๓๗๐.

ส่วนในขั้นตอนการใช้สมุกหรือผงถ่านมาผสมกับยางรักและผงดอกไม้นั้น ทำให้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “เจ้าพะล้าซาโล” คำว่าซาโลคือสมุกหรือผงถ่าน[๗๓] ส่วนใหญ่ทำมาจากไม้พุทรา เป็นต้น

เหตุนี้เจ้าพะล้าปานปอง จึงมีการเรียกในชื่ออื่นตามกรรมวิธีการสร้างสรรค์ คือ เจ้าพะล้าสาน เจ้าพะล้าหวั้น เจ้าพะล้าซาโล นั่นเอง เช่น พระเจ้าพะล้าปานปองวัดจองคำ อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เจ้าพะล้าสาน วัดจองกลาง อำเภอเมือง จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น

การใช้โครงไม้ไผ่สานด้านในก่อนใช้ผงดอกไม้ผสมสมุกและยางรักปั้นขั้นรูปนี้ มีลักษณะคล้ายการสร้างสรรค์เครื่องเขินที่นำเครื่องจักรสานมาเคลือบด้วยยางรักก่อนเขียนลวดลายต่างๆ คุณสมบัติของยางรักนั้น นอกจากจะช่วยให้งานมีความงดงามแล้ว ยังสามารถป้องกันน้ำ ความชื้น รวมถึงแมลงต่างๆ ที่จะเข้าทำลายชิ้นงานได้ ด้วยกรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปดังกล่าวทำให้องค์พระมีน้ำหนักเบาต่างออกไปจากการสร้างด้วยวัสดุอื่น การเคลื่อนย้ายจึงทำได้ง่าย พระพุทธรูปดอกไม้ส่วนหนึ่งในล้านนา เช่นที่วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา หรือวัดม่อนสัณฐาน จังหวัดลำปางนั้น เชื่อว่านำมาจากเมืองมัณฑะเลย์ เป็นต้น ส่วนพระเจ้าอินสานพบที่วัดจอมสวรรค์ จังหวัดแพร่ วัดจองกลาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดพระพุทธบาทสี่รอย จังหวัดเชียงใหม่ และวัดพระธาตุดอยเวา จังหวัดเชียงราย เป็นต้น

นอกจากการใช้ไม้ไผ่สานเป็นโครงแล้ว ยังพบการใช้ดินเหนียวปั้นเป็นโครงด้านในอีกด้วย ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี[๗๔] ศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างพระพุทธรูป โดยใช้ดินเหนียวปั้นเป็นโครงด้านในเริ่มจากการปั้นหุ่นด้วยดินเหนียว ขณะที่กำลังหมาดๆ จึงใช้กระดาษชุบน้ำฉีกปะให้ทั่วทั้งองค์ จากนั้นจึงใช้ผ้าพันให้ทั่ว เคลือบด้วยยางรักผสมผงดอกไม้เป็นชั้นๆ ให้ได้ความหนาตามต้องการ จากนั้นจึงปล่อยให้ยางรักแห้ง แล้วกระทุ้งดินเหนียวหรือแช่น้ำให้ดินเหนียวละลายออกมา ซึ่งจะได้พระพุทธรูปที่มีโครงสร้างกลวงเป็นโพลง จากนั้นจึงตกแต่งผิวนอกด้วยเทคนิคการปั้นรัก ประดับกระจกสี หรือลงรักปิดทอง กรรมวิธีนี้จะช่วยให้รูปทรงพระพุทธรูปไม่ย่นหรือแตกร้าวจนเสียรูปทรง มีความแข็งแรงและมีน้ำหนักเบา เช่นเดียวกับกรรมวิธีการสร้างเจ้าพะล้าผ้าหวั้น ที่บางครั้งก็ใช้ดินเหนียวผสมกับขี้เลื่อยและยางรัก ปั้นขึ้นรูปเป็นหุ่นพระพุทธรูป จากนั้นจึงนำผ้าที่ลงอักขรชุบยางรักจนเปียกชุ่มนำมาพอกให้หนาพอสมควร จากนั้นจึงนำสมุกที่ได้จากดินเหนียวแห้ง ใบลานเผา ผงว่าน ผงดอกไม้มาคลุกกับยางรัก ทาลงบนผ้าที่พอกไว้พร้อมปั้นรายละเอียดให้งดงาม นำใบข่อยแห้งมาขัดผิวจนเรียบ ทาด้วยรักน้ำเกลี้ยงเพื่อปิดทองคำเปลว เมื่อเรียบร้อยแล้วจึงใช้ของแหลมแทงกระทุ้งให้ดินเหนียวหลุดออกไป

---

[๗๓] ธรรศ ศรีรัตนบัลล์, “พระพุทธรูปและตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่”, หน้า ๒๙.

[๗๔] ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี, “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย”, หน้า ๒๑๐-๒๑๓.

สันนิษฐานว่าเทคนิคการใช้ไม้ไผ่เป็นโครงและพันด้วยผ้าหรือกระดาษนี้ อาจได้มาจากจีนก็ได้ เพราะพบในประเทศจีนมาก่อน เรียกว่า พระพุทธรูปซกซา[๗๕] ตัวอย่างพระพุทธรูปของจีนในลักษณะเช่นนี้ในไทย เช่น พระพุทธรูปที่วัดเซียนฮุดยี่ วัดเทพพุทธาราม จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นต้น

ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในปัจจุบันของทิพวรรณ ทั่งมั่งมี[๗๖] ใช้การหล่อพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ด้วยแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ๒ ซีก โดยนำผงดอกไม้ละเอียดผสมกับกาวผงด้วยน้ำสะอาดในอัตราส่วน ผงดอกไม้ ๕ ลิตร กาวผง ๕ ลิตร น้ำสะอาด ๒.๕ ลิตร นำส่วนผสมมาหล่อในแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ๒ ซีก เมื่อถอดแม่พิมพ์แล้วจึงประกบชิ้นงานทันที เนื่องจากป้องกันการหดตัวที่ไม่เท่ากัน ซึ่งอาจทำให้เกิดปัญหาบริเวณรอยต่อที่คลาดเคลื่อนไป จนไม่สามารถประกบกันได้ การประกบนั้นใช้กาวร้อนเป็นตัวเชื่อม แล้วจึงใช้ผงดอกไม้ผสมกาวอุดรอยต่อด้านในชิ้นงานและนำมาประสานด้านนอกอีกครั้ง เพื่อทำให้ชิ้นงานทั้งสองติดกันอย่างแข็งแรง กลมกลืน จากนั้นจึงนำเม็ดพระศกและรัศมี ที่หล่อด้วยกรรมวิธีเดียวกัน นำมาตกแต่งให้สมบูรณ์ ขัดผิวให้เรียบด้วยตะไบและกระดาษทราย ทายางรักดิบบางๆ เพื่อให้เนื้อรักซึมลงไปในเนื้อผงดอกไม้เป็นตัวประสานวัสดุ หลังจากแห้งแล้วจึงทารักสมุกที่ได้จากผงถ่านใบตองแห้งผสมรัก แห้งแล้วจึงขัดด้วยกระดาษทรายให้เรียบเพื่อเตรียมเช็ดรักบางๆ สำหรับการปิดทองต่อไป

ด้วยเหตุนี้ กรรมวิธีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ จึงพบ ๒ วิธีใหญ่ๆ ตามขนาดพระพุทธรูป คือ ๑) หากเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก จะนำผงดอกไม้แห้งคลุกกับยางรักแล้วปั้นขึ้นรูปเป็นองค์พระ พบทั้งในวัฒนธรรมล้านนาและไทใหญ่ ๒) หากเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ผู้สร้างจะขึ้นโครงพระพุทธรูปด้วยการใช้ไม้ไผ่สาน กรุทับด้วยผ้าฝ้ายดิบที่เรียกว่าผ้าหวั้น หรือผ้ามั่น หลังจากนั้นจึงนำผงดอกไม้มาผสมกับยางรักและสมุก ปั้นตกแต่งเป็นองค์พระพุทธรูป พบในวัฒนธรรมไทใหญ่มากกว่าในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ปัจจุบัน พัฒนาใช้การหล่อด้วยแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ๒ ซีก แทนกรรมวิธีการสร้างแบบดั้งเดิม

๔.๑.๕ พุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้

พระพุทธรูปดอกไม้นั้น พบทั้งในวัฒนธรรมล้านนาและพม่า-ไทใหญ่ มีรูปแบบทางพุทธศิลปกรรมที่แตกต่างออกไป สำหรับพระพุทธรูปดอกไม้ในวัฒนธรรมล้านนาที่พบในเอกสารมีดังนี้

หนังสือคำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่ ของฮันท์ เพนธ์[๗๗] มีดังนี้ ๑) วัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่ ๒) วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่ ๓) วัดดอกคำ จังหวัดเชียงใหม่ ๔) วัดกู่เต้า

---

[๗๕] สัมภาษณ์ พรศิลป์ รัตนชูเดช, อาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕.

[๗๖] ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี, “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย”, หน้า ๓๔.

[๗๗] ฮันท์ เพนธ์, **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่**, (กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙).

จังหวัดเชียงใหม่ หนังสือข้อวินิจฉัยประวัติครูบาศรีวิชัย ของศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี[๗๘] ได้แก่ พระข้าวคู่ชีวิตครูบาศรีวิชัย หนังสือเรียงร้อยสืบสายสกุล ของวรเทวี (ณ ลำพูน) ชลวณิช[๗๙] ได้แก่ พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่เจ้าหญิงแขกแก้ว ณ ลำพูน ถวายไว้ที่วัดมหาวัน ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ ปัจจุบันสูญหายแล้ว ส่วนพระพุทธรูปดอกไม้ในวัฒนธรรมไทใหญ่ที่พบในวิทยานิพนธ์ของทิพวรรณ ทั่งมั่งมี[๘๐] มีดังนี้ ๑) วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา ๒) วัดจองกลาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๓) วัดม่อนสัณฐาน จังหวัดลำปาง ๔) วัดศรีชุม จังหวัดลำปาง ๕) วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๖) วัดแม่ของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๗) วัดก้ำก่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๘) วัดจองคำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ๙) วัดหัวเวียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในบทความของฐาปกรณ์ เครือระยา พบพระพุทธรูปดอกไม้ที่ ๑) วัดศรีชุม จังหวัดลำปาง ๒) วัดม่อนสัณฐาน จังหวัดลำปาง ๓) วัดท่ามะโอ จังหวัดลำปาง ๔) วัดไชยยาทุ่งล้อม (วัดจู้ดทุ้ง) จังหวัดลำปาง

พระพุทธรูปดอกไม้แต่ละองค์มีรายละเอียดทางพุทธศิลปกรรมดังต่อไปนี้

๑) พระพุทธรูปมุกเกสรวัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่

พระพุทธรูปสร้าง พ.ศ. ๒๓๖๐ สูง ๔๙ เซนติเมตร ลงรักปิดทอง องค์พระสร้างจากผงดอกไม้ สมุก ผสมยางรัก ฐานเป็นไม้แกะสลักมีจารึกที่ฐาน เป็นพระพุทธรูปล้านนาอิทธิพลสุโขทัย ปางสมาธิ พระพักตร์รี พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกใหญ่และโด่ง พระโอษฐ์บาง แย้มพระโอษฐ์เล็กน้อย เม็ดพระศกเล็ก พระรัศมีเป็นกรวยสูง พระกรรณยาวแต่ไม่ติดกับพระอังสะ พระวรกายได้สัดส่วน พระอังสะกว้างบั้นพระองค์คอด ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิเป็นแผ่นแบนใหญ่ปลายตัดตรงวางเหนือพระนาภี ประทับบนฐานเขียงขนาดใหญ่ มีจารึกอักษรไทยวน ภาษาไทยวน ๓ บรรทัด ดังนี้ “...จ.ศ. ๑๑๗๙ ปีเมืองเป้า เดือนยี่ ขึ้น ๑๕ ค่ำ มอญ วัน ๑ ไทย วันดับเร้า ศรัทธานางแก้ววัณณา ผู้เป็นต้นคิด เป็นประธานสร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ ทำด้วยละอองเกสรดอกไม้ ร่วมกับน้อยคันธิยและภรรยาลูกหลานเหลนทุกๆ คน เพื่อค้ำชูศาสนา...”[๘๑]

๒) พระพุทธรูปมุกเกสร วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่

พระพุทธรูปสร้าง พ.ศ. ๒๔๑๐ สูง ๕๖ เซนติเมตร ลงรักปิดทอง องค์พระสร้างจากผงดอกไม้ สมุก ผสมยางรัก ฐานเป็นไม้แกะสลักมีชายผ้าทิพย์ด้านหน้าและมีจารึกที่ฐาน เป็นพระพุทธรูปล้านนาอิทธิพลรัตนโกสินทร์ ปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ พระพักตร์รี พระเนตรเหลือบต่ำ พระรัศมีเป็นกรวยสูง พระวรกายได้สัดส่วน บั้นพระองค์คอด ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิเป็นแผ่นแบนใหญ่ปลายตัดตรงวางเหนือพระนาภี ประทับบนฐานบัวสูง มีชายผ้าทิพย์ตรงกลางด้านหน้า จารึกอักษรไทยวน

---

[๗๘] ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี, **ข้อวินิจฉัยประวัติครูบาศรีวิชัย**, (เชียงใหม่: กลุ่มพุทธมาลัย, ๒๕๕๙).

[๗๙] วรเทวี (ณ ลำพูน) ชลวณิช, **เรียงร้อยสืบสายสกุล**, (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๗).

[๘๐] ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี, “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย”, หน้า บทคัดย่อ.

[๘๑] ฮันท์ เพนธ์, **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปในนครเชียงใหม่**, หน้า ๑๑๘.

ภาษาไทยวน ๓ บรรทัด ดังนี้ว่า “...จ.ศ. ๑๒๒๙ ปีเมืองเหม้า ศรัทธาเจ้าเสมิรา เป็นประธานสร้างพระพุทธรูปเจ้าเกสรองค์นี้ ร่วมกับพระบิดาพระมารดาและพี่น้องในโรงทุกๆ คน เพื่อค้ำชูพระพุทธศาสนาตราบ ๕,๐๐๐ พระวัสสา ขอจงเป็นเครื่องนำไปสู่มหานิพพานเทอญ...”[๘๒]

๓) พระพุทธรูปมุกดอกไม้ วัดดอกคำ จังหวัดเชียงใหม่

พระพุทธรูปมุกดอกไม้วัดดอกคำมี ๒ องค์ องค์หนึ่งสร้าง พ.ศ. ๒๓๔๕ ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เชียงใหม่ องค์หนึ่งสร้าง พ.ศ. ๒๓๙๐ ปัจจุบันเก็บรักษาที่วัดดอกคำ

๓.๑) พระพุทธรูปที่สร้าง พ.ศ. ๒๓๔๕ สูง ๑๙ เซนติเมตร ลงรักปิดทอง องค์พระทำจากผงดอกไม้ผสมสมุกกับยางรัก ฐานเป็นไม้แกะสลักปั้นรักประดับกระจกสี มีจารึกด้านหน้า เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ ศิลปะล้านนาอิทธิพลไทใหญ่-พม่า องค์พระมีขนาดเล็กมากเมื่อเทียบกับฐานที่เป็นรูปสี่เหลี่ยมสูง มีจารึกอักษรไทยวน ภาษาไทยวน ๙ บรรทัด ดังนี้ “...จ.ศ. ๑๑๗๓ ปีร้วงเม็ด อุบาสกอุบาสิกาน้อยคันธิย นางดี พ่อแม่ลูกและพี่น้องทุกๆ คน สร้างพระพุทธรูปเจ้าองค์นี้ทำด้วยดอกไม้หอมเพื่อค้ำชูศาสนาของพระโคตมเจ้า และเพื่อเป็นที่ไหว้และสักการะแก่คนและเทวดาทั้งหลายเทอญ...”[๘๓]

๓.๒) พระพุทธรูปที่สร้าง พ.ศ. ๒๓๙๐ สูง ๑๖ เซนติเมตร ลงรักปิดทอง องค์พระและฐานทำจากผงดอกไม้ผสมสมุกและยางรัก เป็นศิลปะล้านนาแบบพื้นถิ่น ปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบ พระพักตร์วงรี พระรัศมีเป็นกรวยสูง ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิเป็นแผ่นแบนยาวปลายตัดตรงวางเหนือพระนาภี ฐานบัวสูงตกแต่งด้วยการปั้นรักสมุกเป็นลายบัวคว่ำบัวหงายและลายประจำยามหน้ากระดาน มีจารึกที่ฐานอักษรไทยวน ภาษาไทยวน ๒ บรรทัด ดังนี้ “...จ.ศ. ๑๒๐๙ ปีเมืองเม็ด เดือนยี่เพ็ญ มอย วัน ๒ ไทยวันร้วงเร้า ศรัทธานางแดง ผู้เป็นต้นคิด เป็นประธานสร้างพระพุทธรูปเจ้าร่วมกับลูกทุกๆ คน เพื่อค้ำชูตราบ ๕,๐๐๐ วัสสา...”[๘๔]

๔) พระพุทธรูปมุก วัดกู่เต้า จังหวัดเชียงใหม่

ไม่ปรากฏ พ.ศ. ที่สร้าง พระพุทธรูปสูง ๑๓ เซนติเมตร องค์พระและฐานสร้างจากผงดอกไม้ ผสมสมุกและยางรัก เป็นศิลปะล้านนาแบบพื้นถิ่น ปางมารวิชัย ประทับนั่งสมาธิราบบนฐานเขียงสูง พระเศียรและพระกรรณใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระศอสั้น พระรัศมีเป็นกรวยสูง ครองจีวรห่มเฉียง สังฆาฏิเป็นแผ่นแบนใหญ่ ปลายตัดตรง วางเหนือพระนาภี มีจารึกอักษรไทยวนภาษาไทยวนที่ฐาน ๔ บรรทัด ความว่า “...ศรัทธาน้อยคันธิย สร้างพระพุทธรูปองค์นี้เพื่อเป็นที่ไหว้บูชา ขอจงเป็นเครื่องนำข้าพเจ้าทั้งหลายไปสู่นิพพานอย่างแน่นอน...”[๘๕]

๕) พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่

---

[๘๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๘.
[๘๓] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๔.
[๘๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.
[๘๕] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๖.

ไม่ปรากฏปี พ.ศ. ที่สร้าง แต่สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๕ องค์พระทำจากผงดอกไม้ผสมยางรัก พระพุทธรูปแตกชำรุดบริเวณส่วนฐานและด้านหลังของพระพุทธรูป ลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางไสยานสน์ศิลปะมัณฑะเลย์ ยกพระเศียรตั้งขึ้น ประคองไว้ด้วยพระกรซ้ายที่ตั้งฉากกับพื้น มีพระเขนย (หมอนหนุน) บริเวณพระกโบร (ข้อศอก) และพระกัจฉะ (รักแร้) พระพักตร์ค่อนข้างกลม พระอุษณีษะเป็นต่อมนูนสูงขึ้นอย่างชัดเจนตามแบบศิลปะไทใหญ่-พม่า พระพักตร์มีกรอบพระพักตร์ พระขโนงโก่งเขียนด้วยสีดำ ลืมดวงพระเนตร พระนาสิกใหญ่ และพระโอษฐ์หนาทาสีแดง พระกรรณที่ยาวเชื่อมติดกับพระพาหา พระศอเป็นปล้อง ทรงวางพระกรด้านซ้ายแนบไปกับพระวรกายที่ทอดยาวไปบนฐานเขียงเตี้ยๆ ทรงครองจีวรห่มเฉียง ปลายจีวรซ้อนทับกันเป็นริ้วตามแบบธรรมชาติ ตกแต่งด้วยแก้วกลมเรียงต่อกันเป็นแถว มองเห็นทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ผ้าสบงทิ้งชายไปบนฐานทบไปมาอย่างเป็นธรรมชาติ พระบาทเรียงซ้อนเสมอกัน องค์พระพุทธรูปปิดทองทั้งองค์ ยกเว้นส่วนพระเศียรที่ทารักสีดำ ส่วนฐานทาชาดสีแดง ไม่พบจารึกใด

ภาพที่ ๑ พระพุทธรูปไสยาสน์ วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่

๖) พระพุทธรูปข้าวคู่ชีวิตครูบาศรีวิชัย

พระข้าวคู่ชีวิตหรือพระเจ้าชีวิตเกสรดอกไม้ครูบาศรีวิชัย ไม่ปรากฏ พ.ศ. ที่สร้าง ปัจจุบันเก็บรักษาในพิพิธภัณฑ์วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน องค์พระและฐานสร้างจากข้าวเหนียวตากแห้ง ผงดอกไม้ ดินละเอียด สมุก และยางรัก เป็นศิลปะล้านนาแบบพื้นถิ่น ปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิราบบนฐานสี่เหลี่ยมสูงที่ตอนกลางแต่งเป็นรูปเสือ มีดอกบัวประดับทั้งสองข้างของฐาน เชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปที่ครูบาศรีวิชัยปั้นเพื่อสร้างสมบารมีตามความเชื่อของชาวล้านนา กล่าวคือ จะนำข้าวที่บิณฑบาตได้ในวันนั้นไปบูชาพระประธาน โดยถือสัจจะอธิษฐานว่าจะยอมอดข้าวในวันนั้น แล้วเอาข้าวไปตากจนแห้ง นำมาเป็นมวลสารในการปั้นพระพุทธรูป

ภาพที่ ๒ พระพุทธรูปข้าวคู่ชีวิตครูบาศรีวิชัย พิพิธภัณฑ์ครูบาศรีวิชัย วัดบ้านปาง จังหวัดลำพูน

๗) พระพุทธรูปดอกไม้วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา

สร้างราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๖ พ่อเฒ่าผก่าหัวอ่อน แม่เฒ่าป้อง สุมาลย์เจริญ สร้างถวายจากผงดอกไม้และไม้หอมนานาชนิดในเมืองต่องกี ประเทศพม่า นำมาตากแห้งและบดให้ละเอียดผสมกับยางรัก เถ้าฟางเผาคลุกกับดินจอมปลวกหรืออิฐ[๘๖] เป็นพระพุทธรูปศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ประดับกระจกสี สูงประมาณ ๘๐ เซนติเมตร ปางมารวิชัย ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร พระพักตร์ขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย วงพระพักตร์กลม พระเกตุมาลานูนสูง เม็ดพระศกเล็ก ไม่มีเปลวรัศมี กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่อย่างพระพุทธรูปมัณฑะเลย์ พระโขนงโก่ง พระนาสิกโด่ง พระเนตรเรียว และพระโอษฐ์หน้าทั้งบนและล่าง พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเท่ากัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ ประดิษฐานบัลลังก์ที่มีซุ้มเรือนแก้วด้านหลังซึ่งตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดารตามอย่างศิลปะพม่า

---

[๘๖] วัดนันตาราม เชียงคำ พะเยา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.oceansmile.com [๑๓ กันยายน ๒๕๖๕].

ภาพที่ ๓ พระพุทธรูปดอกไม้ วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา

ภาพจาก www.oceansmile.com

๘) พระพุทธรูปดอกไม้วัดจองกลาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สร้างราวพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ เป็นพระพุทธรูปตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัลฑเลย์ สูงประมาณ ๗๙ เซนติเมตร เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระพักตร์รี มีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระเกตุมาลานูนสูง ไม่มีรัศมี พระเนตรโก่งทาสีดำ พระเนตรเล็ก พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์แย้มทาสีชมพู กระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์และพระวรกายทาสีขาว นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๔ ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นริ้วอย่างธรรมชาติ ลงรักปิดทอง ประดิษฐานบัลลังก์ที่มีซุ้มเรือนแก้วด้านหลังซึ่งตกแต่งอย่างวิจิตรพิสดารตามอย่างศิลปะพม่า

๙) พระพุทธรูปดอกไม้วัดม่อนสัณฐาน จังหวัดลำปาง

สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ สูง ๗๘ เซนติเมตร ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องใหญ่ตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลมมีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ และนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สวมชฎามงกุฎทรงสูง กรรเจียกจร กรองศอ อินธนูและพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร

ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลายผ้าอย่างสวยงาม ประทับนั่งบนฐานบัวเหลี่ยม

๑๐) พระพุทธรูปดอกไม้วัดศรีชุม จังหวัดลำปาง

สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ สูง ๗๕ เซนติเมตร ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกายที่ผอมชะลูด พระพักตร์เรียวรูปไข่ ยังคงมีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ และมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สวมชฎามงกุฎทรงสูง กรรเจียกจร กรองศอ อินธนูและพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาล ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลาย ประทับนั่งบนฐานบัวเหลี่ยมแบบเกลี้ยงๆ มีชายผ้าทิพย์เล็กๆ กลางฐาน

๑๑) พระพุทธรูปดอกไม้วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ สูง ๙๒ เซนติเมตร ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์เรียวรูปไข่ ยังคงมีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ และมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สวมชฎามงกุฎทรงสูง กรรเจียกจร กรองศอ อินธนูและพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาล ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลาย ประทับนั่งบนฐานบัว

๑๒) พระพุทธรูปดอกไม้วัดแม่ของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ สูง ๖๖ เซนติเมตร ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์เรียวรูปไข่ ยังคงมีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ และมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สวมชฎามงกุฎทรงสูง กรรเจียกจร กรองศอ อินธนูและพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาล ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลาย ประทับนั่งบนฐานเขียงเรียบๆ

๑๓) พระพุทธรูปดอกไม้วัดก้ำก่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ สูง ๑๕๐ เซนติเมตร ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกายที่ผอมสูง พระพักตร์เรียวรูปไข่ ยังคงมีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ และมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สวมชฎามงกุฎทรงสูง กรรเจียกจร กรองศอ อินธนูและพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขน

ทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาล ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลาย ประทับนั่งบนฐานเขียงสี่เหลี่ยม

๑๔) พระพุทธรูปดอกไม้วัดจองคำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ สูง ๙๐ เซนติเมตร ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์เรียวรูปไข่ ยังคงมีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ และมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สวมชฎามงกุฎทรงสูงมีกระบังหน้าแต่งเป็นระยะๆ กรรเจียกจร กรองศอ อินธนูและพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาล ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลาย ประทับนั่งบนฐานบัวเขียงเตี้ยๆ

๑๕) พระพุทธรูปดอกไม้วัดหัวเวียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน

สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อยตามแบบศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์เรียวรูปไข่ ยังคงมีกรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ และมีนิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน สวมชฎามงกุฎทรงสูง กรรเจียกจร กรองศอ อินธนูและพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาล ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลาย ประทับนั่งบนฐานเขียงเตี้ยๆ

จากการศึกษาเอกสารพบว่ารูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ล้านนา เป็นศิลปะพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลสุโขทัย รัตนโกสินทร์ และพม่า กำหนดอายุช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา อันเป็นระยะเวลาที่ล้านนามีการสร้างพระพุทธรูปขนาดเล็กด้วยไม้ แก้ว หินสี และผงดอกไม้ผสมยางรัก เป็นต้น[๘๗] แสดงปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ และแสดงปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ มีการจารึกที่ฐานเป็นภาษาไทยวน อักษรไทยวน เนื้อหากล่าวถึงชื่อและคำปรารถนาของผู้สร้าง รวมถึงมีการบันทึกวันเดือนปีที่สร้าง

สำหรับรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้พม่า-ไทใหญ่ มีลักษณะโดยรวมดังนี้ แสดงปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ประทับนั่งบนฐานที่มีลักษณะหลากหลาย พระพักตร์ถูกตกแต่งให้คล้ายใบหน้ามนุษย์ มีกรอบพระพักตร์แบนใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมต่อกับพระอังสะ พระหัตถ์ขวาวางกึ่งกลางพระชงฆ์เสมอ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ตามอย่างศิลปะพม่าสกุลช่างมัณฑะเลย์ สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ จำแนกได้ ๒ ลักษณะ คือ

---

[๘๗] ศักดิ์ชัย สายสิงห์, **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔): หน้า ๑๐๑.

๑) พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่องประทับบนบัลลังก์ที่มีซุ้มเรือนแก้วด้านหลัง ซึ่งบัลลังก์นี้สามารถแยกจากองค์พระได้ ทั้งขนาดของซุ้มเรือนแก้วก็ไม่สอดคล้องกับขนาดองค์พระ จึงเป็นไปได้ว่าบัลลังก์นี้น่าจะสร้างสำเร็จรูปแล้ว ก่อนประดิษฐานพระพุทธรูปในภายหลัง พระพุทธรูปไม่มีเปลวรัศมี แต่โดดเด่นด้วยพระเกตุมาลาที่เป็นต่อมนูนขึ้นมาชัดเจน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรมักทำเป็นริ้วตามธรรมชาติ เช่นเดียวกับสังฆาฏิที่ซ้อนทับกันอย่างริ้วผ้าตามธรรมชาติ บางองค์แสดงให้เห็นจีวรรูปครึ่งวงกลมคลุมไหล่ด้านขวา

๒) พระพุทธรูปทรงเครื่อง สวมชฎาชฎามงกุฎทรงสูง กรรเจียกจร กรองศอ อินธนู และพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกายแขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สวมสังวาลทับบนฉลองพระองค์ ตกแต่งด้วยการปั้นรักเป็นลวดลายและประดับกระจกสีเป็นลวดลาย นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปทรงเครื่องที่ฉลองพระองค์แขนสั้นในศิลปะพม่า-ไทใหญ่ด้วย

ทั้งนี้การสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องปรากฏครั้งแรกในศิลปะอินเดีย ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๔ ด้วยการเติมเครื่องทรงของกษัตริย์บางชิ้นให้กับพระพุทธรูปตามคติพุทธศาสนามหายานที่ถือว่าพระพุทธเจ้าทรงอยู่ในสภาวะเหนือมนุษย์และทรงเป็นจักรวาทิน คติและรูปแบบดังกล่าวได้แพร่หลายไปยังดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ๒ กระแส คือ กระแสที่ ๑ ไปยังดินแดนพม่าเข้าสู่ดินแดนภาคเหนือของไทยที่อาณาจักรล้านนา และกระแสที่ ๒ ผ่านไปทางอาณาจักรเขมรเข้าสู่ดินแดนประเทศไทยทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับคติและรูปแบบของพระพุทธรูปทรงเครื่องอยุธยา[๘๘] สามารถแบ่งออกได้เป็น ๓ สมัย คือ ๑) สมัยอยุธยาตอนต้นได้รับอิทธิพลมาจากคติเทวราชาของเขมร ๒) สมัยอยุธยาตอนกลาง มักเป็นการจำลองรูปพระมหากษัตริย์ตามคติธรรมราชาจากศาสนาพุทธลัทธิลังกาวงศ์ ว่าพระมหากษัตริย์ที่ประพฤติธรรมจะได้รับการยกย่องเป็นจักรวาทินมีฐานะเท่ากับพระพุทธเจ้า ทั้งยังนิยมสร้างพระศรีอาริยเมตไตรยและพระยาชมภูบดี ๓) สมัยอยุธยาตอนปลาย มีการผสมผสานระหว่างลัทธิเทวราชากับความเชื่อไสยศาสตร์และความเชื่อเรื่องพระศรีอาริย์ รูปแบบของพระพุทธรูปทรงเครื่องสมัยนี้จะสวมเครื่องทรงตามแบบกษัตริย์ จนดูเหมือนเป็นรูปฉลองพระองค์อย่างชัดเจน

ด้วยเหตุนี้ จากการศึกษาเอกสารพบว่าพระพุทธรูปดอกไม้จึงพบทั้งในวัฒนธรรมล้านนาและพม่า-ไทใหญ่ โดยพระพุทธรูปดอกไม้ในวัฒนธรรมล้านนากำหนดอายุช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา เป็นศิลปะล้านนาแบบพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย รัตนโกสินทร์ และพม่า แสดงปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ และแสดงปางสมาธิ ได้แก่ พระพุทธรูปดอกไม้วัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่ วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่ วัดดอกคำ จังหวัดเชียงใหม่ วัดกู่เต้า จังหวัดเชียงใหม่ พระข้าวคู่ชีวิตครูบาศรีวิชัย และพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่เจ้าหญิงแขกแก้ว ณ ลำพูน ถวายไว้ที่วัดมหาวัน

---

[๘๘] ศศี ยุกตะนันทน์, “คตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยอยุธยา”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต** ภาควิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒), หน้าบทคัดย่อ.

ส่วนพระพุทธรูปดอกไม้ในวัฒนธรรมพม่า-ไทใหญ่ สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ แสดงปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิราบ เช่น พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา วัดจองกลาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดม่อนสัณฐาน จังหวัดลำปาง วัดศรีชุม จังหวัดลำปาง วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดแม่ของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดก้ำก่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดจองคำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดหัวเวียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และวัดไชยยาทุ่งล้อม (วัดจู้ดทุ้ง) จังหวัดลำปางเป็นต้น พบทั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง แสดงปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิเพชร

นอกจากนี้พระพุทธรูปตามแบบศิลปะมัณฑะเลย์อีกลักษณะหนึ่งที่พบ คือ พระพุทธรูปไสยาสน์ พบที่วัดหนองคำ จังหวัดเชียงใหม่ ที่ยกพระเศียรตั้งขึ้น ประคองไว้ด้วยพระกรซ้ายที่ตั้งฉากกับพื้น มีพระเขนย (หมอนหนุน) บริเวณพระกโบร (ข้อศอก) และพระกัจฉะ (รักแร้) ทรงครองจีวรห่มเฉียง ปลายจีวรซ้อนทับกับเป็นริ้วตามแบบธรรมชาติ มองเห็นทั้งด้านหน้าและด้านหลัง เช่นเดียวกับชายผ้าสบง ประทับไสยาสน์บนฐานเขียงเตี้ยๆ ไม่ปรากฏบัลลังก์แต่อย่างใด.

๔.๒ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๔.๒.๑ การศึกษาพื้นที่และชุมชนที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

พื้นที่และชุมชนที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ ชุมชนป่าตุ้ม ต.ป่าตุ้ม อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

อำเภอพร้าว เดิมเรียกเมืองพร้าว ตั้งอยู่ในเขตแจ้สัก พระยามังรายโปรดให้สร้างขึ้นระหว่างเดินทัพไปตีเมืองหริภุญชัย ดังที่ปรากฏในพงศาวดารโยนกว่า “...ฝ่ายพระยาเมงรายครั้นได้ทราบความตามหนังสือที่อ้ายฟ้ามีมานั้นก็มีความยินดีนัก จึงกำหนดให้เกณฑ์จตุรงค์พลโยธาเป็นทัพใหญ่ ยกออกจากเวียงเชียงรายมาตั้งทัพไชยตำบลแจ้สัก ที่ประชุมพลนั้นให้สร้างเวียงอันหนึ่งชื่อว่าเมืองพร้าว มาต่อเท่าบัดนี้ ยกจากเมืองพร้าวมาทางเมืองแกน ตั้งพ้อยู่ ณ ที่ตำบลหนึ่ง ชาวเมืองเป็นอันมากพากันเอาของมาฝากถวายเจ้าพระยาเมงราย คนมากเบียดคับคั่งกันจนชานพระพลาหักต้องค้ำ เหตุฉะนี้ที่ตำบลนั้นจึงได้ชื่อว่า บ้านค้ำชาน ภายหลังมากลายเป็น บ้านคำจาน[๘๙]

พระยามังรายได้เมืองหริภุญชัยในจุลศักราช ๖๔๓[๙๐] ตรงกับพุทธศักราช ๑๘๒๔ ด้วยเหตุนี้เมืองพร้าวตามตำนานพงศาวดารโยนกจึงสร้างขึ้นโดยพระยามังราย ใน พ.ศ. ๑๘๒๔ เมืองพร้าวนี้คงเจริญรุ่งเรืองเรื่อยมาจนกระทั่งในสมัยพระยาสามฝั่งแกนครองเมืองเชียงใหม่ พระองค์มีโอรส ๑๐ องค์ ทรงให้ท้าวลกโอรสองค์ที่หกไปครองเมืองพร้าว ให้ที่แดนชาวพร้าววังหินห้าร้อยนา แต่ท้าวลกครองเมืองได้ไม่นาน กระทำผิดอาชญา พระยาสามฝั่งแกนจึงเนรเทศไปไว้เมืองยวม[๙๑] ท้าวลกคือพระเจ้าติโลกราช ครองเมืองเชียงใหม่ต่อจากพระยาสามฝั่งแกน

จากเนื้อหาในพงศาวดารโยนกข้างต้นทำให้เราทราบชื่อเรียกของเมืองพร้าวอีกชื่อหนึ่งว่าเมืองพร้าววังหิน

---

[๘๙] พระยาประชากิจกรจักร, **พงศาวดารโยนก**, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๗), หน้า ๒๗๕.

[๙๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗๖.

[๙๑] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๗.

ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช ทรงยกทัพไปตีเมืองต่างๆ เช่น เมืองแพร่ เมืองนาย เมืองสุไลค่า เมืองงึด เมืองจาง เมืองกึง เมืองลอกจอก เมืองจำค่า เมืองกุน เมืองยองห้วย เมืองหนองบอน เมืองสีป๊อ ได้เลยครอบครัวเงี้ยวมา ๑๒,๓๒๘ คน แบ่งครัวไทยเงี้ยวนี้ไปอยู่ที่พระทะการเก้าช่อง และเวียงพร้าว โดยพระองค์ได้ส่งหมื่นมอกลองไปครองเวียงพร้าว และให้ผู้ที่พระองค์ไว้วางพระราชหฤทัยไปปกครองเมืองพร้าวต่อไป ปรากฏนามดังนี้ ๑) หมื่นแพง ๒) เจ้ายอดเมืองซึ่งเป็นราชนัดดา ๓) หมื่นแก่งพร้าว ๔) หมื่นเงิน ๕) หมื่นเวียงพร้าว ๖) พันล่ามบุญ ดังปรากกความว่า มีความว่า “...กองทัพหลวงพระบางยกทัพมาตีเมืองน่าน จึงโปรดให้หมื่นเงินเจ้าเมืองพร้าวเป็นแม่ทัพยกทัพไปช่วยเมืองน่าน ปรากฏว่ากองทัพหลวงพระบางแตกพ่ายไป...”[๙๒]

สมัยพระยอดเชียงรายครองเมืองเชียงใหม่ ท่านได้ส่งโอรสบุญธรรมที่เป็นจีนฮ่อชื่อเพลาสลงไปครองเมืองพร้าว[๙๓]

สมัยพระเมืองแก้วครองเมืองเชียงใหม่ ได้ส่งท้าวเชียงตงมาครองเวียงพร้าว ๖ ปี เมื่อเจ้าเมืองเชียงทอง เจ้าเมืองนาย พระยาเมืองกาย พากันอพยพเป็นข้าพระเจ้านครเชียงใหม่ พระองค์ให้เจ้าเมืองนายไปปกครองเมืองฝาง ให้พระยาเมืองกายเงี้ยวอยู่กับแสนฝาง ไว้ครัว ๑,๒๐๐ คน เหลือนั้นแจกจ่ายไปไว้พันนาทะการบ้าง เก้าช่องบ้าง เมืองพร้าวบ้าง เจ้าเมืองเชียงทองนั้นให้ไปกินเมืองคอง[๙๔]

สมัยของพระนางเจ้ามหาเทวีจีรประภาได้ครองเมืองเชียงใหม่ ผู้ครองเวียงพร้าวขณะนั้นคือ พระยาเวียงพร้าว ครองเมืองตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๗๓-๒๑๐๑ ก่อนจะพาครอบครัวและไพร่พลหลบหนีทัพหงสาวดีจากเวียงพร้าวไปอยู่ที่นครเขลางค์[๙๕] และเมื่อเชียงใหม่ตกอยู่ภายใต้การปกครองของพม่าแล้ว ประวัติศาสตร์เมืองพร้าวในพงศาวดารก็ขาดหายไปเช่นกัน

ด้วยเหตุนี้ เมืองพร้าวเมื่อสร้างขึ้นแล้วจึงเป็นที่อาศัยของชาวไทใหญ่มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ อพยพเข้ามาอยู่ใหม่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ ปัจจุบันเมืองพร้าวตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ มีพื้นที่ ๑,๑๔๘.๑๘๖ ตร.กม. โดยทิศเหนือติดต่อกับอำเภอไชยปราการ และอำเภอแม่สรวย (จังหวัดเชียงราย) ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเวียงป่าเป้า (จังหวัดเชียงราย) ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอดอยสะเก็ด และทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่แตงและอำเภอเชียงดาว แบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๑ ตำบล ๑๐๙ หมู่บ้าน

สำหรับตำบลป่าตุ้ม มี ๑๒ หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น ๕,๒๔๖ โดยชุมชนป่าตุ้มเป็นชุมชนไทใหญ่มาตั้งแต่เริ่มก่อสร้างหมู่บ้านใหม่ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ โดยผู้คนอพยพมาจากเมืองหมอกใหม่ เมืองลางเคอ เมียนมาร์ แล้วมาตั้งรกรากที่บ้านสันขวางและป่าตุ้มดอน แต่ก่อนชาวบ้าน ๘๐% ในบ้านป่าตุ้มเป็นชาวไทใหญ่ ส่วน ๒๐% เป็นคนเมือง แต่ปัจจุบันตรงข้ามกันที่ คนไทใหญ่ มีแค่ ๒๐% และไม่ค่อยพูดภาษาไทใหญ่แล้ว ปัจจุบันเหลือชาวบ้านเพียง ๒ คนในชุมชนที่อ่าน และเขียนภาษาไท

---

[๙๒] สงวน โชติสุขรัตน์, **คนดีเมืองเหนือ**, (นนทบุรี: ศรีปัญญา, ๒๕๕๙), หน้า ๗๗.

[๙๓] พระยาประชากิจกรจักร, **พงศาวดารโยนก**, หน้า ๓๕๔.

[๙๔] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๒.

[๙๕] เวียงพร้าววังหิน http://cmi.nfe.go.th.

ใหญ่ได้ คือ พ่อคำ นันติ (พ่อมาศ) ซึ่งเป็นคนฟ้อนไทใหญ่ที่สวยที่สุดในหมู่บ้าน และอีกท่าน คือ คนที่ย้ายมาจากรัฐฉาน[๙๖]

ปัจจุบันผู้คนในชุมชนป่าตุ้มดอนทำนาและทำสวนลำไยเป็นอาชีพหลัก แต่อาชีพที่นิยมในอดีต คือ การผลิตน้ำอ้อย เดิมใช้แรงควายในการหีบอ้อย มีเครื่องมือเรียกว่าก๊าวใช้หีบอ้อย โดยใน ๑ วัน สามารถทำน้ำตาลอ้อยได้ประมาณ ๒ กระทะใหญ่ ภายหลังชาวบ้านเปลี่ยนวิธีการผลิตมาเป็นการหีบอ้อยด้วยเครื่องจักรแทน ภายหลังเมื่อมีการส่งเสริมการเกษตรจากภาครัฐ ทำให้ชาวบ้านหันไปทำการเกษตรกันมากขึ้น การทำน้ำอ้อยก็ลดลง ทุกวันนี้เหลือเพียงคนในชุมชนป่าตุ้มโห้งแห่งเดียวที่ยังผลิตน้ำอ้อย สำหรับผลิตภัณฑ์ที่มีชื่อเสียงของชุมชนป่าตุ้ม คือ หนังยำ ถั่วเน่าเอ๊บ แอ๊บ ถั่วเน่าแค๊บ (แผ่น) ซึ่งส่งขายไปหลายอำเภอในจังหวัดเชียงใหม่

ในอดีตกิจกรรมยามว่างของคนในชุมชนป่าตุ้ม คือ การฟังค่าว ซึ่งเป็นการเล่าเรื่องราวต่างๆ เป็นคำร้องและมีทำนอง โดยคนเล่าค่าวต้องมีเสียงที่ไพเราะ ชาวบ้านจะนัดกันไปฟังที่บ้านคนเล่าค่าว การสืบสานวัฒนธรรมในชุมชนก็เป็นไปตามวัฒนธรรมไทใหญ่ เช่น การเล่นโต การฟ้อนนกกิงกะหล่า การทานแคร่หลวงในวันเดือนยี่ (วันลอยกระทง) ส่วนในวันปีใหม่ (สงกรานต์) จะมีการปักซ่อตุง ตานขันข้าว (ถวายทาน) สรงน้ำพระพร้อมทำความสะอาดวัด โดยชาวบ้านจะหาบน้ำเป็นถังๆ เพื่อไปเพื่อการนี้ นอกจากนี้ยังมีประเพณีบูชาข้าวปุ้น ชาวบ้านจะนำเสื้อผ้าที่นุ่งใส่ในสะตวง เอาสายสิญจน์ความยาวเท่าวาของแต่ละคน (วาใครวามัน) ไปห้อยนอกพระวิหาร และจุดไฟที่สายสิญจน์เพื่อสะเดาะเคราะห์ ทั้งนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๘ ได้มีการฟื้นฟูประเพณีปอยส่างลองขึ้นอีกครั้ง

การเดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่ ต้องใช้เวลา ๒ วัน ๑ คืน โดยคนที่เดินทางไปเชียงใหม่จะไปพักที่วัดมหาวันซึ่งเป็นวัดไทใหญ่ในตัวเมืองเชียงใหม่ เพราะมีรถโดยสารเพียงหนึ่งเที่ยวต่อหนึ่งวันเท่านั้น ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างวัดมหาวันกับคนใน อ. พร้าว ปรากฏมาเนิ่นช้าแล้ว อย่างน้อยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๘ พระครูมนูญธรรมาภรณ์ (พระปลัดอิ่นคำ ฐานงกโร) วัดมหาวัน ได้มาเป็นเจ้าคณะอำเภอพร้าวรูปที่ ๕

---

[๙๖] วัดป่าตุ้มดอน “ค่าวกับวิถีชีวิตคนชุมชนป่าตุ้มในอดีต” [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.glampatum.cmru.ac.th. ค้นหา [๒๔ ก.ค. ๒๕๖๖]

ภาพที่ ๔ งานกฐินวัดป่าตุ้มดอน พ.ศ. ๒๕๖๓

ภาพโดย สมศักดิ์ พรหมจักร

วัดป่าตุ้มดอน

วัดป่าตุ้มดอน ตั้งอยู่ที่บ้านป่าตุ้มดอน หมู่ที่ ๙ ต. ป่าตุ้ม อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ ตามละติจูด ๑๙.๓๕๑๓๐๑ ลองจิจูด ๙๙.๒๐๙๒๔๓ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๓ ไร่ ๑ งาน ๗๕ ตารางวา เสนาสนะประกอบด้วย วิหาร ๑ หลัง กุฏิ ๒ หลัง หอระฆังและศาลารายละ ๑ หลัง

วัดป่าตุ้มดอนเป็นวัดที่ถูกเลือกใช้เป็นพื้นที่เป้าหมายของการศึกษาวิจัย เนื่องจากภายในวัดเก็บรักษาพระพุทธรูปดอกไม้ไว้เป็นจำนวนมาก อันเป็นผลจากการทำงานร่วมกันของชุมชนกับสำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๑ เป็นต้นมา

ผลจากการทำงานในชุมชนเป็นเวลานาน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาวัดป่าตุ้มดอน ให้กลับมาเป็นวัดของชุมชนที่มีสวยงามอีกครั้ง พระพุทธรูปดอกไม้ที่ถูกทิ้งไว้ตามสถานที่ต่างๆ ภายในวัด จึงถูกเก็บรวมรวม ทำความสะอาด และนำมาจัดอย่างเป็นระบบระเบียบอยู่ภายใต้พื้นที่ส่วนหนึ่งในวิหาร ในลักษณะพิพิธภัณฑ์ของวัด ซึ่งส่งผลต่อการกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์สิ่งสำคัญภายในวัดและบ้านของคนในชุมชนอย่างยิ่ง นอกเหนือจากการจัดเก็บรักษาพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดแล้ว ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏยังได้ทดลองสร้างพระพุทธรูปดอกไม้องค์หนึ่ง ทำให้เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ด้วยวัสดุเชื่อมประสานในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม การจัดเก็บพระพุทธรูปดอกไม้ในลักษณะพิพิธภัณฑ์นั้น ยังไม่ปรากฏการศึกษาวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ พร้อมกันนั้นการทดลองในการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ครั้งแรกยังคงพบอุปสรรคในการสร้างสรรค์พระพุทธรูป เพราะเกิดการโค้งงอของพระพุทธรูปเมื่อแห้งแล้ว การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการเติมเต็มองค์ความรู้โบราณ ทั้งในเรื่องรูปแบบพระพุทธรูปและเทคนิควิธีการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้

วัดป่าตุ้มดอนสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา พ.ศ. ๒๕๑๘[๙๗] ความสำคัญของวัดป่าตุ้มดอนในปัจจุบัน คือ เป็นวัดของชุมชนชาวไทใหญ่ จากประวัติท้องถิ่นพบว่าคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนป่าตุ้มดอนในปัจจุบัน ส่วนใหญ่เป็นผู้อพยพมาจากรัฐฉาน เมียนมาร์ มาตั้งแต่ต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ซึ่งตรงกับที่บันทึกไว้ในเอกสารราชการ คือ มีการสร้างวัดป่าตุ้มดอนใน พ.ศ. ๒๓๗๕ คนไทใหญ่เหล่านี้เมื่ออพยพเข้ามาในพื้นที่ อ. พร้าวแล้ว ก็ได้ไปตั้งบ้านเรือนที่บ้านสันขวาง ต. น้ำแพร่ ก่อนที่ผู้คนส่วนหนึ่งจะแยกมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านป่าตุ้มดอน ด้วยเหตุนี้ วัดของชาวไทใหญ่ใน อ. พร้าว จึงมี ๒ วัดด้วยกัน คือ วัดป่าตุ้มดอน กับวัดสันขวาง

เหตุที่ได้ชื่อว่า บ้านป่าตุ้มดอน เพราะบริเวณหมู่บ้าน มีต้นไม้ขนาดใหญ่ ๒ ต้น คือ ต้นไม้ตุ้ม กับต้นไม้รุง (ฮุง) ซึ่งเจริญเติบโตขึ้นอยู่บนที่ดอนของหมู่บ้าน จึงเอานิมิตนี้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านป่าตุ้มดอน มีพ่อส่างอาง โพธิ เป็นผู้นำชุมชน และเมื่อสร้างวัดแล้วก็ตั้งชื่อตามหมู่บ้านว่า วัดป่าตุ้มดอน มีครูบาอ้าย อภิวโส เป็นเจ้าอาวาสรูปแรก ปัจจุบันต้นไม้ทั้งสองต้นตายแล้ว โดยต้นตุ้มได้ตายก่อน ส่วนต้นรุงที่อยู่หน้าวัดได้ตายลงในปลายปี พ.ศ. ๒๕๖๕ จากเหตุไฟไหม้ ปะทุออกจากด้านในต้น ซึ่งยังไม่ทราบสาเหตุของการเกิดไฟไหม้

หนังสือประวัติของวัดได้ให้รายละเอียดของเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนไว้ดังนี้ว่า[๙๘]

พ.ศ. ๒๓๗๙ ครูบาเจ้าน้ำป่ามุง ซึ่งเป็นชาวไทใหญ่ได้ธุดงค์มาปักกลดอยู่ใต้ต้นรุงหน้าวัด ได้ร่วมกับคนในชุมชนพัฒนาวัด ไม่นานครูบาเจ้าอินต๊ะวงศ์ซึ่งเป็นพระธุดงค์เช่นกันก็ได้มาจำพรรษาร่วมกับพระสงฆ์ทั้งสองรูปที่วัดป่าตุ้มดอน ครูบาอินต๊ะวงศ์นั้นได้เป็นเจ้าอาวาสรูปที่ ๒ ของวัด ปกครองวัดป่าตุ้มดอนนาน ๒๐ ปี ก่อนย้ายไปจำพรรษาที่วัดป่าตัน อ. เมือง จ. เชียงใหม่ และมรณภาพที่นั้น

ครูบาญาณสะหรี่ซึ่งเป็นลูกศิษย์จึงได้เป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนสืบต่อมาเป็นองค์ที่ ๓ ปกครองวัดได้ ๑๐ ปี ก่อนย้ายไปจำพรรษาที่วัดใน อ. ปาย จ. แม่ฮ่องสอน ประมาณ พ.ศ. ๒๔๐๙

ครูบาด้วงธุดงค์มาจากเมืองหมอกใหม่ลานเครือ เมียนมาร์ มาจำพรรษาและได้เป็นเจ้าอาวาสในเวลาต่อมา ท่านปกครองวัดได้ ๑๒ พรรษา จึงย้ายไปอยู่วัดทุ่งบวกหมื้อ อ. แม่แตง จ. เชียงใหม่ และลาสิกขาบทที่นั้น

---

[๙๗] กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๙**, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒๑.

[๙๘] พระครูวิวัฒน์สุภาคม (อาคม อภิวฑฺฒโน), **ประวัติวัดป่าตุ้มดอน**, (เชียงใหม่: วัดป่าตุ้มดอน, ๒๕๖๕), หน้า ๖-๗.

ในขณะที่วัดป่าตุ้มดอนว่างเว้นจากเจ้าอาวาส ๓ ปี มีแต่สามเณรตาและสามเณรอุ๊ดดูแลวัด กระทั่ง พ.ศ. ๒๔๒๔ คณะศรัทธาวัดป่าตุ้มดอนได้นิมนต์ครูบาหบุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย วัดสันขวาง ต. น้ำแพร่ มาเป็นเจ้าอาวาส ซึ่งท่านเพิ่งบวชได้เพียงพรรษาเดียวทั้งยังเป็นหนุ่ม คนไทใหญ่ในชุมชนจึงเรียกท่านว่า ขุนจางจุ่ม ในสมัยของท่านมีการพัฒนาวัดป่าตุ้มดอนอย่างมากเนื่องมาจากความมีชื่อเสียงของท่าน ทั้งการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ไว้ในวัด โดยองค์ที่เก่าที่สุดที่พบจารึก คือ ใน พ.ศ. ๒๔๓๘ การบูรณะวิหาร การสร้างพระประธานในวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ การสร้างพับสาตำราที่เขียนด้วยอักษรไทใหญ่และอักษรธรรมล้านนาจำนวนมาก ครูบาหบุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย มรณภาพใน พ.ศ. ๒๕๑๒ สิริอายุกาล ๑๐๘ ปี ๘๘ พรรษา

ในกาลนั้น ครูบาเจ้าสล่าหว่าหริ่ง ญาณวโร ที่เป็นศิษย์ครูบาหบุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย จึงได้ปกครองวัดป่าตุ้มดอนสืบต่อมา ๒ ปี เพราะใน พ.ศ. ๒๕๑๔ ที่มีการลากปราสาทเผาสรีระครูบาหบุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโยแล้ว ครูบาเจ้าสล่าหว่าหริ่ง ญาณวโร ก็ได้มรณภาพลงในคืนวันนั้น ด้วยโรคมะเร็งในกล่องเสียง สิริอายุกาล ๘๘ ปี ๖๖ พรรษา

ต่อมาจึงมีการแต่งตั้ง ครูบาอ่องคำ (หลู่) อินฺทวโส ซึ่งเป็นลูกศิษย์ครูบาหบุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโยเช่นกัน ขึ้นเป็นเจ้าอาวาสแทนตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๕ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงมรณภาพลง สิริอายุ ๗๓ ปี พรรษา ๕๒

ทางคณะศรัทธาจึงได้ไปนิมนต์ ครูบายวย อินฺทจกฺโก (พระครูอินทจักรวิมล) เจ้าคณะตำบลป่าตุ้ม เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มโห้ง ซึ่งเป็นศิษย์ของครูบาหบุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย มาเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนใน พ.ศ. ๒๕๐๓ กระทั่ง พ.ศ. ๒๕๔๑ จึงมรณภาพลง สิริอายุย่าง ๘๐ ปี พรรษา ๕๗

พระอินสม กุสโล ที่อยู่กับครูบายวยได้ดูแลวัดป่าตุ้มดอนต่อ แต่ไม่นานท่านก็อาพาธและกลับไปรักษาตัวที่วัดบ้านเกิด อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่ คณะศรัทธาจึงได้นิมนต์พระอินเหลา จิตฺตสโร วัดหนองครก ต. สันทราย จ. เชียงใหม่ มาเป็นเจ้าอาวาสใน พ.ศ. ๒๕๕๓ ท่านมรณภาพลงใน พ.ศ. ๒๕๖๓ สิริอายุ ๖๕ ปี พรรษา ๒๙

พระชัยอนันต์ ธมฺมสุนฺทโร เป็นเจ้าอาวาสแทน พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๔ ก่อนลาสิกขาบท

ปัจจุบันเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน คือ พระครูสุวัฒน์สุภาคม ปกครองวัดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นต้นมา ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนใน พ.ศ. ๒๕๖๕

ด้วยเหตุนี้ลำดับนามเจ้าอาวาสของวัดป่าตุ้มดอนจึงมีรายนามดังต่อไปนี้

๑. ครูบาอ้าย อภิวโส	พ.ศ. ๒๓๗๕-๒๓๗๙
๒. ครูบาน้ำป๋ามุง	พ.ศ. ๒๓๗๙-๒๓๘๒
๓. ครูบาอินต๊ะวงศ์	พ.ศ. ๒๓๘๒-๒๔๐๒
๔. ครูบาญาสะหรี่	พ.ศ. ๒๔๐๒๒๔๐๙
๕. ครูบาด้วง	พ.ศ. ๒๔๐๙-๒๔๒๑
๖. ครูบาหบุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย	พ.ศ. ๒๔๒๔-๒๕๑๒

๗. ครูบาสล่าหว่าหริ่ง ญาณวโร พ.ศ. ๒๕๑๒-๒๕๑๔

๘. ครูบาอ่องคำ อินฺทวโส พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๓๔

๙. พระครูอินทจักวิมล (ครูบายวย อินฺทจกฺโก) พ.ศ. ๒๕๓๕-๒๕๔๒

๑๐. พระอธิการอินเหลา จิตฺตสำโร พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๖๓

๑๑. พระชัยอนันต์ ธมฺมสุนฺทโร พ.ศ. ๒๕๖๓-๒๕๖๔

๑๒. พระครูวิวัฒน์สุภาคม (อาคม อภิวฑฺฒโน) พ.ศ. ๒๕๖๔-ปัจจุบัน

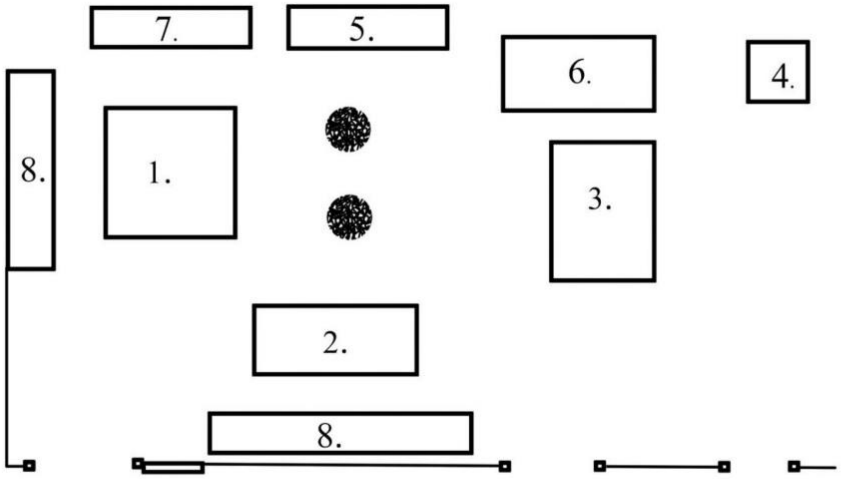

ภาพที่ ๕ แผนผังวัดป่าตุ้มดอน

ภายในวัดป่าตุ้มดอนประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญ ได้แก่ วิหาร

จากคำสัมภาษณ์พ่อน้อยอภัย คืนมาเมือง เล่าถึงวิหารวัดป่าตุ้มดอนว่าเมื่อก่อนสร้างด้วยไม้แบบวิหารไทใหญ่ ปัจจุบันเปลี่ยนอาคารไม้เป็นปูนทั้งหมดแต่ทุกส่วนยังเชื่อมติดกันเหมือนเดิม[๙๙] กล่าวคือ วิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน หันหน้าไปทางทิศตะวันออก อยู่ในผังสี่เหลี่ยมจัตุรัส ประกอบด้วย อาคารหลังกลางคือวิหารเรียกว่าจองพาราหรือที่อยู่ของพระพุทธเจ้า ในขณะที่ใช้พื้นที่นี้ในการทำบุญด้วยจึงเรียกจองตานคือที่สำหรับทำบุญอีกชื่อหนึ่ง อาคารด้านทิศใต้คือกุฏิสงฆ์หรือจองสังฆะ เดิมพื้นที่นี้ใช้เป็นห้องเจ้าอาวาส ปัจจุบันเป็นที่เก็บคัมภีร์ใบลาน โบราณวัตถุต่างๆ และอาคารด้านทิศหนือคือหอฉันหรือจองซอม ปัจจุบันเป็นพิพิธภัณฑ์พระดอกไม้หรือพระปานปอง อาคารสามหลังมีพื้นที่แล่นเชื่อมต่อกันโดยตลอด ใช้ระดับพื้นอาคารในการจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ บริเวณที่เป็นอาสนสงฆ์และแท่นสำหรับประดิษฐานพระประธานที่อยู่ในวิหารจะยกพื้นสูงกว่าพื้นที่อื่น เรียกว่าข่าปาน ในส่วนของหลังคาเป็นสถาปัตยกรรมแบบไทใหญ่แบบสองคอสามชาย โดยพื้นที่ซึ่งประดิษฐานพระประธานจะสร้างให้สูงกว่าส่วนอื่นๆ เชิงชายประดับด้วยไม้สักฉลุลาย เรียกว่าปานซอย

พระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น มี ๓ องค์ ตั้งอยู่บนฐานชุกชีเดียวกัน สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ สร้างสรรค์ตามแบบศิลปะมัณฑะเลย์และล้านนา เป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง ปางมารวิชัย พระพักตร์กลม มีกรอบพระพักตร์เป็นแถบใหญ่ พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน เม็ดพระศกเล็กแบบหนามขนุน พระรัศมีเป็นเปลว พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสา พระวรกายค่อนข้างใหญ่ ครองจีวรห่มเฉียง จีวรเป็นริ้วตามธรรมชาติ ขอบจีวรแต่งด้วยการประดับกระจก ชายจีวรเหนือพระอังสาซ้ายทับทบกันยาวลงมาถึงพระนาภี พระหัตถ์ซ้ายวางด้านในพระชานุ คว่ำพระหัตถ์ลง นิ้วพระหัตถ์ทั้ง ๔ เสมอกัน พระพุทธรูปทั้ง ๓ ได้รับการบูรณะแล้วใน พ.ศ. ๒๕๖๓ โดยมีการปิดทองคำเปลวเฉพาะในส่วนจีวรและรัศมี สำหรับพระวรกายทาสีขาว พระโอษฐ์ทาสีแดง ขมวดพระเกสาและพระอุษณีษะทาสีดำ

พื้นที่ด้านขวามือของพระประธานเป็นส่วนพื้นที่ของเจ้าอาวาส โดยพื้นที่ส่วนหนึ่งใช้จัดเก็บพระธรรมคัมภีร์ในตู้คัมภีร์ และโบราณวัตถุของวัด เช่น เตียงพระเจ้า เครื่องบวชพระเจ้า วิหารจำลอง และหุ่นจำลองพระแม่ธรณีแบบไทใหญ่ เป็นต้น ส่วนด้านซ้ายมือของพระประธานเป็นห้องเก็บพระพุทธรูปดอกไม้และพระพุทธรูปอื่นๆ ของวัด

---

[๙๙] วัดป่าตุ้มดอน “ค่าวกับวิถีชีวิตคนชุมชนป่าตุ้มในอดีต” [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.glampatum.cmru.ac.th. ค้นหา [๒๔ ก.ค. ๒๕๖๖]

ภาพที่ ๖ วิหารวัดป่าตุ้มดอน

ภาพที่ ๗ พระประธานในวิหารวัดป่าตุ้มดอน

ภาพที่ ๘ พระพุทธรูปดอกไม้และพระพุทธรูปอื่นๆ เก็บรักษาไว้ในวิหาร วัดป่าตุ้มดอน

วัดสันขวาง

วัดไทใหญ่ใน อ. พร้าว อีกวัดหนึ่ง คือ วัดสันขวาง ซึ่งเป็นวัดในพื้นที่แรกที่ชาวไทใหญ่อพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนใน อ. พร้าว เมื่อพุทธศตวรรษที่ ๒๕ วัดสันขวางสร้าง พ.ศ. ๒๔๑๘ โดยมีครูบาปัญญา ชาวไทใหญ่เป็นผู้ริเริ่มสร้างวัด[๑๐๐]

ที่มาของคำว่าสันขวาง คือลักษณะคันดินที่มีทั้งเล็ก ใหญ่ ทั้งสั้นและยาวมาปิดกั้นถนนหรือเป็นคันกั้นลำน้ำไม่ให้ไหลผ่าน ในกรณีบ้านสันขวางในอดีตนั้น ไม่มีสันหรือคันดินที่มีลักษณะเป็นคันดินยาว เป็นลำขวางตั้งแต่ลำน้ำแม่งัดยาวมาถึงบ้าน นัยหนึ่งอาจจะเป็นสันหรือคันดินที่กั้นระหว่างเมืองสองเมืองใหญ่ในสมัยนั้น หลังจากนั้นมาก็ถูกเลิกใช้ ชาวบ้านก็ช่วยกันเริ่มสร้างถนนสายใหม่ขึ้นมาแทน ปัจจุบันนี้ยังทิ่งร่องรอยของคันหรือคันดินให้เห็นอยู่ที่ทางทุ่งนาด้านทิศเหนือของถนน ก่อนจะถึงลำน้ำแม่งัด ดังที่ผู้เฒ่าผู้แก่ได้เล่าสืบกันมา[๑๐๑]

การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม ดังนี้

๑) ครูบาปัญญา พ.ศ. ๒๔๑๘-๒๔๗๐

๒) พระโอ๋ พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๗๘

---

[๑๐๐] กรมการศาสนา, **ประวัติวัดทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๙**, หน้า ๕๖๙.

[๑๐๑] สัมภาษณ์พระกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต, เจ้าอาวาสวัดสันขวาง, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

๓) พระคำมูล พ.ศ. ๒๔๗๙-๒๔๘๐

๔) พระแก้ว พ.ศ. ๒๔๘๑-๒๔๘๒

๕) พระคำ พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๘๔

๖) พระอธิการชาย เปมกโร พ.ศ. ๒๔๘๕-๒๕๒๕

๗) พระสมศักดิ์ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙

๘) พระเทียมจันทร์ ชนาสโภ พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๕

๙) พระกมล สิริวิชฺชโย พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๙

๑๐) พระชัยชนะ สุธมฺโม พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔

๑๑) พระแสวง ถาวโร พ.ศ. ๒๕๔๔-๒๕๔๘

๑๒) พระสมชาย มหาวิโร พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๒

๑๓) พระกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต พ.ศ. ๒๕๕๒-ปัจจุบัน

ครูบาปัญญา เจ้าอาวาสวัดสันขวางรูปแรก เป็นชาวไทใหญ่ มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับท่านในช่วงใกล้มรณภาพในหนังสือประวัติศาสตร์เมืองพร้าว[๑๐๒] ว่า พ.ศ. ๒๔๖๒ ครูบาอินตา สาธร เจ้าอาวาสวัดหนองปลามันในขณะนั้น ได้ไปขอกุฎิวัดสันขวางของครูบาปัญญาซึ่งชาวบ้านจะเผาทิ้ง นำไปสร้างวิหารเพื่อเป็นที่ประดิษฐานองค์พระเจ้าล้านทอง สาเหตุที่ชาวบ้านจะเผากุฏิของท่าน เนื่องจากกุฏิวัดสันขวางหลังนี้ ได้มาโดยพระยาเพชรและแม่เจ้านางแพ อุทิศบ้านไม้สักขนาดใหญ่ของตนเอง สร้างเป็นกุฏิถวายแด่ครูบาไว้เป็นที่จำวัดและอาศัย ซึ่งท่านทั้งสองมีความศรัทธาเลื่อมใสในตัวท่านครูบามาก แต่หลังจากได้สร้างกุฏิหลังใหม่ถวายได้ไม่นาน ท่านก็เกิดอาพาธ ทั้งๆ ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน ชาวบ้านต่างก็ลงความเห็นว่าอาการเจ็บป่วยของท่านคงมาจากกุฏิหลังใหม่เป็นแน่ จึงคิดทำลายกุฏิด้วยการเผา ความทราบไปถึงครูบาอินตาจึงได้ไปขอกุฏิหลังนี้แล้วนำไปสร้างวิหาร ณ วัดพระเจ้าล้านทอง อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

[๑๐๒] พระครูโสภณกิติญาณ, **ประวัติศาสตร์เมืองพร้าว**, (เชียงใหม่: มปท., มปป.), หน้า ๒.

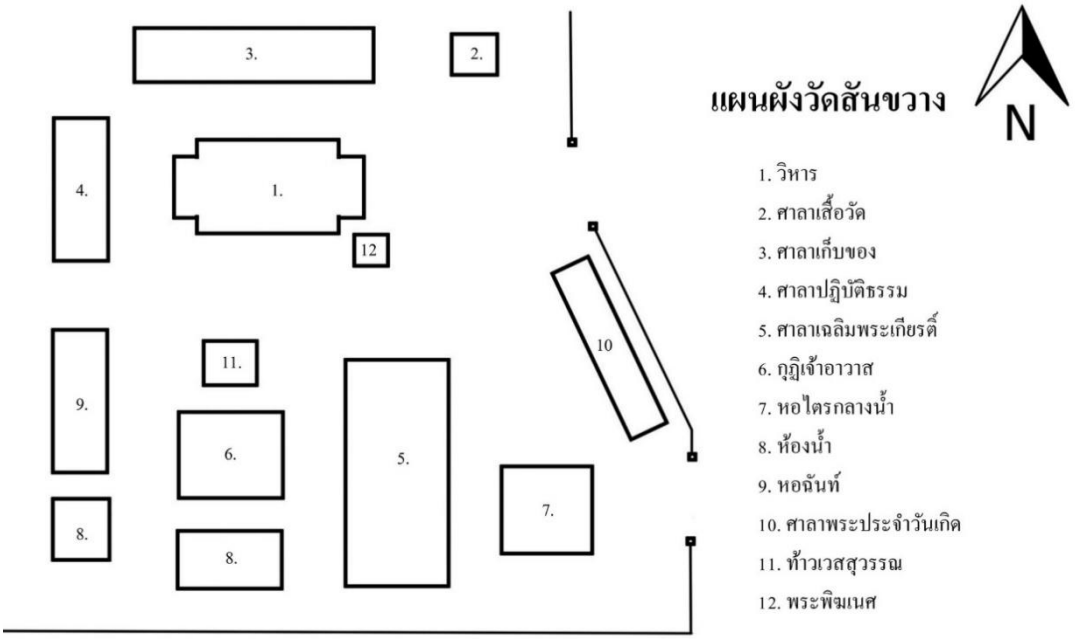

ภาพที่ ๙ แผนผังวัดสันขวาง

ภายในวัดสันขวางประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญ ได้แก่ วิหาร อุโบสถกลางน้ำ

สำหรับวิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ขนาด ๗ ห้อง รวมโถงด้านหน้า ๒ ห้อง มีประตูทางเข้าด้านหน้ากับด้านข้าง หลังคาจั่ว ซ้อนด้านหน้า ๑ ชั้น ต่อปีกนกด้านข้าง ภายในประดิษฐานพระประธานบนฐานชุกชีตามแบบศิลปะไทใหญ่ ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแผ่นใหญ่ ตกแต่งด้วยแถวของกระจกกลมเล็กๆ ๔ แถว พระอุษณีษะนูน พระรัศมีเป็นเปลว ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรทับซ้อนกันบนพระอังสาซ้าย จีวรทาสีทอง พระวรกายทาสีขาว ด้านหลังพระประธานเป็นซุ้มพระตามแบบศิลปะไทใหญ่

อุโบสถกลางน้ำวัดสันขวาง ออกแบบโดยครูบาประเสริฐ ปวโร ในขณะที่จำพรรษาอยู่ที่วัดสันขวาง ก่อนย้ายไปจำพรรษาวัดหนองปลามัน ใน พ.ศ. ๒๔๑๘ สร้างโดยครูบาชัยวงศาพัฒนา วัดพระบาทห้วยต้ม อ.ลี้ จ.ลำพูน ลักษณะเป็นอุโบสถไม้ ในผังสี่เหลี่ยม คล้ายศาลา ตั้งอยู่กลางน้ำ ด้านหน้าวัด มีสะพานเชื่อมจากฝั่งไปยังตัวอุโบสถ หลังคาแบบอาคารไทใหญ่ที่ยกคอสองซ้อนกัน โดยโครงสร้างหลักเป็นหลังคาปันหยา ยกคอสองซ้อนกัน ๒ ชั้น

สำหรับพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดสันขวาง ได้รับมอบจากชาวบ้านในวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๔๕ จำนวน ๑๒ องค์ มีพระบัวเข็ม ๑๐ องค์ พระทองเหลือง ๑ องค์ และพระไม้จันทร์ ๑ องค์ ดังนี้ ๑) พระของแม่เฒ่าเป็น ๒) พระของน้อยจินะ ๓) พระของน้อยหม่อง ๔) พระของตะก่าซอ ๕) พระของน้อยคำตั๋น ๖) พระของลุงครอง ๗) พระของส่างหมั้น ๘) พระของอ้ายหมั่น ๙) พระของปะก่าน้อยทำ ๑๐) พระของลุงปาน ๑๑) พระของน้อยเต๋มิละ (พระไม้จันทร์) ๑๒) พระทองเหลือง

ภาพที่ ๑๐ วิหารวัดสันขวาง

ภาพที่ ๑๑ พระประธานในวิหารวัดสันขวาง

ทั้งนี้การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว แบ่งเป็น การเก็บข้อมูลที่วัดป่าตุ้มดอน ในวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕ กับวันที่ ๒๒ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕ และการเก็บข้อมูลที่วัดสันขวาง ในวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕ กับวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๕

ภาพที่ ๑๒ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

ภาพที่ ๑๓ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้วัดสันขวาง อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๔.๒.๒ พระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ้มดอน

พระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ้มดอนมีจำนวน ๓๓ องค์ เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ในวิหารวัดป่าตุ้มดอน ดังนี้

ภาพที่ ๑๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๕ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๑๔ ซม. สูง ๒๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๑๑ ซม. สูง ๑๗ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวที่แต่งด้วยลายใบไม้ฝรั่ง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์รี แสดงพระอุณาโลมเป็นเม็ดกลมชัดเจน กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุด้านใน ไม่แตะพื้น สวมสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ โดยเผยให้เห็นยอดรัศมี สวมกรรเจียกจรเรียบ สวมกรองศอที่แต่งเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบและใบไม้ฝรั่ง สวมอินธนูและพาหุรัดหรือทองต้นแขน ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยการขีดเส้นทแยงไขว้กันเป็นตาราง สวมสนับเพลาแนบพระวรกาย แต่งด้วยเส้นทแยงไขว้กัน ระหว่างข้อพระบาทตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง ๑ ใบ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรไทใหญ่-พม่า อ่านได้ว่า “...ศักเรด ๑๒๘๖ เจ้าเป็นมหาตานะ จ่าตักก่ามะนางอ่อน เขาแม่ลูก ปุก หมู่จุม...” แปลว่า “...จุลศักราช ๑๒๘๖ เป็นมหาทาน โยมแม่นางอ่อนและครอบครัว...”

ภาพที่ ๑๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๓๖ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๔๐ ซม. สูง ๒๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๔ ซม. สูง ๓๘ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยมที่มีซุ้มด้านหลัง ตกแต่งซุ้มด้วยใบไม้ฝรั่ง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับแก้วกลมเล็กๆ เรียงกันเป็นรูปดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายเป็นริ้วซ้อนทับกันอย่างเป็นธรรมชาติ เช่นเดียวกับชายจีวรที่พระชานุและข้อพระบาท ระหว่างข้อพระบาททั้งสองแผ่ชายจีวรเป็นครึ่งวงกลม ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกันเป็นแถว ในบางจังหวะแต่งเป็นรูปดอกไม้ ส่วนฐานที่เป็นฐานบัวเหลี่ยมนั้นตกแต่งด้วยรักกระแหนะและประดับกระจกกลมเล็กๆ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๑๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๓ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๑ พระสงฆ์ ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒ ซม. องค์พระกว้าง ๗.๕ ซม. สูง ๑๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงเตี้ยๆ ที่เตรียมไว้สำหรับการจารึก พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์รีไม่แสดงรายละเอียดใดของพระพักตร์ คงมีเพียงจุดกลมเล็กๆ กลางวงพระพักตร์ จุดกลมนี้ยังปรากฏที่พระอังสาทั้งสอง และพระชานุทั้งสอง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสา นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกันแตะที่ฐาน ครองจีวรห่มคลุม มองเห็นชายจีวรเป็นริ้วทับบนข้อพระกรด้านซ้าย อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๑๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๔ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๔ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๒ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงเตี้ยๆ ที่ฐานด้านหลังมีจารึก พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ไม่แตะที่ฐาน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ พร้อมทั้งดึงชายจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ความโดดเด่นของชายจีวรที่พระอังสาทั้งสองข้างย้อยลงและแผ่ออกจากพระอังสาแต่งชายจีวรให้งอนขึ้น และชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมพระชานุและข้อพระบาท ชายจีวรบริเวณพระชานุนั้นแต่งให้มีลักษณะคล้ายชายจีวรที่พระอังสา อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรไทใหญ่ประสมพม่า ด้านหลังพระพุทธรูป มี ๒ ส่วน ส่วนที่ ๑ อ่านได้ว่า “...ส่างบุณ พระพุทธรูปองค์นี้...” แปลว่า “...พระพุทธรูปองค์นี้ ส่างบุญ...” ส่วนที่ ๒ อ่านได้ว่า “,,,ต่อสู่ไน๊จ๊ำเข้าเป็นตานะ ลุงมาและป้าหลี เขาป้อลุก/จุมก่อหลู่ไหว้...” แปลว่า “...พระพุทธรูปองค์นี้ ลุงมาและป้าหลี พร้อมครอบครัวถวาย...”

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๑๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๕ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๕ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๓ พระสงฆ์ ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒ ซม. องค์พระกว้าง ๗ ซม. สูง ๑๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ บนฐานเขียงที่ฐานเตี้ยๆ มีจารึกโดยรอบ พระเศียรได้ขนาดกับพระวรกาย พระพักตร์กลม พระกรรณไม่เชื่อมกับพระอังสะ มีลูกประคำคล้องคอ ครองจีวรห่มเฉียง ดึงชายจีวรขึ้นมาคลุมไหล่ซ้าย มองเห็นชายจีวรขนาดใหญ่ซ้อนทับกันยาวไปจนถึงข้อพระหัตถ์ จีวรแต่งเป็นริ้ว เฉพาะที่พระกัประ (ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมแสดงถึงรอยพับของจีวร พระกรทั้งสองทำในลักษณะประคองพระอุทร ไม่ได้หงายฝ่ามือในท่าสมาธิทั่วไป อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า “...ปถมมูลลสธฺๆาหมายมี ป้าสาเปนเคล้า พร่ำพร้อมกับด้วยลูกหลานเหลนชุผู้ชุศน ค็มาได้ปุชาพระเจ้าองค์ ๑ เพื่อว่า... ไว้ยคล้ำชูสาสนาไพพายหน้า ขอหื้อได้เข้าสู่เวียงแก้วเนรพานจิ่มแด่เทอะ...”

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๑๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๖ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๖ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๗ พระสงฆ์ ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๕.๕ ซม. สูง ๑ ซม. องค์พระกว้าง ๕.๕ ซม. สูง ๘.๕ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงเตี้ยๆ ที่ฐานมีจารึกโดยรอบ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มเล็กน้อย กลางพระนลาฏมีปุ่มกลมขนาดเล็กนูนขึ้นเด่นชัด แต่ไม่ปรากฏที่พระอังสากับพระชานุ ลักษณะพิเศษคือมีใบบัวปรกบนพระเศียร พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน แตะที่ฐาน ครองจีวรเฉียง ดึงชายจีวรวกกลับมาคลุมพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรที่ดึงมาคลุมลงไปถึงข้อพระหัตถ์ จีวรแต่งเป็นริ้วโดยทั่วไป เฉพาะที่พระกัประ.(ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมให้แทนรอยพับของจีวร ด้านหลังแสดงชายจีวรเป็นริ้วเช่นกัน อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ที่ฐานมีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า “...สกฺก ๑๒๘๙ ปีกาบใจ้เดิน ๙ เพ็ง เม็ง วัน ๑ ปถมมูลสธา หมายมี พี่ตอยเปนเค้า กับภริยา ลูกเต้า ชู่ศนขอเอาสุ้ ๓ ภการ มีนิพพานเปนยอดจิ่ม...”

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๒๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๗ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๗ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๘ มีจารึก พระพุทธรูปศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๑.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๗.๕ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย มีกรอบพระพระนลาฏเป็นแผ่นใหญ่ เรียบๆ ไม่ตกแต่งลวดลายใด พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน กลางพระพระนลาฏเป็นปุ่มกลมนูนเด่นชัด เช่นเดียวกับที่พระอังสาและพระชานุทั้งสองข้าง ห่มจีวรคลุม ไม่แสดงรายละเอียดของริ้วจีวร ยกเว้นบริเวณข้อพระหัตถ์ซ้าย ฐานด้านหน้าแต่งด้วยกระจกกลมเล็กๆ เรียงต่อกัน ส่วนฐานด้านหลังเป็นจารึก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า “...สกฺก ๑๒๘๙ ตัวปลีกาบใจ้ เข้ามาในเดือร ๙ เพ็ง เม็งวัน ๑ ปถมมูลสัทฺธาหมายมีพี่น้อยแกว เปนเคล้ากับด้วยภริยาแลพี่น้องชุศน คันว่า.... พุทฺธรูปองค์นิจักทานไว้ยไพพายหน้า ขอเอา สุ้(อ่านว่า สุข) ๓ ภการ มีนิพพานเปน ยอดแด่เทอะ ...”

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๒๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๘ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๘ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-xxx พระสงฆ์ ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๕.๕ ซม. สูง ๑ ซม. องค์พระกว้าง ๕.๕ ซม. สูง ๗.๕ ซม. ลงรักปิดทอง แสดงกิริยาล้วงพระหัตถ์ขวาเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้ด้วยพระหัตถ์ซ้าย ขัดสมาธิราบ บนฐานเขียงเตี้ยๆ ที่ฐานมีจารึกโดยรอบ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม เงยพระพักตร์ขึ้นเล็กน้อย สวมสร้อยลูกประคำ ครองจีวรห่มเฉียง ดึงชายจีวรวกกลับมาคลุมพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรที่ดึงมาคลุมลงไปถึงข้อพระหัตถ์ จีวรแต่งเป็นริ้วโดยทั่วไป เฉพาะที่พระกัประ.(ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมแทนรอยพับของจีวร อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนา และอักษรไทใหญ่ อ่านได้ว่า “....สกฺกราช ๑๒๘๙ ธุว่า....." นอกนั้นเป็นอักษรไทยใหญ่จับใจความไม่ได้

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๒๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๙ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๙ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๒๐ พระสงฆ์ ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๕.๕ ซม. สูง ๑ ซม. องค์พระกว้าง ๕ ซม. สูง ๗.๕ ซม. ลงรักปิดทอง ปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ บนฐานเขียงเตี้ยๆ ที่ฐานมีจารึกโดยรอบ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ไม่สวมสร้อยลูกประคำ ครองจีวรห่มเฉียง ดึงชายจีวรวกกลับมาคลุมพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรที่ดึงมาคลุมลงไปถึงข้อพระหัตถ์ จีวรแต่งเป็นริ้วโดยทั่วไป เฉพาะที่พระกัประ.(ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมให้แทนรอยพับของจีวรแม้จะไม่ชัดนัก ชายจีวรคลุมพระหัตถ์ทั้งสอง ที่ข้อพระหัตถ์ปรากฏชายจีวรพาดผ่านทั้งสองข้าง พระกรทั้งสองทำในลักษณะประคองพระอุทร ไม่ได้หงายฝ่ามือในท่าสมาธิทั่วไป อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า “....จุฬสกฺกราชได้ ๑๒๘๙ ตัวปีกาบใจ้ เดือร ๙ เพ็งเม็งวัน ๑ ปถมมูลสัทฺธาหมายมี ทุ ว่า หลิ่ง ทานไว้กับสาสนา ๕๐๐๐ ภวัสสา ขอเอานิพฺพา...”

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๒๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๐ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๐ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๑๙ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๑.๕ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงเตี้ยๆ มีจารึกโดยรอบ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ไม่แตะที่ฐาน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ พร้อมทั้งดึงชายจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ความโดดเด่นของชายจีวรที่พระอังสาทั้งสองข้างย้อยลงและแผ่ออกจากพระอังสาแต่งชายจีวรให้งอนขึ้น และชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมพระชานุและข้อพระบาท ชายจีวรบริเวณพระชานุนั้นแต่งให้มีลักษณะคล้ายชายจีวรที่พระอังสา อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรไทใหญ่-พม่า ที่ฐานด้านหน้า อ่านได้ว่า “...ต่อพาราเป็นเจ้า นิปานะ ส๔ นัดหลู่ข่อเจตอ...” แปลว่า “...การได้ทำทานพระพุทธรูปองค์นี้ ขอให้ทั้งผีทั้งคน ขอสู่นิพพาน...” จารึกด้านหลังฐานพระพุทธรูป มี ๒ ส่วนที่ ๑ อ่านได้ว่า “...๑๒๘๖ ตะปองละเปียะ...” แปลว่า “...๑๒๘๖ เดือนสี่เป็ง...” ส่วนที่ ๒ อ่านได้ว่า “...โก่ต่อสู่ไน้จ้ำ ตักก่า ลุงมาและลูก...” แปลว่า “...นามเจ้าภาพพระพุทธรูปองค์นี้ ลุงมาและลูก...”

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๒๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๑ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๑ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๑ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๕๐ ซม. สูง ๒๘.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๔๐ ซม. สูง ๖๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม ฐานส่วนล่างชำรุด พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเรียงซ้อนกัน ๒ แถว สวมมงกุฎชฎายอดแหลมที่แต่งขึ้นเป็นชั้นๆ เรียงลดหลั่นกันขึ้นไป คล้ายยอดเจดีย์ แต่ละชั้นประดับแก้วกลมเป็นแถวในลักษณะเดียวกับกรอบพระพักตร์ ยกเว้นด้านล่างสุดของมงกุฎชฎาที่แต่งแก้วกลมเป็นรูปดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน งดงาม นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจร กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยช่องตารางสี่เหลี่ยมทแยงมุม ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม พระสนับเพลาแนบพระวรกายรัดรูปถึงข้อพระบาท ตกแต่งพระสนับเพลาด้วยครึ่งวงกลมซ้อนกัน ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปครึ่งวงกลมย้อยลงมาปิดส่วนฐานด้านบน ซึ่งมีจารึกข้อความอยู่ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนา ที่ฐานพระพุทธรูป อ่านว่า “...จุลสกฺกราชได้๑๒๘๙ ตัวปลีดับใส้ เดิน ๗ ลง... ค่ำ วัน ๑ ปถมมูลสัทฺธา หมายมีชองฮอง เปนเคล้า กราบพร้อมกับด้วยภะริยา แลลูกเต้า หลานเหลนแห่งตน ค็ได้ยยกยอ เอายังพระพุทฺธรูปเจ้าได้หื้อทานไว้ยค้ำชูโชตกฺก วรพุทฺธสาสนา ๕๐๐๐ ภวสา ขอเอา.... เนรพฺพานเจ้าเปนยอด (แด่ .... สาธุ สาธุ)...”

ภาพที่ ๒๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๒ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๒ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๖ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๗.๕ ซม. องค์พระสูง ๗๐ ซม. ลงรักปิดทอง ประทับยืนบนฐานดอกบัวที่รับไว้ด้วยฐานสี่เหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเรียงกัน ๑ แถว พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวร วางแนบข้างพระวรกาย พระหัตถ์ซายคว่ำลง พระหัตถ์ขวาหงายขึ้น จับวัตถุทรงกลมเล็กๆ ทรงครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาด้านหน้าทับซ้อนเป็นริ้วอย่างสวยงาม ยาวถึงข้อพระบาท เฉพาะที่พระกัประ. (ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมให้แทนรอยพับของจีวร ตกแต่งขอบจีวรด้วยกระจกกลมเรียงต่อกัน ๒ แถว ส่วนบัวที่รองรับพระพุทธรูปนั้นเป็นกลีบบัวแบบใบไม้ฝรั่ง อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๒๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๓ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๓ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๓๐ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๑๗ ซม. องค์พระกว้าง ๒๔.๔ ซม. สูง ๓๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานสี่เหลี่ยมที่ชำรุด พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับกระจกสีกลมเล็กๆ เรียงต่อกัน เฉพาะในตอนกลางแต่งเป็นดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ แตะที่ฐาน ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ ทิ้งลงมาถึงพระนาภี ชายจีวรที่พระชานุทั้งสองข้างแผ่ออกและงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาททั้งสองไม่ปรากฏการแผ่ชายจีวร ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกัน อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๒๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๔ วัดป่าตุ้มตอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๔ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๕๕ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๔๔ ซม. สูง ๒๖ ซม. องค์พระกว้าง ๓๒.๕ ซม. สูง ๔๗ ซม. ซุ้ม ๓๒.๕ ซม. สูง ๗๗ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานสูงแบบฐานบัวเหลี่ยมย่อเก็จที่มีซุ้มด้านหลังตกแต่งซุ้มด้วยใบไม้ฝรั่ง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับแก้วกลมเรียงต่อกันเป็นแถว พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะฐาน ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ ยาวลงมาถึงพระนาภี ชายจีวรที่พระชานุทั้งสองข้างแผ่ออกและงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาททั้งสองแผ่ชายจีวรเป็นครึ่งวงกลมเล็กๆ ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกันเป็นแถว และตกแต่งด้วยรักกระแหนะปั้นเป็นลวดลายบริเวณฐานหน้ากระดานตอนบนของฐานบัว อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๒๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๕ วัดป่าตุ้มตอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๕ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๓๒ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๑๘ ซม. องค์พระกว้าง ๒๕ ซม. สูง ๓๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับกระจกสีกลมเล็กๆ ที่ตกแต่งเป็นดอกไม้เรียงต่อกันเว้นเป็นระยะๆ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะฐาน ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พร้อมดึงจีวรมาปิดพระอังสาขวาในลักษณะครึ่งวงกลม ชายจีวรที่พระชานุทั้งสองข้างแผ่ออกและงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาททั้งสองปรากฏการแผ่ชายจีวรเป็นครึ่งวงกลม ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกัน ส่วนฐานเป็นฐานสูง สี่เหลี่ยมย่อเก็จ ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ ประดับกระจก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๒๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๖ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๖ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๓๓ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๑๕.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๔.๕ ซม. สูง ๓๔ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวสูง สี่เหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์รี พระวรกายผอมสูง กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับกระจกสีกลมเล็กๆ เรียงต่อกัน เฉพาะในตอนกลางแต่งเป็นดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะพื้น ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ ชายจีวรที่พระชานุทั้งสองข้างแผ่ออกและงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาททั้งสองไม่ปรากฏการแผ่ชายจีวรเป็นครึ่งวงกลม ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกัน อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๗ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๗ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๘ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๔๐ ซม. สูง ๑๙ ซม. องค์พระกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๔๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานสูง แบบฐานบัวเหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์รี ก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเป็นรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม แต่ยอดชำรุดหักไป พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน พระเนตรเฉียง พระนาสิกใหญ่ และพระโอษฐ์ยาวปลายพระโอษฐ์ตวัดขึ้นรับกับดวงพระเนตร นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรในลักษณะปลายแหลมสูง สวมกรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอก รัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์เป็นช่องตารางสี่เหลี่ยมทะแยงมุม พระสนับเพลาแนบพระวรกายรัดรูปถึงข้อพระบาท ตกแต่งพระสนับเพลาเป็นริ้ว ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปครึ่งวงกลม อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๘ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๘ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๒๙ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๖ ซม. สูง ๑๘ ซม. องค์พระกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๔๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวย่อเก็จ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์รี พระวรกายผอมสูง กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับกระจกสีกลมเล็กๆ เป็นรูปดอกไม้ ๓ ดอก พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระเนตรเรียวยาว ปลายพระเนตรชี้ขึ้นรับกับพระโอษฐ์ พระนาสิกใหญ่ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ ชายจีวรที่พระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ที่ข้อพระบาททั้งสองแสดงชายจีวรผาดผ่าน ระหว่างข้อพระบาททั้งสองปรากฏการแผ่ชายจีวรเป็นครึ่งวงกลม ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกัน บางจังหวะตกแต่งเป็นด อกไม้ ส่วนฐานตกแต่งด้วยรักกระแหนะอย่างสวยงาม อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๙ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๙ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๓๙ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๒๙ ซม. สูง ๑๕.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๐ ซม. สูง ๓๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเป็นรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลมปลายชำรุด พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ไม่ตกแต่งฉลองพระองค์เช่นเดียวกับพระสนับเพลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปครึ่งวงกลม อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๐ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๐ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๓๑ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๓ ซม. สูง ๑๕.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๓ ซม. สูง ๓๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวสี่เหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์รี พระวรกายผอมสูง กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับกระจกสีกลมเล็กๆ เป็นรูปดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะพื้น ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้าย บนพระชานุ และข้อพระบาท เป็นริ้วอย่างธรรมชาติ ระหว่างข้อพระบาททั้งสองไม่ปรากฏการแผ่ชายจีวรเป็นครึ่งวงกลม ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกันและรูปดอกไม้ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๑ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๑ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๔๒ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๖๐ ซม. สูง ๒๕.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๔๐ ซม. สูง ๕๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์รี พระวรกายผอมสูง กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับกระจกสีกลมเล็กๆ เป็นรูปดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะพื้น ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายและบนพระชานุทั้งสองเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ ชายจีวรที่พระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ทั้งจีวรที่พระวรกายก็แสดงเป็นริ้ว ระหว่างข้อพระบาททั้งสองไม่ปรากฏการแผ่ชายจีวรเป็นครึ่งวงกลม ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกันและรูปดอกไม้ ส่วนฐานเป็นฐานสูง แบบสี่เหลี่ยมย่อเก็จ สอบขึ้นด้านบน อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๒ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๒ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๓๘ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๑๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๔ ซม. สูง ๓๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัว ๘ เหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเรียงต่อกันเป็นแถว สวมมงกุฎชฎายอดแหลม ยอดมงกุฎหัก พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน กระดกนิ้วชี้ วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ไม่ตกแต่งฉลองพระองค์ เช่นเดียวกับพระสนับเพลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปสี่เหลี่ยมปิดลงมาในส่วนฐานหน้ากระดานของฐานบัวด้านบน อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า “....สกฺกราชได้ย ๑๒๕๙ ตัวปลี ..... เดิน ๖ เพ็ง ..... เปนเคล้า ภริยาลูกเท้าแห่งตน ชุผู้ชุคนค็ได้ริรำส้าง ไว้ยพุธรูปเจ้า เพื่อทานไว้ย (ค้ำชูพุทธ สาสนา แล....๕)๐๐๐ภวสา ผู้ข้าขอเอา สุ้ (สุก) ๓ ประการ มีนิพพานเจ้าเปนยอดแด่เทอะ (สาธุ) (.....)...”

ภาพที่ ๓๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๓ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๓ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๓๔ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๕๐ ซม. สูง ๒๕ ซม. องค์พระกว้าง ๔๑ ซม. สูง ๕๙ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลมก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเป็นรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน พระเนตรเฉียง พระนาสิกใหญ่ และพระโอษฐ์ยาวปลายพระโอษฐ์ตวัดขึ้นรับกับดวงพระเนตร นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โดยทำนิ้วชี้ให้กระดกขึ้น วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สนับเพลาแนบพระวรกายรัดรูปถึงข้อพระบาท ตกแต่งฉลองพระองค์และสนับเพลาเป็นช่องตารางสี่เหลี่ยมทะแยงมุม ภายในช่องประดับด้วยกระจกกลมสีต่างๆ เป็นรูปดอกไม้เล็กๆ ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปคล้ายหางปลา อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๔ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๔ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๕ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๒ ซม. สูง ๑๘ ซม. องค์พระกว้าง ๒๔ ซม. สูง ๓๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยมสูง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเป็นรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม ไม่สูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โดยทำนิ้วชี้ให้กระดกขึ้น วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สนับเพลารัดรูปถึงข้อพระบาท ไม่ตกแต่งฉลองพระองค์และสนับเพลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้าครึ่งวงกลม อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า “...สกฺกราชได้ย ๑๒๕๙ ตัวปลีเมือ(อ.... _้า เดิน ..... ศ่ำ ๑ พร่ำว่าได้วัน ๓.... มูลลสัทธาหมายมี..... เปน..... พร่ำพร้อมกับด้วยลูกเทาแห่ง..... ไว้ค้ำชูพุทธสาสนา.... พุทธ_ฺ.....)ภวสา ข้าขอเอาสุ้ (สุก) ๓ ประกานมีนิพฺพานเจ้า (เปนยอด.....)...”

ภาพที่ ๓๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๕ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๕ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๒ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๕๓ ซม. สูง ๒๕ ซม. องค์พระกว้าง ๓๓ ซม. สูง ๕๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย โดดเด่นด้วยพระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระพักตร์รี พระวรกายผอมสูง กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ประดับกระจกสีกลมเล็กๆ เป็นรูปดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้าย พระชานุทั้งสอง และข้อพระบาทเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ ระหว่างข้อพระบาททั้งสองปรากฏการแผ่ชายจีวรเป็นหางปลา ขอบจีวรประดับแก้วกลมเรียงต่อกันและรูปดอกไม้ ส่วนฐานเป็นฐานบัวสี่เหลี่ยมย่อเก็จ ส่วนฐานตอนล่างกว้างกว่าฐานตอนบน ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะที่ชั้นหน้ากระดานของฐานบัวชั้นบน บริเวณท้องไม้ประดับรูปนกยูง อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๓๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๖ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๖ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๔๑ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๕๒ ซม. สูง ๒๕.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๔๖ ซม. ซุ้มพระกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๗๓ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยมสูง ย่อเก็จ มีซุ้มด้านหลัง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม ยอดมงกุฎชฎาหักหายไป พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน งดงาม นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน นิ้วชี้กระดกขึ้น วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม หยักเป็นริ้ว สวมกรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์เป็นช่องตารางสี่เหลี่ยมทแยงมุม ภายในตารางแต่งด้วยแก้วกลมเรียงต่อกันเป็นดอกไม้ สนับเพลารัดรูปถึงปลายข้อพระบาท แต่งสนับเพลาเป็นรูปครึ่งวงกลมซ้อนกันคล้ายเกล็ดปลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทไม่มีชายผ้าย้อยลงมา ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ ซุ้มตกแต่งด้วยเครือใบไม้ฝรั่ง อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า “...สกฺก ๑๒๕๗ ตัวปลีเมืองเร้า เดือน ๙ เพ็ง เม็ง วันจัน .....(มูลสัทฺธา) หมายมีลุงพฺพา เปนเคล้ากับพานิน แล.... (เทา) แห่งตนทังเสี้ยง ค็ได้ฮิรำส้าง พุทธรูปเจ้า เพื่อจั ทานไว้ยค้ำชูพุทธสาสนาพระพุทธเจ้าต่อเท้า ๕๐๐๐พระวัสสา จุ่ง.... (๙)ประกาน มีนิพพานเจ้าเปน(ซอั้น สันนี้)แด่เทอะ บุร....”

ภาพที่ ๔๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๗ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๗ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๗ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๐ ซม. สูง ๑๘ ซม. องค์พระกว้าง ๒๑ ซม. สูง ๓๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม สูง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน งดงาม นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน นิ้วชี้กระดกขึ้นเล็กน้อย วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร สนับเพลารัดรูปถึงข้อพระบาท ไม่ตกแต่งทั้งฉลองพระองค์และสนับเพลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายรูปสี่เหลี่ยม ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน บรรทัดบน อ่านได้ว่า- นโมพุทธ...../ บรรทัดกลาง อ่านได้ว่า - ไว้ยพระพุทธรูป.... ต่อเท้า..... สุ้ (สุก) ๓ ประกาน มีนิพพาน / บรรทัดล่าง อ่านได้ว่า เปนยอด..... บุร..../...."

ภาพที่ ๔๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๘ วัดป่าตุ้มตอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๘ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๔๐ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๔๐ ซม. สูง ๑๙.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๖.๕ ซม. สูง ๔๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม สูง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม ยอดมงกุฎหักหาย พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์เป็นช่องตารางสี่เหลี่ยมทะแยงมุมเช่นเดียวกับสนับเพลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปหางปลา ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านได้ว่า สกฺก ๑๒๕๗ ตัวปลีเมืองเร้า เดือน ๙ เพ็ง เม็ง วันจัน .....(มูลฺลสัทฺธา) หมายมีลุงพฺพา เปนเคล้ากับพานิน แล.... (เทา) แห่งตนทังเสี้ยง ค์ได้ฮิรัส้าง พุทธรูปเจ้า เพื่อจั ทานไว้ยค้ำชูพุทธสาสนาพระพุทธเจ้าต่อเท้า ๕๐๐๐ พระวัสสา จุ่ง.... (๓) ประกาน มีนิพพานเจ้าเปน (ชอั้น สันนี้) แด่เทอะ บุร (เ.....)

ภาพที่ ๔๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒๙ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๒๙ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๓ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๗ ซม. สูง ๑๕ ซม. องค์พระสูง ๔๑ ซม. ซุ้มด้านหลังกว้าง ๒๕ ซม. สูง ๖๒ ซม. ลงรักปิดทอง ประทับยืนบนฐานดอกบัวที่รับไว้ด้วยฐานสี่เหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมรูปดอกไม้ พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวร พระกรผายออกด้านข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ ทรงครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาถึงข้อพระบาท พระกรซ้ายจับชายจีวรยกขึ้นเล็กน้อย ตกแต่งขอบจีวรด้วยกระจกกลมเรียงแถว ส่วนบัวที่รองรับพระพุทธรูปนั้นเป็นกลีบบัวแบบใบไม้ฝรั่งอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๔๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๐ วัดป่าตุ้มตอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๓๐ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๑๖ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๑.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๘ ซม. สูง ๑๓ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม แสดงพระอุณาโลมเป็นเม็ดกลมชัดเจน กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ แตะที่ฐาน สวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ โดยเผยให้เห็นยอดรัศมี สวมกรรเจียกจรปลายแหลมหยักเป็นริ้ว กรองศอแต่งเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบและใบไม้ฝรั่ง สวมอินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยการขีดเส้นทแยงไขว้กันเป็นตาราง เช่นเดียวกับพระสนับเพลาที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายจีวรรูปหางปลา อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน อ่านว่า “...ปถมมูลฺลสัทฺธาหมายมีแกล่น้อยชายเปนเคล้าพร้อมกับด้วยภริยาลูกเต้าแห่งตน ค็ได้ย ปู่จาเอายังพุทฺธรูปเจ้าองนี้ถวายเปนทาน ขอเอานิพพานเปนยอดจิ่มเทอะ...”

ภาพที่ ๔๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๑ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๓๑ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๓๗ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๒๖ ซม. สูง ๑๒ ซม. องค์พระกว้าง ๒๐ ซม. สูง ๓๐ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานสี่เหลี่ยมย่อเก็จ แบบฐานสูง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม แสดงพระอุณาโลมเป็นเม็ดกลมชัดเจน กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยกระจกกลมเล็กๆ เรียงต่อกัน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ โดยเผยให้เห็นยอดรัศมี สวมกรรเจียกจรปลายแหลม หยักเป็นริ้ว สวมกรองศอที่แต่งเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบและใบไม้ฝรั่ง สวมอินธนู ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยการขีดเส้นทแยงไขว้กันเป็นตารางเช่นเดียวสนับเพลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายจีวรหยักโค้งตามธรรมชาติ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๕๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๒ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๓๒ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๔ พระพุทธรูปนาคปรก ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๑๕ ซม. สูง ๙ ซม. องค์พระกว้าง ๑๕ ซม. สูง ๒๑ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ไม่มีพระอุษณีษะ เหนือพระเศียรเป็นพระยานาคกำลังอ้าปาก ลำตัวนาคแสดงอยู่ด้านหลังองค์พระและส่วนฐาน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรที่ซ้อนทับกันบนพระอังสะซ้ายเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พร้อมดึงจีวรมาปิดพระอังสาขวา ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาททั้งสองปรากฏการแผ่ชายจีวรเป็นริ้วตามธรรมชาติ ส่วนฐานเป็นสี่เหลี่ยม สูง ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ ประดับกระจก ตอนกลางของฐานแต่งเป็นลายดอกไม้ ๓ ดอก ในกรอบวงรี อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

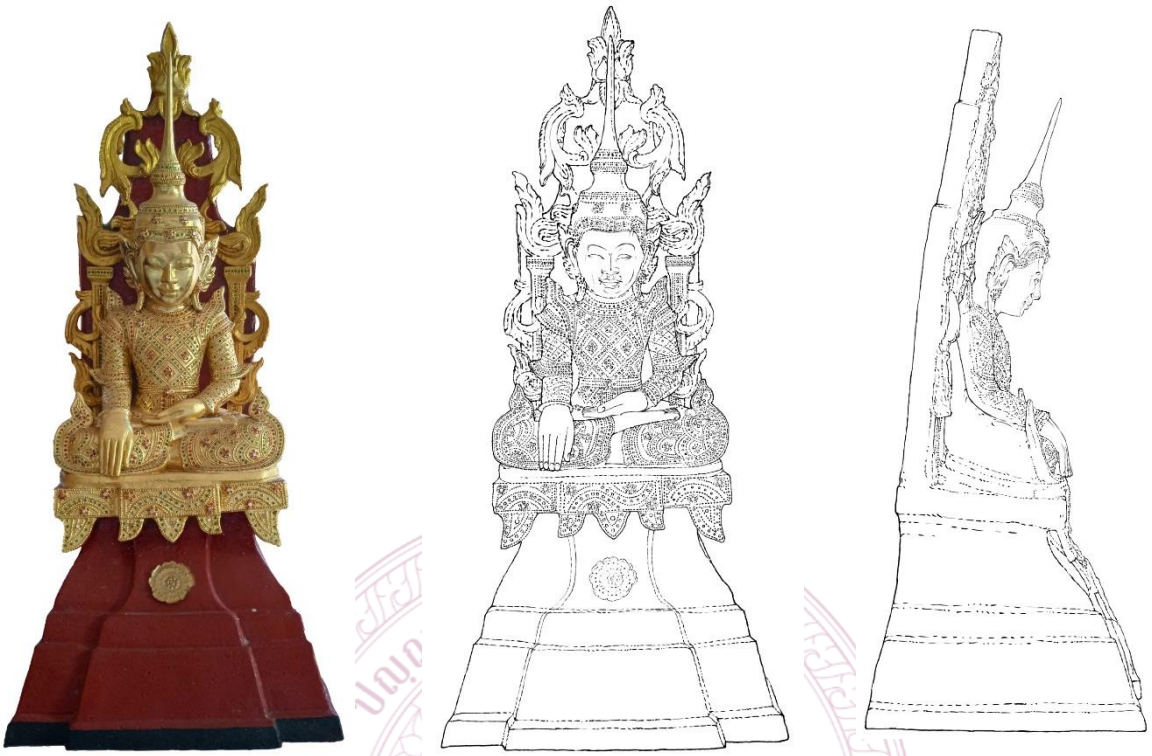

ภาพที่ ๕๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓๓ วัดป่าตุ้มดอน

พระดอกไม้องค์ที่ ๓๓ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-xxx สร้างขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๖๔ ออกแบบโดย อ. สมศักดิ์ พรมจักร ตามแบบพระพุทธรูป ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๔๑ พระพุทธรูปทรงเครื่องศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๔๐ ซม. สูง ๒๙.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๓๓ ซม. สูง ๕๘.๕ ซม. ซุ้มพระกว้าง ๒๘.๕ ซม. สูง ๖๗ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม ย่อเก็จ มีซุ้มด้านหลัง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน งดงาม นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน นิ้วชี้กระดกขึ้น วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์เป็นช่องตารางสี่เหลี่ยมทะแยงมุมเช่นเดียวกับพระสนับเพลา ระหว่างข้อพระบาทไม่มีชายผ้าย้อยลงมา ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ ซุ้มตกแต่งด้วยเครือใบไม้ฝรั่ง กลางฐานแต่งด้วยดอกไม้ ๑ ดอก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๖

๔.๒.๓ พระพุทธรูปดอกไม้วัดสันขวาง

พระพุทธรูปดอกไม้วัดสันขวางมีจำนวน ๑๗ องค์ เก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑ์ในกุฏิเจ้าอาวาสวัดสันขวาง ดังนี้

ภาพที่ ๕๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑ ทะเบียน ๕ พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๒๗ ซม. สูง ๑๘.๕ ซม. องค์พระสูง ๔๓ ซม. ซุ้มด้านหลังกว้าง ๒๗ ซม. สูง ๗๖ ซม. ลงรักปิดทอง ประทับยืนบนฐานดอกบัวเหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเรียงเป็นแถว พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวร พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ ครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบจีวรด้วยกระจกกลมเรียงแถว ซุ้มด้านหลังตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง ส่วนฐานชั้นล่างแต่งด้วยกลีบบัวหงอนที่มุมทั้ง ๔ เหนือขึ้นมาเป็นฐานสี่เหลี่ยมมีจารึกเลือนลาง รับฐานบัวสี่เหลี่ยมขนาดเล็กที่แต่งกลีบบัวหงอนที่มุมเช่นเดียวกับฐานตอนล่างสุด อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ องค์พระได้รับการบูรณะด้วยการทาสีทองสมัยใหม่ทับ

ภาพที่ ๕๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๒ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๒ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๑ ซม. สูง ๑๗ ซม. องค์พระสูง ๖๒ ซม. ลงรักปิดทอง ประทับยืนบนฐานดอกบัวที่รับไว้ด้วยฐานสี่เหลี่ยม พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์รี กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่แต่งด้วยแก้วกลมเรียงกัน ๒ แถว พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน เม็ดพระเกสากลม พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวร วางแนบข้างพระวรกาย พระหัตถ์ซ้ายจับชายจีวร พระหัตถ์ขวาหงายขึ้น ใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้คีบวัตถุทรงกลม ทรงครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบจีวรด้วยกระจกกลมเรียงต่อกัน ๒ แถว ส่วนบัวที่รองรับพระพุทธรูปนั้นเป็นกลีบบัวแบบใบไม้ฝรั่ง อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๕๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๓ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๓ ทะเบียน - พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๒๐ ซม. สูง ๖ ซม. องค์พระกว้าง ๒๑ ซม. สูง ๒๘ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่หยักขึ้นบริเวณกลางพระพระนลาฏ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ คว่ำลงไม่แตะที่ฐาน สวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ โดยเผยให้เห็นยอดรัศมี สวมกรรเจียกจรปลายแหลมและหยักคล้ายใบไม้ฝรั่ง กรองศอที่แต่งเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบ สวมอินธนู ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยการขีดเส้นทแยงไขว้กันเป็นตารางเช่นเดียวกับพระสนับเพลา ที่พระอังสา พระกัประและพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง ๑ ใบ ที่ฐานด้านหน้ามีจารึก เลือนลาง มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๕๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๔ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๔ ทะเบียน - พระพุทธรูปศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๗.๕ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงเตี้ยๆ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย ก้มลงเล็กน้อย พระพักตร์กลม มีกรอบพระพระนลาฏเป็นแผ่นใหญ่ พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน กลางพระพระนลาฏเป็นปุ่มกลมนูนเด่นชัด ทรงห่มเฉียง รายละเอียดของริ้วจีวรลบเลือน รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเนื่องจากชำรุดจากการทำลายของปลวก มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๕ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๕ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒ ซม. องค์พระกว้าง ๗.๕ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงเตี้ยๆ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลางพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๖ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๖ ทะเบียน ๑๑ มีจารึก พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลาง พระพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน ที่ฐานสี่เหลี่ยมมีจารึกแต่ลบเลือน รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๗ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๗ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๓ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานเขียง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลางพระพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๓ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๘ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๘ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานเขียง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลางพระพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๔ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๙ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๙ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานเขียง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลางพระพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน ส่วนฐานเป็นฐานบัว รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๕ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๐ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๐ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานเขียง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลางพระพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน ส่วนฐานเป็นฐานบัว รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๖ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๑ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๑ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๘ ซม. สูง ๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๙ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานเขียง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลางพระพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน ส่วนฐานเป็นฐานสี่เหลี่ยม รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๗ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๒ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๒ ทะเบียน - พระพุทธรูปศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๗.๕ ซม. สูง ๒.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๗ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียง พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย ก้มลงเล็กน้อย พระพักตร์กลม มีกรอบพระพระนลาฏเป็นแผ่นใหญ่ พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน กลางพระพระนลาฏเป็นปุ่มกลมนูนเด่นชัด ทรงห่มเฉียง รายละเอียดของริ้วจีวรลบเลือน รายละเอียดต่างๆ ลบเลือนเนื่องจากชำรุดจากการทำลายของปลวก มีอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๘ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๓ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๓ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๑๔ ซม. สูง ๕ ซม. องค์พระกว้าง ๑๕ ซม. สูง ๑๙.๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม มีตุ่มกลมนูนกลาง พระพระนลาฏ พระอุษณีษะสูง พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน ครองจีวรห่มเฉียง จีวรแต่งเป็นริ้วอย่างเป็นธรรมชาติ พลิ้วไหว ชายจีวรที่พาดบนอังสาซ้ายซ้อนทับกันหลายชั้น และปล่อยให้ยาวลงมาถึงข้อพระหัตถ์ ดึงจีวรขึ้นมาคลุมอังสาขวา ชายจีวรด้านล่างหยักพลิ้วคลุมข้อพระบาท ชายจีวรที่พระอังสาและพระชานุแต่งปลายงอนขึ้น ระหว่างข้อพระบาทชายจีวรแผ่เต็มพื้นที่แต่งเป็นริ้วเช่นกัน ส่วนฐานเป็นฐานสี่เหลี่ยม ด้านหน้าทำเป็นช่องลูกฟักไว้ รายละเอียดต่างๆ ลบเลือน เพราะโดนทำลายโดยปลวก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

มีจารึกอักษรธรรมล้านนาที่ฐาน ลบเลือน อ่านไม่ได้ใจความ

ใต้ฐาน มีสัญลักษณ์ปลา หอย และใบบัว

ภาพที่ ๖๙ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๔ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๔ ทะเบียน - พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๑๗ ซม. สูง ๖.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๑๔ ซม. สูง ๑๙ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานสี่เหลี่ยมย่อเก็จ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ ไม่มียอดรัศมี สวมกรรเจียกจร กรองศอที่แต่งเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบ และอินธนูฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ไม่ปรากฏรายละเอียด เพราะโดนทำลายโดยปลวก ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๗๐ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๕ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๕ ทะเบียน ๗ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๑๙ ซม. สูง ๕.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๐ ซม. สูง ๒๗ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่หยักขึ้นบริเวณกลางพระพระนลาฏ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ คว่ำลงไม่แตะที่ฐาน สวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ ไม่มียอดรัศมี สวมกรรเจียกจรปลายแหลมและหยักเป็นริ้ว กรองศอที่แต่งเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบ สวมอินธนู ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยการขีดเส้นทแยงไขว้กันเป็นตารางเช่นเดียวกับพระสนับเพลา ที่พระอังสา พระกักระ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทตกแต่งด้วยชายจีวรเป็นริ้วคล้ายรูปพัด อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๗๑ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๖ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๖ ทะเบียน - พระพุทธรูป ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๑ ซม. สูง ๒๐ ซม. องค์พระสูง ๔๑.๕ ซม. ซุ้มด้านหลังกว้าง ๒๐ ซม. สูง ๕๙ ซม. ลงรักปิดทอง ประทับยืนบนฐานกลมที่รับไว้ด้วยฐานสี่เหลี่ยมย่อเก็จซ้อนกัน ๓ ชั้น พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเรียงเป็นแถว พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวร พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ ครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบจีวรด้วยกระจกกลมเรียงแถว ซุ้มด้านหลังตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ภาพที่ ๗๒ พระพุทธรูปดอกไม้องค์ที่ ๑๗ วัดสันขวาง

พระดอกไม้องค์ที่ ๑๗ ทะเบียน ๑ พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดฐานกว้าง ๓๑ ซม. สูง ๑๘.๕ ซม. องค์พระกว้าง ๒๔ ซม. สูง ๓๗.๕ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยมสูง ที่ฐานตอนล่างมีขนาดใหญ่ พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน นิ้วชี้กระดกขึ้นเล็กน้อย วางไว้ใกล้พระชานุ แตะที่ฐานโดยมีวัตถุเชื่อมระหว่างนิ้วพระหัตถ์กับฐาน สวมกรรเจียกจร กรองศอ อินธนู และพาหุรัด ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร พระสนับเพลารัดรูปถึงข้อพระบาท ไม่มีการตกแต่งทั้งฉลองพระองค์กับพระสนับเพลา ระหว่างข้อพระบาทไม่มีชายผ้า อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

๔.๒.๔ การวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

รูปแบบพระดอกไม้ที่พบใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ สามารถแบ่งได้เป็นพระพุทธรูปกับพระสงฆ์ มีรายละเอียดแตกต่างกันดังนี้

๑) พระพุทธรูป

จากการสำรวจพบพระดอกไม้ที่เป็นพระพุทธรูป แสดงสองอิริยาบถหลัก คือ ประทับยืนกับนั่ง

พระพุทธรูปยืน

แบ่งเป็นพระพุทธรูปมีซุ้มประกอบด้านหลัง จำนวน ๓ องค์ กับพระพุทธรูปยืนไม่มีซุ้มประกอบด้านหลัง จำนวน ๒ องค์

พระพุทธรูปทั้งสองแบบ ได้แสดงพระหัตถ์ในลักษณะเดียวกัน คือ พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบ**วัตถุทรงกลม** พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ คล้ายอาการกรีดนิ้ว การครองจีวรในลักษณะห่มคลุม โดยพระหัตถ์ทั้งสองโผล่ออกมาจากจีวรที่ถูกแหวกออก ตวัดชายจีวรไปพาดที่พระอังสาด้านซ้ายก่อนทิ้งชายจีวรเป็นริ้วซ้อนทับกันลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบผ้าจีวรด้วยแก้วกลมเล็กๆ เรียงกันเป็นแถว ซ้อนกัน ๒-๓ แถว ส่วนฐานนั้นจะประทับยืนบนฐานบัวกลมแต่งกลีบบัวที่รองรับไว้ด้วยฐานขนาดใหญ่ตอนล่าง และซุ้มตกแต่งกรอบซุ้มด้วยใบไม้ฝรั่ง

ตามคติเถรวาท วัตถุทรงกลมที่พระพุทธรูปทรงจับนั้น อาจหมายถึงผลสมอซึ่งเป็นทิพยโอสถ ที่แสดงพุทธประวัติปางฉันสมอก็ได้

พุทธประวัติตอนนี้ เป็นการอธิบายเหตุการณ์ภายหลังการตรัสรู้ เมื่อพระพุทธองค์เสด็จออกจากร่มไม้จิกแล้ว ก็เสด็จไปประทับเสวยวิมุตติสุข ณ ร่มไม้เกด ซึ่งอยู่ทางทิศใต้ของต้นพระศรีมหาโพธิ์ เป็นเวลา ๗ วัน แล้วจึงทรงออกจากสมาธิ ท้าวสักเทวราชทรงทราบว่านับแต่พระพุทธองค์ตรัสรู้มา ๗ สัปดาห์ รวม ๔๙ วัน มิได้เสวยภัตตาหารเลย จึงนำผลสมออันเป็นทิพยโอสถจากเทวโลกมาน้อมถวาย พระพุทธองค์จึงทรงเสวยผลสมอทิพย์นั้น แล้วทรงบ้วนพระโอษฐ์ด้วยน้ำที่ท้าวสักกเทวราชถวาย จากนั้นเสด็จประทับ ณ ร่มไม้เกดตามเดิม

นอกจากพุทธประวัติตอนดังกล่าวแล้ว ยังมีชาดกเกี่ยวกับผลสมออีกเรื่องหนึ่ง คือ เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าโคตมะเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์พระหรีตกิทายกเถระ ได้ถวายผลสมอเป็นเภสัชแด่พระสยัมภูพุทธเจ้า ทำให้พระพุทธองค์ทรงบรรเทาอาการอาพาธลงและไม่ประชวรอีกเลย ด้วยสรรพคุณทางยานี่เอง ผลสมอจึงเป็นโอสถที่ได้รับพระบรมพุทธานุญาตจากพระพุทธเจ้าให้ฉันหลังเพลได้ในเวลาจำเป็น[๑๐๓]

---

[๑๐๓] กรมศิลปากร, “ผลสมอกับเหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.finearts.go.th, ค้นหา [๒๔ ก.ค. ๒๕๖๖]

ผลสมอในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงมีนัยหมายถึงทิพยโอสถของพระพุทธเจ้า และเป็นยาที่ได้รับพุทธานุญาตให้พระสงฆ์ใช้รักษาโรคได้

ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปปางฉันสมอของไทยนั้น นิยมแสดงในอิริยาบถนั่งขัดสมาธิ หงายพระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา พระหัตถ์ขวาถือผลสมอ หงายพระหัตถ์วางที่พระชานุ ไม่นิยมทำพระพุทธรูปยืน ตามที่ปรากฏในหนังสือพระพุทธรูป ๔๐ ปาง ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนสรส[๑๐๔]

อย่างไรก็ตามหากเป็นคติมหายาน พระพุทธรูปที่พระหัตถ์ถือวัตถุทรงกลมเล็กๆ นั้น อาจเป็นตลับยาหรือหม้อยา ที่มีนัยหมายถึง พระไภษัชยคุรุ คือ พระพุทธเจ้าสูงสุดทางการแพทย์และโอสถ

พระไภษัชยคุรุ มีพระนามเต็มว่า พระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภา พระนามอื่นๆ คือ เภษัชราชา ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาราชา เป็นพระพุทธรูปที่มีรัศมีสีน้ำเงินดังไพฑูรย์ ทรงเป็นผู้ปลดเปลื้องมนุษย์จากความทุกข์อันเกิดจากโรคทางกายและโรคทางใจ นิยมในประเทศเนปาล จีน ญี่ปุ่น เกาหลี เวียดนาม กัมพูชา และธิเบต มักพบทั้งในปางสมาธิ ประทับนั่งขัดสมาธิเพชร ในพระหัตถ์ถือกิ่งสมอ หรือผลสมอระหว่างนิ้วหัวแม่มือกับนิ้วชี้ และปางประทับยืน พระหัตถ์ขวาแสดงปางประทานอภัย พระหัตถ์ซ้ายถือขวดยา ขนาบด้วยพระโพธิสัตว์สุริยประภาและจันทรประภา นับถือกันว่า ผู้ที่บูชาจะหายจากโรคทั้งหลาย

ความเป็นแพทย์ของพระพุทธเจ้านี้ ปรากฏเป็นร่องรอยในคัมภีร์สัทธรรมปุณฑริกสูตร ที่กล่าวถึงพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรว่า พระองค์สามารถช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความเจ็บปวดทางร่างกายได้[๑๐๕] ความเชื่อนี้มีมาตั้งแต่สมัยคุปตะ[๑๐๖] เช่นเดียวกับที่ในคัมภีร์ลลิตวิสระที่แต่งขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ ๕ ได้สรรเสริญพระพุทธเจ้าว่า ทรงเป็นแพทย์ผู้ยิ่งใหญ่ ดังว่า “พระองค์เป็นแพทย์ ประทานยา คืออมฤต พระองค์กล้าในการตรัสเจรจาแสดงลัทธิ ทำให้พวกมิจฉาทิฏฐิเร่าร้อนไปตามกัน พระองค์เป็นพงศ์พันธุ์แห่งพระธรรม ทรงปราชญ์เปรื่องในปรมัตถธรรม พระองค์เป็นผู้นำ เป็นผู้ชี้ทาง ไม่มีใครยิ่งกว่า”[๑๐๗] พระพุทธเจ้ากับความเป็นแพทย์นั้น ปรากฏทั้งในการรักษาโรคทางกายและทางใจ

อย่างไรก็ตามชื่อของพระพุทธเจ้าผู้เป็นแพทย์ยิ่งใหญ่ ที่ระบุว่าเป็นพระไภษัชยคุรุนี้ปรากฏครั้งแรกในวิมลเกียรตินิทเทสสูตร ต้นฉบับเดิมของอินเดียสูญหาย แต่ถูกคัดลอกไว้ในรัชสมัยเจ้าชายโชโตกุ ประเทศญี่ปุ่น ราว พ.ศ. ๑๑๓๕ ระบุพระนามพระพุทธเจ้าแพทย์ว่า “...ดูก่อนเทวราช

---

[๑๐๔] กรมศิลปากร, **พระพุทธรูปปางต่างๆ**, (กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๘), หน้า ๓๔.

[๑๐๕] ผาสุข อินทราวุธ, **พุทธศาสนาและประติมานวิทยา**, (กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี, ๒๕๔๓), หน้า ๖๒.

[๑๐๖] ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์, “แนวคิด ความเชื่อ และพุทธปฏิมากรรมเฉพาะของพระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้ประมานวิทยา”, **รายงานการวิจัย**, (ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๖๓), หน้า ๒๐.

[๑๐๗] แสง มนวิทูร, **ลลิตวิสระ**, (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๑๒), หน้า ๔๘๗.

ณ เบื้องอดีตภาคอสงไขยกัปอันประมาณมิได้ ในสมัยพุทธุปบาทกาลแห่งพระผู้มีพระภาคผู้ทรงพระนามไภษัชยราชาตถาคต พระองค์เป็นผู้ควรบูชา เป็นพระอรหัตถ์ตรัสรู้ชอบด้วยพระองค์เอง..."[๑๐๘]

ความเด่นชัดของพระไภษัชยคุรุ ปรากฏในคัมภีร์ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคตสูตร ที่หลวงจีนเหี้ยนจังหรือพระถังซำจั๋งนำกลับมาจากอินเดียและแปลเป็นภาษาจีน ในราว พ.ศ. ๑๑๙๓ ดังที่ปรากฏการสรรเสริญพระไภษัชยคุรุว่า "...ดูก่อนกุลบุตร จากที่นี้ไปทางทิศตะวันออก ผ่านโลกธาตุอันมีจำนวนดุจเม็ดทรายในคงคา ๑๐ นทีรวมกัน ณ ที่นั้นมีโลกธาตุหนึ่งนามว่าวิสุทธิไพฑูรยโลกธาตุ ณ โลกธาตุนั้นมีพระพุทธเจ้าพระนามว่า**ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาตถาคต** พระองค์ถึงพร้อมด้วยพระภาคเป็นพระอรหัตถ์ เป็นผู้ตรัสรู้ดีชอบแล้วด้วยพระองค์เอง เป็นผู้สมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ เป็นผู้เสด็จไปดีแล้ว เป็นผู้รู้แจ้งโลก เป็นผู้ยอดเยี่ยมไม่มีใครเปรียบ เป็นนายสารถีฝึกบุรุษ เป็นศาสดาแห่งเทวดาและมนุษย์ เป็นผู้เบิกบานแล้ว เป็นผู้จำแนกธรรมกล่าวสอนสัตว์ ดูก่อนมัญชุศรี ณ เบื้องอดีตภาคเมื่อพระตถาคตเจ้าพระองค์นี้ ยังเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีอยู่ พระองค์ทรงตั้งมหาปณิธาน ๑๒ ประการ เพื่อยังความต้องการแห่งสรรสัตว์ให้บรรลุ..."[๑๐๙]

ต่อมาจึงมีพระไภษัชยคุรุไวฑูรยประภาสัปตพุทธปูรวปณิธานวิเศษสูตร ที่แปลในราชวงศ์ถัง ราว พ.ศ. ๑๒๕๐ โดยสมณเงี้เจ่ง เนื้อหากล่าวถึงพระพุทธเจ้า ๘ พระองค์ แต่ละพระองค์จะมีคำปณิธานไว้ว่าจะช่วยมนุษย์ที่อ่อนแอและทุกข์ทรมาน[๑๑๐] ในปณิธานของพระไภษัชยคุรุข้อที่ ๖ และ ๗ ได้แสดงถึงปณิธานในความเป็นแพทย์ ดังนี้ว่า

"...ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติบนโลกและบรรลุอนุตตรสัมโพธิญาณแล้ว มวลมนุษย์ผู้อ่อนแอ พิการ ง่อยเปลี้ยเสียขา มีรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด โง่เขลา ตาบอด หูหนวก มือลีบ เท้าลีบ หลังค่อม เป็นขี้เรื้อนกุฏฐัง สติฟั่นเฟือนและมีโรคภัยต่างๆ จงหายกลับคืนสู่อาการปกติทั้งทางกายและใจ ทันทีที่ได้ยินพระนามของข้าฯ อวัยวะทุกส่วนของร่างกายจงกลับคืนสู่ภาวะสมบูรณ์ โรคร้ายทั้งหลายจะหายสิ้นเป็นปกติ..."[๑๑๑]

"...ข้าฯ ขอตั้งปณิธานว่า เมื่อข้าฯ ได้จุติลงมาบนโลกและบรรลุอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณแล้ว สรรพสัตว์ผู้ทนทุกข์ทรมานอยู่ด้วยอาการป่วยไข้ทั้งปวง บุคคลผู้อนาถา ไร้ญาติขาดที่พึ่ง ปราศจากแพทย์หรือยารักษาโรค ไร้ที่พักพิง คนยากจนทั้งหลายเหล่านี้ จงหายจากโรคภัยทั้งปวง ประสบสุขทั้งกายและใจ ถึงพร้อมซึ่งญาติมิตรและโภคสมบัติและบรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่สุด..."[๑๑๒]

---

[๑๐๘] ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์, "แนวคิด ความเชื่อ และพุทธปฏิมากรรมเฉพาะของพระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้ประมานวิทยา", หน้า ๒๑.

[๑๐๙] ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, **ธรรมลีลาจากศรีลังกาไปธิเบต**, (กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๒๙), หน้า ๓-๔.

[๑๑๐] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖-๑๒.

[๑๑๑] ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์, "แนวคิด ความเชื่อ และพุทธปฏิมากรรมเฉพาะของพระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้ประมานวิทยา", หน้า ๒๗.

[๑๑๒] เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

เชื่อว่าจากนั้นความคิดเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุจึงได้แพร่หลายไปสู่ญี่ปุ่น ธิเบต กัมพูชา และไทย ตั้งแต่ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙ ในลักษณะเรื่องเล่าที่แสดงอำนาจของพระองค์ท่านว่าสามารถช่วยเหลือมนุษย์ให้หายป่วยได้

ประติมากรรมพระไภษัชยคุรุที่พบในจีน มีทั้งที่เป็นพระพุทธรูปประทับนั่ง และยืน ถ้าเป็นพระพุทธรูปยืนจะยืนอยู่เหนือดอกบัวพระองค์เดียว พระหัตถ์ขวาทิ้งลงข้างพระวรกาย พระหัตถ์ซ้ายยกขึ้น ถือหมือน้ำมนต์หรือหม้อยา[๑๑๓] แต่หากเป็นพระพุทธรูปนั่ง จะประกอบด้วยสุรยประภา (พระอาทิตย์) และ จันทรประภา (พระจันทน์) เป็นพระสาวกซ้ายขวา

ส่วนในธิเบต พระไภษัชยคุรุในธิเบต มักทำเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ พระหัตถ์ขวาถือผลสมอ หัตถ์ซ้ายทำปางสมาธิ แต่สถานะของพระองค์เป็นเพียงพระโพธิสัตว์เท่านั้น[๑๑๔]

สำหรับในกัมพูชา พระไภษัชยคุรุนิยมสร้างเป็นพระพุทธรูปนาคปรก มีทั้งทรงเครื่องน้อยและไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งสมาธิ มีตลับหรือหม้อโอสถวางบนพระหัตถ์ ประดิษฐานในอโรคยศาลา พบมากในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เช่นที่พบข้อความในจารึกตาพรหม ดังว่า “...ข้าพเจ้าขอวันทนาพระชินะ ไภษัชยคุรุ ไพฑูรยประภาราชะ พระผู้ประสาธน์สันติแห่งดวงจิตและความสงบ แม้แต่เพียงได้ยินพระนามก็ยังรู้สึกชื่นชมเสียแล้ว สรวมชีพศรีสุริยไวโรจนะเจ้าแห่งดวงอาทิตย์ พระศรีจันทรไวโรจนะเจ้าแห่งดวงศศิธร ขอจงได้โปรดเปล่งรัศมีขจัดความมัวเมาในกิเลสราคะและอกุศลมูลแห่งประชาสัตว์ให้ปราศไป และให้เบื้องพระเมรุไกรแห่งสมเด็จพระศรีศากยมุนีเป็นเจ้ามีแสงสว่างชนะกิเลสเหล่านี้...”[๑๑๕]

รูปแบบของพระไภษัชยคุรุแบบกัมพูชาได้ส่งอิทธิพลในการสร้างพระพุทธรูปในประเทศไทย ตามที่ปรากฏในศิลปะลพบุรี (ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๘) มีทั้งที่เป็นพระพุทธรูปนาคปรก ทรงเครื่องไม่ทรงเครื่อง และมีที่เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องน้อย ไม่มีนาคปรก แต่ทั้งหมดมีวัตถุวางบนฝ่าพระหัรถ์ที่คล้ายผอบหรือหม้อยา มีลักษณะเช่นเดียวกับพระไภษัชยคุรุสมัยสุโขทัย แต่เมื่อความนิยมในพุทธศาสนามหายานลดน้อยลง ความเชื่อเกี่ยวกับพระไภษัชยคุรุจึงลดน้อยลง

ต่อมาเมื่อถึงต้นพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนามหายานแบบอนัมนิกายของเวียดนามและจีนได้เข้าสู่ประเทศไทย ทำให้มีการสร้างพระไภษัชยคุรุอีกครั้ง โดยสร้างสรรค์เป็นพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง และบนฝ่าพระหัตถ์มีเจดีย์แบบถะแทนที่จะเป็นผลสมอหรือยา และมักพร้อมกับการสร้างพระประธานอีก ๒ องค์ โดยทำเป็นพระประธานเรียงกัน ๓ องค์ คือ พระอมิตาภะถือดอกบัว พระศากยมุนีถือลูกแก้ว และพระไภษัชยคุรุถือเจดีย์แบบถะ อย่างที่ปรากฏที่วัดทิพยวารี (วัดกัมโล่วยี) กรุงเทพฯ

---

[๑๑๓] ผาสุข อินทราวุธ, **พุทธศาสนาและประติมานวิทยา**, หน้า ๒๒๙.

[๑๑๔] เสถียร พันธรังสี, **ศาสนาเปรียบเทียบ**, (กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา, ๒๕๑๒), หน้า ๘๘.

[๑๑๕] นิพันธ์ แย้มเดช. “จารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์: ศึกษาเปรียบเทียบในด้านเนื้อหา” **วารสารมนุษยศาสตร์** ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๔๘-๗๐.

ในสมัยรัชกาลที่ ๙ ได้มีการสร้างพระไภษัชยคุรุขึ้นตามวัดต่างๆ ทั้งวัดในพระพุทธศาสนาเถรวาทและมหายาน ซึ่งมีรูปแบบที่ผสมผสานกับพุทธศิลป์ไทยมากขึ้น แต่ก็ยังคงถือหม้อยาในฝ่าพระหัตถ์ซ้าย โดยพระกริ่งในปัจจุบันก็เป็นรูปแบบหนึ่งของพระไภษัชยคุรุนั่นเอง

สำหรับ พระพุทธรูปดอกไม้ ประทับยืน พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบ**วัตถุทรงกลม** ไม่มีบริวารด้านข้าง สันนิษฐานไว้ ๒ นัย คือ

๑) พระพุทธเจ้าปางรับผลสมอ

๒) พระไภษัชยคุรุ

ทั้งนี้จากการสัมภาษณ์พระสงฆ์[๑๑๖] และคนในชุมชนป่าตุ้มดอน[๑๑๗] ให้ความหมายของพระพุทธรูปดอกไม้ ประทับยืน พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม ตามที่ได้รับรู้มาในอดีตว่าหมายถึงพระพุทธรูปประทานยา คือ พระไภษัชยคุรุ มากกว่าพระพุทธเจ้าปางรับสมอ

ปณฺฑา โสณฺฑิม ปโยโค มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร

---

[๑๑๖] สัมภาษณ์ พระครูวิวัฒน์สุภาคม เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน อายุ ๕๔ ปี, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

[๑๑๗] สัมภาษณ์ นายอภัย คืนมาเมือง อายุ ๗๐ ปี นายดำรงค์ ลือชา อายุ ๕๘ ปี นายเดชา วัดบุญเลี้ยง อายุ ๖๓ ปี ชาวบ้านในหมู่บ้านป่าตุ้มดอน, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

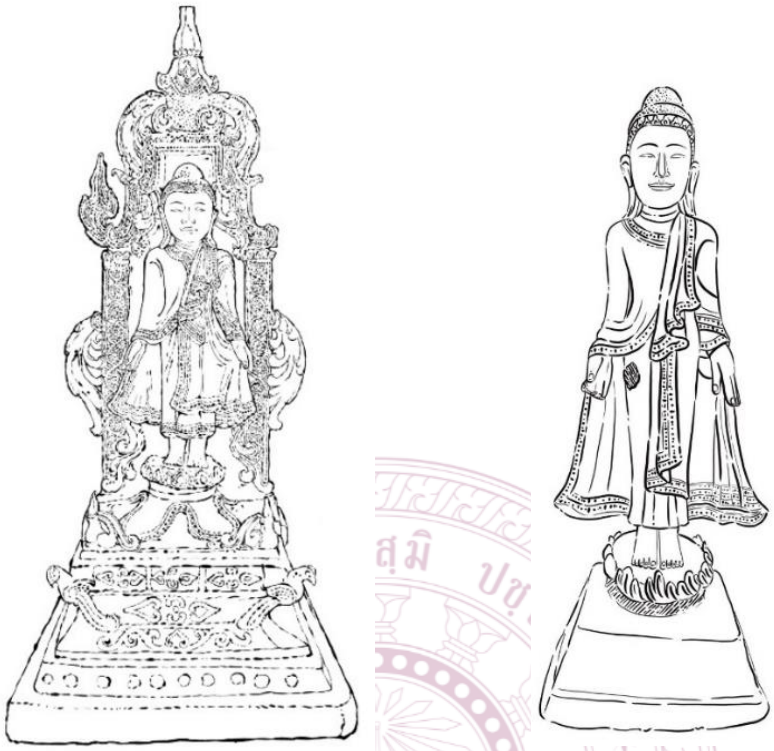

ภาพที่ ๗๓ พระพุทธรูปยืน ไม่ทรงเครื่อง วัดป่าตุ้มดอน

พระพุทธรูปประทับนั่ง

แบ่งเป็น ๑) พระพุทธรูปประทับนั่งทรงเครื่อง และ ๒) พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง

พระพุทธรูปทรงเครื่อง

เครื่องทรงของพระพุทธรูปทรงเครื่องนั้น สามารถแยกได้ด้วยมงกุฎที่สวม มี ๒ ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา พบจำนวน ๘ องค์ และสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ มีจำนวน ๖ องค์ ในจำนวนนี้มี ๒ องค์ ที่ไม่มียอดรัศมี

สำหรับเครื่องทรงอื่นมีลักษณะเช่นเดียวกัน คือ ทรงสามกรรเจียกเรียบ สวมกรองศ อที่แต่งด้วยรูปดอกไม้ สวมอินทธนู พาหุรัด สวมฉลองพระองค์ที่มีทั้งแขนสั้นและแขนยาวที่แนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยเส้นขีดทแยงมุมไขวักัน บางองค์ก็ไม่ตกแต่ง สวมสนับเพลา และมีจำนวนเพียง ๒ องค์ ที่ด้านหลังทำซุ้มประกอบ โดยองค์หนึ่งสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๖๔ จำลองจากองค์เดิม

พระพุทธรูปทรงเครื่องประทับนั่งที่มีซุ้มประกอบด้านหลังนั้น แสดงปางมารวิชัย ที่นิ้วทั้ง ๔ ยาวเสมอกัน ประทับนั่งบนฐานบัวสูง ซุ้มด้านหลังแต่งด้วยใบไม้แบบตะวันตก ที่มีขนาดใหญ่และปริมาตรหนา สำหรับองค์พระพุทธรูปทรงมงกุฎสูง กรอบพระพักตร์แต่งด้วยดอกไม้ กรรเจียกจรยาวและโค้งอย่างงดงาม ทรงสวมฉลองพระองค์แขนยาว แต่งด้วยเส้นทแยงมุม ภายในพื้นที่ว่างของเส้นที่ตัดกันแต่งลายดอกไม้ สวมอินทธนู พาหุรัด สนับเพลา

ภาพที่ ๗๔ พระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่อง มงกุฎสูง วัดป่าตุ้มดอน

ภาพที่ ๗๕ พระพุทธรูปนั่ง ทรงเครื่อง สวมมงกุฎเตี้ย วัดป่าตุ้มดอน

พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง

พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่ง แบ่งเป็น ๓ ประเภท คือ พระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานเตี้ย พระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานสูง พระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง

พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานเตี้ย

มีลักษณะโดยรวมมีพระพักตร์กลม พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน ไม่มีพระรัศมี กรอบพระพักตร์เรียบ กลางพระพระนลาฏเป็นพระอุณาโลม พระกรรณยาว พระเนตรเรียว พระนาสิกค่อนข้างใหญ่ พระโอษฐ์ล่างหนา ทรงแสดงปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานหน้ากระดานหรือฐานบัวเตี้ย ห่มจีวรเฉียง ปลายจีวรตวัดขึ้นจากด้านหลังพาดไปบนพระอังสะซ้าย พร้อมทั้งชักจีวรขึ้นมาปิดพระอังสะขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่ออกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระชานุทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางระหว่างข้อพระบาทปล่อยจีวรแผ่เต็มพื้นที่ แสดงร่องรอยของการพาดจีวรผ่านข้อพระบาทเป็นเส้นคู่ จีวรเป็นริ้วพลิ้วไหวอย่างเป็นธรรมชาติ ที่ประทับนั่งบนฐานหน้ากระดานเตี้ยมี ๘ องค์ และที่ประทับนั่งบนฐานบัวเตี้ยมี ๒ องค์

พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานสูง

มีลักษณะโดยรวมเหมือนกับพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่องประทับนั่งบนฐานเตี้ย ทั้งพระพักตร์และการห่มจีวร แต่พระพุทธรูปที่ประทับนั่งบนฐานสูงนั้น แต่งขอบจีวรทั้งผืนให้โดดเด่นแยกออกมา

จากจีวรอย่างชัดเจน ขอบแต่งด้วยดอกไม้และลายจุดไข่ปลา ที่สำคัญลักษณะจีวรถูกปรับให้เป็นรูปทรงเรขาคณิตมากขึ้น เช่น จีวรที่ดึงขึ้นมาปิดพระอังสะขวานั้นก็ทำเป็นรูปครึ่งวงกลม เช่นเดียวกับระหว่างข้อพระบาท แม้จะแสดงความพริ้วไหวของปลายจีวรที่พาดอังสะด้านซ้ายอยู่ แต่ก็มีการจัดให้เป็นระเบียบมากขึ้น ส่วนฐานที่สูงนั้นก็ตกแต่งด้วยลวดลายในรูปทรงเรขาคณิตเช่นกัน มีจำนวน ๒ องค์

พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง

ลักษณะพระพุทธรูปคล้ายกับพระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานสูง ที่มีความโดดเด่นด้วยการแต่งจีวรให้มีลักษณะสมมาตร เป็นระเบียบในรูปทรงเรขาคณิตมากขึ้น แต่ก็ไม่ทิ้งความพริ้วไหวของจีวรที่พาดบนอังสะซ้าย ความแตกต่างกันอยู่ที่พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง ไม่ดึงจีวรขึ้นมาปกที่อังสะด้านขวา ฐานที่สูงเป็นฐานบัวที่เน้นบัวคว่ำ ซุ้มด้านหลังแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง

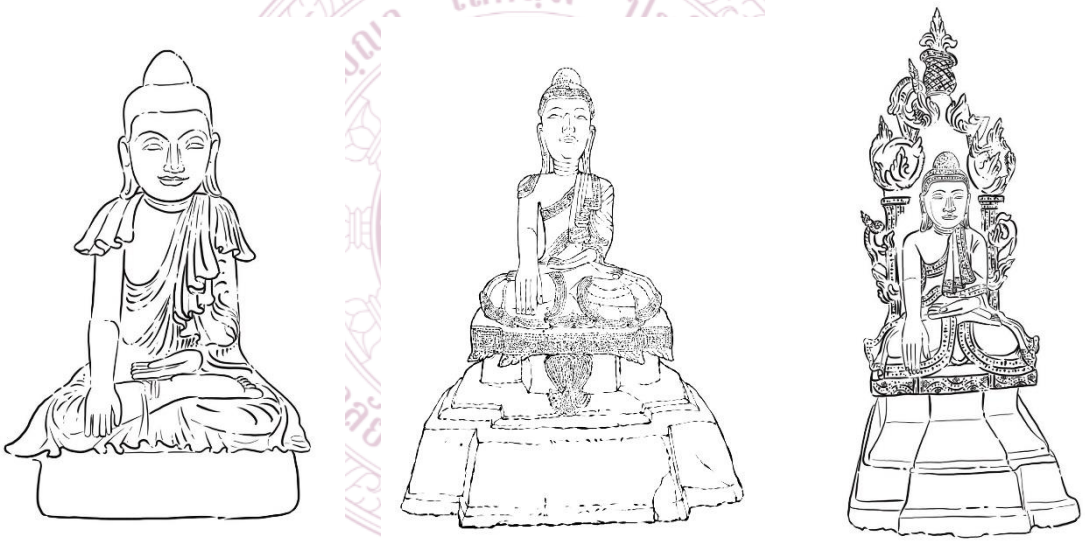

ภาพที่ ๗๖ พระพุทธรูปนั่ง ไม่ทรงเครื่อง วัดป่าตุ้มดอน

๒) พระสาวก

พระสาวกที่พบมี ๓ ประเภท คือ แสดงลักษณะแบบพระพุทธรูป พระสาวกที่มีใบบัวปรกศรีษะ และแสดงลักษณะแบบพระสงฆ์

พระสาวกที่มีลักษณะแบบพระพุทธรูป

ลักษณะพระพักตร์กลม มองเห็นพระอุษณีษะชัดเจนอันเป็นลักษณะของพระพุทธรูปมากกว่าพระสงฆ์ กรอบพระพักตร์เรียบ พระกรรณยาวติดพับพระอังสะ พระเนตรเรียว พระนาสิกโด่ง พระ

โอษฐ์หนา แสดงปางมารวิชัย มีทั้งที่ครองจีวรห่มคลุมและห่มเฉียง ไม่ปรากฏลวดลายใด ขอบจีวรพาดผ่านข้อพระหัตถ์ด้านซ้ายที่วางราบบนพระเพลา ที่สำคัญตามข้อพระวรกายปรากฏตุ่มนูนขึ้นเป็นเม็ดกลมขนาดเล็ก ได้แก่ บริเวณหน้าผาก หัวไหล่ทั้งสอง ข้อศอกทั้งสอง หัวเข่าทั้งสอง มีจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่า หมายถึงพระบัวเข็ม ไม่ใช่พระพุทธรูป

พระสาวกที่มีใบบัวปรกศรีษะ

ลักษณะพระพักตร์กลม แสดงปางมารวิชัย ที่โดดเด่น คือ บนพระเศียรมีใบบัวปิด หมายถึง พระอุปคุต

พระสาวกที่มีลักษณะแบบพระสงฆ์

ลักษณะที่โดดเด่น คือ พระเศียรไม่มีพระอุษณีษะเป็นต่อมนูนขึ้นมา พระพักตร์กลม พระกรรณไม่ยาว พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หนา ทรงครองจีวรห่มเฉียง แสดงขอบจีวรพาดข้อพระหัตถ์และข้อพระบาท สวมลูกประคำ มี ๔ องค์ ดังนี้

แสดงปางสมาธิ ๒ องค์ มีลักษณะเหมือนมนุษย์

แสดงกิริยาล้วงเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้บนพระเพลา ๑ องค์ ที่มีปุ่มเข็มบริเวณหัวไหล่ทั้งสองข้าง หมายถึง พระอุปคุต

แสดงปางมารวิชัย ๑ องค์ มีลักษณะพิเศษต่างออกไปจากองค์อื่น กล่าวคือ ไม่ปรากฏรายละเอียดของใบหน้า และไม่ตกแต่งรายละเอียดใดๆ ทั้งยังมีปุ่มเข็มบริเวณหน้าผาก หัวไหล่ทั้งสองและเข่าทั้งสอง หมายถึง พระบัวเข็ม

จากรูปแบบพระสาวกข้างต้น จึงสามารถสรุปได้ว่ามีนัยหมายถึง พระอุปคุตกับพระบัวเข็ม นักวิชาการในปัจจุบันเชื่อว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปเดียวกัน

พระอุปคุต

ประวัติของพระอุปคุตไม่ปรากฏในพระไตรปฎก แต่มีในคัมภีร์บาลียุคหลัง ที่ชัดเจนที่สุด คือ คัมภีร์โลกบัญญัติ ปฐมสมโพธิกถา พระราชพิธีสิบสองเดือน คัมภีร์อโศกาวทานของสรวาสติวาทิน เป็นต้น ประวัติโดยสังเขปที่ปรากฏในคัมภีร์ต่างๆ เล่าถึงชาติตระกูลของพระอุปคุตเป็นพ่อค้าน้ำหอมเมืองมถุรา เมื่อยังไม่ได้บรรพชา ได้ช่วยบิดาทำการค้า มีสติปญญาดี ได้ศึกษาธรรมกับพระสาณกวาสินเถระ ต่อมาได้บรรลุอนาคามีตั้งแต่ยังมิได้บวช และบรรลุอรหัตผลหลังจากอุปสมบทแล้ว

อย่างไรก็ตามในตำนานท้องถิ่นล้านนาและภาคอีสาน มีการกล่าวถึงชาติกำเนิดของพระองค์ว่า เป็นลูกนางปลา หรือนางเงือก บางตำนานว่าเป็นโอรสของพระพุทธเจ้า[๑๑๘]

---

[๑๑๘] วัชราภรณ์ ดิษฐป้าน, “ตำนานอุปคุตในสังคมไทย: การรับรู้ตำนานพระอุปคุตและความสับสนกับประวัติของพระสาวกรูปอื่น”, **วรรณวิทัศน์** (พฤศจิกายน ๒๕๕๖): ๑-๒๘.

พระอุปคุตเป็นพระสงฆ์ที่พระเจ้าอโศกทรงเสื่อมใส ได้ช่วยปราบมารที่จะเข้ามารบกวนพิธีอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุบรรจุไว้ในพระเจดีย์ ๘๔,๐๐๐ องค์ ที่พระเจ้าอโศกได้สร้างไว้[๑๑๙]

ในคัมภีร์ปฐมสมโพธิกถา จะเน้นทางด้านอิทธิปาฏิหาริย์ของพระอุปคุต และกล่าวถึงที่อยู่ของพระอุปคุตว่าอยู่ในปราสาทใต้สะดือทะเล เมื่อจะฉันก็แหงนคอมองแสงตะวันที่ลอดลงมาใต้ทะเล ทำให้เกิดการสร้างพระพุทธรูปในลักษณะนั่งอุ้มบาตร มือข้างหนึ่งล้วงเข้าไปในบาตร และทำคอเอียงในลักษณะแหงนคอขึ้นมองด้านบน

อย่างไรก็ตาม ในคัมภีร์ต่างๆ เรื่องราวของพระอุปคุตมักเกี่ยวข้องกับน้ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นที่อยู่ของท่านใต้สะดือทะเล การปราบมารด้วยการป้องกันฝนของมารไม่ให้ตกลงในพิธี หรือในตำนานท้องถิ่นอีสานและภาคเหนือที่เชื่อว่าพระอุปคุตเกิดจากน้ำ เป็นลูกของนางปลา นางเงือก ด้วยเหตุนี้พระอุปคุตจึงเป็นสัญลักษณ์ของน้ำ การควบคุมน้ำ การควบคุมฝน ซึ่งทั้งหมดเป็นเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ เมื่อเกิดภัยแล้งในบางพื้นที่จึงมีการแห่พระอุปคุตขอฝน เป็นต้น ในพระราชพิธีสิบสองเดือนที่พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวถึงพระอุปคุตว่าเป็นพระขอฝน[๑๒๐]

ด้วยเหตุนี้ รูปแบบของพระอุปคุต จึงอาจมีทั้งที่มีใบบัวปกคลุมศีรษะ แสดงกิริยามารวิชัย หรือนั่งสมาธิ หรือกำลังเอามือล้วงเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้บนตัก

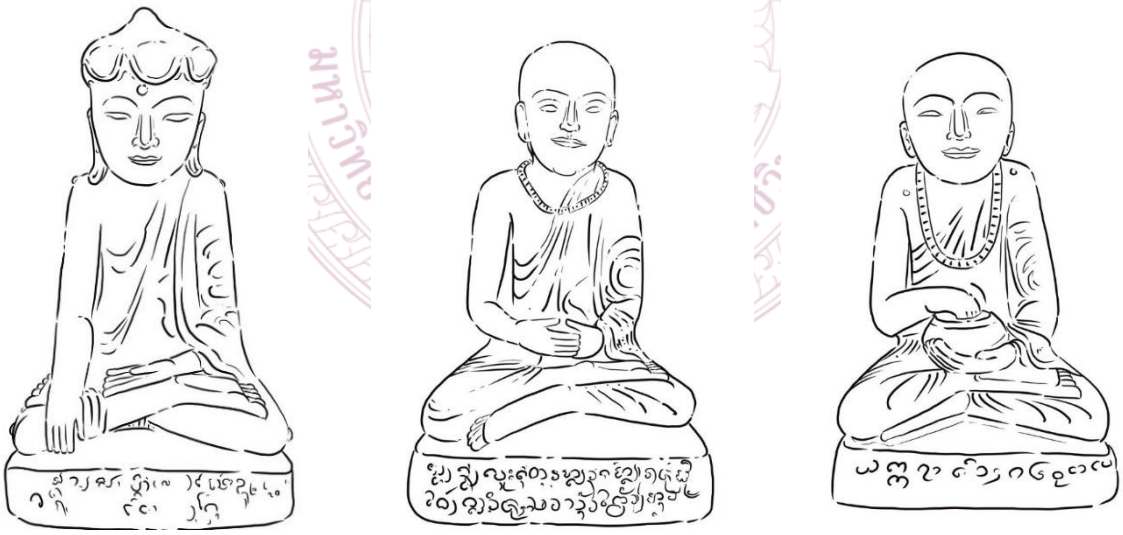

ภาพที่ ๗๗ พระอุปคุต วัดป่าตุ้มดอน

---

[๑๑๙] สมเด็จพระมหาสมณเจ้า พระปรมานุชิตชิโนรส, **ปฐมสมโพธิกถา**, (กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐), หน้า. ๒๗๑.

[๑๒๐] พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, **พระราชพิธีสิบสองเดือน**, (กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๒๖), หน้า ๕๕๒-๕๕๕.

พระบัวเข็ม

คำว่าบัวเข็ม เรียกตามปุ่มนูนที่ปรากฏตามส่วนสำคัญของร่างกาย ได้แก่ หน้าผาก ๑ หัวไหล่ ๒ ข้อศอก ๒ หัวเข่า ๒ และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก ๒ เชื่อว่า ภายในปุ่มนูนเหล่านี้ได้ฝังตะกรุด ของขลัง หรือเวทมนต์เอาไว้ พระบัวเข็มที่มีชื่อเสียงในประเทศพม่า คือ พระบัวเข็มที่วัดกลางน้ำ ผ่องต่ออู กลางทะเลสาบอินเล มี ๕ องค์ ใช้แทนพระพุทธเจ้าทั้ง ๕ ในสมัยภัทรกัป สร้างจากผงดอกไม้เช่น กัน บางองค์นอกจากฐานจะเป็นดอกบัวแล้ว ยังมีลายหอย ลายปลา บ่งบอกถึงที่มาขององค์พระว่ามาจาก วัดกลางทะเลสาบ พระบัวเข็มที่อินเลนี้เป็นที่เคารพศรัทธาอย่างมาก จนทองที่ปิดทำให้ไม่สามารถ มองเห็นรูปร่างเดิม

เชื่อกันว่าพระบัวเข็มเป็นองค์เดียวกับพระอุปคุต[๑๒๑] จึงมีการสร้างพระสงฆ์หรือพระพุทธรูป ล้วงบาตรแหงนคอตามประวัติพระอุปคุต แต่มีปุ่มเข็มตามพระวรกายด้วย

ที่น่าสังเกต คือ พระบัวเข็มมักมีขนาดเล็ก และมีจำนวนมาก ทั้งยังมีหลากหลายรูปแบบ พระ ปัญญานันทมุนี[๑๒๒] อธิบายถึงขนาด จำนวน และรูปแบบที่หลากหลายว่า พระเหล่านี้ ชาวพม่าสร้าง ขึ้นเพื่อแก้บนในลักษณะการสะเดาะเคราะห์ต่ออายุ เช่นเดียวกับที่ชาวจีนสร้างพระเงินพระทององค์ เล็กๆ ทำด้วยตะกั่วในการแก้บนต่ออายุ

ภาพที่ ๗๘ พระบัวเข็ม วัดป่าตุ้มดอน

[๑๒๑] ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม, **พระบัวเข็ม**, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๒), หน้า ๑๙.

[๑๒๒] พระปัญญานุนทมุนี, **พระบัวเข็ม**, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙), หน้า ๑๑-๑๒.

สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงนัยว่าหมายถึง พระอุปคุต คือ รูปปลา หอย หรือใบบัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับเรื่องน้ำ หรือทะเล โดยหากพิจารณาจากพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จะพบว่าที่วัดป่าตุ้มดอนมีประติมากรรมที่แสดงสัญลักษณ์ดังกล่าว ๙ องค์ และที่วัดสันขวางอีก ๑๐ องค์ ทั้งหมดมีขนาดเล็ก แต่มีรูปแบบที่หลากหลายทั้งที่เป็นพระสงฆ์และพระพุทธรูป บางองค์นอกจากมีสัญลักษณ์ปลา หอย ใบบัว ใต้ฐานแล้ว ยังมีการแสดงใบบัวปกคลุมศีรษะอีกด้วย บางองค์แสดงคู่กับปุ่มนูนตามร่างกาย ดังนี้

ตารางที่ ๔ แสดงสัญลักษณ์ใต้ฐานรูปปลา หอย ใบบัว

วัดป่าตุ้มดอน

จำนวน	หมายเลข	ลักษณะพระพุทธรูป
๑	ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๑	พระสงฆ์ ไม่มีใบหน้า มีปุ่มนูนตามร่างกาย มารวิชัย
๒	ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๒	พระพุทธรูป มารวิชัย
๓	ปตด. ๒๕๖๑-๑๒๓	พระสงฆ์ สวมประคำ นั่งสมาธิ
๔	ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๗	พระสงฆ์ มีใบบัวคลุมศีรษะ มีปุ่มนูนตามร่างกาย มารวิชัย
๕	ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๘	พระพุทธรูป มีปุ่มนูนตามร่างกาย มารวิชัย
๖	ปตด. ๒๕๖๑-xxx	พระสงฆ์ สวมลูกประคำ จกบาตร แหงนหน้า
๗	ปตด.๒๕๖๑-๑๒๐	พระสงฆ์ นั่งสมาธิ
๘	ปตด.๒๕๖๑-๑๑๙	พระพุทธรูป มารวิชัย
๙	ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๔	พระพุทธรูป นาคปรก มารวิชัย

วัดสันขวาง

จำนวน	หมายเลข	ลักษณะพระพุทธรูป
๑	องค์ที่ ๔	พระพุทธรูป มีปุ่มตามร่างกาย มารวิชัย
๒	องค์ที่ ๕	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง
๓	องค์ที่ ๖	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง
๔	องค์ที่ ๗	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง
๕	องค์ที่ ๘	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง
๖	องค์ที่ ๙	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง

๗	องค์ที่ ๑๐	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง
๘	องค์ที่ ๑๑	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง
๙	องค์ที่ ๑๒	พระพุทธรูป มีปุ่มตามร่างกาย มารวิชัย
๑๐	องค์ที่ ๑๓	พระพุทธรูป มารวิชัย จีวรคลุมบ่าทั้งสองข้าง

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากชื่อเรียกและที่มาของชื่อเรียกพระอุปคุตกับพระบัวเข็มนั้น จะพบจุดประสงค์ของการเรียกชื่อที่ต่างกัน กล่าวคือ พระอุปคุต ใช้เรียกประติมากรรมพระสงฆ์ตามที่ปรากฏประวัติในคัมภีร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับทะเล ส่วนพระบัวเข็ม ใช้เรียกประติมากรรมที่ปรากฏปุ่มนูนตามร่างกายจำนวน ๙ แห่ง ได้แก่ หน้าผาก ๑ หัวไหล่ ๒ ข้อศอก ๒ หัวเข่า ๒ และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก ๒ ซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปใดแน่นอน ปุ่มนูนนั้นอาจฝังพระธาตุ หรือตะกรุดตามที่กล่าว ดังนั้น รูปแบบของพระบัวเข็มจึงอาจปรากฏร่วมกับพระอุปคุตหรือพระพุทธรูปก็ได้ เพราะไม่ได้เน้นที่รูปแบบประติมากรรม แต่เน้นหน้าที่การใช้งานของปุ่มนูนนั้นๆ

ทั้งนี้สามารถสรุปรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอนได้ดังนี้

ตารางที่ ๕ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ วัดป่าตุ้มดอน

<table>
<tr><td rowspan="2">พระพุทธรูปประทับยืน</td><td>มีซุ้มด้านหลัง</td><td colspan="2" rowspan="2">พระพุทธรูปยืน พระกรวางแนบพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกรม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำ กระดกนิ้วชี้ ห่มคลุม อาจหมายถึงพระพุทธเจ้าปางรับสมอ หรือพรไภษัชยคุรุก็ได้</td></tr>
<tr><td>ไม่มีซุ้มด้านหลัง</td></tr>
<tr><td rowspan="3">พระพุทธรูปประทับนั่ง</td><td>มีซุ้มด้านหลัง</td><td>ทรงเครื่อง</td><td>สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา</td></tr>
<tr><td rowspan="2">ไม่มีซุ้มด้านหลัง</td><td>ทรงเครื่อง</td><td>สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา</td></tr>
<tr><td>สวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ</td></tr>
<tr><td>มีซุ้มด้านหลัง</td><td>ไม่ทรงเครื่อง</td><td>พระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานเตี้ย ห่มจีวรเฉียง ปลายจีวรตวัดขึ้นจากด้านหลังพาดไปบนพระอังสะซ้าย พร้อมทั้งชักจีวรขึ้นมาปิดพระอังสะขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่ออกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระชานุทั้งสองข้าง</td></tr>
</table>

			พระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานสูง จีวรที่ดึงขึ้นมาปิดพระอังสะขวานั้นก็ทำเป็นรูปครึ่งวงกลม
	ไม่มีซุ้มด้านหลัง		พระพุทธรูปประทับนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง ไม่ดึงจีวรขึ้นมาปกที่อังสะด้านขวา ฐานที่สูงเป็นฐานบัวที่เน้นบัวคว่ำ ซุ้มด้านหลังแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง
พระสงฆ์	ไม่มีซุ้มด้านหลัง	พระพุทธรูป	มีปุ่มนูน ๙ จุด คือ พระบัวเข็ม
		พระสาวกที่มีใบบัวปรกศีรษะ	พระอุปคุต
		บุคคล	แสดงกิริยาล้วงเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้บนพระเพลา ๑ องค์ ที่มีปุ่มเข็มบริเวณหัวไหล่ทั้งสองข้าง หมายถึง พระอุปคุต
			ไม่ปรากฏรายละเอียดของใบหน้า และไม่ตกแต่งรายละเอียดใดๆ ทั้งยังมีปุ่มเข็มบริเวณหน้าผาก หัวไหล่ทั้งสอง และเข่าทั้งสอง หมายถึง พระบัวเข็ม

๔.๒.๕ การวิเคราะห์จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ ใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

พระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว นั้น พบว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีจารึก และสามารถอ่านได้ อยู่จำนวน ๑๕ องค์ ดังนี้

ตารางที่ ๖ จารึกที่ฐานพระพุทธรูปดอกไม้ วัดป่าตุ้มดอน

จำนวน	หมายเลข	อักษรที่จารึก	ปริวรรต	พ.ศ.
๑	ปตด ๒๕๖๑-๑๑๑	อักษรธรรมล้านนา	จุลสกฺกราชได้ ๑๒๘๙ ตัวปลีดับใส้เดิน ๗ ลง... ค่ำ วัน ๑ ปถมมูลฺลสัทฺธา หมายมีชองฮอง เปนเคล้า กราบพร้อมกับด้วยภะริยา แลลูกเต้า หลานเหลนแห่งตน ค็ได้ยยกยอ เอายังพระ	๒๔๗๐

			พุทฺธรูปเจ้าได้หื้อทานไว้ยค้ำชูโชตกฺก วรพุทฺธสาสนา ๕๐๐๐ ภวสา ขอเอา.... เนรพฺพานเจ้าเปนยอด (แด่ .... สาธุ สาธุ)	
๒	ปตด ๒๕๖๑-๑๑๕	อักษรไทใหญ่-พม่า	"...ศักเรด ๑๒๘๖ เจ้าเป็นมหาตานะจ่าตักก่ามะ นางอ่อน เขาแม่ลูก ปุกหมู่จุม..." แปลว่า "...จุลศักราช ๑๒๘๖ เป็นมหาทาน โยมแม่นางอ่อนและครอบครัว..."	๒๔๖๗
๓	ปตด ๒๕๖๑-๑๑๖	อักษรธรรมล้านนา	ปถมมูลลสัทฺธาหมายมีแกล่น้อยชายเปนเคล้า พร้อมกับด้วยภริยาลูกเต้าแห่งตน ค์ได้ย ปู่จาเอายังพุทฺธรูปเจ้าองนี้ถวายเปนทาน ขอเอานิพพานเปนยอดจิ่มเทอะ	-
๔	ปตด ๒๕๖๑-๑๑๗	อักษรธรรมล้านนา	สกฺก ๑๒๘๙ ปีกาบใจ้เดิน ๙ เพ็ง เม็งวัน ๑ ปถมมูลลสธา หมายมี พี่ตอยเปนเค้า กับภริยา ลูกเต้า ชู่ศนขอเอาสุ้ ๓ ภการ มีนิพพานเปนยอดจิ่ม	๒๔๗๐
๕	ปตด ๒๕๖๑-๑๑๘	อักษรธรรมล้านนา	สกก ๑๒๘๙ ตัวปลีกาบใจ้ เข้ามาในเดือร ๙ เพ็ง เม็งวัน ๑ ปถมมูลลสัทฺธาหมายมีพี่น้อยแกว เปนเคล้ากับด้วยภริยาแลพี่น้องชุศน คันว่า.... พุทฺธรูปองค์นิจักทานไว้ยไพพายหน้า ขอเอา สุ้ (อ่านว่า สุข) ๓ ภการ มีนิพพานเปนยอดแด่เทอะ	๒๔๗๐
๖	ปตด ๒๕๖๑-๑๑๙	อักษรไทใหญ่-พม่า	จารึกด้านหน้า "...ต่อพาราเป็นเจ้า นิปานะ ส๔ นัดหลู่ ข่อเจตอ..." แปลว่า "...การได้ทำทานพระพุทธรูปองค์นี้ ขอให้ทั้งผีทั้งคน ขอสู่นิพพาน..." จารึกด้านหลังฐานพระพุทธรูป มี ๒ ส่วนที่ ๑ อ่านได้ว่า "...๑๒๘๖ ตะปองละเปียะ..." แปลว่า "...๑๒๘๖ เดือนสี่เป็ง..." ส่วนที่ ๒ อ่านได้ว่า "...โก่ต่อสู่ไน้จ้ำ ตักก่า ลุงมาและลูก..." แปลว่า	

			“...นามเจ้าภาพพระพุทธรูปองค์นี้ ลุงมาและลูก...”	
๗	ปตด ๒๕๖๑-๑๒๐	อักษรธรรมล้านนา	ฬสกฺกราชได้ ๑๒๘๙ ตัวปีกาบใจ้ เดือร ๙ เพ็งเม็งวัน ๑ ปถมมูลฺลสัทฺธาหมาย มี ทุ ว่า หลิ่ง ทานไว้กับสาสนา ๕๐๐๐ ภวัสสา ขอเอานิพฺพา(น)	๒๔๗๐
๘	ปตด ๒๕๖๑-๑๒๑	อักษรไทใหญ่-พม่า	ส่วนที่ ๑ อ่านได้ว่า “...ส่างบุณพระพุทธรูปองค์นี้...” แปลว่า “...พระพุทธรูปองค์นี้ ส่างบุญ...” ส่วนที่ ๒ อ่านได้ว่า “,,,ต่อสู่ไน๊จ๊ำ เข้าเป็นตานะ ลุงมาและป้าหลี เขาป้อลุก/จุมก่อหลู่ไหว้...” แปลว่า “...พระพุทธรูปองค์นี้ ลุงมาและป้าหลีพร้อมครอบครัวถวาย...”	
๙	ปตด ๒๕๖๑-๑๒๓	อักษรธรรมล้านนา	ปถมมูลลสธฺๆาหมายมี ป้าสาเปนเคล้าพร่ำพร้อมกับด้วยลูกหลานเหลนชุผู้ชุฅน ค็มาได้ปุชาพระเจ้าองค์ ๑ เพื่อว่า... ไว้ยคล้ำชูสาสนาไพพายหน้า ขอหื้อได้เข้าสู่เวียงแก้วเนรพานจิ่มแด่เทอะ	-
๑๐	ปตด ๒๕๖๑-๑๒๕	อักษรธรรมล้านนา	สกฺกราชได้ย ๑๒๕๙ ตัวปลีเมี(อ.... _้าเดิน..... ค่ำ ๑ พร่ำว่าได้วัน ๓.... มูลลสัทธาหมายมี..... เปน..... พร่ำพร้อมกับด้วยลูกเทาแห่ง..... ไว้ค้ำชูพุทธสาสนา.... พุทธ_ุ.....)ภวสา ข้าขอเอาสุ้ ๓ ประกานมีนิพฺพานเจ้า(เปนยอด .....)	๒๔๔๐
๑๑	ปตด ๒๕๖๑-๑๒๗	อักษรธรรมล้านนา	บรรทัดบน อ่านได้ว่า- นโมพุทฺธ...../ บรรทัดกลาง อ่านได้ว่า - ไว้พระพุทธรูป.... ต่อเท้า..... สุ้ (สุก) ๓ ประกาน มีนิพพาน / บรรทัดล่าง อ่านได้ว่า เปนยอด..... บุร..../	-
๑๒	ปตด ๒๕๖๑-๑๓๘	อักษรธรรมล้านนา	สกฺกราชได้ย ๑๒๕๙ ตัวปลี ..... เดิน ๖ เพ็ง ..... เปนเคล้า ภริยาลูกเท้าแห่ง	๒๔๔๐

			ตน ชุผู้ชุคนค็ได้ริรำ้าง ไว้ยพุธรูปเจ้า เพื่อทานไว้ย (ค้ำชูพุทธสาสนาแล....๕) ๐๐๐ภวสา ผู้ข้าขอเอา สุ้ ๓ ประการ มีนิพพานเจ้าเปนยอดแด่เทอะ (สาธุ) (.....)	
๑๓	ปตด ๒๕๖๑-๑๔๐	อักษรธรรมล้านนา	สกฺก ๑๒๕๗ ตัวปลีเมืองเร้า เดือน ๙ เพ็ง เม็งวันจัน .....(มูลสัทฺธา) หมายมีลุงพฺพา เปนเคล้ากับพานิน แล.... (เทา) แห่งตนทังเสี้ยง ค็ได้ฮิรำ้างพุทธรูปเจ้า เพื่อจั ทานไว้ยค้ำชูพุทธสาสนา พระพุทธเจ้าต่อเท้า ๕๐๐๐ พระวัสสาจุ่ง.... (๓)ประกาน มีนิพพานเจ้าเปน (ชอั้น สันนี้)แด่เทอะ บุร(เ ิ.....)	๒๔๓๘
๑๔	ปตด ๒๕๖๑-๑๔๑	อักษณธรรมล้านนา-ไทใหญ่	บรรทัดด้านบน ชำรุด บรรทัดที่ ๒-๓ เป็นอักษรไทใหญ่ บรรทัดล่างสุด จารด้วยอักษรธรรมล้านนา ดังนี้ “... ๑๒๙๗ ตัวปลีดับใส้ เดิน ๘ แรม ๑๑ ค่ำ....”	๒๔๗๘
๑๕	ปตด ๒๕๖๑-xxx	อักษณธรรมล้านนา-ไทใหญ่	สกฺกราช ๑๒๘๙ ธุว่า....." นอกนั้นเป็นอักษรไทยใหญ่จับใจความไม่ได้	๒๔๗๐

จากจารึกที่พบ พบว่าอักษรที่ใช้ในการจารึกมี ๓ ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า โดยจำนวนอักษรธรรมล้านนาพบมากที่สุดและพบร่วมกับอักษรไทใหญ่ ส่วนอักษรไทใหญ่พบร่วมกับอักษรพม่า จำนวน ๓ องค์

พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึก คือ **พ.ศ. ๒๔๓๘** พบจำนวน ๑ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๔๐

พ.ศ. ๒๔๔๐ จำนวน ๒ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๒๕ ปตด ๒๕๖๑-๑๓๘

พ.ศ. ๒๔๖๗ จำนวน ๑ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๑๕

พ.ศ. ๒๔๗๐ จำนวน ๕ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๑๑ ปตด ๒๕๖๑-๑๑๗ ปตด ๒๕๖๑-๑๑๘ ปตด ๒๕๖๑-๑๒๐ ปตด ๒๕๖๑-xxx

พ.ศ. ๒๔๗๘ จำนวน ๑ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๔๑

สำหรับเนื้อหาในจารึก แสดงถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ๒ คติความเชื่อ คือ

๑) คติความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา ๕,๐๐๐ ปี

๒) คติความเชื่อเกี่ยวกับนิพพาน ได้แก่ การขอให้ได้สุข ๓ ประการ โดยมีพระนิพพานเป็นยอด มีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้

คติอายุพระพุทธศาสนา ๕,๐๐๐ ปี

พระศรีวิสุทธิวงศ์[๑๒๓] ทรงชี้ให้เห็นร่องรอยของคตินี้ปรากฏในพระวินัยปิฎก จุลวรรค เรื่องที่พระนางมหาปชาบดีโคตมีซึ่งเป็นพระน้านางขอบวชในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานน์ว่า “ดูก่อนอานนท์ ถ้าผู้หญิงจักไม่ได้บวชในพระธรรมวินัยที่พระตถาคตประกาศแล้ว พรหมจรรย์จักตั้งอยู่ได้นาน พระสัทธรรมจักดำรงอยู่ได้ตลอด ๑,๐๐๐ ปี แต่หากเหตุที่ผู้หญิงบวชเข้ามาในพระธรรมวินัยที่ตถาคตประกาศ พรหมจรรย์จักไม่ตั้งอยู่นาน พระสัทธรรมจักตั้งอยู่ได้เพียง ๕๐๐ ปี ความนี้เป็นเช่นเดียวกับที่ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อัฏฐกนิบาต อังคุตรนิกาย

ต่อมามีการอธิบายความในคัมภีร์สมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัยปิฎก โดยพระพุทธโฆษะว่า พระสัทธรรมจักดำรงอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปี แต่ด้วยความสามารถของพระขีณาสพผู้ถึงความแตกฉานในปฏิสัมภิทาญาณ พระปฏิเวธสัทธรรมจักมีอยู่ตลอด ๕,๐๐๐ ปี ด้วยสามารถแห่งการบรรลุมรรคผลลดหลั่นตามลำดับดังนี้

ภายในพันปีที่ ๑ ยังมีพระอรหันต์ขีณาสพผู้ได้บรรลุปฏิสัมภิทาญาณ

ภายในพันปีที่ ๒ ยังมีพระอรหันต์ขีณาสพประเภทสุกขวิปัสสกะ

ภายในพันปีที่ ๓ ยังมีผู้ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระอนาคามี

ภายในพันปีที่ ๔ ยังมีผู้ได้บรรลุมรรคผลเป็นพระสกิทาคามี

ภายในพันปีที่ ๕ ยังมีผู้ได้บรรลุผลเป็นพระโสดาบัน

ด้วยอาการเช่นนี้พระพุทธศาสนาจึงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี ความนี้เป็นเช่นเดียวกับที่พระพุทธโฆษะได้อธิบายไว้ในคัมภีร์มโนรถปูรณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ต่อมาจึงพบการอ้างเรื่องราวพระพุทธศาสนาจักดำรงอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี ในมิลินทปัญหา และพระบาลีกัสสปสังยุตต์ นิทานวรรค เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ แรกเริ่มนั้นพระพุทธองค์มิได้พยากรณ์ไว้ว่าพระพุทธศาสนาจะอยู่ได้ ๕,๐๐๐ ปี ตรัสเพียงว่าถ้าผู้หญิงไม่ได้บวช พระพุทธศาสนาจะอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปี ต่อมาพระโฆษาจารย์จึงได้อธิบายว่าด้วยความสามารถของพระอรหันต์จะยังคงรักษาพระพุทธศาสนาต่อไปได้อีกเป็น ๕,๐๐๐ ปี

คติความสุข ๓ ประการ

---

[๑๒๓] พระศรีวิสุทธิวงศ์, **พระพุทธศาสนาห้าพันปี**, (กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๙๘), หน้า ๑-๑๒.

ความสุข คือ ความสบายกายและใจ เกิดจากการได้เสวยอารมณ์ที่น่าปรารถนา ได้เห็น ได้ยิน ได้ดมกลิ่นที่ต้องการ เป็นการได้สนองความต้องการของร่างกายและจิตใจ ทั้งนี้ในพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงความสุขชื่อต่างๆ จำนวนมา เช่นพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสุข ๑๓ คู่[๑๒๔] เป็นความสุขในประเภทและระดับเดียวกันบ้าง คาบเกี่ยวเกยกันในระดับต่างๆ บ้าง ซึ่งพระองค์ไม่ได้ทรงมุ่งแสดงในแง่จัดประเภท แต่ทรงแสดงให้เห็นความเข้าชุดกันเป็นคู่ๆ ดังนี้

๑) คิหิสุข คือ สุขของคฤหัสถ์ กับปัพพัชชาสุข คือ สุขในชีวิตการบวช

๒) กามสุข คือ สุขที่เกิดจากกาม กับ เนกขัมมสุข คือ สุขที่เกิดจากเนกขัมมะ

๓) อุปธิสุข คือ สุขที่มีอุปธิ (สุขกลั้วทุกข์ ได้แก่ สุขในไตรภูมิ หรือโลกิยสุข) กับ นิรุปธิสุข คือ สุขที่ไม่มีอุปธิ(สุขไม่กลั้วทุกข์ ได้แก่ โลกุตตรสุข)

๔) สาสวสุข คือ สุขที่มีอาสวะ กับ อนาสวสุข คือ สุขที่ไม่มีอาสวะ

๕) สามิสสุข คือ สุขที่อิงอามิส กับ นิรามิสสุข คือ สุขที่ไม่อิงอามิส

๖) อริยสุข คือ สุขของพระอริยะ กับ อนริยสุข คือ สุขของผู้ไม่ใช่พระอริยะ

๗) กายิกสุข คือ สุขทางกาย กับ เจตสิกสุข คือ สุขทางใจ

๘) สัปปีติกสุข คือ สุขที่มีปีติ (ได้แก่ สุขในฌานที่ ๑ และที่ ๒) กับ นิปปีติกสุข คือ สุขที่ไม่มีปีติ (ได้แก่ สุขในฌานที่ ๓ และที่ ๔)

๙) สาตสุข คือ สุขที่เกิดจากความยินดี (อรรถกถาอธิบายว่าได้แก่ สุขในฌาน ๓ ขั้นต้น) กับ อุเบกขาสุข คือ สุขที่เกิดจากอุเบกขา (ท่านว่าได้แก่สุขในฌานที่ ๔)

๑๐) สมาธิสุข คือ สุขที่เกิดจากสมาธิ (ไม่ว่าอุปจารสมาธิ หรืออัปปนาสมาธิ ก็ตาม) กับ อสมาธิสุข คือ สุขที่ไม่ได้เกิดจากสมาธิ (สุขที่ไม่ถึงสมาธิ)

๑๑) สัปปีติการัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานมีปีติเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน ๒ ขั้นแรกที่มีปีติ) กับ นิปปีติการัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานไม่มีปีติเป็นอารมณ์(สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌานที่ ๓ และที่ ๔ ซึ่งไม่มีปีติ)

๑๒) สาตารัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานมีความยินดีเป็นอารมณ์ (สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌาน ๓ แรกที่มีรสชื่น) กับ อุเบกขารัมมณสุข คือ ความสุขที่เกิดจากฌานมีอุเบกขาเป็นอารมณ์(สุขเกิดแก่ผู้พิจารณาฌานที่ ๔ ซึ่งมีอุเบกขา)

๑๓). รูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีรูปฌานเป็นอารมณ์ กับ อรูปารัมมณสุข คือ ความสุขที่มีอรูปฌานเป็นอารมณ์

อย่างไรก็ตามเมื่อแบ่งระดับของความสุข แบ่งได้ ๓ ระดับ[๑๒๕] คือ

---

[๑๒๔] **องฺ. เอก.** (ไทย) ๒๐/๖๕-๗๗/๑๐๒-๑๐๕.

[๑๒๕] **ม.ม**. (ไทย) ๑๓/๙๐-๙๑/๙๒-๙๕.

๑) กามสุข คือ ความสุขเนื่องด้วยกาม ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากกามคุณ ๕ ได้แก่ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สัมผัสทางกาย) ที่น่าปรารถนาน่าใครน่าพอใจ เป็นสุขทางวัตถุ บางครั้งเรียกสามิสสุข คือสุขอาศัย (วัตถุ) กามสุขนี้เป็นประโยชน์สุขในปัจจุบัน หรือประโยชน์ขั้นตาเห็น ที่ปรากฏอยู่ต่อหน้า มองเห็นประจักษ์ได้ ได้แก่ การมีสุขภาพดี มีร่างกายแข็งแรง เป็นอยู่สบาย มีเงินทอง มีอาชีพเป็นหลักฐาน พึ่งตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ รวมถึงการมีสถานะในสังคม และมีครอบครัวที่ดี เป็นต้น

๒) ฌานสุข คือ ความสุขเนื่องด้วยฌาน ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากฌาน โดยทั่วไปแบ่งเป็น ๒ ระดับใหญ่ และแบ่งย่อยออกไปอีก ระดับละ ๔ รวมเป็น ๘ อย่าง เรียกว่า ฌาน ๘ หรือสมาบัติ ๘ จัดเป็นนิรามิสสุข แต่ก็ยังเป็นเหตุให้ติดให้ยึดเกิดความถือมั่น คืออุปาทานได้ อาจกลายเป็นเครื่องขัดขวางการบรรลุนิพพานได้เช่นกัน จึงเป็นสิ่งที่ต้องละเช่นเดียวกับกามสุข

๓) นิพพานสุข คือ สุขเนื่องด้วยนิพพาน เป็นการดับกิเลสและกองทุกข์ กล่าวโดยปริยายแห่งเหตุ (การณปริยาย) มี ๒ ประเภท หรือนิพพานธาตุ ๒[๑๒๖] ได้แก่ ๑) สอุปาทิเสส นิพพานธาตุ คือ นิพพานมีอุปาทิเหลือ ได้แก่ นิพพานยังมีเบญจขันธ์เหลือ ๒) อนุปาทิเสสนิพพานธาตุ คือ นิพพานไม่มีอุปาทิเหลือ หรือนิพพานไม่มีเชื้อเหลือ ได้แก่นิพพานไม่มีเบญจขันธ์เหลือ เป็นนิพพานของพระอรหันต์ผู้ระงับการเสวยอารมณ์ทั้งปวงแล้ว

ทั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า ความสุขในทัศนะของพุทธศาสนามีอยู่หลายระดับ แต่สามารถย่อลงเหลือ ๓ ระดับ คือ ๑) กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม ๒) ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และ ๓) นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน

ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบจารึกที่พบกับประวัติวัดป่าตุ้มดอน จะพบว่าช่วงจารึกที่พบบนฐานพระพุทธรูปนั้น อยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๗๘ ตรงกับสมัยของครูบาหนุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย ซึ่งท่านปกครองวัดป่าตุ้มดอน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๔-๒๕๑๒ ซึ่งเป็นช่วงพัฒนาวัดหลังจากวัดไม่ได้รับการดูแลรักษามาระยะหนึ่ง

ตามประวัติ ครูบาหนุ่นบุญจุ่ม สิริวิชโย เดิมอยู่วัดสันขวาง ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๒๔ คณะศรัทธาวัดป่าตุ้มดอนจึงได้ไปนิมนต์ท่านจากวัดสันขวาง เพราะขณะนั้นวัดป่าตุ้มดอนมีเพียงสามเณรตาและสามเณรอุ๊ดดูแลวัด ไม่มีพระสงฆ์ ครูบาหนุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย ท่านบวชได้เพียงพรรษาเดียว ทั้งยังเป็นหนุ่ม คนไทใหญ่ในชุมชนจึงเรียกท่านว่า ขุนจางจุ่ม

ตามประวัติ ในสมัยของท่านมีการพัฒนาวัดป่าตุ้มดอนอย่างมาก เนื่องมาจากความมีชื่อเสียงของท่าน ทั้งการบูรณะวิหาร การสร้างพระประธานในวิหารเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ การสร้างพับสาตำราที่เขียนด้วยอักษรไทใหญ่และอักษรธรรมล้านนาจำนวนมาก ท่านมรณภาพใน พ.ศ. ๒๕๑๒ สิริอายุกาล ๑๐๘ ปี ๘๘ พรรษา

สำหรับการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ พบว่าอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๗๘ อยู่ในช่วงก่อนและหลังที่มีการสร้างพระประธานในวิหาร โดยก่อนที่มีการสร้างพระประธาน พบพระพุทธรูปดอกไม้

---

[๑๒๖] **ขุ.อิติ**. (ไทย) ๒๕/๔๔/๓๙๒.

ที่มีจารึกที่ฐานจำนวน ๓ องค์ คือ **พ.ศ. ๒๔๓๘** พบจำนวน ๑ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๔๐ และ **พ.ศ. ๒๔๔๐** จำนวน ๒ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๒๕ ปตด ๒๕๖๑-๑๓๘

พระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์นี้ มีลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือเป็น พระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม สูง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์เป็นช่องตารางสี่เหลี่ยมทะแยงมุมเช่นเดียวกับสนับเพลา ที่ พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปหางปลา ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

สำหรับพระพุทธรูป ๒ องค์หลัง ที่สร้างใน พ.ศ. ๒๔๔๐ มีลักษณะและขนาดเท่ากัน

ปตด ๒๕๖๑-๑๔๐ **ปตด ๒๕๖๑-๑๒๕** **ปตด ๒๕๖๑-๑๓๘**

ภาพที่ ๗๙ พระพุทธรูปดอกไม้ มีจารึก พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๔๐ ก่อนการสร้างวิหารวัดป่าตุ้มดอน

ส่วนพระพุทธรูปดอกไม้ที่มีการถวายหลังการสร้างพระประธานจำนวน ๗ องค์ ที่มีจารึกที่ฐาน คือ **พ.ศ. ๒๔๖๗** จำนวน ๑ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๑๕ **พ.ศ. ๒๔๗๐** จำนวน ๕ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๑๑ ปตด ๒๕๖๑-๑๑๗ ปตด ๒๕๖๑-๑๑๘ ปตด ๒๕๖๑-๑๒๐ ปตด ๒๕๖๑-xxx และ **พ.ศ. ๒๔๗๘** จำนวน ๑ องค์ ทะเบียน ปตด ๒๕๖๑-๑๔๑ ทั้งหมดมีรูปแบบและขนาดที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

พระพุทธรูปดอกไม้สร้าง พ.ศ. ๒๔๖๗ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๕ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชรบนฐานบัวที่แต่งด้วยลายใบไม้ฝรั่ง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์รี แสดงพระอุณาโลมเป็นเม็ดกลมชัดเจน กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุด้านใน ไม่แตะพื้น สวมสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ โดยเผยให้เห็นยอดรัศมี สวมกรรเจียกจรเรียบ สวมกรองศอที่แต่งเป็นรูปดอกไม้สี่กลีบและใบไม้ฝรั่ง สวมอินธนูและพาหุรัดหรือทองต้นแขน ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยการขีดเส้นทแยงไขว้กันเป็นตาราง สวมสนับเพลาแนบพระวรกาย แต่งด้วยเส้นทแยงไขว้กัน ระหว่างข้อพระบาทตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง ๑ ใบ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปดอกไม้สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๐ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๑ เป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยม ฐานส่วนล่างชำรุด พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมเรียงซ้อนกัน ๒ แถว สวมมงกุฎชฎายอดแหลมที่แต่งขึ้นเป็นชั้นๆ เรียงลดหลั่นกันขึ้นไป คล้ายยอดเจดีย์ แต่ละชั้นประดับแก้วกลมเป็นแถวในลักษณะเดียวกับกรอบพระพักตร์ ยกเว้นด้านล่างสุดของมงกุฎชฎาที่แต่งแก้วกลมเป็นรูปดอกไม้ พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน งดงาม นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน วางไว้ใกล้พระชานุ แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจร กรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์ด้วยช่องตารางสี่เหลี่ยมทแยงมุมที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม พระสนับเพลาแนบพระวรกายรัดรูปถึงข้อพระบาท ตกแต่งพระสนับเพลาด้วยครึ่งวงกลมซ้อนกัน ระหว่างข้อพระบาทมีชายผ้ารูปครึ่งวงกลมย้อยลงมาปิดส่วนฐานด้านบน ซึ่งมีจารึกข้อความอยู่ อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปดอกไม้สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๐ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๗ ลักษณะเป็นพระสงฆ์ มีนัยหมายถึงพระอุปคุต ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ขนาดองค์พระกว้าง ๕.๕ ซม. สูง ๘.๕ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงเตี้ยๆ ที่ฐานมีจารึกโดยรอบ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มเล็กน้อย กลางพระนลาฏมีปุ่มกลมขนาดเล็กนูนขึ้นเด่นชัด แต่ไม่ปรากฏที่พระอังสากับพระชานุ ลักษณะพิเศษคือมีใบบัวปรกบนพระเศียร พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วพระหัตถ์ทั้งสี่ยาวเสมอกัน แตะที่ฐาน ครองจีวรเฉียง ดึงชายจีวรวกกลับมาคลุมพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรที่ดึงมาคลุมลงไปถึงข้อพระหัตถ์ จีวรแต่งเป็นริ้วโดยทั่วไป เฉพาะที่พระกัประ (ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมให้แทนรอยพับของจีวร ด้านหลังแสดงชายจีวรเป็นริ้วเช่นกัน อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปดอกไม้สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๐ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๑๘ เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก มีนัยหมายถึงพระบัวเข็ม ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ องค์พระกว้าง ๗.๕ ซม. สูง ๑๒ ซม. ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานเขียงสี่เหลี่ยมเตี้ยๆ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย มีกรอบพระพระนลาฏเป็นแผ่นใหญ่ เรียบๆ ไม่ตกแต่ง

ลวดลายใด พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน กลางพระพระนลาฏเป็นปุ่มกลมนูนเด่นชัด เช่นเดียวกับที่พระอังสาและพระชานุทั้งสองข้าง ห่มจีวรคลุม ไม่แสดงรายละเอียดของริ้วจีวร ยกเว้นบริเวณข้อพระหัตถ์ซ้าย ฐานด้านหน้าแต่งด้วยกระจกกลมเล็กๆ เรียงต่อกัน ส่วนฐานด้านหลังเป็นจารึก อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปดอกไม้สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๐ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๒๐ ลักษณะเป็นพระสงฆ์ หมายถึงพระอุปคุต ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางสมาธิ ขัดสมาธิราบ บนฐานเขียงเตี้ยๆ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ไม่สวมสร้อยลูกประคำ ครองจีวรห่มเฉียง ดึงชายจีวรวกกลับมาคลุมพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรที่ดึงมาคลุมลงไปถึงข้อพระหัตถ์ จีวรแต่งเป็นริ้วโดยทั่วไป เฉพาะที่พระกัประ.(ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมให้แทนรอยพับของจีวรแม้จะไม่ชัดนัก ชายจีวรคลุมพระหัตถ์ทั้งสอง ที่ข้อพระหัตถ์ปรากฏชายจีวรพาดผ่านทั้งสองข้าง พระกรทั้งสองทำในลักษณะประคองพระอุทร ไม่ได้หงายฝ่ามือในท่าสมาธิทั่วไป อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปดอกไม้สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๐ ทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-xxx พระสงฆ์ ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง แสดงกิริยาล้วงพระหัตถ์ขวาเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้ด้วยพระหัตถ์ซ้าย ขัดสมาธิราบ บนฐานเขียงเตี้ยๆ ที่ฐานมีจารึกโดยรอบ พระเศียรมีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม เงยพระพักตร์ขึ้นเล็กน้อย สวมสร้อยลูกประคำ ครองจีวรห่มเฉียง ดึงชายจีวรวกกลับมาคลุมพระอังสาซ้าย ปล่อยชายจีวรที่ดึงมาคลุมลงไปถึงข้อพระหัตถ์ จีวรแต่งเป็นริ้วโดยทั่วไป เฉพาะที่พระกัประ.(ข้อศอก) แต่งจีวรให้เป็นริ้วครึ่งวงกลมแทนรอยพับของจีวร อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปดอกไม้สร้าง พ.ศ. ๒๔๗๘ ทะเบียน ปตด. ๒๕๖๑-๑๔๑ ลักษณะเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานบัวเหลี่ยมสูง ย่อเก็จ มีซุ้มด้านหลัง พระเศียรใหญ่เมื่อเทียบกับพระวรกาย พระพักตร์กลม ก้มลงเล็กน้อย กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ แต่งด้วยแก้วกลมรูปดอกไม้ สวมมงกุฎชฎายอดแหลม ยอดมงกุฎชฎาหักหายไป พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ พระพักตร์ชัดเจน งดงาม นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน นิ้วชี้กระดกขึ้น วางไว้ใกล้พระชานุ ไม่แตะที่ฐาน สวมกรรเจียกจรปลายแหลม หยักเป็นริ้ว สวมกรองศอ อินธนู และรัดพระองค์ ฉลองพระองค์แขนยาวเป็นเสื้อแนบพระวรกาย แขนทรงกระบอกรัดรูปถึงปลายพระกร ตกแต่งฉลองพระองค์เป็นช่องตารางสี่เหลี่ยมทแยงมุม ภายในตารางแต่งด้วยแก้วกลมเรียงต่อกันเป็นดอกไม้ สนับเพลารัดรูปถึงปลายข้อพระบาท แต่งสนับเพลาเป็นรูปครึ่งวงกลมซ้อนกันคล้ายเกล็ดปลา ที่พระอังสา พระกัประ และพระชานุแต่งเป็นปลายงอนแหลม ระหว่างข้อพระบาทไม่มีชายผ้าย้อยลงมา ตกแต่งด้วยการปั้นรักกระแหนะ ซุ้มตกแต่งด้วยเครือใบไม้ฝรั่ง อายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

ปตด ๒๕๖๑-๑๑๕

ปตด ๒๕๖๑-๑๑๑

ปตด ๒๕๖๑-๑๑๗

ปตด ๒๕๖๑-๑๑๘

ปตด ๒๕๖๑-๑๒๐

ปตด ๒๕๖๑-xxx

ปตด ๒๕๖๑-๑๔๑

ภาพที่ ๘๐ พระพุทธรูปดอกไม้ มีจารึก พ.ศ. ๒๔๖๗-๒๔๗๘ หลังการสร้างวิหารวัดป่าตุ้มดอน

จากการสัมภาษณ์ครูบาประเสริฐ ปวโร[๑๒๗] เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน ได้อธิบายตามที่ตนพบเห็นในอดีตว่า พระพุทธรูปดอกไม้กลุ่มนี้ ถูกนำเข้ามาจากพม่า ให้คนในพื้นที่ได้เช่าบูชา โดยพ่อค้าวัวต่าง ใช้เกวียนในการบรรทุก ด้วยน้ำหนักของพระพุทธรูปดอกไม้ที่เบา ทำให้การบรรทุกมาในแต่ละ

[๑๒๗] สัมภาษณ์ครูบาประเสริฐ ปวโร เจ้าอาวาสวัดหนองปลามัน, ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ครั้งมีปริมาณมาก หลากหลายรูปแบบ และขนาด โดยเฉพาะขนาดเล็กจะมีการบูชาและนำไปถวายวัดกันมาก

ครูบาประเสริฐ ปวโร เกิด วันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๖) อายุ ๘๗ ปี พรรษา ๖๗ พรรษา พ่อเป็นชาวไทใหญ่จากเมืองปั่น ชื่อส่างหลู่ แม่เป็นชาวไทยวน บ้านบวกเปา อำเภอสันกำแพง ชื่อจันทร์ดี มีพี่น้องรวมครูบาประเสริฐ ปวโร จำนวน ๗ คน ท่านเป็นคนที่ ๕ ท่านเกิดที่บ้านสันขวาง อำเภอพร้าว ตอนนั้นแม่ประกอบอาชีพค้าขายเปิดร้านของชำในหมู่บ้าน ส่วนพ่อเป็นช่างตัดเย็บเสื้อผ้า บวชเณรที่วัดสันขวาง ใน พ.ศ. ๒๔๙๓ อุปสมบทปี พ.ศ. ๒๔๙๙ ท่านมีชื่อเสียงด้านการเทศน์มหาชาติ กัณฑ์มหาพน เป็นพระสงฆ์ที่น่าเคารพนับถือรูปหนึ่งในปัจจุบัน[๑๒๘]

เมื่อบูชาแล้วจึงได้ให้มัคคทายกวัด หรือผู้รู้อักษรธรรม หรืออักษรไทใหญ่ หรืออักษรพม่าในหมู่บ้านจารึกชื่อ พ.ศ. พร้อมคำปรารถนาไว้ที่ฐานทั้งด้านหน้าและด้านหลัง ก่อนนำไปถวายวัด หรือนำไปบูชาที่บ้าน ตามที่ปรากฏในบันทึกของวัดสันขวางว่าพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง ส่วนหนึ่งเดิมไว้บูชาที่บ้าน โดยในวันที่ ๒๐ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๙ กำนันจาย รังษี เป็นตัวแทนของชาวบ้านได้เก็บรักษาพระพุทธรูปจำนวน ๑๒ องค์ เป็นพระพุทธรูปดอกไม้ (พระบัวเข็ม) จำนวน ๑๐ องค์ พระทองเหลือง ๑ องค์ และพระไม้จันทน์ ๑ องค์ เก็บรักษาไว้ที่วัด ดังมีรายชื่อต่อไปนี้ เป็นพระของแม่เฒ่าเป็น ๑ องค์ เป็นของน้อยจินะ ๑ องค์ น้อยหม่อง ๑ องค์ ตะก่าซอ ๑ องค์ น้อยคำตั๋น ๑ องค์ ลุงครอง ๑ องค์ ส่างหมั้น ๑ องค์ อ้ายหมัน ๑ องค์ ปะก่าน้อยนำ ๑ องค์ ลุงปาน (พระพุทธรูปขนาดใหญ่ ๑ องค์) น้อยเต๋มิละ (พระไม้จันทน์ ๑ องค์) ต่อมาในวันที่ ๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๕ จึงมีการนำพระพุทธรูปในบัญชีข้างต้นไปถวายวัดสันขวาง

การเข้ามาของพระพุทธรูปดอกไม้จำนวนมาก คงเป็นช่วงที่มีการบูรณะวิหาร โดยพระพุทธรูปที่พ่อค้าบรรทุกเกวียนมาให้บูชานั้น นอกจากพระพุทธรูปดอกไม้แล้ว ยังมีพระพุทธรูปแกะสลักจากหินอ่อน เรียกพระหินหน่อ ส่วนมากเป็นพระพุทธรูปนั่ง และมีการเจาะใต้ฐานพระพุทธรูปให้กลวง เพื่อลดน้ำหนักของพระพุทธรูปให้มีน้ำหนักเบา ขนย้ายได้สะดวก เช่นเดียวกับพระพุทธรูปดอกไม้ที่มีน้ำหนักเบา ด้วยเหตุนี้ในพื้นที่ป่าตุ้มดอน จึงไม่มีช่างฝีมือสร้างพระพุทธรูปดอกไม้หรือพระพุทธรูปหินหน่อ พระพุทธรูปหินหน่อนี้ สามารถพบเห็นได้ทั้งที่วัดป่าตุ้มดอน และวัดสันขวาง

๔.๓ การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

๔.๓.๑ กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

การมีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้ เป็นการที่ประชาชนในชุมชนเลือกตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน ตัวแทนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการ

---

[๑๒๘] เกริก อัครชิโนเรศ, **“ครูบาและขนานหลวง”** ในหนังสือครูฐาและขนานหลวง ที่ระลึกในการประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่องการแก้ไขความสับสนในการคำนวณฟ้าตีแฉ่งเศษและวันเก้ากองแบบไทลื้อกับล้านนา ๓๐ เมษายน ๒๕๕๑ (เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๐), หน้า ๓-๑๕.

พัฒนาวัดป่าตุ้มดอนและส่งเสริมพระพุทธศาสนาในชุมชนได้ เป็นการมีส่วนร่วมทางสังคมทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ทุกคนในชุมชนมีอิสระในการเลือกที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม และตัวแทนที่เข้าร่วมนี้ได้เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ทั้งมีสิทธิเท่าเทียมกันในด้านการคิด การแสดงออก และการสร้างสรรค์ และพระพุทธรูปที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ก็ไม่ได้มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน ทำให้ทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ โดยแบ่งเป็น ๕ กิจกรรม ดังนี้

ตารางที่ ๗ กิจกรรมการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้

ลำดับที่	กิจกรรม	สถานที่	วัน เดือน ปี
๑.	บอกเล่าโครงการ (เก็บดอกไม้ในชุมชน)	วัดป่าตุ้มดอน	๑๘/๒/๖๖
๒.	คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม	วัดป่าตุ้มดอน	๑๘/๓/๖๖
๓.	สร้างสรรค์ต้นแบบ	มหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่	๒๕/๓/๖๖
๔.	ชุมชนร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้	วัดป่าตุ้มดอน	๒๒/๔/๖๖
๕.	ถวายพระพุทธรูปดอกไม้	วัดป่าตุ้มดอน วัดสันขวาง วัดหนองปลามัน และสำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต	๒๘/๖/๖๖

กิจกรรมที่ ๑ บอกเล่าโครงการ (เก็บดอกไม้ในชุมชน)

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเกี่ยวกับการร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๒) เพื่อมอบหมายงานให้กับผู้เข้าร่วม ดังนี้

๒.๑) การคัดเลือกตัวแทนของชุมชนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม โดยให้คนในชุมชนช่วยกันคัดเลือกอย่างอิสระ

๒.๒) ขอความร่วมกันในการเก็บดอกไม้ พร้อมตากแห้ง เพื่อใช้เป็นวัสดุในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

๓) ให้ผู้เข้าร่วมทำแบบทดสอบสุขภาพจิตก่อนการทำกิจกรรมหล่อพระพุทธรูปดอกไม้

วิธีดำเนินการ

ผู้วิจัยได้นำเสนอและพูดคุยเกี่ยวกับโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ที่วัดป่าตุ้มดอน ในวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ มีเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนเป็นประธานในการพูดคุย

นอกจานั้นยังได้ให้ผู้เข้าร่วมทำแบบทดสอบทางสุขภาพจิต

ผลจากกิจกรรมที่ ๑

จากการคัดเลือกของคนในชุมชน ได้ผู้ร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๒๐ ท่าน ดังนี้

ตารางที่ ๘ รายชื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ลำดับ	ชื่อ - สกุล	อายุ
๑	พระครูวิวัฒน์สุภาคม	๕๔
๒	นายอภัย คืนมาเมือง	๗๐
๓	นายดำรงค์ ลือชา	๕๘
๔	นายเดชา วัดบุญเลี้ยง	๖๓
๕	นายสมจิต ดวงวงค์	๗๔
๖	นายคำตัน ละไม	๗๒
๗	นางจันฟอง นันตา	๗๓
๘	นางบัวบาน คืนมาเมือง	๖๓
๙	นางเงาทอง อุดคำ	๖๖
๑๐	นายอนนท์ มุนิล	๓๕
๑๑	นายชื่น สมบูรณ์	๗๔
๑๒	นายวินัด ทองเผือก	๕๕
๑๓	นายใจ คืนมาเมือง	๖๔
๑๔	นางยม ใจออน	๗๓
๑๕	นางนวลคำ ตานุกุล	๗๙
๑๖	นายถนอม วงค์แว่น	๕๕
๑๗	นายณรงค์เดช มุนิล	๕๑
๑๘	นางแสงวัน ปัจจักษี	๗๓
๑๙	นายณรงค์ สิงห์แก้ว	๕๐
๒๐	นางจำเรียน มุนิล	๖๖

เดิมผู้วิจัยได้กำหนดตัวแทนเข้าร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปจำนวน ๑๖ ท่าน แต่ในการคัดเลือกของชุมชน มีผู้ที่แสดงเจตจำนงในการร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปเพิ่มเติมอีก ๔ ท่าน จึงรวมเป็น ๒๐ ท่าน

ในการเก็บดอกไม้พร้อมตากแห้ง นอกจากจะมีการเก็บดอกไม้ในชุมชนแล้ว ยังมีคนนอกชุมชนช่วยเก็บดอกไม้และนำไปตากแห้งเนื่องจากทราบข่าวการสร้างสรรค์พระพุทธรูปครั้งนี้และมีความประสงค์จะร่วมสร้างสรรค์ด้วยการเก็บดอกไม้ จำแนกแหล่งที่มาของดอกไม้ตากแห้งได้เป็น

๑) ชุมชนป่าตุ้มดอน

๒) วัดพระธาตุดอยคำ ต. แม่เหียะ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ซึ่งเป็นสถานที่ที่ผู้คนจากหลากหลายพื้นที่นำดอกมะลิไปกราบไหว้บูชาพระเจ้าทันใจในวัดพระธาตุดอยคำกันมาก เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลโชคลาภให้ได้ ทางวัดได้อนุญาตให้คณะผู้วิจัยเก็บดอกมะลิที่ผู้คนนำมาสักการะบูชาพระเจ้าทันใจ โดยคณะวิจัยได้ร่วมกับคนในชุมชนไปเก็บดอกมะลิในวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๖๕ นำไปตากให้แห้ง และเก็บไว้รอบดให้ละเอียดต่อไป

๓) สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ โดย อ. สมศักดิ์ พรมจักร ผู้ร่วมวิจัยเป็นแกนนำในการเก็บดอกไม้จากงานพิธีกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยมหาวิทยาลัยราชภัฏตั้งแต่ ธันวาคม ๒๕๖๕ ถึง กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

๔) ดอกไม้ในพิธีไหว้ครู สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

๕) ประชาชนทั่วไป เช่น ดอกกุหลาบจากสวนกุหลาบของ อ. ฉวีวรรณ สุขพันธ์โพธาราม จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิยาลัยเชียงใหม่ ปัจจุบันเกษียณอายุแล้ว เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้ดอกไม้ที่นำมาใช้สร้างสรรค์พระพุทธรูปในครั้งนี้ จึงมีความหลากหลาย เช่น ดอกมะลิ ดอกดาวเรือง ดอกกุหลาบ ดอกพุด ดอกเก็จถวา ดอกบัว เป็นต้น เมื่อรวบรวมดอกไม้ตากแห้งได้จำนวนหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้นำไปบดเป็นผงละเอียดพอควร โดยใช้เครื่องบดยาสมุนไพร ในวันที่ ๑๐ และ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๖

ภาพ ๘๑ การร่วมกันตากดอกไม้ของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน

ภาพที่ ๘๒ การร่วมกันเก็บดอกไม้ที่ได้มาจากวัดพระธาตุดอยคำ

ภาพที่ ๘๓ การตากดอกไม้ของคนในชุมชน

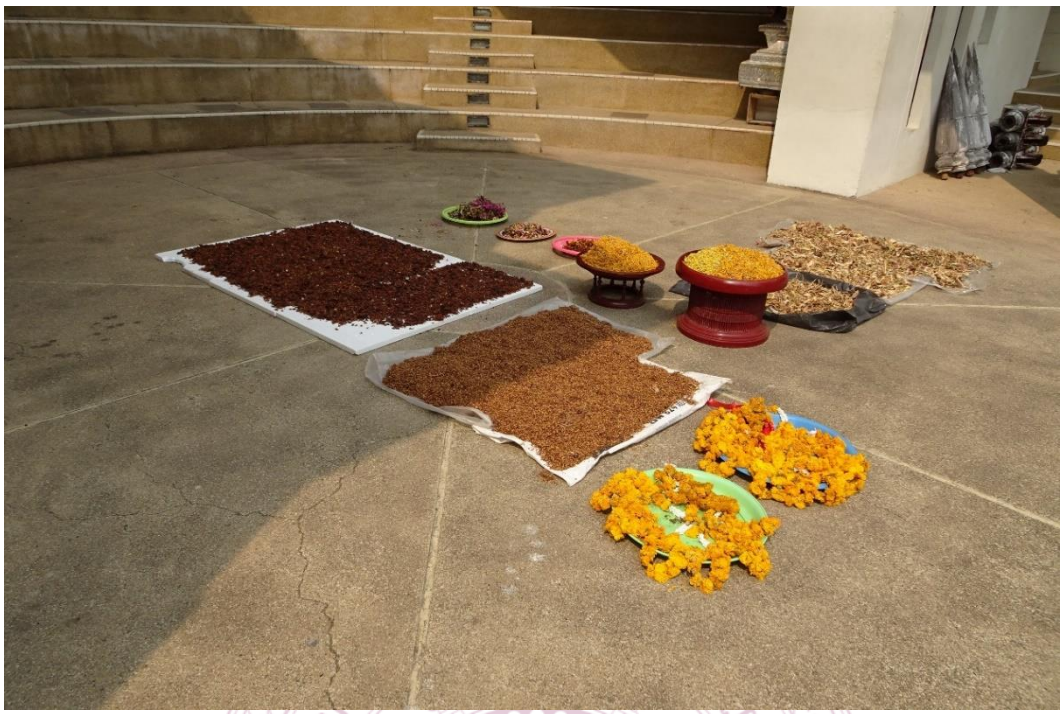

ภาพที่ ๘๔ การร่วมกันเก็บดอกไม้ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ เชียงใหม่

ภาพที่ ๘๕ ดอกกุหลาบตากแห้งจากการบริจาคของประชาชนทั่วไป

ภาพที่ ๘๖ การบดดอกไม้แห้งด้วยเครื่องบด ที่โรงบดยา ตำบลหายยา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ ๘๗ ภายหลังการบดดอกไม้แห้ง

ภาพที่ ๘๘ ผงดอกไม้ที่นำไปใช้ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูป

กิจกรรมที่ ๒ คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อคัดเลือกพระพุทธรูปดอกไม้สำหรับการออกแบบ

๒) เพื่อออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้

วิธีการดำเนินงาน

ผู้วิจัยได้นัดแกนนำในชุมชน วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๖ เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับการคัดเลือกพระพุทธรูปสำหรับการสร้างสรรค์ในครั้งนี้ โดยการคัดเลือกได้คัดเลือกมาจากพระพุทธรูปที่เก็บรักษาไว้ที่วัดป่าตุ้มดอน กับวัดสันขวาง จำนวน ๑ แบบ จากนั้นคณะวิจัยจึงได้นำกลับไปให้แกนนำชุมชนพิจารณา เมื่อได้แก้ไขตามแล้วจึงจะได้จัดทำแม่พิมพ์ต่อไป

ผลการดำเนินการ

จากพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน จำนวน ๓๓ องค์ และพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง จำนวน ๑๗ องค์ คณะวิจัยและแกนนำชุมชนได้ตกลงร่วมกันเลือกพระพุทธรูปประทับยืนบนฐานที่มีซุ้มพระพุทธรูปด้านหลัง มีลักษณะโดยรวมเป็นพระพุทธรูปที่มี พระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวรข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ ครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาถึงพระนาภี ซุ้มด้านหลังตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง ซึ่งอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕

พระพุทธรูปในลักษณะดังกล่าวปรากฏที่วัดป่าตุ้มดอน จำนวน ๑ องค์ และที่วัดสันขวาง จำนวน ๒ องค์

เหตุผลที่แกนนำคัดเลือกพระพุทธรูปองค์ดังกล่าว สืบเนื่องจากการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนใน พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยมหาวิยาลัยราชภัฏ ได้สร้างสรรค์พระพุทธรูปประทับนั่งแล้ว ในครั้งนี้จึงต้องการได้พระพุทธรูปประทับยืน โดยรูปแบบพระพุทธรูปประทับยืนมี ๒ ลักษณะ คือ แบบไม่มีซุ้มด้านหลัง และแบบมีซุ้มด้านหลัง ทางแกนนำชุมชนประชุมกันแล้วตกลงว่าต้องการให้มีซุ้มด้านหลังพระพุทธรูป ในลักษณะพระพุทธรูปดอกไม้ตามทะเบียน ปตด.๒๕๖๑-๑๑๓ ที่เก็บรักษาไว้ที่วัดป่าตุ้มดอน

เมื่อได้แบบแล้ว คณะวิจัยจึงนำมาออกแบบ โดยได้ปรับเปลี่ยนการวางพระหัตถ์ของพระพุทธรูปตามแบบที่พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ในลักษณะพระพุทธเจ้าไภษัชยคุรุ ให้เป็นพระหัตถ์ทั้งสองวางแนบพระวรกาย ในลักษณะ**พระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์**

เมื่อร่างแบบในกระดาษแล้วจึงใช้สร้างแบบในคอมพิวเตอร์ และนำกลับไปให้แกนนำชุมชนพิจารณาความสวยงาม

ภาพที่ ๘๙ แบบพระพุทธรูปดอกไม้จากวัดป่าตุ้มดอนและวัดสันขวางที่ได้รับการคัดเลือก

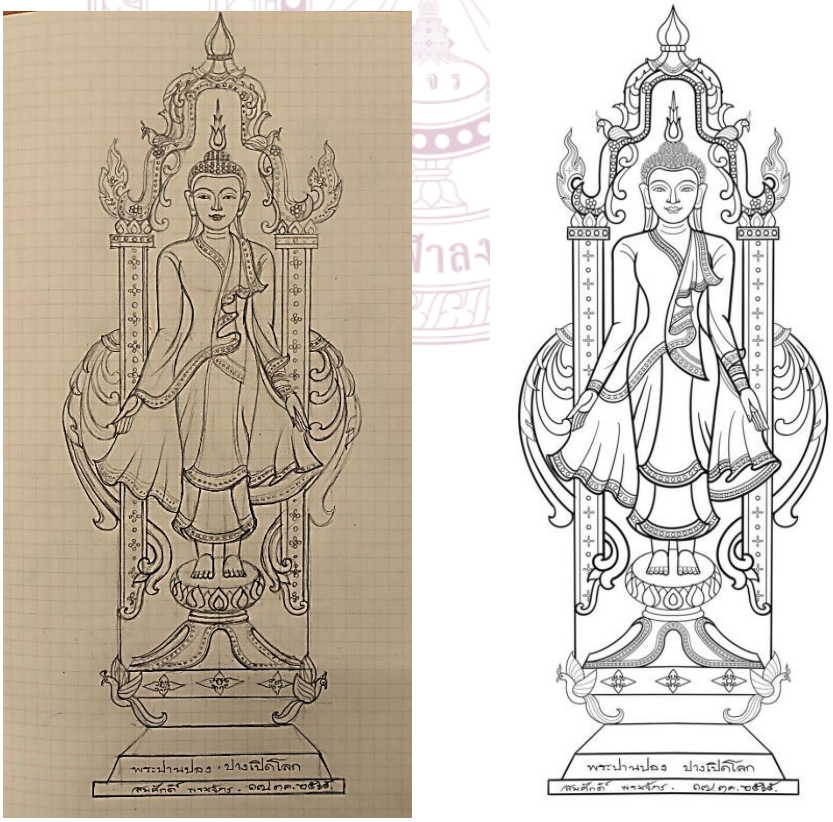

ภาพที่ ๙๐ การออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้สำหรับการสร้างสรรค์

กิจกรรมที่ ๓ การสร้างสรรค์ต้นแบบ

วัตถุประสงค์

สร้างต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้

วิธีการดำเนินการ

การสร้างแม่พิมพ์ต้นแบบพระพุทธรูป ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่ การปั้นต้นแบบตามแบบร่าง การทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน และการทดลองหล่อต้นแบบ

๑) การปั้นต้นแบบด้วยดินน้ำมัน

ต้นแบบเป็นพระพุทธรูปนูนสูง ๒ มิติ การสร้างสรรค์ประติมากรรมต้นแบบด้วยดินน้ำมันให้มีลักษณะและขนาดความกว้างความยาวตามแบบร่าง

วัสดุอุปกรณ์ สำหรับสร้างสรรค์ผลงานดังนี้

๑) ดินน้ำมันสำหรับการปั้นต้นแบบ

๒) กระดานไม้แผ่นรองปั้น

๓) เกรียงขนาดเล็ก

๔) ไม้ปาดดินน้ำมัน

๕) ไม้บรรทัด

๖) ที่ฉีดน้ำ

๗) ผ้าสะอาด

ขั้นตอนการทำงาน

๑) การขึ้นโครงพื้นรองรับรูปทรงพระพุทธรูป

๒) การขึ้นโครงพื้นรองรับรูปทรงพระพุทธรูปและรายละเอียดลวดลาย

๓) การขึ้นโครงรูปทรงพระพุทธรูปและโครงสร้างซุ้มเรือนแก้วและฐานบัว

๔) ขั้นตอนการการเพิ่มปริมาตรของพื้นผิวรายละเอียดลวดลาย

๕) ผลงานประติมากรรมต้นแบบเสร็จสมบูรณ์

๒) การทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

เมื่อสร้างสรรค์ต้นแบบประติมากรรมเรียบร้อยแล้ว จึงจัดทำแม่พิมพ์จากยางซิลิโคนต่อไป ดังมีรายละเอียดดังนี้

วัสดุอุปกรณ์ สำหรับสร้างสรรค์ผลงานดังนี้

๑) ผ้าก๊อซสำหรับใช้ทายางซิลิโคน

๒) ยางซิลิโคนและน้ำยาเร่งให้ซิลิโคนแห้ง สำหรับทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

๓) ใยมะพร้าว และปูนพลาสเตอร์ สำหรับทำพิมพ์ครอบ

ขั้นตอนการทำงาน

๑) การทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ทางยางซิลิโคน ๒ ชั้น และปูผ้าก๊อซผ้าชุมยางซิลิโคน

๒) การการทำพิมพ์ครอบด้วยปูนพลาสเตอร์และเพิ่มความแข็งชั้นที่ ๒ ด้วยการผสมใยมะพร้อมชุบปูนพลาสเตอร์

๓) การถอดแม่พิมพ์ซิลิโคน

๓) การทดลองหล่อต้นแบบ

การทดลองหล่อต้นแบบกระทำขึ้นที่มหาวิทยาลัยราชภัฏ เมื่อเสร็จแล้ว จึงนำไปทดลองหล่อเป็นตัวอย่างให้คนในชุมชน เพื่อเตรียมในการหล่อจริง

ผลการดำเนินกิจกรรมที่ ๓

ได้ต้นแบบดินน้ำมัน

ได้แม่พิมพ์ยางซิลิโคน

ได้ต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้

๑) การสร้างแม่พิมพ์ต้นแบบพระพุทธรูป

๑.๑) วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างต้นแบบ

ภาพที่ ๙๑ ดินน้ำมันสำหรับการสร้างสรรค์ประติมากรรมต้นแบบ

ภาพที่ ๙๒ กระดานไม้แผ่นรองปั้น

ภาพที่ ๙๓ อุปกรณ์สำหรับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปต้นแบบ

๑.๒) ขั้นตอนการสร้างต้นแบบ

ภาพที่ ๙๔ การขึ้นโครงพื้นรองรับรูปทรงพระพุทธรูป

ภาพที่ ๙๕ การขึ้นโครงพื้นรองรับรูปทรงพระพุทธรูปและรายละเอียดลวดลาย

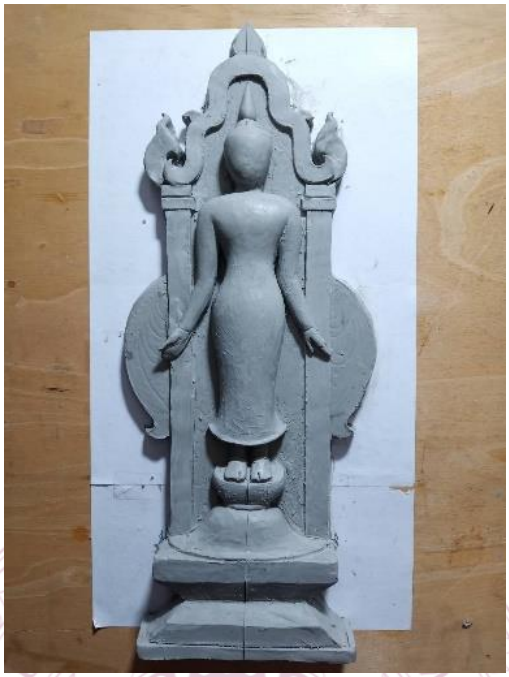

ภาพที่ ๙๖ การขึ้นโครงรูปทรงพระพุทธรูปและโครงสร้างซุ้มเรือนแก้วและฐานบัว

ภาพที่ ๙๗ ขั้นตอนการการเพิ่มปริมาตรของพื้นผิวรายละเอียดลวดลาย

ภาพที่ ๙๘ ผลงานประติมากรรมต้นแบบเสร็จสมบูรณ์

๒) การทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

๒.๑) วัสดุอุปกรณ์ในการทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

ภาพที่ ๙๘ ผ้าก๊อซสำหรับใช้ทายางซิลิโคน

ภาพที่ ๙๙ ยางซิลิโคนและน้ำยาเร่งให้ซิลิโคนแห้ง สำหรับทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

ภาพที่ ๑๐๐ ใยมะพร้าว และปูนพลาสเตอร์ สำหรับทำพิมพ์ครอบ

๒.๒) ขั้นตอนการสร้างแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

ภาพที่ ๑๐๑ ขั้นตอนการการทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ทางยางซิลิโคน ๒ ชั้น และปูผ้าก๊อซผ้าชุมยางซิลิโคน

ภาพที่ ๑๐๒ ขั้นตอนการการทำพิมพ์ครอบด้วยปูนพลาสเตอร์
และเพิ่มความแข็งชั้นที่ ๒ ด้วยการผสมใยมะพร้อมชุมปูนพลาสเตอร์

ภาพที่ ๑๐๓ การถอดแม่พิมพ์ซิลิโคน

ผลการดำเนินการ

ได้ต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้และแม่พิมพ์ยางซิลิโคน สำหรับการสร้างสรรค์พระพุทธรูป

ภาพที่ ๑๐๔ แม่พิมพ์ยางซิลิโคนสำเร็จสมบูรณ์

๑.๓) ขั้นตอนการทดลองหล่อต้นแบบ

วัตถุประสงค์

๑) เพื่อทดลองหล่อต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้

๒) เพื่อสอบถามความคิดเห็นชุมชนเกี่ยวกับต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้

วิธีการดำเนินงาน

ผู้วิจัยได้ทดลองหล่อต้นแบบขึ้นมา ๑ ชั้น ที่สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เมื่อเป็นที่พอใจแล้ว จึงได้นำไปให้กับคนในชุมชนดู พร้อมกับให้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับต้นแบบที่หล่อ โดยทุกคนที่เข้าร่วมประชุมมีความเห็นชอบทั้งหมด

วัสดุในการหล่อพระพุทธรูปดอกไม้

๑) ผงกาว

๒) ผงดอกไม้

๓) น้ำสะอาด

ขั้นตอนการหล่อพระพุทธรูปดอกไม้

๑) นำผงดอกไม้ผสมกับผงกาวในอัตราส่วน ๑:๑

๒) ใส่น้ำสะอาด ๑/๒ ส่วน

๓) คนให้เข้ากัน หากเหนียวเกินไปให้เติมน้ำสะอาดเข้าไปเล็กน้อย

๔) เตรียมแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

๕) ใส่ผงดอกไม้ที่ผสมแล้วให้เต็มแม่พิมพ์ พร้อมกดให้แน่น ไม่ให้เกิดฟองอากาศ

๖) ทิ้งไว้ให้แห้งสนิท ประมาณ ๗-๑๐ วัน จึงแกะพิมพ์ออกมา

๗) ขัดตกแต่งผิวด้านข้างให้เรียบร้อย

ขั้นตอนการตกแต่งด้านหลังพระพุทธรูปดอกไม้

๑) เมื่อพระพุทธรูปแห้งพอสมควรแล้ว จึงนำไปติดกับไม้กระดานด้านหลังที่เตรียมไว้

๒) ใช้กาวแห้งเร็วติดพระพุทธรูปกับไม้กระดาน

๓) ด้านหลังไม้กระดานตกแต่งด้วยลายคำรูปหม้อปูรณฆฏะ

ภาพที่ ๑๐๕ ผงกาว

ภาพที่ ๑๐๖ ผงดอกไม้ ๔ ส่วน

ภาพที่ ๑๐๗ ผงกาว ๔ ส่วน

ภาพที่ ๑๐๘ ใส่น้ำสะอาด ๒ ส่วน

ภาพที่ ๑๐๙ คนให้เข้ากัน

ภาพที่ ๑๑๐ การเตรียมแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

ภาพที่ ๑๑๑ ใส่ผงดอกไม้ให้เต็มแม่พิมพ์ยางซิลิโคน และกดให้แน่นเพื่อไม่ให้เกิดฟองอากาศ

ภาพที่ ๑๑๒ การแกะแม่พิมพ์ยางซิลิโคน

ภาพที่ ๑๑๓ การขัดตกแต่งผิวด้านข้างให้เรียบร้อย

ภาพที่ ๑๑๔ การขูดด้านหลังพระดอกไม้ให้เรียบ

ภาพที่ ๑๑๕ การเตรียมประกบแผ่นไม้เข้ากับพระพุทธรูป

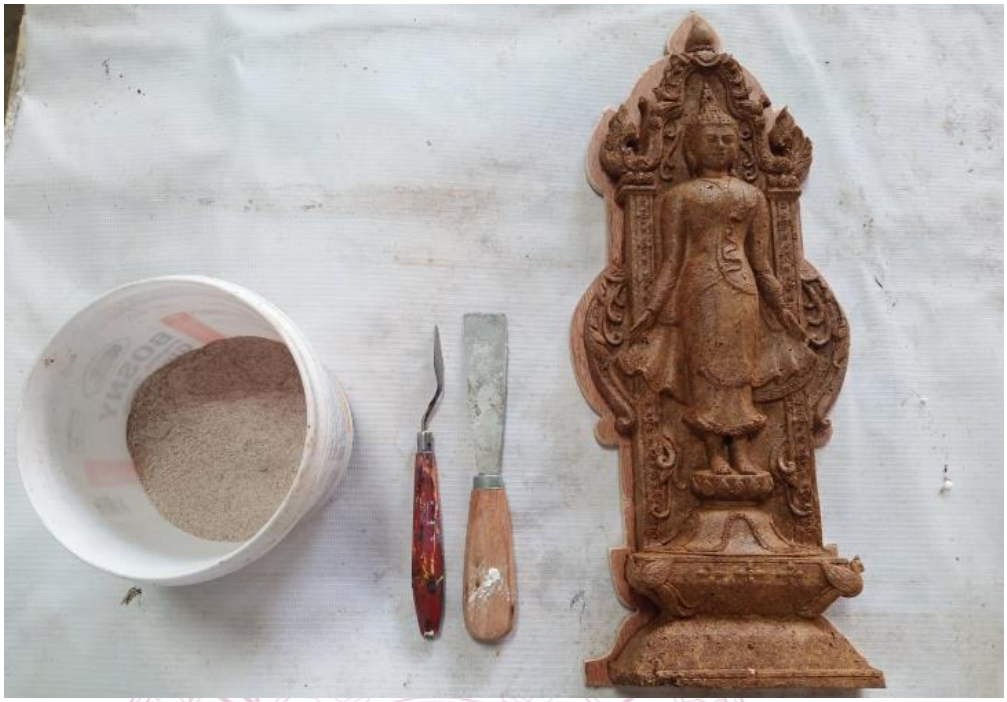

ภาพที่ ๑๑๖ ภายหลังการประกบแผ่นไม้เข้ากับด้านหลังพระพุทธรูปแล้ว

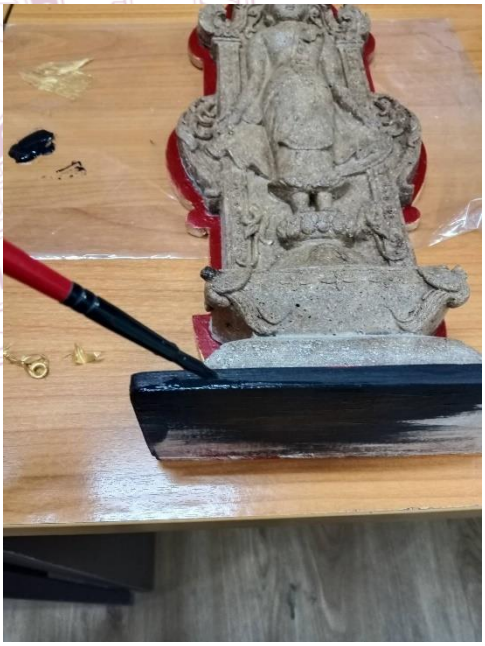

ภาพที่ ๑๑๗ การตกแต่งแผ่นไม้ด้วยสีทองบริเวณขอบด้านข้าง และสีดำที่ฐาน

ภาพที่ ๑๑๘ การตกแต่งแผ่นไม้ด้วยสีแดง

ภาพที่ ๑๑๙ การทำแม่แบบลายฉลุสำหรับการทำลายคำ

ภาพที่ ๑๒๐ การตกแต่งด้านหลังด้วยลายคำรูปหม้อปูรณฆฏะ

ภาพที่ ๑๒๑ ภายหลังการตกแต่งพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๒๒ ต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้

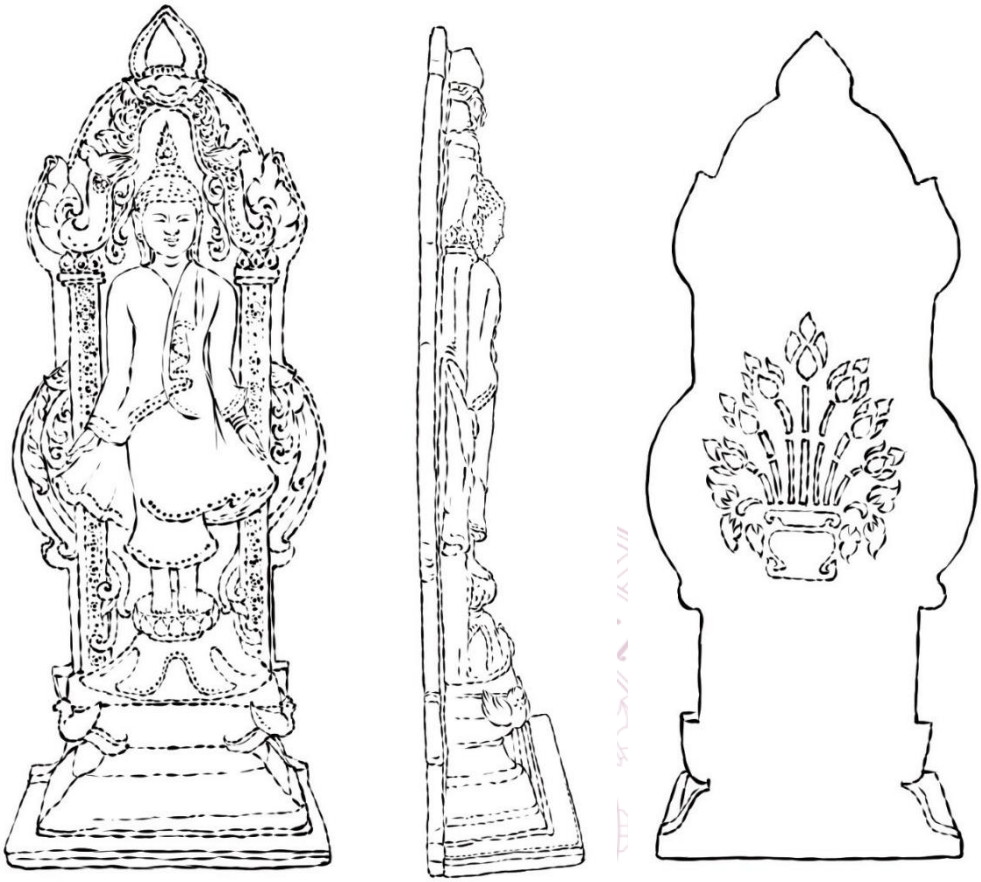

ภาพที่ ๑๒๓ ลายเส้นต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้

วิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

กิจกรรมที่ ๔ ร่วมกันเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

จุดประสงค์

๑) แกนนำชุมชนจำนวน ๒๐ คน ร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

วิธีดำเนินการ

การดำเนินงาน เริ่มด้วยการอธิบายคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ อานิสงส์ที่จะได้รับ จากนั้นจึงมีการอธิบายวิธีการหล่อและตกแต่งพระพุทธรูปดอกไม้ โดยในขั้นตอนสุดท้าย คนที่เข้าร่วมโครงการทุกคนจะได้รับพระพุทธรูปดอกไม้คนละ ๑ องค์ และแม่พิมพ์ยางซิลิโคนที่ใช้หล่อในครั้งนี้ ก็จะมอบไว้ให้กับวัดป่าตุ้มดอน ผลการดำเนินการ คนในชุมชนมีความยินดีและความสนุกสนานในการทำงาน หลังจากนี้จึงให้แกนนำในชุมชนทดลองหล่อและตกแต่งพระพุทธรูปกันเอง โดยมีท่านเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มเป็นประธาน หล่อได้วันละ ๕ ชิ้นงาน ใช้เวลาหล่อประมาณ ๔ วัน หลังจากทิ้งไว้จนพระพุทธรูปอยู่ตัวแล้ว จึงได้นำมาตกแต่ง ทั้งหมดใช้เวลาประมาณ ๒ สัปดาห์ จึงแล้วเสร็จ โดยภายหลังการถอดพิมพ์พระพุทธรูปแล้ว พบว่าพระพุทธรูปที่คนในชุมชนช่วยกันทำ ไม่โค้งงอ อาจเนื่องจากอากาศในวิหารและที่อำเภอพร้าวเย็นกว่าอากาศในเมืองเชียงใหม่ จึงทำให้การหดตัวของวัสดุมีน้อยกว่า

ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมี ๒๐ ท่าน ซึ่งจะเป็นแกนนำในการทำพระพุทธรูปดอกไม้ให้กับวัดป่าตุ้มดอนต่อไป

ผลการดำเนินการ

ภายหลังจากที่แกนนำในชุมชนได้ช่วยกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้แล้ว จึงมีการเสนอให้ทำพระพุทธรูปดอกไม้จากแม่พิมพ์ในครั้งนี้เพิ่มเติมอีก ๑๐๘ องค์ เพื่อประดับที่คานและเสาของวิหาร โดยความร่วมมือระหว่างวัดกับชาวบ้านช่วยกันสร้างสรรค์พระพุทธรูป จากนั้นจึงให้คนในหมู่บ้านรวมถึงหมู่บ้านใกล้เคียงเช่าบูชา เพื่อนำเงินที่ได้ไปพัฒนาวัดต่อไป

โครงการวิจัยร่วมระหว่าง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

แผนงานวิจัยเรื่อง
พุทธศิลปกรรมบำบัด: บูรณาการศาสตร์และศิลป์สู่ชีวิตวิถีใหม่ในชุมชน
โครงการย่อยที่ ๕
พุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน
อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ ๑๒๔ ป้ายรวมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ณ วัดป่าตุ้มดอน

ภาพที่ ๑๒๕ การจัดเตรียมสถานที่

ภาพที่ ๑๒๖ การเรียนรู้วิธีการหล่อพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๒๗ ผงดอกไม้ชนิดต่างๆ ในชุมชน

ภาพที่ ๑๒๘ การอธิบายขั้นตอนการหล่อพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๒๙ ปฏิบัติการร่วมกันหล่อพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๓๐ การตกแต่งพระพุทธรูปดอกไม้

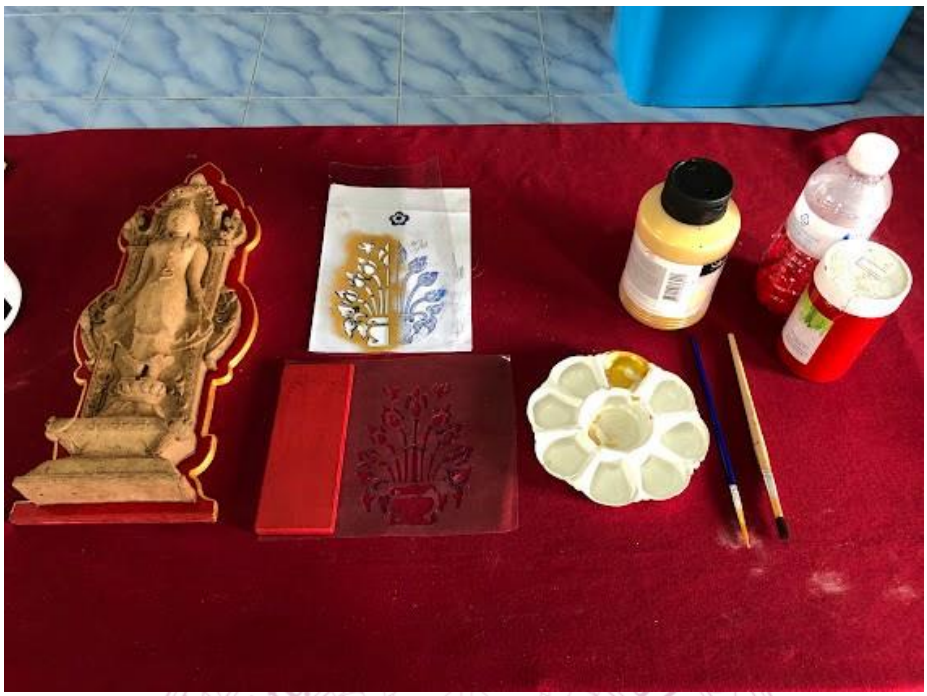

ภาพที่ ๑๓๑ วัสดุในการทำลายคำด้านหลังพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๓๒ การทดลองทำลายคำประดับด้านหลังพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๓๓ ผลงานการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชน

ภาพที่ ๑๓๔ ร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

กิจกรรมที่ ๕ ถวายพระพุทธรูปดอกไม้

วัตถุประสงค์

๑) คนในชุมชนร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ไว้กับวัดป่าตุ้มดอน วัดสันขวาง วัดหนองปลามัน และวัดป่าอาจารย์มั่น ภูริทัตโต

๒) สนทนาจุดเด่นจุดด้อยของโครงการ

๓) ให้ผู้ร่วมกิจกรรมทำแบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิต ภายหลังการทำกิจกรรม

วิธีดำเนินการ

คนในชุมชนเป็นผู้กำหนดวัดที่จะไปถวายพระพุทธรูป โดยมีการเตรียมงานกันล่วงหน้า ๑ วัน ใช้รถของชาวบ้านและผู้วิจัย

ผลการดำเนินการ

ชาวบ้านได้นำพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างไปถวายวัด ๔ วัด โดยเริ่มจากวัดป่าตุ้มดอนเป็นลำดับที่ ๑ วัดสันขวางเป็นลำดับที่ ๒ วัดหนองปลามันเป็นลำดับที่ ๓ และสำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นลำดับที่ ๔ ทั้งนี้การที่ชาวบ้านได้ติดต่อประสานงานกับเจ้าอาวาสของแต่ละวัดไว้ล่วงหน้า ทำให้ในวันที่ไปถวายจึงได้พบกับเจ้าอาวาสของแต่ละวัด และทางวัดก็ได้จัดเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมไว้เป็นอย่างดี จากนั้นจึงร่วมรับประทานอาหารเที่ยงที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต พูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้นี้ พบว่าข้อดีของโครงการ ๑) ช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีเพราะอยู่ในช่วงที่บูรณะวัดป่าตุ้มดอน ๒) เพิ่มแนวทางในการตกแต่งเสาและคานวิหารด้วยพระพุทธรูปดอกไม้ ๓) ได้พระพุทธรูปดอกไม้ที่ตนเองมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ไว้บูชาที่บ้าน ๔) ได้บุญกุศลจากการร่วมถวายพระพุทธรูป เกิดความปีติยินดี ๕) ได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่างๆ ในชุมชนให้กลมเกลียวมากขึ้น โดยเฉพาะวัดสันขวางที่ตั้งอยู่ในชุมชนไทใหญ่เช่นเดียวกัน เกิดโครงการใหม่ที่จะทำร่วมกันระหว่างชุมชนวัดป่าตุ้มดอนกับชุมชนสันขวาง คือ การปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดสันขวาง จำนวน ๒ องค์ สำหรับข้อด้อยของโครงการนี้ คือ ๑) คนในชุมชนมีระยะเวลาในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้น้อยเกินไป ควรจะจัดงานสัก ๒-๓ วัน โดยระหว่างจัดงานอาจมีการสวดมนต์ ทำวัตร ปฏิบัติกัมมัฏฐานร่วมด้วย ๒) บุญจากการได้สร้างและถวายพระพุทธรูปเป็นบุญใหญ่ ควรบอกกล่าวคนในชุมชนให้มากกว่านี้ เพราะมีคนต้องการร่วมบุญนี้อีกเป็นจำนวนมาก ๓) ควรให้เด็ก เยาวชน เข้าร่วมเป็นแกนนำด้วย เพราะจะได้มีความหลากหลายของแกนนำ และจะได้ปลูกฝังความรักในพระพุทธศาสนาให้กับเด็กและเยาวชนด้วย ๔) การจัดพิธีแห่พระพุทธรูปไปถวายตามวัดต่างๆ ควรให้ยิ่งใหญ่กว่านี้ อาจมีวงดนตรีพื้นเมือง หรือขบวนอย่างเป็นทางการ และจัดให้ตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ภาพที่ ๑๓๕ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน

ภาพที่ ๑๓๖ คณะผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชนป่าตุ้มดอนถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน

ภาพที่ ๑๓๗ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง

ภาพที่ ๑๓๘ คณะผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านในชุมชนป่าตุ้มดอนถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง

ภาพที่ ๑๓๙ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดหนองปลามัน

ภาพที่ ๑๔๐ เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน เจ้าอาวาสวัดสันขวาง ผู้วิจัย และชาวบ้าน ร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดหนองปลามัน

ภาพที่ ๑๔๑ การถวายพระพุทธรูปดอกไม้ที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

ภาพที่ ๑๔๒ ชาวบ้านช่วยกันอัญเชิญพระพุทธรูปดอกไม้ พระไตรปิฎก และผ้าไตร ไปถวายที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต

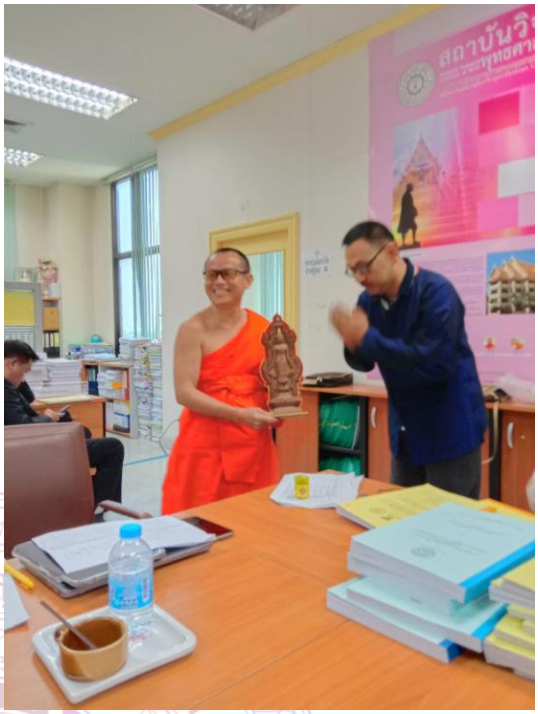

ภาพที่ ๑๔๓ นักวิจัยมอบผลงานการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ให้กับ มจร. ในวันที่ ๒๘ มีนาคม ๒๕๖๖

๔.๓.๒ การวิเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

ในการวิจัยนี้ ได้ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดของโคเฮน และอัพฮอฟ (อ้างใน ณรงค์ ศรีโสภา ๒๕๕๓: ๒๔-๒๖) เป็นแนวคิดหลักในการดำเนินงาน

ทั้งนี้แนวคิดการมีส่วนร่วมของของโคเฮน และอัพฮอฟ ได้แบ่งกระบวนการในการมีส่วนร่วมเป็น ๔ รูปแบบ ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เป็นการมีส่วนร่วมที่เป็นการแสดงออก ด้านความคิดเกี่ยวกับการจัดระบบ หรือกำหนดระบบของโครงการ เป็นการประเมินปัญหาหรือทางเลือกที่จะสามารถเป็นไปได้ที่จะนำไปปฏิบัติ เพื่อการพัฒนาโดยการประเมินสภาพที่เป็นอยู่และสาเหตุของปัญหา ซึ่งในขั้นตอนนี้ยังแบ่งย่อยออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่

๑.๑) การมีส่วนร่วมในขั้นต้น (Initial Decision) เป็นการค้นหาความต้องการที่แท้จริง ซึ่งเป็นวิธีการที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมของโครงการ

๑.๒) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ (Ongoing Decision) เป็นการหาโอกาสหรือช่องทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ

๑.๓) การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ (Operation Decision) เป็นการหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ ได้แก่ อาสาสมัคร ผู้ประสานงาน หรือกลุ่มที่รวมตัวกันตามประเพณีเช่น

กลุ่มสตรี หรือกลุ่มหนุ่มสาว เพื่อที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม โดยการเป็นสมาชิกร่วมดำเนินการคัดเลือกผู้นำและการสร้างพลังอำนาจให้แก่องค์กร

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) เป็นการดำเนินงานตามโครงการและแผนงานและเป็นการก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมในการเป็นเจ้าของกิจกรรมและผลงานที่ปรากฏ ในขั้นตอนนี้ยังแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วน คือ

๒.๑) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร (Resource Contribution) ได้แก่ การมีส่วนร่วมสละแรงกายการสละเงิน การให้วัสดุอุปกรณ์และการให้คำแนะนำ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้จะให้ด้วยความเต็มใจ

๒.๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน (Administration and Coordination) จะมีส่วนร่วมโดยวิธีการจ้างบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการการฝึกอบรม ผู้ที่จะเข้าปฏิบัติในโครงการ หรือการให้คำปรึกษาในการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการ และเป็นผู้ประสานงานในโครงการด้วย

๒.๓) การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการ มักพบว่ามีลักษณะเป็นการบังคับให้เข้าปฏิบัติในโครงการมากที่สุด การมีส่วนร่วมโดยการบังคับให้ปฏิบัติจะต่างจากการให้ความร่วมมือเพราะการบังคับให้ทำนั้น ผลประโยชน์ (Benefits) จะไม่ใช่เป็นสิ่งที่สำคัญ แต่ถ้าเป็นการมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจนั้นจะมีการคำนึงถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหลังเกิดการมีส่วนร่วมด้วย

๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ (Benefits) ยังแบ่งออกได้เป็น ๓ ส่วน คือ

๓.๑) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ (Material Benefits) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเพิ่มผลผลิต รายได้หรือทรัพย์สิน

๓.๒) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม (Social Benefits) ได้แก่ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม เช่น โรงเรียน สถานที่สาธารณะ หรือส่วนกลางของชุมชน เช่น การเพิ่มคุณภาพชีวิต การเกิดระบบน้ำประปา

๓.๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล (Personal Benefits) ได้แก่ความนับถือตนเอง (Self-esteem) พลังอำนาจทางการเมือง (Political Power) ความคุ้มค่าของผลประโยชน์ (Sense of Efficacy)

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) หมายถึง การมีส่วนร่วมในการวัดผลและวิเคราะห์ผลของการดำเนินงาน รวมทั้งเป็นการค้นหาข้อดีและข้อบกพร่อง เพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ในการวิเคราะห์กระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนป่าตุ้มดอนในการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ร่วมกัน พบว่าการดำเนินโครงการการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนป่าตุ้มดอน มีการดำเนินการครบทั้ง ๔ กระบวนการ โดยกระบวนการที่ ๑ มีการดำเนินการ ๒ ใน ๓ ขั้นตอนย่อย กระบวนการที่ ๒ มีการดำเนินการ ๓ ใน ๓ ขั้นตอนย่อย กระบวนการที่ ๓ มีการดำเนินการ ๓ ใน ๓

ขั้นตอนย่อย และกระบวนการที่ ๔ มีการดำเนินการ ๑ ใน ๑ ขั้นตอนย่อย สามารถสรุปได้ตามตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ ๙ วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน ตามกระบวนการการมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัพฮอฟ

การมีส่วนร่วมของโคเฮน และอัพฮอฟ	จุดประสงค์	การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน
๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ		
๑.๑) การมีส่วนร่วมในขั้นต้น	การค้นหาความต้องการที่แท้จริง	คนในชุมชนร่วมรับฟังโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในกิจกรรมครั้งที่ ๑ โดยคนที่มีความประสงค์จะร่วมลงชื่อในโครงการจำนวน ๒๐ รูป/ท่าน การที่ผู้วิจัยได้เลือกไปก่อนว่าจะสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ เพราะเห็นว่าในชุมชนมีพระพุทธรูปดอกไม้เก็บรักษาไว้ส่วนหนึ่ง ทำให้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่จะค้นหาความต้องการที่แท้จริง ไม่ปรากฏ
๑.๒) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ	การหาโอกาสหรือช่องทางในการแก้ปัญหา รวมทั้งลำดับความสำคัญของโครงการที่จะต้องดำเนินการ	มีการบอกต่อโครงการให้คนอื่นๆ ที่ไม่ได้มาร่วมรับฟังรับรู้ ทำให้โครงการได้จำนวนดอกไม้แห้งที่ใช้เป็นวัสดุในการทำงานเพิ่มมากขึ้น การที่ชุมชนร่วมกันบอกต่อโครงการ และหาโอกาสในการเข้าร่วมโครงการ แม้จำนวนแกนนำที่จะสร้างสรรค์พระพุทธรูปจะได้ครบ ๒๐ รูป/ท่านแล้ว แต่คนในชุมชนก็ได้หาโอกาสหรือช่องทางในการเก็บดอกไม้ ตากแห้ง และนำมาเข้าร่วมโครงการแทน ทั้งชุมชนยังมีส่วนในการช่วยกำหนดช่วงเวลาที่จะสร้างสรรค์งานด้วย นับเป็นการมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการของชุนชน
๑.๓) การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ	การหาบุคลากรเข้ามาปฏิบัติการ	การที่ให้ชุมชนสมัครใจเป็นแกนนำในการสร้างสรรค์พระพุทธรูป โดยไม่ได้จำกัดอายุ เพศ วัย เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำโครงการครั้งนี้

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ		
๒.๑) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร	การมีส่วนร่วมสละแรงกาย เงิน วัสดุ อุปกรณ์ หรือการให้คำแนะนำ ความเต็มใจ	การดำเนินงานตามโครงการได้เปิดโอกาสให้ทุกคนช่วยกันเก็บดอกไม้ นำมาตากแดดให้แห้ง โดยกระบวนการนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะต้องทำเก็บดอกไม้อย่างสม่ำเสมอ และค่อนข้างใช้เวลานาน ทั้งยังต้องมีความอุตสาหะ ระวังดอกไม้ที่ตากให้แห้งสนิท เป็นการเสียสละทั้งแรงกาย วัสดุ อุปกรณ์ และเงินของคนในชุมชนด้วยความเต็มใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชน
๒.๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน	มีส่วนร่วมในการฝึกอบรม หรือให้คำปรึกษาในการตัดสินใจ และเป็นผู้ประสานงานในโครงการ	คนในชุมชนร่วมกันกำหนดระยะเวลาในการสร้างสรรค์ ภายหลังจากที่ได้เรียนรู้การทำงานแล้ว ภายใต้การดูแลของเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำที่เข้าร่วมอบรม ทั้งในการนำพระพุทธรูปไปถวายตามวัดต่างๆ ก็เป็นการกำหนดวัดและเตรียมการของคนในชุมชน และมีการประสานงานกับวัดที่จะไปถวาย จัดเตรียมรถ เครื่องสังฆทาน และอื่นๆ ที่จะใช้ในการประกอบการถวายพระพุทธรูป นับว่าเป็นการมีส่วนร่วมในการบริหารและประสานงาน
๒.๓) การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการอย่างเต็มใจ	ไม่มีการบังคับให้มีการเข้าร่วมโครงการ	การร่วมโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้นี้ เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิ์ในการเข้าร่วมโครงการอย่างเป็นอิสระ ไม่มีการบังคับให้เข้าร่วมหรือทำกิจกรรมต่างๆ ในโครงการ
๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์		
๓.๑) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ	การเพิ่มผลผลิต รายได้ หรือทรัพย์สิน	แกนนำที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับพระพุทธรูปดอกไม้ที่ตนร่วมสร้างคนละหนึ่งองค์ และวัดป่าตุ้มดอนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ได้รับพิมพ์ยางซิลิโคนที่ใช้ในการสร้างสรรค์ เพื่อนำไปใช้งานต่อไป นับว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุตามโครงการ
๓.๒) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม	ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่สังคม	จากข้อดีที่คนในชุมชนให้ความเห็นไว้ เช่น การช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี การได้ร่วมสร้างบุญกุศลจากการร่วมถวาย

		พระพุทธรูปด้วยกัน การได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่างๆ ในชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคมของคนในชุมชน
๓.๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล	ความนับถือตนเอง พลังอำนาจทางการเมือง ความคุ้มค่าของผลประโยชน์	แกนนำที่เข้าร่วมโครงการเกิดความปีติภายหลังจากที่ได้ร่วมกันถวายพระพุทธรูป เป็นการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ความมั่นใจว่าตนจะได้รับอานิสงส์จากการถวายพระพุทธรูปดอกไม้ โดยไม่ตกไปสู่อบายภูมิอย่างแน่นอน
๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล		
	การมีส่วนร่วมในการวัดผล และวิเคราะห์ผล ค้นหาข้อดีและข้อบกพร่อง เพื่อหาแนวทางแก้ไข และทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป	การได้สนทนาถึงข้อดีข้อเสียของโครงการในช่วงพักรับประทานอาหารที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น เป็นการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

๔.๔ การวิเคราะห์ความสุขผู้เข้าร่วมกิจกรรม (พุทธศิลปกรรมบำบัด)

๔.๔.๑ การวิเคราะห์แบบทดสอบความสุขกรมสุขภาพจิต

แบบทดสอบความสุขนี้ พัฒนาขึ้นจากกรมสุขภาพจิต เพื่อใช้ชี้วัดสุขภาพจิตคนไทย ฉบับสั้น เรียกว่า แบบสัมภาษณ์ดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยฉบับสั้น (Thai Meatal Health Indicator - ๑๕ (TMHI-๑๕))

เพื่อให้ได้แบบวัดที่มีประสิทธิภาพในเชิงโครงสร้างอำนาจการจำแนก และมีความเที่ยงตรงในการทดสอบแบบวัดฉบันนี้ กรมสุขภาพจิตได้แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น ๒ กลุ่มคือ (๑) กลุ่มศึกษานำร่องจำนวน ๖๐ ราย (๒) กลุ่มตัวอย่างสำรวจจำนวน ๗๐๐ ราย โดยกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๒ กลุ่มแยกเป็นกลุ่มคนปกติ กลุ่มผู้ป่วยจิตเวชนอก และผู้ป่วยจิตเวชใน เครื่องมือวัดสุขภาพจิตที่พัฒนาขึ้นสร้างตามเกณฑ์การวินิจฉัยของ DSM-IV ผลการศึกษาพบว่า แบบสอบถามที่ทำการพัฒนาขึ้นมีค่าอำนาจจำแนกระหว่างคนปกติและกลุ่มผู้มีปัญหาทางจิตเวชอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๐๑ มีความตรงเชิงโครงสร้างจำแนกออกเป็น ๕ ด้าน คือ กลุ่มอาการทางกายเนื่องจากความผิดปกติทางจิต กลุ่มอาการซึมเศร้า กลุ่มอาการวิตกกังวล กลุ่มอาการโรคจิต และกลุ่มการปรับตัวทางสังคม ความ

เที่ยงตรงแบบแอลฟาของแบบทดสอบที่ทำการพัฒนาขึ้น มีค่าในแต่ละกลุ่มอาการ ระหว่าง ๐.๘๒ ถึง ๐.๙๔[๑๒๙]

แบบวัดฉบับนี้ มีคำถาม ๑๕ ข้อ ในแต่ละข้อมีตัวเลือก ๔ ข้อย่อยตั้งแต่ไม่มีความสุขเลย มีความสุขเล็กน้อย มีความสุขมาก และมีความสุขมากที่สุด โดยให้เลือกเพียงข้อเดียว แต่ละข้อมีคะแนนที่ต่างกัน โดยมีคะแนนเต็ม ๖๐ คะแนน

การให้คะแนนแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ ๑ ได้แก่ ข้อ ๑ ๒ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕

แต่ละข้อให้คะแนนดังต่อไปนี้ ไม่เลย ๑ คะแนน เล็กน้อย ๒ คะแนน มาก ๓ คะแนน มากที่สุด ๔ คะแนน

กลุ่มที่ ๒ ได้แก่ข้อ ๓ ๔ ๕

แต่ละข้อให้คะแนนดังต่อไปนี้ ไม่เลย ๔ คะแนน เล็กน้อย ๓ คะแนน มาก ๒ คะแนน มากที่สุด ๑ คะแนน

เมื่อรวมคะแนนทุกข้อแล้ว นำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์ปกติที่กำหนดดังนี้

๕๑-๖๐ คะแนน หมายถึง สุขภาพจิตดีกว่าคนทั่วไป

๔๔-๕๐ คะแนน หมายถึง สุขภาพจิตเท่ากับคนทั่วไป

๔๓ คะแนนหรือน้อยกว่า หมายถึง สุขภาพจิตต่ำกว่าคนทั่วไป

ในการวิจัยนี้ ได้ให้แกนนำชุมชนที่ร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๒๐ คน แบ่งเป็นผู้ชาย ๑๓ คน ในจำนวนนี้มีพระภิกษุจำนวน ๑ รูป เป็นผู้หญิง ๗ คน มีจำนวนผู้มีอายุตั้งแต่ ๗๑ ปีขึ้นไปมากที่สุด โดยแบ่งเป็น อายุตั้งแต่ ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๑ คน อายุตั้งแต่ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๑ คน อายุตั้งแต่ ๕๑ - ๖๐ ปี จำนวน ๕ คน อายุตั้งแต่ ๖๑ - ๗๐ ปี จำนวน ๕ คน และอายุตั้งแต่ ๗๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๘ คน ทำแบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพจิตก่อนและหลังการทำกิจกรรม เพื่อประเมินความสุขของแกนนำชุมชนในการร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

แกนนำชุมชนที่ร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๒๐ คน ทำแบบทดสอบก่อนการทำกิจกรรมในวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ พบว่า

๑) ได้คะแนนระหว่าง ๕๑-๖๐ คะแนน จำนวน ๕ คน คิดเป็น ๒๕ เปอร์เซ็นต์ เป็นกลุ่มคนการมีสุขภาพจิตดีกว่าคนทั่วไป

๒) ได้คะแนนระหว่าง ๔๔-๕๐ คะแนน จำนวน ๑๐ คน คิดเป็น ๕๐ เปอร์เซ็นต์ เป็นกลุ่มคนที่มีสุขภาพจิตเท่ากับคนทั่วไป

---

[๑๒๙] สุชีรา ภัทรายุตวรรตน์, “การพัฒนาแบบวัดสุขภาพจิตคนไทย”, **สารศิริราช**. ปีที่ ๕๑, ฉบับที่ ๑๒, (ธันวาคม ๒๕๔๒): ๙๔๖-๙๕๒

๓) ได้คะแนนน้อยกว่า ๕๓ จำนวน ๕ คน คิดเป็น ๒๕ เปอร์เซ็นต์ เป็นกลุ่มที่มีสุขภาพจิตต่ำกว่าคนทั่วไป

แกนนำชุมชนที่ร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๒๐ คน ทำแบบทดสอบหลังการทำกิจกรรมในวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๖๖ พบว่า

๑) มีคนได้คะแนนระหว่าง ๕๑-๖๐ คะแนน จำนวน ๑๒ คน คิดเป็น ๖๐ เปอร์เซ็นต์ เป็นกลุ่มคนการมีสุขภาพจิตดีกว่าคนทั่วไป

๒) ได้คะแนนระหว่าง ๔๔-๕๐ คะแนน จำนวน ๘ คน คิดเป็น ๔๐ เปอร์เซ็นต์ เป็นกลุ่มคนที่มีสุขภาพจิตเท่ากับคนทั่วไป

๓) ไม่มีใครได้คะแนนน้อยกว่า ๕๓ คะแนน คิดเป็น ๐ เปอร์เซ็นต์

เมื่อพิจารณาเป็นรายบุคคล พบว่า มีผู้ที่ได้คะแนนเพิ่มขึ้นจำนวน ๑๗ คน มีผู้ได้คะแนนเท่าเดิม ๑ คน และมีผู้ได้คะแนนน้อยกว่าเดิม ๒ คน เหตุที่ได้คะแนนลดลงอาจเกิดขึ้นจากการที่ทั้งสองคนได้ไปร่วมถวายพระพุทธรูปไม่ครบวัดตามที่กำหนดไว้ เนื่องจากติดภาระกิจเรื่องสุขภาพ แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่ามีคะแนนสุขภาพจิตโดยรวมมากขึ้น คิดเป็น ๘๕ เปอร์เซ็นต์

๔.๔.๒ การวิเคราะห์ความสุขจากการจัดกิจกรรมตามหลักพละ ๕

พละ ๕ ประกอบด้วย ๑) ศรัทธาพละ หมายถึงกำลังแห่งความเชื่อความศรัทธา ๒) วิริยะพละ หมายถึงกำลังแห่งความเพียรพยายาม ๓) สติพละ หมายถึงกำลังแห่งสติ ระลึกรู้ ๔) สมาธิพละ หมายถึงกำลังแห่งใจที่ตั้งมั่น และ ๕) ปัญญาพละ หมายถึงกำลังแห่งความรู้ที่เกิดจากปัญญาญาณ สมารถวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความสุขที่เกิดจากการทำกิจกรรมกับหลักพละ ๕ ได้ดังนี้

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน	**พละ ๕**	**การสร้างความสุข**
๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ		
คนในชุมชนร่วมรับฟังโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในกิจกรรมครั้งที่ ๑ โดยคนที่มีความประสงค์จะร่วมลงชื่อในโครงการ จำนวน ๒๐ รูป/ท่าน	ศรัทธาพละ	การที่ผู้วิจัยเลือกจะสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ อันเป็นสมบัติภายในชุมชน ทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้สึกดีงามขึ้นภายในใจ ที่มีการนำพระพุทธรูปโบราณของชุมชนกลับมาสร้างขึ้นใหม่อีกครั้ง เป็นการฟื้นประเพณีวัฒนธรรมไทใหญ่อย่างหนึ่ง ทำให้เกิดความเชื่อความศรัทธาในกระบวนการทำงานครั้งนี้ ทั้งการสร้างพระพุทธรูปเป็นการสร้างความศรัทธาในความฉลาดรอบรู้ของพระพุทธองค์ที่ทรงหาทางแก้ปัญหาของความทุกข์ได้

		สำเร็จ เป็นความศรัทธาในต้นแบบที่ยิ่งใหญ่ของพุทธศาสนิกชน
๑.๒) การบอกต่อโครงการของคนในชุมชนให้คนอื่นๆ ที่ไม่ได้มาร่วมรับฟังรับรู้ ทำให้โครงการได้จำนวนดอกไม้แห้งที่ใช้เป็นวัสดุในการทำงานเพิ่มมากขึ้น	ศรัทธาพละ	การที่ชุมชนช่วยกันบอกต่อโครงการ และหาโอกาสในการเข้าร่วมโครงการ แม้จำนวนแกนนำที่จะสร้างสรรค์พระพุทธรูปจะได้ครบ ๒๐ รูป/ท่านแล้ว แต่คนในชุมชนก็ได้หาโอกาสหรือช่องทางในการเก็บดอกไม้ ตากแห้ง และนำมาเข้าร่วมโครงการแทน ทั้งชุมชนยังมีส่วนในการช่วยกำหนดช่วงเวลาที่จะสร้างสรรค์งานด้วย ทั้งหมดเป็นผลจากการเกิดศรัทธาในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชน
๑.๓) การที่ให้ชุมชนสมัครใจเป็นแกนนำในการสร้างสรรค์พระพุทธรูป โดยไม่ได้จำกัดอายุ เพศ วัย เป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนทุกคนได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำโครงการครั้งนี้	ศรัทธาพละ	ความต้องการเข้าร่วมกิจกรรมของคนทุกเพศ ทุกวัย เป็นผลจากความศรัทธาที่จะมีการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชน
๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ		
๒.๑) การดำเนินงานตามโครงการได้เปิดโอกาสให้ทุกคนช่วยกันเก็บดอกไม้ นำมาตากแดดให้แห้ง	วิริยะพละ	กระบวนการนี้เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก เพราะต้องทำเก็บดอกไม้อย่างสม่ำเสมอ และค่อนข้างใช้เวลานาน ทั้งยังต้องมีความอุตสาหะ ระวังดอกไม้ที่ตากให้แห้งสนิท เป็นการเสียสละทั้งแรงกาย วัสดุ อุปกรณ์ และเงิน ของคนในชุมชนด้วยความเต็มใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชน
๒.๒) คนในชุมชนร่วมกันกำหนดระยะเวลาในการสร้างสรรค์ ภายหลังจากที่ได้เรียนรู้การทำงานแล้ว ภายใต้การดูแลของเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน ซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำที่เข้าร่วมอบรม	สติพละ ปัญญาพละ	การกำหนดรู้ในการทำงานของตน เป็นการเตรียมแผนงานในการทำงานทั้งโครงการโดยคนในชุมชนเป็นผู้กำหนด ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีสติ และปัญญาในการเตรียมงาน
๒.๓) การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการอย่างเต็มใจ การร่วมโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้นี้ เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิ์ในการเข้าร่วมโครงการอย่างเป็นอิสระ ไม่มี	ศรัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ	กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้อย่างมีความสุขของคนในชุมชน ประกอบด้วยการมีศรัทธาในการสร้างพระพุทธรูป การมีความเพียรในการทำงานแต่ละขั้นตอนที่มี

การบังคับให้เข้าร่วมหรือทำกิจกรรมต่างๆ ในโครงการอย่างเต็มใจ		ความละเอียดและต้องเรียนรู้ใหม่ ใช้ความอดทนสูง การทำให้แต่ละขั้นตอนทำให้เกิดสติ สมาธิ และปัญญา ในการมองเห็นกระบวนการทำงาน ตลอดจนถึงการเข้าใจในความพยายามของพระพุทธองค์ที่จะออกจากวัฏสงสารอันเป็นทุกข์นี้ ผ่านประวัติและรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างขึ้น ทำให้เกิดความอิ่มเอมใจในการทำงาน
๒.๔) การนำพระพุทธรูปไปถวายตามวัดต่างๆ เป็นการกำหนดวัดและเตรียมการของคนในชุมชน และมีการประสานงานกับวัดที่จะไปถวาย จัดเตรียมรถ เครื่องสังฆทาน และอื่นๆ ที่จะใช้ในการประกอบการถวายพระพุทธรูป	ปัญญาพละ	การถวายพระพุทธรูปตามวัดต่างๆ ในชุมชน หากมองในแง่สังคม กระบวนการนี้เป็นการเชื่อมสัมพันธ์ของคนต่างชุมชนในตำบลเดียวกัน โดยมีพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างสรรค์ขึ้นเป็นสิ่งเชื่อมประสาน ซึ่งอาจทำให้เกิดความช่วยเหลือกันในภายภาคหน้า
๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์		
๓.๑) แกนนำที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับพระพุทธรูปดอกไม้ที่ตนร่วมสร้างคนละหนึ่งองค์ และวัดป่าตุ้มดอนที่เป็นเจ้าของพื้นที่ ได้รับพิมพ์ยางซิลิโคนที่ใช้ในการสร้างสรรค์ เพื่อนำไปใช้งานต่อไป นับว่าคนในชุมชนมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุตามโครงการ	ปัญญาพละ	กระบวนการทำงานนี้ เป็นการส่งมอบคืนสิ่งที่สร้างสรรค์และวัสดุสำหรับการสร้างสรรค์ให้คนในชุมชน ซึ่งการเรียนรู้ที่ผ่านมา จะทำให้คนในชุมชนเกิดปัญญาสามารถนำเอาสิ่งที่ได้รับมอบนี้ไปใช้ประโยชน์ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ประดับเสาคานของวัดป่าตุ้มดอนต่อไป
๓.๒) จากข้อดีที่คนในชุมชนให้ความเห็นไว้ เช่น การช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคี การได้ร่วมสร้างบุญกุศลจากการร่วมถวายพระพุทธรูปด้วยกัน การได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่างๆ ในชุมชน เป็นการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคมของคนในชุมชน	ปัญญาพละ	การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ทำให้คนชุมชนมองเห็นความสำคัญของผู้ร่วมชุมชนเดียวกันกับตน จึงได้จัดให้มีการถวายพระพุทธรูปตามวัดต่างๆ ในชุมชน
๓.๓) แกนนำที่เข้าร่วมโครงการเกิดความปีติ ภายหลังจากที่ได้ร่วมกันถวายพระพุทธรูป เป็นการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ความมั่นใจว่าตนจะได้รับอานิสงส์จากการถวายพระพุทธรูป	ปัญญาวิริยะ	เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดการเรียนรู้เกี่ยวกับอานิสงส์ในการสร้างสรรค์และถวายพระพุทธรูปดอกไม้ตามแนวคิดพระพุทธศาสนาในล้านนา

ดอกไม้ โดยไม่ตกไปสู่อบายภูมิอย่างแน่นอน		
๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล		
การได้สนทนาถึงข้อดีข้อเสียของโครงการในช่วงพักรับประทานอาหารที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น เป็นการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป	สติวิริยะ สมาธิวิริยะ ปัญญาวิริยะ	การสนทนาถึงข้อดีข้อเสีย เป็นการทบทวนตนเอง ทำให้มองเห็นการทำงานของตนเองอย่างเป็นภาพรวม จึงเกิดการเสนอหนทางแก้ไขการทำงานต่อไปในอนาคตของคนในชุมชน

กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นกระบวนการที่ทำให้เกิดพละ ๕ และนำไปสู่ความสุข ความพึงพอใจ ของคนในชุมชนได้

๔.๕ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย จำแนกไปตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วย

๑) การศึกษาแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในเอกสาร องค์ความรู้ใหม่ที่ได้เป็นองค์ความรู้ทางเอกสาร พบว่าพระพุทธรูปดอกไม้พบทั้งในวัฒนธรรมล้านนาและพม่า-ไทใหญ่ ในวัฒนธรรมล้านนา กำหนดอายุช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา เป็นศิลปะล้านนาแบบพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย รัตนโกสินทร์ และพม่า พบทั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง แสดงปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิเพชร นอกจากนี้ยังพบพระพุทธรูปตามแบบศิลปะมัณฑะเลย์ด้วย

๒) ในการศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ สามารถแบ่งได้เป็นพระพุทธรูปกับพระสงฆ์ โดยพระพุทธรูปนั้นแสดงสองอิริยาบถหลัก คือ ประทับยืนกับนั่ง พระพุทธรูปยืนแบ่งเป็นพระพุทธรูปมีซุ้มประกอบด้านหลัง กับไม่มีซุ้มประกอบด้านหลัง พระพุทธรูปทั้งสองแบบ ได้แสดงพระหัตถ์ในลักษณะเดียวกัน คือ พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบ**วัตถุทรงกลม** พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ คล้ายอาการกรีดนิ้ว การครองจีวรในลักษณะห่มคลุม โดยพระหัตถ์ทั้งสองโผล่ออกมาจากจีวรที่ถูกแหวกออก ตวัดชายจีวรไปพาดที่พระอังสาด้านซ้ายก่อนทิ้งชายจีวรเป็นริ้วซ้อนทับกันลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบผ้าจีวรด้วยแก้วกลมเล็กๆ เรียงกันเป็นแถว ซ้อนกัน ๒-๓ แถว ส่วนฐานนั้นจะประทับยืนบนฐานบัวกลมแต่งกลีบบัวที่รองรับไว้ด้วยฐานขนาดใหญ่ตอนล่าง และซุ้มตกแต่งกรอบซุ้มด้วยใบไม้ฝรั่ง พระพุทธรูปนี้อาจหมายถึง พระพุทธรูปปางรับผลสมอหรือพระไภษัชยคุรุก็ได้ แต่คนในพื้นที่ให้ความหมายว่าเป็นพระไภษัชยคุรุ ส่วนพระพุทธรูปประทับนั่ง แบ่งเป็น ๑) พระพุทธรูปประทับนั่งทรงเครื่อง และ ๒) พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง สำหรับพระสาวกที่พบมี ๓ ประเภท คือ พระสาวกที่มีลักษณะแบบพระพุทธรูป พระสาวกที่มีใบบัวปรกศีรษะ

หมายถึง พระอุปคุต และพระสาวกที่มีลักษณะแบบพระสงฆ์ ลักษณะที่โดดเด่น คือ พระเศียรไม่มีพระอุษณีษะเป็นต่อมนูนขึ้นมา อาจหมายถึง พระอุปคุต พรือพระบัวเข็มก็ได้ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากชื่อเรียกและที่มาของชื่อเรียกพระอุปคุตกับพระบัวเข็มนั้น จะพบจุดประสงค์ของการเรียกชื่อที่ต่างกัน กล่าวคือ พระอุปคุต ใช้เรียกประติมากรรมพระสงฆ์ตามที่ปรากฏประวัติในคัมภีร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับทะเล ส่วนพระบัวเข็ม ใช้เรียกประติมากรรมที่ปรากฏปุ่มนูนตามร่างกายจำนวน ๙ แห่ง ได้แก่ หน้าผาก ๑ หัวไหล่ ๒ ข้อศอก ๒ หัวเข่า ๒ และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก ๒ ซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปใดแน่นอน ปุ่มนูนนั้นอาจฝังพระธาตุ หรือตะกรุดตามที่กล่าว ดังนั้น รูปแบบของพระบัวเข็มจึงอาจปรากฏร่วมกับพระอุปคุตหรือพระพุทธรูปก็ได้ เพราะไม่ได้เน้นที่รูปแบบประติมากรรม แต่เน้นหน้าที่การใช้งานของปุ่มนูนนั้นๆ โดยมีสัญลักษณ์รูปปลา หอย หรือใบบัว ใต้ฐาน

๓) ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่าการมีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้ เป็นการที่ประชาชนในชุมชนเลือกตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน ตัวแทนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาวัดป่าตุ้มดอนและส่งเสริมพระพุทธศาสนาในชุมชนได้ เป็นการมีส่วนร่วมทางสังคมทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ทุกคนในชุมชนมีอิสระในการเลือกที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม และตัวแทนที่เข้าร่วมนี้ได้เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ทั้งมีสิทธิเท่าเทียมกันในด้านการคิด การแสดงออก และการสร้างสรรค์ และพระพุทธรูปที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ก็ไม่ได้มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน ทำให้ทุกคนสามารถเข้าร่วมได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่องพุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (mixed methods research) ทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) เชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปฏิบัติการ (Action Research) มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ ๑) การอธิบายแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา อันเป็นผลจากการศึกษาเอกสารงานวิจัย ๒) การวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่ อันเป็นผลจากการลงภาคสนาม ๓) การสังเคราะห์กระบวนการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์องค์ความรู้สำหรับการใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมร่วมกับคนในชุมชนป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ การศึกษาเริ่มต้นจากการศึกษาเอกสาร เพื่อให้ได้องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ในเอกสาร ก่อนลงพื้นที่เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ หลังจากนั้นจึงนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาสังเคราะห์เพื่อประโยชน์ในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่วัดป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แนวคิด ประวัติความสำคัญ คติความเชื่อ และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้ที่ปรากฏในเอกสาร

การบูชาพระพุทธรเจ้าด้วยดอกไม้เป็นอามิสบูชาอย่างหนึ่งที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง อาทิ ในสมัยเมื่อพระพุทธเจ้าโคดมเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์สุเมธดาบสได้พบเห็นพระพุทธเจ้าทีปังกร กำลังเสด็จดำเนินไปบนถนนที่ยังแผ้วถางไม่เรียบร้อย จึงทอดกายนอนลงบนโคลนตมเพื่อเป็นสะพานให้พระพุทธเจ้าพร้อมสาวกเดินข้าม ขณะที่พระพุทธเจ้าทีปังกรกำลังเสด็จดำเนินมาบนทางนั้น คนเป็นอันมากประโคมกลองเภรี เทพผู้อยู่ในนภากาศต่างก็โปรยปรายดอกมณฑารพ ดอกปทุม ดอกปาริฉัตตกะอันเป็นทิพย์ลงมายังทิศน้อยทิศใหญ่ และโปรยปรายกระแจะจันทน์ และของหอมอย่างดี ล้วนแต่เป็นของทิพย์ลงมายังทิศน้อยทิศใหญ่ มนุษย์ทั้งหลายผู้อยู่บนพื้นดินต่างก็โปรยปรายดอกจำปา ดอกสน กระทุ่ม ดอกกากะทิง ดอกบุนนาค ดอกการะเกดลงมายังทิศน้อยทิศใหญ่ เป็นต้น

ทั้งนี้ในพระไตรปิฎกปรากฏดอกไม้ที่นำมาบูชาพระพุทธเจ้า ดังนี้ ๑) ดอกกรรณิการ์สีเหลือง ๒) ดอกกระทุ่ม ๓) ดอกฟักทิพย์ ๔) ดอกหงอนไก่ ๕) ดอกโมก ๖) ดอกบัว ๗) ดอกจำปา ๘) ดอกคูน ๙) ดอกคล้า ๑๐) ดอกมะลิ ๑๑) ดอกดีหมี ๑๒) ดอกบุนนาค ๑๓) ดอกประดู่ ๑๔) ดอกแคฝอย ๑๕) ดอกมะหาด ๑๖) ดอกอังกาบ ๑๗) ดอกมะกล่ำหลวง ๑๘) ดอกเข็ม ๑๙) ดอกคัดเค้า ๒๐) ดอกพิกุล ๒๑) ดอกสน ๒๒) ดอกช้างน้าว ๒๓) ดอกสาละ ๒๔) ดอกไม้ซึก ๒๕) ดอกอโศก ๒๖) ดอกผักตบสีเขียวเข้ม ๒๗) ดอกอ้อ ๒๘) ดอกกากะทิง ๒๙) ดอกมะกอก

สำหรับชาวล้านนาได้บูชาพระพุทธรูปด้วยดอกไม้ที่หาได้ง่ายในจากท้องถิ่น ออกดอกตามฤดูกาล มีกลิ่นหอม มีชื่อที่เป็นมงคลและมีความหมาย แต่ถ้าเป็นฤดูกาลที่ต้นไม้ยังไม่ออกดอก ชาวล้านนาจะใช้ใบไม้หรือดอกไม้ซึ่งตากแห้งแทน ดอกไม้ที่ใช้ในเครื่องสักการะที่พบ ได้แก่ ๑) ดอกกรรณิการ์ ๒) ดอกกระดังงา (ดอกสบันงา) ๓) ดอกกาหลง (ดอกเสี้ยวดอกขาว) ๔) ดอกกุหลาบ ๕) ดอกเกี๋ยวเกล้า (ดอกไหมพรหม) ๖) ดอกแก้ว (ดอกตะไหลแก้ว) ๗) ดอกขจร (ดอกสลิด) ๘) ดอกจำปา (ดอกจุมปา) ๙) ดอกจำปี (ดอกจุมปี) ๑๐) ดอกชมนาด (ดอกอ้มสาย) ๑๑) ดอกช้างเคี่ยน (ดอกเคี่ยน) ๑๒) ดอกซ่อนกลิ่น ๑๓) ดอกดาวเรือง (ดอกคำปู้จู้) ๑๔) ดอกนมแมว ๑๕) ดอกบัว

๑๖) ดอกบัวสาย ๑๗) ดอกบานไม่รู้โรย (ดอกตะล่อม) ๑๘) ดอกบุญนาค (ดอกสารภีดอย) ๑๙) ดอกเบญจมาศ ๒๐) ดอกปีบ (ดอกกาสะลอง) ๒๑) ดอกพวงทอง ๒๒) ดอกพิกุล (ดอกแก้ว) ๒๓) ดอกพุด (ดอกปุ๊ด) ๒๔) ดอกพุดซ้อน (ดอกเก็ดถวา) ๒๕) ดอกพุทธชาด ๒๖) ดอกพุทธรักษา (ดอกบัวละวงศ์) ๒๗) ดอกมหาหงส์ (ดอกตาเหิน) ๒๘) ดอกมะลิ (ดอกละว้า) ๒๙) ดอกยี่หุบ (ดอกจี่หุบ) ๓๐) ดอกรสสุคนธ์ (ดอกมะตาด)

๓๑) ดอกราชพฤกษ์ (ดอกคูณ ดอกลมแล้ง) ๓๒) ดอกรัก (ดอกป่านเถื่อน) ๓๓) ดอกราชาวดี (ดอกหงสา) ๓๔) ดอกสร้อยทอง ๓๕) ดอกสารภี ๓๖) ดอกหงอนไก่ (ดอกด้าย) ๓๗) ดอกหมอไก๋ ๓๘) ดอกหางนกยูง (ดอกซอมพอ) ๓๙) ดอกอูน ๔๐) ดอกเอื้องคำ ๔๑) ดอกเอื้องผึ้ง ๔๒) ดอกเอื้องสมปอย

ดอกไม้เหล่านี้ ชาวล้านนาจะบรรจุในกรวยใบตองหรือกรวยกระดาษ เรียกว่าสวยดอก อย่างไรก็ตาม ชาวล้านนาเชื่อว่าการบูชาด้วยดอกไม้สีต่างๆ จะได้อานิสงส์แตกต่างกัน เช่นบูชาด้วย**ดอกไม้สีขาว**ได้อานิสงส์ ๘ กัป แต่หากนำมาบูชาโดยไม่ได้ชำระล้างให้สะอาดจะได้อานิสงส์เพียง ๖ กัป **ดอกไม้สีเขียว**ชำระแล้วได้อานิสงส์ ๕ กัป ยังไม่ได้ชำระแล้วนำไปบูชาได้อานิสงส์ ๓ กัป **ดอกไม้สีเหลือง**ชำระแล้วนำมาบูชาด้วยตนเองได้อานิสงส์ ๑๐ กัป ฝากผู้อื่นมาบูชาได้อานิสงส์ ๘ กัป บุคคลที่นำมาบูชาแทนได้อานิสงส์ ๒ กัป หากว่าเป็นดอกไม้ที่ยังไม่ได้ชำระ ฝากผู้อื่นนำมาบูชา คนเก็บดอกไม้ได้อานิสงส์ ๖ กัป คนรับฝากได้อานิสงส์ ๑ กัป **ดอกไม้สีหม่น** หากเป็นดอกไม้ที่ชำระแล้วนำมาบูชาคนเดียวได้อานิสงส์ ๕ กัป ฝากผู้อื่นมาบูชาได้อานิสงส์ ๒ กัป ผู้ที่รับฝากได้อานิสงส์ ๑ กัป หากเป็นดอกไม้ที่ยังไม่ได้ชำระ ฝากผู้อื่นมาบูชา คนที่เก็บดอกไม้ได้ ๑ กัป ส่วนคนรับฝากได้อานิสงส์ ๘ กานิดโย **ดอกไม้สีดำ**ที่ชำระแล้ว นำมาบูชาคนเดียวได้อานิสงส์ ๑ กัป ฝากผู้อื่นมาได้อานิสงส์ ๑ กัป ผู้รับฝากได้อานิสงส์ครึ่งกัป และ**ดอกไม้สีแดง** ชำระแล้วฝากผู้อื่นมาบูชา ตนเองได้อานิสงส์ ๒ กัป คนรับฝากได้อานิสงส์ ๑ กัป หากยังไม่ได้ชำระแล้วฝากผู้อื่นมาบูชา ตนเองได้อานิสงส์ ๑ กัป คนรับฝากได้อานิสงส์ครึ่งกัป

อย่างไรก็ตามความเชื่อเกี่ยวกับอานิสงส์ของดอกไม้ชนิดต่างๆ ที่นำมาบูชาพระพุทธรูปในปัจจุบัน มีลักษณะที่ต่างออกไป ในลักษณะเน้นความสำเร็จในชาตินี้ทั้งหมด เช่น มีความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้า ในหน้าที่การงานและความรักในปัจจุบัน ไม่ได้กล่าวไปถึงชาติหน้าอย่างที่ปรากฏในใบลาน ซึ่งสะท้อนจิตใจของคนปัจจุบันที่เร่งรีบ ส่วนหนึ่งคงเกิดจากความไม่เชื่อว่าชาติหน้ามีจริง

เมื่อดอกไม้ที่บูชานั้นเหี่ยวแห้ง พุทธศาสนิกชนก็นำดอกไม้เหล่านั้น มาตากแห้งเพื่อใช้เป็นมวลสารในการปั้นพระพุทธรูป เรียกพระพุทธรูปดอกไม้ ในคัมภีร์อานิสงส์ล้านนา ระบุว่า ได้อานิสงส์มากกว่าการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุอย่างอื่น ยกเว้นสร้างด้วยทองคำและแก้วมณี ดังที่ปรากฏในใบลานอานิสงส์การสร้างพระพุทธรูป วัดบ้านท่อ วัดป่าบงจันจว้า วัดควรค่าม้า เป็นต้น เนื้อความในใบลานทำให้เห็นแนวคิดในการเรียงลำดับอานิสงส์ ที่ได้รับจากการสร้างพระพุทธรูปด้วยวัสดุต่างๆ ของคนโบราณ จากอานิสงส์น้อยไปมาก มีดังนี้ ๑) วัสดุที่พบในธรรมชาติ ๒) วัสดุที่มีขั้นตอนการผลิต ๓) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการบูชาพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎก ๔) วัสดุที่มีค่ามีราคาสูง ๕) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระพุทธรูป ได้แก่ ไม้จันทน์ ๖) วัสดุที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ

สำหรับผงดอกไม้นั้น เป็นวัสดุที่เกี่ยวเนื่องกับการบูชาพระพุทธเจ้าที่ปรากฏเรื่องราวในพระไตรปิฎกจำนวนมาก แม้จะเป็นวัสดุที่พบได้ในธรรมชาติแต่ด้วยเหตุที่มีความเกี่ยวข้องใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าจึงถูกจัดลำดับไว้ในอานิสงส์ที่ค่อนข้างสูงมาก

ในปัจจุบันพบว่าการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้มีจำนวนลดน้อยลงมาก แต่ยังพบอยู่มากในกลุ่มไทใหญ่ โดยมีวิธีการสร้าง ๒ ลักษณะ คือ

๑) หากเป็นพระพุทธรูปขนาดเล็ก จะนำผงดอกไม้แห้งคลุกกับยางรักแล้วปั้นขึ้นรูปเป็นองค์พระเลย บางครั้งใช้ดินเหนียวละเอียดผสมผงดอกไม้ ขี้เลื่อย และยางรักปั้นเป็นองค์พระพุทธรูป

๒) หากเป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ผู้สร้างจะขึ้นโครงพระพุทธรูปด้วยการใช้ไม้ไผ่สาน กรุทับด้วยผ้าฝ้ายดิบที่เรียกว่าผ้าหวั้น หรือผ้ามั่น หลังจากนั้นจึงนำผงดอกไม้มาผสมกับยางรักและสมุก ปั้นตกแต่งเป็นองค์พระพุทธรูป นอกจากการใช้ไม้ไผ่สานเป็นโครงแล้ว ยังพบการใช้ดินเหนียวปั้นเป็นโครงด้านในอีกด้วย

เมื่อผ่านกรรมวิธีการปั้นและรอให้องค์พระแห้งดีแล้ว จึงลงรักปิดทองคำเปลวอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้เทคนิคการใช้ไม้ไผ่เป็นโครงและพันด้วยผ้าหรือกระดาษนี้ พบในประเทศจีนมาก่อนเรียกว่า พระพุทธรูปซกซา

สำหรับในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ในปัจจุบัน ใช้การหล่อด้วยแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ๒ ซีก โดยนำผงดอกไม้ละเอียดผสมกับกาวผงด้วยน้ำสะอาดในอัตราส่วน ผงดอกไม้ ๕ ลิตร กาวผง ๕ ลิตร น้ำสะอาด ๒.๕ ลิตร นำส่วนผสมมาหล่อในแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ๒ ซีก เมื่อถอดแม่พิมพ์แล้วจึงประกบชิ้นงานโดยกาวร้อน จากนั้นจึงนำเม็ดพระศกและรัศมีที่หล่อด้วยกรรมวิธีเดียวกัน นำมาตกแต่งให้สมบูรณ์ ขัดผิวให้เรียบด้วยตะไบและกระดาษทราย ทายางรักดิบบางๆ เพื่อให้เนื้อรักซึมลง

ไปในเนื้อผงดอกไม้เป็นตัวประสานวัสดุ หลังจากแห้งแล้วจึงทารักสมุกที่ได้จากผงถ่านใบตองแห้งผสมรัก แห้งแล้วจึงขัดด้วยกระดาษทรายให้เรียบเพื่อเตรียมเช็ดรักบางๆ สำหรับการปิดทองต่อไป

ทั้งนี้พระพุทธรูปดอกไม้พบทั้งในวัฒนธรรมล้านนาและพม่า-ไทใหญ่ ในวัฒนธรรมล้านนา กำหนดอายุช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นต้นมา เป็นศิลปะล้านนาแบบพื้นถิ่นที่ได้รับอิทธิพลศิลปะสุโขทัย รัตนโกสินทร์ และพม่า แสดงปางมารวิชัย ขัดสมาธิราบ และแสดงปางสมาธิ ได้แก่ พระพุทธรูปดอกไม้วัดหมื่นล้าน จังหวัดเชียงใหม่ วัดพันเตา จังหวัดเชียงใหม่ วัดดอกคำ จังหวัดเชียงใหม่ วัดกู่เต้า จังหวัดเชียงใหม่ พระข้าวคู่ชีวิตครูบาศรีวิชัย และพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่เจ้าหญิงแขกแก้ว ณ ลำพูน ถวายไว้ที่วัดมหาวัน ส่วนพระพุทธรูปดอกไม้ในวัฒนธรรมพม่า-ไทใหญ่ สร้างในพุทธศตวรรษที่ ๒๕-๒๖ แสดงปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิราบ เช่น พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดนันตาราม จังหวัดพะเยา วัดจองกลาง จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดม่อนสัณฐาน จังหวัดลำปาง วัดศรีชุม จังหวัดลำปาง วัดพระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดแม่ของ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดก้ำก่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดจองคำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน วัดหัวเวียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน และวัดไชยยาทุ่งล้อม (วัดจู้ดทุ้ง) จังหวัดลำปางเป็นต้น พบทั้งพระพุทธรูปทรงเครื่องและไม่ทรงเครื่อง แสดงปางมารวิชัยประทับนั่งขัดสมาธิเพชร นอกจากนี้พระพุทธรูปตามแบบศิลปะมัณฑะเลย์ด้วย

๕.๑.๒ รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่

พื้นที่และชุมชนที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ ชุมชนป่าตุ้ม ต.ป่าตุ้ม อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

อ. พร้าว เดิมเรียกเมืองพร้าวหิน มีประวัติศาสตร์มาตั้งแต่สมัยพระยามังราย เป็นที่อาศัยของชาวไทใหญ่มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ ปัจจุบันเมืองพร้าวตั้งอยู่ทางทิศเหนือของจังหวัดเชียงใหม่ แบ่งเขตการปกครองเป็น ๑๑ ตำบล ๑๐๙ หมู่บ้าน สำหรับตำบลป่าตุ้ม มี ๑๒ หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น ๕,๒๔๖ โดยชุมชนป่าตุ้มเป็นชุมชนไทใหญ่มาตั้งแต่เริ่มก่อสร้างหมู่บ้านใหม่ ในพุทธศตวรรษที่ ๒๔ เป็นผู้คนอพยพมาจากเมืองหมอกใหม่ เมืองลางเคอ เมียนมาร์ แล้วมาตั้งรกรากที่บ้านสันขวางและป่าตุ้มดอน ปัจจุบันมีคนไทใหญ่เพียง ๒๐% และมีชาวบ้านเพียง ๒ คนในชุมชนที่อ่านและเขียนภาษาไทใหญ่ได้ คือ พ่อคำ นันติ (พ่อมาศ)

วัดไทใหญ่ในชุมชนป่าตุ้มดอนมี ๒ วัด คือ วัดป่าตุ้มดอนและวัดสันขวาง

วัดป่าตุ้มดอนสร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๕ เจ้าอาวาส คือ พระครูสุวัฒน์สุภาคม ปกครองวัดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๖๓ เป็นต้นมา ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนใน พ.ศ. ๒๕๖๕ ภายในวัดป่าตุ้มดอนประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญ ได้แก่ วิหาร พระประธานในวิหารเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น มี ๓ องค์ ตั้งอยู่บนฐานชุกชีเดียวกัน สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ภายในมีพระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๓๓ องค์

วัดสันขวางสร้าง พ.ศ. ๒๔๑๘ โดยมีครูบาปัญญา ชาวไทใหญ่เป็นผู้ริเริ่มสร้างวัด มีพระกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต เป็นเจ้าอาวาสในปัจจุบัน ปกครองวัดตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๕๒ ภายในวัดสันขวางประกอบด้วยศาสนสถานสำคัญ ได้แก่ วิหาร อุโบสถกลางน้ำ สำหรับวิหารเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน

ภายในประดิษฐานพระประธานบนฐานชุกชีตามแบบศิลปะไทใหญ่ ปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร ส่วนพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดสันขวางมีจำนวน ๑๗ องค์

ทั้งนี้รูปแบบพระดอกไม้ที่พบใน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่ สามารถแบ่งได้เป็นพระพุทธรูปกับพระสงฆ์ มีรายละเอียดแตกต่างกันดังนี้

๑) พระพุทธรูป แสดงสองอิริยาบถหลัก คือ ประทับยืนกับนั่ง

พระพุทธรูปยืนแบ่งเป็นพระพุทธรูปมีซุ้มประกอบด้านหลัง กับไม่มีซุ้มประกอบด้านหลัง พระพุทธรูปทั้งสองแบบ ได้แสดงพระหัตถ์ในลักษณะเดียวกัน คือ พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบ**วัตถุทรงกลม** พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ คล้ายอาการกรีดนิ้ว การครองจีวรในลักษณะห่มคลุม โดยพระหัตถ์ทั้งสองโผล่ออกมาจากจีวรที่ถูกแหวกออก ตวัดชายจีวรไปพาดที่พระอังสาด้านซ้ายก่อนทิ้งชายจีวรเป็นริ้วซ้อนทับกันลงมาถึงข้อพระบาท ตกแต่งขอบผ้าจีวรด้วยแก้วกลมเล็กๆ เรียงกันเป็นแถว ซ้อนกัน ๒-๓ แถว ส่วนฐานนั้นจะประทับยืนบนฐานบัวกลมแต่งกลีบบัวที่รองรับไว้ด้วยฐานขนาดใหญ่ตอนล่าง และซุ้มตกแต่งกรอบซุ้มด้วยใบไม้ฝรั่ง พระพุทธรูปนี้อาจหมายถึง พระพุทธรูปปางรับผลสมอหรือพระไภษัชยคุรุก็ได้ แต่คนในพื้นที่ให้ความหมายว่าเป็นพระไภษัชยคุรุ

พระพุทธรูปประทับนั่ง แบ่งเป็น ๑) พระพุทธรูปประทับนั่งทรงเครื่อง และ ๒) พระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง

โดยเครื่องทรงของพระพุทธรูปทรงเครื่องนั้น สามารถแยกได้ด้วยมงกุฎที่สวม มี ๒ ลักษณะ คือ สวมมงกุฎทรงสูง มียอดแหลมคล้ายชฎา และสวมมงกุฎทรงเตี้ย ที่ตกแต่งด้วยรูปทรงสามเหลี่ยมเล็กๆ ตั้งขึ้น เรียงซ้อนสลับกันขึ้นไปคลุมพระอุษณีษะ

ส่วนพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่ง แบ่งเป็น ๓ รูปแบบ ดังนี้

พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานเตี้ย มีลักษณะโดยรวมมีพระพักตร์กลม พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน ไม่มีพระรัศมี กรอบพระพักตร์เรียบ กลางพระนลาฏเป็นพระอุณาโลม พระกรรณยาว พระเนตรเรียว พระนาสิกค่อนข้างใหญ่ พระโอษฐ์ล่างหนา ทรงแสดงปางมารวิชัย ขัดสมาธิเพชร บนฐานหน้ากระดานหรือฐานบัวเตี้ย ห่มจีวรเฉียง ปลายจีวรตวัดขึ้นจากด้านหลังพาดไปบนพระอังสะซ้าย พร้อมทั้งชักจีวรขึ้นมาปิดพระอังสะขวา ชายจีวรด้านล่างแผ่ออกและหยักโค้งขึ้นด้านบนบริเวณพระชานุทั้งสองข้าง ส่วนตรงกลางระหว่างข้อพระบาทปล่อยจีวรแผ่เต็มพื้นที่ แสดงร่องรอยของการพาดจีวรผ่านข้อพระบาทเป็นเส้นคู่ จีวรเป็นริ้ว พลิ้วไหวอย่างเป็นธรรมชาติ ที่ประทับนั่งบนฐานหน้ากระดานเตี้ยมี ๘ องค์ และที่ประทับนั่งบนฐานบัวเตี้ยมี ๒ องค์

พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานสูง มีลักษณะโดยรวมเหมือนกับพระพุทธรูปไม่ทรงเครื่องประทับนั่งบนฐานเตี้ย ทั้งพระพักตร์ และการห่มจีวร แต่พระพุทธรูปที่ประทับนั่งบนฐานสูงนั้น แต่งขอบจีวรทั้งผืนให้โดดเด่นแยกออกมาจากจีวรอย่างชัดเจน ขอบแต่งด้วยดอกไม้และลายจุดไข่ปลา ที่สำคัญลักษณะจีวรถูกปรับให้เป็นรูปทรงเรขาคณิตมากขึ้น เช่น จีวรที่ดึงขึ้นมาปิดพระอังสะขวานั้นก็ทำเป็นรูปครึ่งวงกลม เช่นเดียวกับระหว่างข้อพระบาท แม้จะแสดงความ

พริ้วไหวของปลายจีวรที่พาดอังสะด้านซ้ายอยู่ แต่ก็มีการจัดให้เป็นระเบียบมากขึ้น ส่วนฐานที่สูงนั้นก็ตกแต่งด้วยลวดลายในรูปทรงเรขาคณิตเช่นกัน มีจำนวน ๒ องค์

พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง ลักษณะพระพุทธรูปคล้ายกับพระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานสูง ที่มีความโดดเด่นด้วยการแต่งจีวรให้มีลักษณะสมมาตร เป็นระเบียบในรูปทรงเรขาคณิตมากขึ้น แต่ก็ไม่ทิ้งความพริ้วไหวของจีวรที่พาดบนอังสะซ้าย ความแตกต่างกันอยู่ที่พระพุทธรูป ไม่ทรงเครื่อง ประทับนั่งบนฐานที่มีซุ้มด้านหลัง ไม่ดึงจีวรขึ้นมาปกที่อังสะด้านขวา ฐานที่สูงเป็นฐานบัวที่เน้นบัวคว่ำ ซุ้มด้านหลังแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง

๒) พระสาวก

พระสาวกที่พบมี ๓ ประเภท คือ

พระสาวกที่มีลักษณะแบบพระพุทธรูป ลักษณะพระพักตร์กลม มองเห็นพระอุษณีษะชัดเจนอันเป็นลักษณะของพระพุทธรูปมากกว่าพระสงฆ์ กรอบพระพักตร์เรียบ พระกรรณยาวติดพับพระอังสะ พระเนตรเรียว พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หนา แสดงปางมารวิชัย มีทั้งที่ครองจีวรห่มคลุมและห่มเฉียง ไม่ปรากฏลวดลายใด ขอบจีวรพาดผ่านข้อพระหัตถ์ด้านซ้ายที่วางราบบนพระเพลา ที่สำคัญตามข้อพระวรกายปรากฏตุ่มนูนขึ้นเป็นเม็ดกลมขนาดเล็ก ได้แก่ บริเวณหน้าผาก หัวไหล่ทั้งสอง ข้อศอกทั้งสอง หัวเข่าทั้งสอง มีจำนวน ๓ องค์ สันนิษฐานว่า หมายถึงพระบัวเข็ม ไม่ใช่พระพุทธรูป

พระสาวกที่มีใบบัวปรกศีรษะ ลักษณะพระพักตร์กลม แสดงปางมารวิชัย ที่โดดเด่น คือ บนพระเศียรมีใบบัวปิด หมายถึง พระอุปคุต

พระสาวกที่มีลักษณะแบบพระสงฆ์ ลักษณะที่โดดเด่น คือ พระเศียรไม่มีพระอุษณีษะเป็นต่อมนูนขึ้นมา พระพักตร์กลม พระกรรณไม่ยาว พระนาสิกโด่ง พระโอษฐ์หนา ทรงครองจีวรห่มเฉียง แสดงขอบจีวรพาดข้อพระหัตถ์และข้อพระบาท สวมลูกประคำ มี ๔ องค์ แสดงปางสมาธิ ๒ องค์ มีลักษณะเหมือนมนุษย์ แสดงกิริยาล้วงเข้าไปในบาตรที่ประคองไว้บนพระเพลา ๑ องค์ ที่มีปุ่มเข็มบริเวณหัวไหล่ทั้งสองข้าง หมายถึง พระอุปคุต และแสดงปางมารวิชัย ๑ องค์ มีลักษณะพิเศษต่างออกไปจากองค์อื่น กล่าวคือ ไม่ปรากฏรายละเอียดของใบหน้า และไม่ตกแต่งรายละเอียดใดๆ ทั้งยังมีปุ่มเข็มบริเวณหน้าผาก หัวไหล่ทั้งสอง และเข่าทั้งสอง หมายถึง พระบัวเข็ม

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากชื่อเรียกและที่มาของชื่อเรียกพระอุปคุตกับพระบัวเข็มนั้น จะพบจุดประสงค์ของการเรียกชื่อที่ต่างกัน กล่าวคือ พระอุปคุต ใช้เรียกประติมากรรมพระสงฆ์ตามที่ปรากฏประวัติในคัมภีร์ มีส่วนเกี่ยวข้องกับทะเล ส่วนพระบัวเข็ม ใช้เรียกประติมากรรมที่ปรากฏปุ่มนูนตามร่างกายจำนวน ๙ แห่ง ได้แก่ หน้าผาก ๑ หัวไหล่ ๒ ข้อศอก ๒ หัวเข่า ๒ และข้อเท้าหรือฝ่าเท้าอีก ๒ ซึ่งไม่ได้เจาะจงว่าหมายถึงพระสงฆ์รูปใดแน่นอน ปุ่มนูนนั้นอาจฝังพระธาตุ หรือตะกรุดตามที่กล่าว ดังนั้น รูปแบบของพระบัวเข็มจึงอาจปรากฏร่วมกับพระอุปคุตหรือพระพุทธรูปก็ได้ เพราะไม่ได้เน้นที่รูปแบบประติมากรรม แต่เน้นหน้าที่การใช้งานของปุ่มนูนนั้นๆ โดยมีสัญลักษณ์รูปปลา หอย หรือใบบัว ใต้ฐาน

ทั้งนี้ในจำนวนพระพุทธรูปดอกไม้ใน อ. พร้าว นั้น พบว่าเป็นพระพุทธรูปที่มีจารึกและสามารถอ่านได้จำนวน ๑๕ องค์ โดยจากจารึกที่พบมี ๓ ประเภท คือ อักษรธรรมล้านนา อักษรไทใหญ่ และอักษรพม่า โดยจำนวนอักษรธรรมล้านนาพบมากที่สุดและพบร่วมกับอักษรไทใหญ่ ส่วนอักษรไทใหญ่พบร่วมกับอักษรพม่า จำนวน ๓ องค์ พ.ศ. ที่เก่าที่สุดในจารึก คือ พ.ศ. ๒๔๓๘ ส่วน พ.ศ. ที่พบมากที่สุด คือ พ.ศ. ๒๔๗๐ และพ.ศ. ที่พบใหม่ที่สุด คือ พ.ศ. ๒๔๗๘ สำหรับเนื้อหาในจารึกแสดงถึงคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ๒ คติความเชื่อ คือ ๑) คติความเชื่อเกี่ยวกับอายุพระพุทธศาสนา ๕,๐๐๐ ปี ๒) คติความเชื่อเกี่ยวกับนิพพาน ได้แก่ การขอให้ได้สุข ๓ ประการ คือ ๑) กามสุข สุขเนื่องด้วยกาม ๒) ฌานสุข สุขเนื่องด้วยฌาน และ ๓) นิพพานสุข สุขเนื่องด้วยนิพพาน โดยมีพระนิพพานเป็นยอด

จารึกที่พบนั้นอยู่ในช่วง พ.ศ. ๒๔๓๘-๒๔๗๘ ตรงกับสมัยของครูบาหนุ่นเจ้าบุญจุ่ม สิริวิชโย ซึ่งท่านปกครองวัดป่าตุ้มดอน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๒๔-๒๕๑๒ เป็นช่วงพัฒนาวัดหลังจากวัดไม่ได้รับการดูแลรักษามาระยะหนึ่ง สำหรับการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ อยู่ในช่วงก่อนและหลังที่มีการสร้างพระประธานในวิหาร โดยก่อนที่มีการสร้างพระประธาน พบพระพุทธรูปดอกไม้ที่มีจารึกที่ฐานจำนวน ๓ องค์ มีลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่อง ศิลปะพม่า สกุลช่างมุณฑะเลย์ ส่วนพระพุทธรูปดอกไม้ที่มีการถวายหลังการสร้างพระประธานจำนวน ๗ องค์ ที่ ทั้งหมดมีรูปแบบและขนาดที่แตกต่างกันออกไป

พระพุทธรูปดอกไม้กลุ่มนี้ ถูกนำเข้ามาจากพม่า ให้คนในพื้นที่ได้เช่าบูชา โดยพ่อค้าวัวต่าง ใช้เกวียนในการบรรทุก ด้วยน้ำหนักของพระพุทธรูปดอกไม้ที่เบา ทำให้การบรรทุกมาในแต่ละครั้งมีปริมาณมาก หลากหลายรูปแบบ และขนาด โดยเฉพาะขนาดเล็กจะมีการบูชาและนำไปถวายวัดกันมาก

๕.๑.๓ การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้ เป็นการที่ประชาชนในชุมชนเลือกตัวแทนชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน ตัวแทนเหล่านี้จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาวัดป่าตุ้มดอนและส่งเสริมพระพุทธศาสนาในชุมชนได้ เป็นการมีส่วนร่วมทางสังคมทั้งด้านจิตใจและอารมณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม ทุกคนในชุมชนมีอิสระในการเลือกที่จะเข้าร่วมหรือไม่เข้าร่วม และตัวแทนที่เข้าร่วมนี้ได้เข้าร่วมด้วยความสมัครใจ ทั้งมีสิทธิเท่าเทียมกันในด้านการคิด การแสดงออก และการสร้างสรรค์ และพระพุทธรูปที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ก็ไม่ได้มีขั้นตอนที่ยุ่งยากซับซ้อน ทำให้ทุกคนสามารถเข้าร่วมได้ โดยแบ่งเป็น ๕ กิจกรรม ดังนี้

กิจกรรมที่ ๑ บอกเล่าโครงการ (เก็บดอกไม้ในชุมชน) มีวัตถุประสงค์ เพื่อทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเกี่ยวกับการร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ และเพื่อมอบหมายงานให้กับผู้เข้าร่วมในการคัดเลือกตัวแทนของชุมชนเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม โดยให้คนในชุมชนช่วยกันคัดเลือกอย่างอิสระ ขอความร่วมกันในการเก็บดอกไม้ พร้อมตากแห้ง เพื่อใช้เป็นวัสดุในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ และให้ผู้เข้าร่วมทำแบบทดสอบสุขภาพจิตก่อนการทำกิจกรรมหล่อพระพุทธรูปดอกไม้ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอและพูดคุยเกี่ยวกับโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ ที่วัดป่าตุ้ม

ดอน ในวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖ มีเจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอนเป็นประธานในการพูดคุย นอกจากนั้น ยังได้ให้ผู้เข้าร่วมทำแบบทดสอบทางสุขภาพจิต

ผลจากกิจกรรม จากการคัดเลือกของคนในชุมชน ได้ผู้ร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้จำนวน ๒๐ ท่าน ทั้งนี้ในการเก็บดอกไม้พร้อมตากแห้ง นอกจากจะมีการเก็บดอกไม้ในชุมชนแล้ว ยังมีคนนอกชุมชนช่วยเก็บดอกไม้และนำไปตากแห้งเนื่องจากทราบข่าวการสร้างสรรค์พระพุทธรูปครั้งนี้และมีความประสงค์จะร่วมสร้างสรรค์ด้วยการเก็บดอกไม้ จำแนกแหล่งที่มาของดอกไม้ตากแห้งได้เป็น ๑) ชุมชนป่าตุ้มดอน ๒) วัดพระธาตุดอยคำ ต. แม่เหียะ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ ๓) สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ๔) ดอกไม้ในพิธีไหว้ครู สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ และ๕) ประชาชนทั่วไป

ด้วยเหตุนี้ดอกไม้ที่นำมาใช้สร้างสรรค์พระพุทธรูปในครั้งนี้ จึงมีความหลากหลาย เช่น ดอกมะลิ ดอกดาวเรือง ดอกกุหลาบ ดอกพุด ดอกเก็จฉวา ดอกบัว เป็นต้น เมื่อรวบรวมดอกไม้ตากแห้งได้จำนวนหนึ่ง ผู้วิจัยจึงได้นำไปบดเป็นผงละเอียดพอควร โดยใช้เครื่องบดยาสมุนไพร ในวันที่ ๑๐ และ ๑๕ มีนาคม ๒๕๖๖

กิจกรรมที่ ๒ คัดเลือกและออกแบบงานพุทธศิลปกรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกพระพุทธรูปดอกไม้สำหรับการออกแบบและออกแบบพระพุทธรูปดอกไม้ โดยผู้วิจัยได้นัดแกนนำในชุมชน วันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๖ เพื่อพูดคุยเกี่ยวกับการคัดเลือกพระพุทธรูปสำหรับการสร้างสรรค์ในครั้งนี้ โดยการคัดเลือกได้คัดเลือกมาจากพระพุทธรูปที่เก็บรักษาไว้ที่วัดป่าตุ้มดอน กับวัดสันขวาง จำนวน ๑ แบบ จากนั้นคณะวิจัยจึงได้นำกลับไปให้แกนนำชุมชนพิจารณา เมื่อได้แก้ไขตามแล้วจึงจะได้จัดทำแม่พิมพ์ต่อไป

ผลการดำเนินการ จากพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน จำนวน ๓๓ องค์ และพระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดสันขวาง จำนวน ๑๗ องค์ คณะวิจัยและแกนนำชุมชนได้ตกลงร่วมกันเลือกพระพุทธรูปประทับยืนบนฐานที่มีซุ้มพระพุทธรูปด้านหลัง มีลักษณะโดยรวมเป็นพระพุทธรูปที่มีพระพักตร์กลม กรอบพระพักตร์เป็นแถบขนาดใหญ่ พระอุษณีษะเป็นต่อมนูน พระกรรณยาวเชื่อมกับพระอังสะ นิ้วทั้งสี่ยาวเสมอกัน โผล่ออกมาจากจีวรข้างพระวรกาย พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ ครองจีวรห่มคลุม พาดชายจีวรบนพระอังสาซ้าย ทิ้งให้ชายจีวรลงมาถึงพระนาภี ซุ้มด้านหลังตกแต่งด้วยใบไม้ฝรั่ง ซึ่งอายุในพุทธศตวรรษที่ ๒๕ พระพุทธรูปในลักษณะดังกล่าวปรากฏที่วัดป่าตุ้มดอน จำนวน ๑ องค์ และที่วัดสันขวาง จำนวน ๒ องค์

เมื่อได้แบบแล้ว คณะวิจัยจึงนำมาออกแบบ โดยได้ปรับเปลี่ยนการวางพระหัตถ์ของพระพุทธรูปตามแบบที่พระหัตถ์ขวาหงายขึ้นใช้นิ้วหัวแม่มือกับนิ้วกลางคีบวัตถุทรงกลม พระหัตถ์ซ้ายคว่ำกระดกนิ้วชี้ในลักษณะพระพุทธเจ้าไภษัชยคุรุ ให้เป็นพระหัตถ์ทั้งสองวางแนบพระวรกาย ในลักษณะ**พระพุทธรูปปางเสด็จจากดาวดึงส์** ภายหลังการร่างแบบในกระดาษแล้ว จึงใช้สร้างแบบในคอมพิวเตอร์ และนำกลับไปให้แกนนำชุมชนพิจารณาความสวยงาม

กิจกรรมที่ ๓ การสร้างสรรค์ต้นแบบ มีวัตถุประสงค์ เพื่อสร้างต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้ โดยการสร้างแม่พิมพ์ต้นแบบพระพุทธรูป ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่ การปั้นต้นแบบตามแบบร่าง การทำแม่พิมพ์ยางซิลิโคน และการทดลองหล่อต้นแบบ

ผลการดำเนินกิจกรรม ได้ต้นแบบดินน้ำมัน แม่พิมพ์ยางซิลิโคน และต้นแบบพระพุทธรูปดอกไม้

กิจกรรมที่ ๔ ร่วมกันเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ มี**จุดประสงค์ เพื่อให้**แกนนำชุมชนจำนวน ๒๐ คน ได้ทดลองร่วมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ โดยการดำเนินงาน เริ่มด้วยการอธิบายคติความเชื่อในการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ อานิสงส์ที่จะได้รับ จากนั้นจึงมีการอธิบายวิธีการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ และทดลองทำดู จากนั้นจึงให้แกนนำทั้ง ๒๐ คน สร้างสรรค์พระพุทธรูป ให้เวลาประมาณ ๒ สัปดาห์ โดยในขั้นตอนสุดท้าย คนที่เข้าร่วมโครงการทุกคนจะได้รับพระพุทธรูปดอกไม้คนละ ๑ องค์ และแม่พิมพ์ยางซิลิโคนที่ใช้หล่อในครั้งนี้ ก็จะมอบไว้ให้กับวัดป่าตุ้มดอน

ผลการดำเนินการ ภายหลังจากที่แกนนำในชุมชนได้ช่วยกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้แล้ว จึงมีการเสนอให้ทำพระพุทธรูปดอกไม้จากแม่พิมพ์ในครั้งนี้เพิ่มเติมอีก ๑๐๘ องค์ เพื่อประดับที่คานและเสาของวิหาร โดยความร่วมมือระหว่างวัดกับชาวบ้านช่วยกันสร้างสรรค์พระพุทธรูป จากนั้นจึงให้คนในหมู่บ้านรวมถึงหมู่บ้านใกล้เคียงเช่าบูชา เพื่อนำเงินที่ได้ไปพัฒนาวัดต่อไป

กิจกรรมที่ ๕ ร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ มีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้ไว้กับวัดป่าตุ้มดอน วัดสันขวาง วัดหนองปลามัน และวัดป่าอาจารย์มั่น ภูริทัตโต สนทนาจุดเด่นจุดด้อยของโครงการ และให้ผู้ร่วมกิจกรรมทำแบบทดสอบความสุขของกรมสุขภาพภายหลังการทำกิจกรรม โดยคนในชุมชนเป็นผู้กำหนดวัดที่จะไปถวายพระพุทธรูป โดยมีการเตรียมงานกันล่วงหน้า ๑ วัน ใช้รถของชาวบ้านและผู้วิจัย

ผลการดำเนินการ ชาวบ้านได้นำพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างไปถวายวัด ๔ วัด ได้แก่ วัดป่าตุ้มดอน วัดสันขวาง วัดหนองปลามัน และสำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต โดยเริ่มจากวัดป่าตุ้มดอนเป็นลำดับที่ ๑ วัดสันขวางเป็นลำดับที่ ๒ วัดหนองปลามันเป็นลำดับที่ ๓ และสำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นลำดับที่ ๔ จากนั้นจึงร่วมรับประทานอาหารเที่ยงที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เป็นอันเสร็จพิธี โดยชาวบ้านได้ติดต่อประสานงานกับเจ้าอาวาสของแต่ละวัดไว้ก่อนหน้าที่จะนำพระพุทธรูปไปถวายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ทำให้ในวันที่ไปถวายจึงได้พบกับเจ้าอาวาสของแต่ละวัด และทางวัดก็ได้จัดเตรียมสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมไว้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้จากการพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการเกี่ยวกับโครงการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้นี้ พบว่าข้อดีของโครงการ ๑) ช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีเพราะอยู่ในช่วงที่บูรณะวัดป่าตุ้มดอน ๒) เพิ่มแนวทางในการตกแต่งเสาและคานวิหารด้วยพระพุทธรูปดอกไม้ ๓) ได้พระพุทธรูปดอกไม้ที่ตนเองมีส่วนร่วมในการสร้างสรรค์ไว้บูชาที่บ้าน ๔) ได้บุญกุศลจากการร่วมถวายพระพุทธรูป เกิดความปีติยินดี ๕) ได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่างๆ ในชุมชนให้กลมเกลียวมากขึ้น โดยเฉพาะวัดสันขวางที่ตั้งอยู่ในชุมชนไทใหญ่เช่นเดียวกัน เกิดโครงการใหม่ที่จะทำร่วมกันระหว่างชุมชนวัดป่า

ตุ้มดอนกับชุมชนสันขวาง คือ การปิดทองคำเปลวพระพุทธรูปดอกไม้ของวัดสันขวาง จำนวน ๒ องค์ สำหรับข้อด้อยของโครงการนี้ คือ ๑) คนในชุมชนมีระยะเวลาในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้น้อยเกินไป ควรจะจัดงานสัก ๒-๓ วัน โดยระหว่างจัดงานอาจมีการสวดมนต์ ทำวัตร ปฏิบัติกัมมัฏฐานร่วมด้วย ๒) บุญจากการได้สร้างและถวายพระพุทธรูปเป็นบุญใหญ่ ควรบอกกล่าวคนในชุมชนให้มากกว่านี้ เพราะมีคนต้องการร่วมบุญนี้อีกเป็นจำนวนมาก ๓) ควรให้เด็ก เยาวชน เข้าร่วมเป็นแกนนำด้วย เพราะจะได้มีความหลากหลายของแกนนำ และจะได้ปลูกฝังความรักในพระพุทธศาสนาให้กับเด็กและเยาวชนด้วย ๔) การจัดพิธีแห่พระพุทธรูปไปถวายตามวัดต่างๆ ควรให้ยิ่งใหญ่กว่านี้ อาจมีวงดนตรีพื้นเมือง หรือขบวนอย่างเป็นทางการ และจัดให้ตรงกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕.๑.๔ การวิเคราะห์ความสุขผู้เข้าร่วมกิจกรรม (พุทธศิลปกรรมบำบัด)

การวิเคราะห์แบบทดสอบความสุขกรมสุขภาพจิต

แบบทดสอบความสุขนี้ พัฒนาขึ้นจากกรมสุขภาพจิต เพื่อใช้ชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยฉบับสั้น เรียกว่า แบบสัมภาษณ์ดัชนีชี้วัดสุขภาพจิตคนไทยฉบับสั้น (Thai Meatal Health Indicator -๑๕ (TMHI-๑๕))

เมื่อพิจารณาเป็นรายบุคคล พบว่า มีผู้ที่ได้คะแนนเพิ่มขึ้นจำนวน ๑๗ คน มีผู้ได้คะแนนเท่าเดิม ๑ คน และมีผู้ได้คะแนนน้อยกว่าเดิม ๒ คน เหตุที่ได้คะแนนลดลงอาจเกิดขึ้นจากการที่ทั้งสองคนได้ไปร่วมถวายพระพุทธรูปไม่ครบวัดตามที่กำหนดไว้ เนื่องจากติดภาระกิจเรื่องสุขภาพ แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวม พบว่ามีคะแนนสุขภาพจิตโดยรวมมากขึ้น คิดเป็น ๘๕ เปอร์เซ็นต์

การวิเคราะห์ความสุขจากหลักพละ ๕

กระบวนการทำงานของคนในชุมชนที่มีลักษณะการมีส่วนร่วมนั้น เป็นไปตามหลักพละ ๕ ซึ่งเป็นการสร้างความสุขในการทำงานของคนในชุมชน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของคนในชุมชนเป็นไปตามหลักศรัทธาพละ ๕ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการเป็นไปตามหลัก ศรัทธาพละ วิริยะพละ สติพละ สมาธิพละ ปัญญาพละ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ เป็นไปตามหลักปัญญาวิริยะ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นไปตามหลักสติวิริยะ สมาธิวิริยะ และปัญญาวิริยะ ทั้งหมดเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความสุขของผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

พระพุทธรูปดอกไม้ที่วัดป่าตุ้มดอน และวัดสันขวาง ใน อ.พร้าว จ.เชียงใหม่นั้น ยังไม่มีผู้วิจัยใดได้จัดทำรายละเอียด จัดหมวดหมู่ พร้อมกับอ่านและวิเคราะห์จารึก การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นครั้งแรกที่ได้ทำกระบวนการดังกล่าว

สำหรับพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างสรรค์ขึ้นจากงานวิจัยครั้งนี้ เกิดขึ้นจากความร่วมมือของคนในชุมชนอย่างแท้จริง ตั้งแต่เริ่มต้นคัดเลือกแบบจนกระทั่งรวมกันไปถวายพระพุทธรูปที่สร้างสรรค์แล้ว ให้กับวัดในชุมชนของตนและใกล้เคียง จึงเป็นการวิจัยที่เน้นให้เห็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกขั้นตอน ทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของการทำงานนั้น และเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม คือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ ร่วมรับผลประโยชน์ และร่วมประเมินผล ดังนี้

๑) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจลงมือปฏิบัติการ มีผลโดยตรงต่อขั้นตอนอื่นๆ

๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบไปด้วยการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ

๓) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ทางด้านต่างๆ ประกอบไปด้วยผลประโยชน์ทางด้านวัสดุ ผลประโยชน์ทางสังคมและผลประโยชน์ส่วนบุคคล

๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) เกี่ยวกับการควบคุมและการตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

ทั้งนี้ตามกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแนวคิดของโคเฮน และอัพฮอฟ พบว่า ในกระบวนการที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ๑.๑) ในส่วนของการค้นหาความต้องการที่แท้จริง การที่ผู้วิจัยได้เลือกไปก่อนว่าจะสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ เพราะเห็นว่าในชุมชนมีพระพุทธรูปดอกไม้เก็บรักษาไว้ส่วนหนึ่ง ทำให้ขั้นตอนนี้ไม่ปรากฏ ๑.๒) การมีส่วนร่วมในขั้นเตรียมการ ได้แก่ การที่ชุมชนร่วมกันบอกต่อโครงการ และหาโอกาสในการเข้าร่วมโครงการด้วยการเก็บดอกไม้ ตากแห้ง และนำมาเข้าร่วมโครงการ ๑.๓) การมีส่วนร่วมในขั้นการตัดสินใจปฏิบัติการ ได้แก่ การที่ให้ชุมชนสมัครใจเป็นแกนนำในการสร้างสรรค์พระพุทธรูป ๒) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ๒.๑) การมีส่วนร่วมในการสละทรัพยากร ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ทุกคนช่วยกันเก็บดอกไม้ นำมาตากแดดให้แห้งด้วยความเต็มใจ ก่อให้เกิดความรู้สึกร่วมกันของคนในชุมชน ๒.๒) การมีส่วนร่วมในการบริหารและการประสานงาน ได้แก่ การที่คนในชุมชนร่วมกันกำหนดระยะเวลาในการสร้างสรรค์ ภายหลังจากที่ได้เรียนรู้การทำงานแล้ว ทั้งการกำหนดวัด เตรียมการ การประสานงานกับวัดที่จะไปถวายพระพุทธรูป ๒.๓) การมีส่วนร่วมในการเข้าเป็นผู้ปฏิบัติในโครงการอย่างเต็มใจ ได้แก่ การเปิดโอกาสให้ทุกคนมีสิทธิ์ในการเข้าร่วมโครงการอย่างเป็นอิสระ ไม่มีการบังคับให้เข้าร่วมหรือทำกิจกรรมต่างๆ ในโครงการ ๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ ๓.๑) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านวัตถุ ได้แก่ การที่แกนนำที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับพระพุทธรูปดอกไม้ และวัดป่าตุ้มดอนได้รับพิมพ์ยางซิลิโคน ๓.๒) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านสังคม ได้แก่ การเกิดความสามัคคี การได้ร่วมสร้างบุญกุศลจากการร่วมถวายพระพุทธรูปด้วยกัน การได้เชื่อมสัมพันธภาพระหว่างวัดต่างๆ ในชุมชน ๓.๓) การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ในด้านบุคคล ได้แก่ แกนนำที่เข้าร่วมโครงการเกิดความปีติ ภายหลังจากที่ได้ร่วมกันถวายพระพุทธรูป เป็นการก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ความมั่นใจว่าตนจะได้รับอานิสงส์จากการถวายพระพุทธรูปดอกไม้ โดยไม่ตกไปสู่อบายภูมิอย่างแน่นอน ๔) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล ได้แก่ การได้สนทนาถึงข้อดีข้อเสียของโครงการในช่วงพักรับประทานอาหารที่สำนักสงฆ์หลวงปู่มั่น เป็นการมีส่วนร่วมในการประเมินผล เพื่อหาแนวทางแก้ไขการทำงานให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ให้ทุกคนที่เข้าร่วมมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วม หรือไม่ก็ได้การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วย ความสมัครใจ การถูกบังคับให้เข้าร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็น

การมีส่วนร่วม มีความเสมอภาค บุคคลที่เข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น และบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมได้

ทั้งนี้กระบวนการทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักพระ ๕ ของงานวิจัยนี้ ซึ่งเป็นเหตุผลในการอธิบายความสุขที่เกิดขึ้นของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยผู้มีพละ ๕ ย่อมจะถึงอิทธิบาท ๔ ด้วย คือทางให้ถึงความสำเร็จ ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา การมีความสำเร็จในชีวิตได้เป็นความปรารถนาและความสุขอย่างหนึ่งของมนุษย์ ทั้งเป็นการเสริมสร้างสุขภาพกาย ใจ สังคม และสติปัญญาได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ เป็นปัจจัยทำให้เกิดการเสริมสร้างสุขภาวะทางกาย จิต สติปัญญา และสังคมของมนุษย์ได้เป็นอย่างดี

ด้วยเหตุนี้เมื่อกระบวนการทำวิจัยสิ้นสุดแล้ว จึงเกิดการวางแผนในอนาคตที่จะร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้จากแม่พิมพ์ยางซิลิโคนครั้งนี้ จำนวน ๑๐๘ องค์ เพื่อประดับบนคานในวิหารวัดป่าตุ้มดอน โดยทางวัดและชุมชนจะจัดหางบประมาณในการจัดสร้างด้วยตนเอง

อย่างไรก็ตามพระพุทธรูปที่หล่อนั้น บางองค์เมื่อแห้งแล้วจะโค้งงอหรือแตกหัก เนื่องจากการหดตัวของวัสดุ ทำให้ต้องแก้ปัญหาโดยการตรึงกับโต๊ะ และใช้วัสดุที่มีน้ำหนักทับลงบนพระพุทธรูปที่หล่อเสร็จใหม่ๆ จากนั้นในแต่ละอาทิตย์จึงพลิกกลับหน้าหลังครั้งหนึ่ง ทั้งนี้อาจสืบเนื่องมาจากแบบที่มีความหนาไม่มากนัก และอากาศที่ร้อนจัดของเดือนเมษายน-พฤษภาคม อันเป็นช่วงที่มีการสร้างสรรค์พระพุทธรูป ทั้งนี้ต้องระวังการผสมกาวที่น้อยเกินไป ทำให้ผงดอกไม้จับตัวกันไม่แน่น จึงยุ่ยแตกง่าย แก้ปัญหาโดยการเพิ่มกาวให้เป็นอัตราส่วนของกาว ผงดอกไม้ และน้ำ เป็น ๑: ๑: ๑/๒ และการใช้ผงดอกไม้ที่ต่างชนิดกัน ทำให้สีของพระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างสรรค์มีความเข้มแตกต่างกัน แก้ปัญหาโดยการใช้ผงดอกไม้ชนิดเดียวกัน หรือผสมผงดอกไม้หลายชนิดๆ

ภาพที่ ๑๔๔ การโค้งงอและแตกหักของพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๔๕ การแก้ปัญหาด้วยการยึดกับโต๊ะ ภาพที่ ๑๔๖ การแก้ปัญหาด้วยการใช้วัสดุที่มีน้ำหนักกดทับ

ภาพที่ ๑๔๗ ก่อนและหลังการแก้ปัญหาการหดตัวของวัสดุ

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ผลจากการทำวิจัยครั้งนี้ ทำให้มองเห็นได้ถึงกระบวนการสร้างสรรค์พุทธศิลปกรรมโดยชุมชนมีส่วนร่วมว่าสามารถเกิดขึ้นได้จริง โดยมีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง ความศรัทธาในผู้นำชุมชน พระสงฆ์ และผู้วิจัยเป็นส่วนสำคัญที่รองลงมา ร่วมกับกิจกรรมที่สร้างขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ของพุทธศาสนาและประชาชนเป็นหลัก อาศัยผลการวิจัยดังกล่าว จึงได้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายใน**การสร้างชุมชนสร้างสรรค์และมีความสุข** โดยใช้กิจกรรมการสร้างงานพุทธศิลปกรรมประเภทต่างๆ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอย่างแท้จริง

ชุมชนสร้างสรรค์ไม่ใช่เรื่องของการปรับปรุงหรือพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่เป็นชุมชนที่มีพื้นที่และสภาพแวดล้อมซึ่งเอื้อให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ โดยภาครัฐอาจต้องลงทุนในการเรียนรู้ของคนในชุมชนให้เข้าถึงหลักพระพุทธศาสนา สร้างความศรัทธาที่ถูกต้อง เพิ่มความมั่นใจในการนำหลักธรรมไปใช้ว่าสามารถทำให้วิถีชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นได้ และต้องสนับสนุนด้านการเงินให้เอื้อต่อการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม

ทั้งในส่วนของวัดต่างๆ และพระสงฆ์ ต้องให้มีการศึกษาหลักธรรมอย่างถูกต้อง ส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างวัดกับคนในชุมชนในลักษณะเอื้อประโยชน์ต่อกัน เพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น

ในส่วนของชุมชน ต้องสร้างกิจกรรมร่วมกัน ผ่านการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรม เรียนรู้คุณค่าของงานที่สร้างสรรค์ร่วมกันในเชิงคุณค่าแท้จริง มิใช่คุณค่าทางศิลปะ หรือคุณค่าที่มาจากภายนอก คุณค่าที่แท้จริงต้องเกิดขึ้นจากผู้คนภายในชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่า สิ่งที่สร้างขึ้นมามีคุณค่าต่อคนในชุมชนทางจิตใจเพราะได้ร่วมกันสร้างขึ้น

สำหรับสถาบันการศึกษา ต้องให้ความรู้ในเรื่องการสร้างสรรค์งานพุทธศิลปะ ทั้งในเชิงองค์ความรู้เชิงประวัติศาสตร์ศิลปะ เทคนิคการสร้าง และผลของการสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับชุมชนโดยเน้นประโยชน์ของพุทธศาสนาและคนในชุมชนเป็นหลัก

ด้วยแนวคิดเชิงนโยบายที่มีจุดหมายนี้ จะทำให้เกิดชุมชนสร้างสรรค์และมีความสุขขึ้นได้

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ผลที่ได้จากการวิจัย นอกจากเกิดความร่วมมือในชุมชนแล้ว ยังได้พระพุทธรูปดอกไม้ที่สร้างจากแม่พิมพ์ยางซิลิโคน ซึ่งแม่พิมพ์ยางซิลิโคนที่สร้างสรรค์ขึ้นในครั้งนี้ ทางคณะวิจัยได้ถวายไว้กับวัดป่าตุ้มดอน ทั้งคนในชุมชนยังได้เรียนรู้วิธีการใช้งาน จนสร้างสรรค์งานขึ้นได้เอง ทำให้ผู้นำในชุมชนทั้ง ๒๐ คนที่เข้าร่วมโครงการ ได้เสนอความคิดเห็นว่า จะนำแม่พิมพ์ยางซิลิโคนนี้ไปใช้ในการสร้างพระผงดอกไม้อีกจำนวน ๑๐๘ องค์ เพื่อประดับบนคาน และเสาของวิหารวัดป่าตุ้มดอน ตามคติความเชื่อเรื่องอดีตพุทธเจ้าที่มีจำนวนมากในอดีต เพื่อใช้บอกเล่าถึงการสั่งสมบารมีของพระพุทธเจ้าก่อนที่พระองค์จะได้ตรัสรู้เป็นองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ภาพที่ ๑๔๘ ขื่อภายในวิหารวัดป่าตุ้มดอน ที่คนในชุมชนวางโครงการว่าจะประดับพระพุทธรูปดอกไม้ซึ่งสร้างจากแม่พิมพ์ครั้งนี้

นอกจากนี้ จากการเผยแพร่งานให้กับนิสิต และประชาชนทั่วไป ทำให้เกิดการนำองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ไปต่อยอดในการสร้างสรรค์พระพุทธรูปจากผงดอกไม้และวัสดุธรรมชาติทางการเกษตรอื่นๆ ของนักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอาจารย์ที่ปรึกษาโครงการเป็นนิสิตปริญญาเอก สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มจร.ชม. เป็นผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้จากงานวิจัยไปสู่นักเรียน ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ นำไปสู่ความต้องการทดลองนำดอกไม้พร้อมวัสดุธรรมชาติอื่นๆ มาเป็นวัสดุปั้นพระพุทธรูป โดยได้เพิ่มวัสดุนาโนซิงค์ออกไซด์ ซึ่งเป็นวัสดุทางวิทยาศาสตร์ในการช่วยเพิ่มความเงางาม ช่วยขจัดความชื้น และป้องกันเชื้อรา ภายใต้โครงการชื่อ “นวัตกรรมนาโนซิงค์ออกไซด์สู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมากรรมร่วมสมัย” ได้ผ่านการคัดเลือกประกวดนวัตกรรมนาโนเทคโนโลยีระดับประเทศครั้งที่ ๑๑ ระดับมัธยมศึกษา เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

ภาพที่ ๑๔๙ ผงดอกไม้แห้งและวัสดุอื่นๆ ในการทดลองสร้างสรรค์พระพุทธรูป ของนักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา จังหวัดกาญจนบุรี

ภาพที่ ๑๕๐ นักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิวิทยา กำลังปั้นพระพุทธรูปจากผงดอกไม้ผสมปูนหมัก

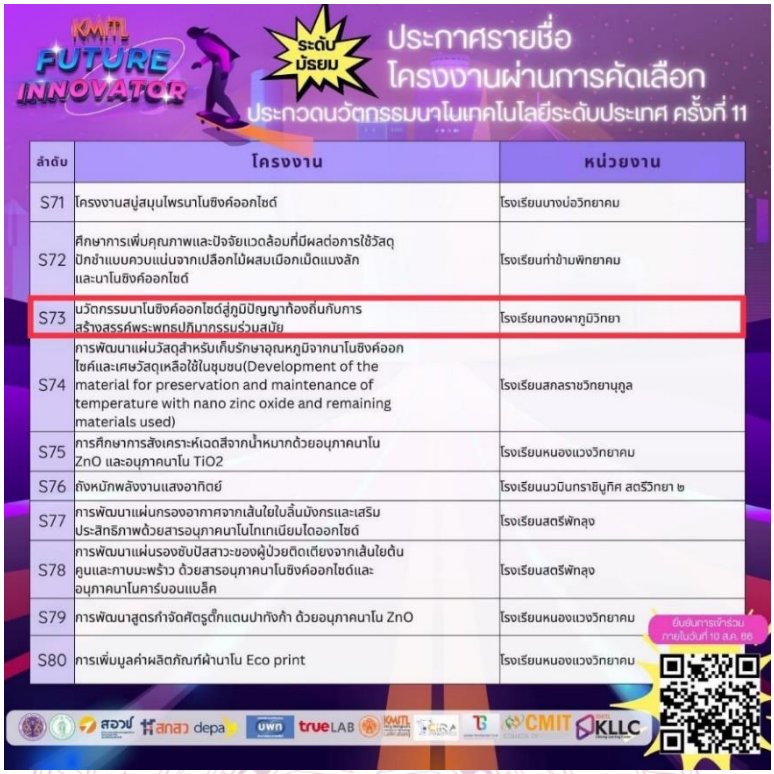

ภาพที่ ๑๕๑ โครงการที่ ๕๓๗ เป็นโครงการที่ได้รับแรงบัลดาลใจจากผลการวิจัย

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ในการทำวิจัยครั้งต่อไป สามารถใช้ผงดอกไม้สร้างสรรค์งานพุทธศิลปกรรมประเภทอื่นๆ อาทิ พระพิมพ์ พระแผงไม้ เป็นต้น โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนอื่นๆ ได้แก่ ชุมชนชาวกระเหรี่ยง ชุมชนไทลื้อ ชุมชนไทยอง เป็นต้น

ตัวอย่างงานวิจัย เช่น

การสร้างสรรค์พระพิมพ์จากผงดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนไทยอง

ดอกไม้บูชาสู่การสร้างสรรค์พระแผงไม้ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนไทลื้อ

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปจากผงดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนชาวกระเหรี่ยง

ทั้งนี้อาจทำวิจัยในเชิงอนุรักษ์ โดยการศึกษารูปแบบการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้แบบโบราณที่ยังคงปรากฏในชุมชนนอกพื้นที่ประเทศไทย เช่น ประเทศพม่า ลาว กัมพูชา เป็นต้น เพื่อให้ได้ข้อมูลมาถึงกรรมวิธีที่ถูกต้องและสามารถทำได้จริง

ตัวอย่างงานวิจัยเช่น

การวิเคราะห์กระบวนการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในพม่า

การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ตามกรรมวิธีดั้งเดิมที่ปรากฏในชุมชนชาวลาว

การวิเคราะห์รูปแบบและกระบวนการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในประเทศกัมพูชา

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กรมศิลปกร. **เชียงใหม่ปัญญาสชาดก**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๑.

กรมศิลปากร. **ตำนานพระแก่นจันทน์**. กรุงเทพฯ: เอส บี เค การพิมพ์, ๒๕๖๔.

กรมศิลปากร. **พระพุทธรูปปางต่างๆ**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๕๘.

โครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. **สารานุกรมไทยฉบับเยาวชน เล่มที่ ๒๙**. กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗), ๒๕๔๘.

เจริญ ตันมหาพราน. **พระบรมธาตุกรุงสยาม**. นนทบุรี: ธารบัวแก้ว, ๒๕๔๒.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. **ธรรมลีลาจากศรีลังกาไปธิเบต**. กรุงเทพฯ: มติชน, ๒๕๒๙.

ฉัตรชัย อรรถปักษ์. **องค์ประกอบศิลป์**. กรุงเทพฯ: วิทยาพัฒน์, ๒๕๔๘.

ชลูด นิ่มเสมอ. **องค์ประกอบของศิลปะ**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.

ชัปนะ ปิ่นเงิน (บรรณาธิการ). **ปริวรรตและสาระสังเขปของอานิสงส์ล้านนา**. เชียงใหม่: สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๘.

ชัยวัฒน์ อัตพัฒน. **หลักพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาปรัชญา คณะมนุษยศาสตร มหาวิทยาลัยรามคำแหง. ม.ป.ป.

ชาญณรงค์ พรรุ่งโรจน์. **การวิจัยทางศิลปะ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ชูวิทย์ รัตนพลแสนย์. **ผลของการใช้ศิลปกรรมบำบัดที่มีต่อภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุของชมรมผู้สูงอายุโรงพยาบาลสมเด็จพระปิ่นเกล้า**. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยดุสิต, ๒๕๕๑.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. **พระบัวเข็ม.** กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๒.

ทวีเดช จิ๋วบาง. **ความคิดสร้างสรรค์ศิลปะ**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙.

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา และสมจิตร ไกรศรี. **โปรแกรมศิลปกรรมบำบัด สถาบันราชานุกูล**. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๕๑.

ทวีศักดิ์ สิริรัตน์เรขา. **ศิลปะบำบัด ศาสตร์และศิลป์ แห่งการบำบัด**. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว. ๒๕๕๐.

เทียนชัย ตั้งพรประเสริฐ. **องค์ประกอบศิลป์ ๑**. กรุงเทพฯ: เฟื่องฟ้า, ๒๕๔๐.

นิยะดา เหลาสุนทร. **ปัญญาสชาดก: ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ ภาควิชาวรรณคดี, ๒๕๓๘.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. “กลวิธีแนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาชุมชน” ใน ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (บรรณาธิการ). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.** กรุงเทพฯ: ศูนย์การศึกษานโยบายสาธารณะสุข มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๗.

ปฐม หงส์สุวรรณ. **ตำนานพระพุทธรูปล้านนา**. กรุงเทพฯ: กองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๔.

ผาสุข อินทราวุธ. **พุทธศาสนาและประติมานวิทยา**. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี, ๒๕๔๓.

พระติปฎกจุฬาภัย. **มิลินทปัญหา**. ฉบับแปลชำระของมหาวิทยาลัยมหามกุฎราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระนันทาจารย์. **พระสารสังคหะ**. พระนคร: ดำรงห์ธรรม, ๒๓๙๓.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. **พระราชพิธีสิบสองเดือน**. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, ๒๕๒๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมิก, ๒๕๖๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พริ้นติ้งแมสโปรดักส์, ๒๕๕๑.

พระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัทสหธรรมมิกจำกัด, ๒๕๖๑.

พระปัญญานุนทมุนี. **พระบัวเข็ม**. กรุงเทพฯ: มหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๐๙.

พระมหาสมปอง มุทิโต. **คัมภีร์อภิธานวรรณนา**. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.

พระศรีวิสุทธิวงศ์. **พระพุทธศาสนาห้าพันปี**. กรุงเทพฯ: มหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๙๘.

พระสิริมังคลาจารย์. **คัมภีร์มงคลทีปนีแปล**. เรียบเรียงโดย พระครูสิริปัญญามุนี (อ่อน). พระนคร: โรงพิมพ์เลี่ยงเชียง, ๒๕๐๖.

พัทยา สายหู. **กลไกของสังคม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙.

มณี พะยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย**. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๘.

มหามกุฎราชวิทยาลัย. **วิสุทธิมรรคแปล ภาค ๒ ตอน ๑**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. **พจนานุกรมภาษาไทใหญ่-ไทย**. เชียงใหม่: แสงศิลป์, ๒๕๕๖.

มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่ม ๘**. กรุงเทพฯ: ไทยพาณิชย์, ๒๕๕๒.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว (บรรณาธิการ). **ภูมิปัญญาล้านนาในมิติวัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, ๒๕๔๒.

รัตนปัญญาเถระ. **ชินกาลมาลีปกรณ์**. แปลโดย ร.ต.ท. แสง มนวิทูร. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๐๑.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด,

๒๕๕๖.

เลิศศิริ บวรกิตติ. **ศิลปะเพื่อการบำบัด โดย อีดิธ เครเมอร์**. กรุงเทพฯ: เวชสาร, ๒๕๕๒.

วรเทวี (ณ ลำพูน) ชลวณิช. **เรียงร้อยสืบสายสกุล**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๓๗.

วิลักษณ์ ศรีป่าซาง. **พระเจ้าไม้ล้านนา**. เชียงใหม่: สีสันพรรณไม้, ๒๕๔๕.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๖.

ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๔.

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. **ข้อวินิจฉัยประวัติครูบาศรีวิชัย**. เชียงใหม่: กลุ่มพุทธมาลัย, ๒๕๕๙.

เสธียร พันธรังสี. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา, ๒๕๑๒.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพระพุทธเจดีย์**. กรุงเทพฯ: เจริญธรรม, ๒๕๓๘.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า พระปรมานุชิตชิโนรส. **ปฐมสมโพธิกถา**. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๓๐.

สรัสวดี อ๋องสกุล (ปริวรรต). **หลักฐานประวัติศาสตร์ล้านนา จากเอกสารคัมภีร์ใบลานและพับสา**. เชียงใหม่: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๔๓๔.

สวนศรี ศรีแพงพงษ์. **สุนทรียะทางทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๘.

สุชาติ เถาทอง และคณะ. **คู่มือครูทัศนศิลป์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑**. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๕๔.

แสง มนวิทูร. **ลลิตวิสระ**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๑๒.

อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม. **พจนานุกรมไทย-พม่า**. พิษณุโลก: ศูนย์พม่าศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

อรนุช นิยมธรรม และวิรัช นิยมธรรม. **พม่า**. พิษณุโลก: ศูนย์พม่าศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๐.

อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว. **พระพุทธรูปในล้านนา**. เชียงใหม่: ตะวันเหนือ, ๒๕๔๙.

ฮันส์ เพนธ์. **คำจารึกที่ฐานพระพุทธรูปนครเชียงใหม่**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๙.

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ขวัญฤทัย อิ่มสมโภชน์. “ผลของศิลปะบำบัดต่อการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ บ้านบางแค” **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์. บัณฑิตศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

เจ้าอธิการ สมร สญฺญจิตฺโต (จำนงค์จิต). “ศึกษาวิเคราะห์การบูชาพระรัตนตรัยของพุทธศาสนิกชนในอำเภอคูเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

ชลิดา รัชตะพงศ์ธร. “สีและปัจจัยเกี่ยวเนื่องในศิลปะบำบัดที่มีอิทธิพลต่อการลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๕๔.

ชัยนรินท์ ธีรไชยพัฒน์. “การศึกษาตัวแบบความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่าง พละ ๕ และพฤติกรรมด้านคุณธรรมในมิติของสังคหวัตถุ ๔ ของผู้ปฏิบัติกรรมฐานในพุทธศาสนาเถรวาท และความสามารถเชิงปัญญาของผู้นำเชิงกลยุทธ์ในธุรกิจธนาคารพาณิชย์ไทย”. **วิทยานิพนธ์การจัดการดุษฎีบัณฑิต วิทยาลัยบัณฑิตศึกษาด้านการจัดการ** บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศรีปทุม ๒๕๕๗.

ทานตะวัน อินทร์จันทร์. “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนในการพัฒนาชุมชนย่อยในเขตเทศบาลเมืองลำพูน”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๖.

ทิพวรรณ ทั่งมั่งมี. “ภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ในล้านนาเพื่อการสร้างสรรค์พระพุทธปฏิมาร่วมสมัย”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาลุ่มแม่น้ำโขงและสาละวินศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๖.

ธฤษิดา แก้วภราดัย. “ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพละ ๕ กับอิทธิบาท ๔” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

ธนวัฒน์ คำภีลานนท์. “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๐.

ธนวัฒน์ คำภีลานนท์. “การมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการพัฒนาท้องถิ่น เทศบาลเมืองคูคต จังหวัดปทุมธานี”. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๐.

นฤมล อินทหมื่น. “ผลของศิลปะบำบัดต่อการลดระดับภาวะซึมเศร้าในผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุบ้านธรรมปกรณ์ เชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาสุขภาพจิต ภาควิชาจิตเวชศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์. บัณฑิตศึกษา: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระนคร ปญฺญาวชิโร (ปรังฤทธิ์). “การวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในสังคมวัฒนธรรมล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๖๑.

พระมหาบุญนำ ปรกฺกโม (คนหมั่น). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อและการบูชาพระธาตุของชาวพุทธในล้านช้าง. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตศึกษา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

พระมหาสิงห์คำ รักป่า. “การศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ล้านนา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต** สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๓.

พระมหาสุทิตย อาภากโร (อบอุ่น). “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏใน วรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศนในเทศกาลตางๆ ของล้านนา” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต** สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

ยุพิน ระพิพันธุ์. “ความรู้ ทัศนคติและการจัดการที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการชุมชนใน การจำแนกประเภทมูลฝอยที่ใช้ในชีวิตประจำวันก่อนทิ้งในเขตเทศบาลเมืองพนัส อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี”. **วิทยานิพนธ์พัฒนาชุมชนมหาบัณฑิต** สาขาพัฒนาชุมชน. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

ศศี ยุกตะนันทน์. “คตินิยมในการสร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องในสมัยอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตร์มหาบัณฑิต** ภาควิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๒.

(๓) รายงานวิจัย:

จารุนันท์ เชาวน์ดี. “สวยดอกล้านนา”. **รายงานการวิจัย** คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๕.

ธนุตม์ ธรรมพิทักษ์. “แนวคิด ความเชื่อ และพุทธปฏิมากรรมเฉพาะของพระไภษัชยคุรุฯ โดยใช้ประมานวิทยา”, **รายงานการวิจัย**. ภาควิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, ๒๕๖๓.

ธรรศ ศรีรัตนบัลล์. “พระพุทธรูปและตำแหน่งทางศาสนาในสังคมไทใหญ่”. **รายงานการวิจัย** กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๙.

(๔) บทความ:

จารุนันท์ เชาวน์ดี ธัญญะ เตชะศีลพิทักษ์. “ดอกไม้ในเครื่องสักการะบูชาที่เกี่ยวเนื่องในประเพณีล้านนาไทย กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่”. **วารสารวิทยาสารเกษตรศาสตร์** สาขาสังคมศาสตร์ ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน, ๒๕๕๔): ๑๖-๒๖.

ญาณภัทร ยอดแก้ว แพรภัทร ยอดแก้ว. “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของการบูชาพระพุทธรูปในสังคมไทย”. **การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์** วิทยาเขตกำแพงแสน ครั้งที่ ๗ พ.ศ. ๒๕๕๓.

ณัฐอร เจือจันทร์, อภิชิต เหมือยไธสง, พระครูวินัยธรวรชัด ปยุตโต, วาริณี โพธิราช. “การเสริมสร้างสุขภาพด้วยหลักพละ ๕ สำหรับชุมชนริมทางรถไฟในจังหวัดขอนแก่น” Journal of Buddhist Education and Research ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – เมษายน ๒๕๖๔).

นิพันธ์ แย้มเดช. “จารึกปราสาทตาพรหมและจารึกปราสาทพระขรรค์: ศึกษาเปรียบเทียบในด้านเนื้อหา” **วารสารมนุษยศาสตร์** ปีที่ ๒๔ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๐): ๔๘-๗๐

พระมหาคณาวุฒิอคฺคปญฺโญ (บำารุงทรัพย์), พระมหานพพรอภิพนฺโธ (ศรีวัฒนสกุลชัย), พระสุรพล อาภรโณ (ไกรรอด). “หลักพละ ๕ ช่วยพัฒนาชีวิตสู่ความสำเร็จในยุคไทยแลนด์ ๔.๐”. **วารสารศึกษาศาสตร์ มมร** คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๒).

รุ่งอรุณ กุลธำรง. “ดอกไม้วิจิตร: มรดกศิลปวัฒนธรรมในงานช่างสิบหมู่สมัยกรุงรัตนโกสินทร์. **วารสารไทศึกษา** ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (กุมภาพันธ์-กรกฎาคม ๒๕๕๗): ๙๐-๑๒๖.

วัชราภรณ์ ดิษฐป้าน. “ตำนานอุปคุตในสังคมไทย: การรับรู้ตำนานพระอุปคุตและความสับสนกับประวัติของพระสาวกรูปอื่น”. **วรรณวิทัศน์** (พฤศจิกายน ๒๕๕๖): ๑-๒๘.

อดิศักดิ์ ละครเขต. “การศึกษาวิเคราะห์อานิสงส์การบูชาในพุทธปรัชญาเถรวาท”. **วารสารธรรมทรรศน์** ปีที่ ๑๗ เล่ม ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๖๐).

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

กิรณา ลี (ปริวรรต). “วิธีบูชาข้าวคู่ชีวิต”. (ม.ป.ท., ๒๕๖๔). (อัดสำเนา).

กิรณา ลี (ปริวรรต). “อานิสงส์ตานดอกไม้ทั้งหลายต่างๆ”. (ม.ป.ท., ๒๕๖๔). (อัดสำเนา).

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

กรมศิลปากร, “ผลสมอกับเหตุการณ์ในพระพุทธศาสนา”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: https://www.finearts.go.th [๒๔ ก.ค. ๒๕๖๖]

พระมหาสมจินต์ สมฺมาปญฺโญ.ผศ.ดร.. กำเนิดและพัฒนาการแห่งพระพุทธรูป. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://www.mcu.ac.th [๒๖ กรกฎาคม ๒๕๖๕].

วัดนันตาราม เชียงคำ พะเยา. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: http://www.oceansmile.com [๑๓ กันยายน ๒๕๖๕].

อานิสงส์ของการถวายดอกไม้บูชาพระแต่ละชนิด. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: https://dharayath.com [๑๒ กันยายน ๒๕๖๕].

(๗) สัมภาษณ์/สนทนากลุ่ม:

สัมภาษณ์ ดร. พรศิลป์ รัตนชูเดช. อาจารย์สาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่, ๑๒ กันยายน ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์ พระครูวิวัฒน์สุภาคม เจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์พระกัมปนาท สุทฺธจิตฺโต. เจ้าอาวาสวัดสันขวาง, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์ นายอภัย คืนมาเมือง อายุ ๗๐ ปี ชาวบ้านในหมู่บ้านป่าตุ้มดอน, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์ นายดำรงค์ ลือชา อายุ ๕๘ ปี ชาวบ้านในหมู่บ้านป่าตุ้มดอน, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

สัมภาษณ์ นายเดชา วัดบุญเลี้ยง อายุ ๖๓ ปี ชาวบ้านในหมู่บ้านป่าตุ้มดอน, ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

๑. Secondary Sources

(I) Books:

Cathy A. Malchiodi, **Handbook of art therapy**, (New York: Guiford, 2012).

(II) Electronics:

American Art Therapy Association, (2013), **A guide to conducting art therapy research**, mundelelein IL: American art therapy association. Retrieved from http//www.artherapy.org. [7/9/2565]

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.

เครื่องมือวิจัย

แบบบันทึกข้อมูล

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

****

ชื่อโครงการ: พุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์:

๑. เพื่อศึกษาประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้โดยทั่วไป

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา

๓. เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิจัย: ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี หัวหน้าโครงการ และคณะนักวิจัย

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

วัด .....

ที่ตั้ง .....

รหัสภาพ .....

สถานที่เก็บรักษา .....

.....

ขนาด .....

เทคนิคการสร้าง .....

ปีที่สร้าง .....

ความโดดเด่นของพระพุทธรูป .....

.....

.....

.....

.....

ผู้บันทึก .....

วันเดือนปีที่บันทึก .....

ปณฺณา โลกสฺมิ ปชฺโชโต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มจร

สัมภาษณ์เชิงลึก

พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ ชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

****

ชื่อโครงการ: พุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

วัตถุประสงค์:

๑. เพื่อศึกษาประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพุทธศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้โดยทั่วไป

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา

๓. เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

นักวิจัย: ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี หัวหน้าโครงการ และคณะนักวิจัย

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่

แบบสัมภาษณ์มี ๓ ส่วนสำคัญคือ

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย (ตอบได้มากกว่า ๑ ตัวเลือก)

ส่วนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของชุมชน วัด พระพุทธรูปเกสรดอกไม้

ส่วนที่ ๓ เทคนิคการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัย (ตอบได้มากกว่า ๑ ตัวเลือก)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ. ๒๕๖๕
ชื่อ-สกุล.....
อายุ.....
๑. ตำแหน่ง ☐ เจ้าอาวาส ☐ ผู้ช่วยเจ้าอาวาส ☐ ผู้นำชุมชน ☐ คนในชุมชน
☐ นักวิชาการด้านงานพุทธศิลปกรรม ☐ ช่างฝีมือด้านการสร้างงานพุทธศิลปกรรม
๒. เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
๓. อายุ ☐ ต่ำกว่า ๒๐ ☐ ๒๑-๓๐ ปี ☐ ๓๑-๔๐ ปี ☐ ๔๑ ปีขึ้นไป
๔. วุฒิการศึกษา ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก
๕. อาชีพ ☐ พระสงฆ์ นักบวช ☐ ผู้อาวุโส ผู้นำชุมชน ข้าราชการ นักเรียน ประชาชนและกลุ่ม
ชาวบ้านในพื้นที่ ☐ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ
☐ อื่นๆ.....

ส่วนที่ ๒ ประวัติความเป็นมาของชุมชน วัด พระพุทธรูปเกสรดอกไม้
๒.๑ ประวัติความเป็นมาของชุมชนเป็นอย่างไร
.....
.....
.....
.....

๒.๒ ประวัติความเป็นมาของวัดเป็นอย่างไร
.....
.....
.....
.....

๒.๓ ประวัติความเป็นมาของพระพุทธรูปเกสรดอกไม้เป็นอย่างไร
.....
.....
.....
.....

๒.๔ ในชุมชนป่าตุ้มดอน มีพระพุทธรูปเกสรดอกไม้ที่วัดใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

๒.๕ ในชุมชนป่าตุ้มดอน ยังมีช่างที่สามารถสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้อยู่หรือไม่

.....

.....

.....

.....

ส่วนที่ ๓ เทคนิคการสร้างพระพุทธรูปเกสรดอกไม้

๓.๑ ท่านมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๓.๒ จากประสบการณ์การศึกษา หรือสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้ของท่าน มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้าง

.....

.....

.....

.....

๓.๔ ท่านมีวิธีแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างการสร้างสรรค์พระพุทธรูปเกสรดอกไม้อย่างไร

.....

.....

.....

.....

๓.๕ ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

ขอบพระคุณที่ให้ความร่วมมือในการสัมภาษณ์และตอบแบบสอบถาม
คณะผู้วิจัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและใบยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๕๐๐/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการแสดงด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่
(Buddhist Art Therapy : Co-Building a Buddha Flower of Ban Pa Tun Don Community, Phrao District, Chiang Mai Province)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้วิจัยหลัก: ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)
รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๕๐๐/๒๕๖๕
วันที่ให้การรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕
วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอวังน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๕๐๐

๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เจริญพร ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี / นักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเจริญพรมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

ขอเจริญพร

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)
รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข.

หนังสือเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ

ที่ อว ๘๐๒๔.๑(๑๐)/ ว ๐๑๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
๑๓๙ วัดสวนดอกพระอารามหลวง ต.สุเทพ
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๒๗ ๘๙๖๗, ๐ ๕๓๒๗ ๕๑๔๙,
๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๑, โทรสาร ๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๒
เว็บไซต์ http://www.cm.mcu.ac.th อีเมล cm@mcu.ac.th

๑๑ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.ดร.สัญญา สะสอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น ทางบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้รู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัยและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ที่ อว ๘๐๒๔.๑(๑๐)/ ว ๐๑๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
๑๓๙ วัดสวนดอกพระอารามหลวง ต.สุเทพ
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๒๗ ๘๙๖๗, ๐ ๕๓๒๗ ๕๑๔๕,
๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๑, โทรสาร ๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๒
เว็บไซต์ http://www.cm.mcu.ac.th อีเมล cm@mcu.ac.th

๑๑ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน ผศ.ดร.สมหวัง แก้วสุฟอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น ทางบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้รู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัยและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ที่ อว ๘๐๒๔.๑(๑๐)/ ว ๐๑๙

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
๑๓๙ วัดสวนดอกพระอารามหลวง ต.สุเทพ
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๒๗ ๘๙๖๗, ๐ ๕๓๒๗ ๕๑๔๕,
๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๑, โทรสาร ๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๒
เว็บไซต์ http://www.cm.mcu.ac.th อีเมล cm@mcu.ac.th

๑๑ มีนาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน รศ.ดร.เทพประวิณ จันทร์แรง

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิจัย จำนวน ๑ ชุด
๒. แบบสัมภาษณ์โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ตามที่ ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง “พุทธศิลปกรรมบำบัด : การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่” เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น ทางบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้รู้ เป็นผู้เชี่ยวชาญในงานวิจัยดังกล่าว จึงขอความอนุเคราะห์ตรวจสอบเครื่องมืองานวิจัย และให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงเครื่องมือวิจัย ดังเอกสารที่แนบมาพร้อมนี้

จึงเรียนมาเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการตรวจเครื่องมือวิจัยและขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

ขอแสดงความนับถือ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ที่ อว ๘๐๒๙.๑ (๑๐) / ว ๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
๑๒๕ วัดสวนดอกพระยาวรเมหลวง ต.สุเทพ
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๒๔๓ ๔๖๖๕, ๐ ๕๓๒๔๓ ๕๓๔๕,
๐ ๕๓๒๔๓ ๐๔๕๑, โทรสาร ๐ ๕๓๒๔๓ ๐๔๕๒
เว็บไซต์ http://www.cm.mcu.ac.th อีเมล cm@mcu.ac.th

๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ พระครูวิวัฒน์สุภาคม (อาคม อภิวฑฺฒโน) เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน

ตามที่ ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี หัวหน้าโครงการ และคณะนักวิจัย ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพุทธศิลปกรรม พระพุทธรูปดอกไม้โดยทั่วไป

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา

๓. เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงขอความอนุเคราะห์ให้คณะผู้วิจัยเข้าไปดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยดังกล่าว ในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๖ หวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดียิ่ง และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี ผู้ประสานงาน เบอร์โทรติดต่อ ๐๖๔-๙๕๔๔๒๙๔

ที่ อว ๘๐๒๔.๑ (๑๐) / ว ๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่
๑๓๕ วัดสวนดอกพระอารามหลวง ต.สุเทพ
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทรศัพท์ ๐ ๕๓๒๗ ๘๕๖๗, ๐ ๕๓๒๗ ๕๑๔๕,
๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๑, โทรสาร ๐ ๕๓๒๗ ๐๔๕๒
เว็บไซต์ http://www.cm.mcu.ac.th อีเมล cm@mcu.ac.th

๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์และเก็บข้อมูลงานวิจัย

นมัสการ พระอธิการกัมปนาท สุทธจิตโต เจ้าอาวาสวัดสันขวาง

ตามที่ ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี หัวหน้าโครงการ และคณะนักวิจัย ได้รับการสนับสนุนงานวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง พุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ วัตถุประสงค์ ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพุทธศิลปกรรม พระพุทธรูปดอกไม้โดยทั่วไป

๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา

๓. เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน

เพื่อให้การดำเนินงานด้านงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์

ดังนั้น บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่ จึงขอความอนุเคราะห์ให้คณะผู้วิจัยเข้าไปดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลและสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยดังกล่าว ในวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๖๖ หวังว่าคงได้รับเมตตาความอนุเคราะห์จากท่านเป็นอย่างดียิ่ง และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

นมัสการมาด้วยความเคารพ

(ดร.พิสิฏฐ์ โคตรสุโพธิ์)
ผู้อำนวยการหลักสูตรบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตเชียงใหม่

ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี ผู้ประสานงาน เบอร์โทรติดต่อ ๐๖๔-๙๕๔๔๒๙๔

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรมลงพื้นที่

ภาพที่ ๑๕๒ การลงพื้นที่เก็บข้อมูลพระพุทธรูปดอกไม้วัดป่าตุ้มดอน อ. พร้าว จ. เชียงใหม่

ภาพที่ ๑๕๓ การร่วมกันเก็บดอกไม้เป็นวัสดุหลักในการทำพระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๕๔ การร่วมกันสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

ภาพที่ ๑๕๕ การร่วมกันถวายพระพุทธรูปดอกไม้

ภาคผนวก ง.

การรายงานผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบจากงานวิจัย

ตารางวิเคราะห์ Output Outcome Impact โครงการวิจัย

ผลผลิต (Output) = สิ่งที่ตอบตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลลัพธ์ (Outcome) = สิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการวิจัยหรือหลังงานวิจัยเสร็จไม่นาน ซึ่งไม่ได้คาดหวังไว้ล่วงหน้า

ผลกระทบ (Impact) = สิ่งที่เกิดขึ้นหลังงานวิจัยไปแล้วระยะหนึ่ง (ความยั่งยืน - การจัดการต่อ) ซึ่งไม่ได้คาดหวังไว้ล่วงหน้า

โครงการ	**ประเด็น**	**ตัวชี้วัด/ตัวบ่งชี้**		
		Output	Outcome	Impact
พุทธศิลปกรรมบำบัด: การร่วมสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในชุมชนบ้านป่าตุ้มดอน อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ **วัตถุประสงค์:** ๑. เพื่อศึกษาประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพุทธ	องค์ความรู้	เข้าใจประวัติความสำคัญ กรรมวิธีการสร้าง และรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา เข้าใจประวัติวัดและชุมชนป่าตุ้มดอน ชุมชนสันขวาง อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ เข้าใจรูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในอำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่	มีการขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธรูปในชุมชนป่าตุ้มดอนที่มีมาก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะเรื่องรูปแบบพระพุทธรูป และจารึกที่ฐานพระพุทธรูป	องค์ความรู้ที่ได้จาการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ นำไปสู่งานวิจัยเรื่องพระแผงไม้ล้านนา ในปี ๒๕๖๗ โดยพระพิมพ์ที่ประดับบนพระแผงไม้เป็นพระพิมพ์จากผงดอกไม้ ซึ่งใช้เทคนิคเดียวกันกับการสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้

ศิลปกรรมพระพุทธรูปดอกไม้โดยทั่วไป ๒. เพื่อศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบพระพุทธรูปดอกไม้ในล้านนา ๓. เพื่อสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน	คน	คณะศรัทธาและคนในชุมชนป่าตุ่มดอน เจ้าอาวาสวัดป่าตุ้มดอน รวม ๒๐ รูป/คน ได้ร่วมกันทำกิจกรรมสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ จำนวน ๕ ครั้ง	ความเข้าใจเกี่ยวกับพระพุทธรูปดอกไม้ของคนในชุมชนป่าตุ้มดอน ทำให้การเห็นคุณค่าในสิ่งที่ตนมีและต้องการที่จะอนุรักษ์พระพุทธรูปดอกไม้	คนในชุมชนต้องการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ในชุมชนเพิ่มมากขึ้น
	กลไกการจัดการ	กระบวนการสร้างความสุขให้กับคนในชุมชนป่าตุ้มดอน การพัฒนาและสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้	เกิดการประชุมของคนในชุมชนเพื่อพูดคุย แลกเปลี่ยน ในการจัดการดูแลรักษามรดกวัฒนธรรมของชุมชน	จัดให้มีการประชุมในการจัดสร้างพระพุทธรูป หรือพระพิมพ์จากผงดอกไม้
	เครือข่าย/การขยายผล	กิจกรรมการสร้างสรรค์ครั้งนี้นำไปสู่การสร้างสรรค์พระพุทธรูปดอกไม้ประดับในวิหารวัดป่าตุ้มดอน	นำไปสู่การสร้างสรรค์พระพุทธรูปรูปร่วมสมัยของนักเรียนโรงเรียนทองผาภูมิ จ.กาญจนบุรี	นำไปสู่การสร้างสรรค์พระพิมพ์จากผงดอกไม้โดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนวัดแสนคำ อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่

ประวัตินักวิจัย

ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ – ชื่อสกุล	ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี
วัน เดือน ปี เกิด	๓ สิงหาคม ๒๕๑๘
ที่อยู่ปัจจุบัน	๓๕ หมู่ ๑ ตำบลร้องต้นขาม อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
ที่ทำงานปัจจุบัน	มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน	อาจารย์ประจำสาขาวิชาพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๖๑	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๔๘	ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต (จิตวิทยาการศึกษาและการแนะแนว) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๔๑	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ประวัติศาสตร์ศิลปะ) มหาวิทยาลัยศิลปากร
ทุนการศึกษา	ทุนวิจัยรัฐบาลญี่ปุ่น ณ มหาวิทยาลัยชิกะ ประเทศญี่ปุ่น ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๕-๒๕๔๗ วิจัยเรื่อง การเปรียบเทียบความฉลาดทางอารมณ์ระหว่างนักศึกษาไทยกับนักศึกษาญี่ปุ่น

งานวิจัย

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี “ฐานคิด ฐานความรู้ และหลักปฏิบัติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมมังคลาจารย์ วิ. (ทอง สิริมงฺคโล) มหาเถระอัคคมหากัมมัฏฐานาจริยะ วัดพระธาตุศรีจอมทองวรวิหาร อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่” รายงานการวิจัย. มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๔. (ร่วมวิจัย).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. “หอไตรล้านนา”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม ,๒๕๕๗. (หัวหน้าวิจัย)

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี พระครูธีรสุตพจน์ และธณิกานต์ วรธรรมานนท. “กัมมัฏฐานล้านนา”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๕๘. (หัวหน้าวิจัย)

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. “การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับการสร้างบ้านเมืองบนที่ราบเชียงแสน”. รายงานการวิจัย. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙. (หัวหน้าวิจัย)

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรีและคณะ. “วิหารชาติพันธุ์ไตในล้านนา”. รายงานการวิจัย. กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม, ๒๕๖๓. (หัวหน้าวิจัย)

บทความ

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. (๒๕๕๘) “ไม่เห็นคุณค่าก็กลายเป็นถังขยะ: บทวิเคราะห์คุณค่าหอไตรล้านนา”, วารสารดำรงวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๕๘).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ.. (๒๕๕๙) “อานิสงส์การสร้างหอไตร ฉบับวัดพระหลวง อำเภอสูงเม่น จังหวัดแพร่”, วารสารดำรงวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๕๙).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๐) “ความสัมพันธ์ระหว่างพระบรมสารีริกธาตุกับการสร้างบ้านเมืองบนที่ราบเชียงแสน. วารสารปาริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีที่ ๓๐ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๐).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (๒๕๖๐) “การวิเคราะห์อัคคัญญสูตร”. วารสารดำรงวิชาการ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๐).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรีและคณะ. (๒๕๖๐) “กัมมัฏฐานโบราณล้านนา: ที่มา ลักษณะเฉพาะ และการเสื่อมสูญ” วารสารโขงชีมูล ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๐).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (๒๕๖๐) “การวิเคราะห์ตำนานมูลศาสนาฉบับวัดสวนดอก”. วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๐).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. (๒๕๖๑) “พัฒนาการวรรณกรรมพุทธประวัติ”. วารสารปาริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๑).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. (๒๕๖๑). การตรวจสอบรูปแบบพระพุทธรูปที่มีไรพระมัสสุในวรรณกรรมพทธประวัติ. วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๑).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๑). การวิเคราะห์พับหนังสือไหว้พระถือศีลปฏิบัติกัมมัฏฐาน พ.ศ. ๒๕๔๗ วัดขุนคง อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (เดือนมกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๑).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๓). ลักษณะกัมมัฏฐานสมัยครูบาศรีวิชัย. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๑).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. (๒๕๖๒) “กัมมัฏฐานล้านนา: กระบวนการสั่งสมบุญบารมีและพัฒนาตน”. วารสารไทยศึกษาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๒).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. (๒๕๖๒) “อิทธิพลวรรณกรรมพุทธประวัติในการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมล้านนา” วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยขอนแก่น (ฉบับบัณฑิตศึกษา) ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๒)

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (๒๕๖๒) “วงศ์พระพุทธเจ้าในชินกาลมาลีปกรณ์” วารสารวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๒).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๓). หน่อพุทธพงศ์และหน่อพระอรหันต์ในตำนานอุรังคธาตุ. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ (เดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๒).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๒). ภูกำพร้า: ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ตามคติพุทธศาสนา. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๒).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (๒๕๖๓) “ประวัติศาสตร์พระธาตุพนมเริ่มที่ พ.ศ. ๑ หรือ พ.ศ. ๘” วารสารวิจิตรศิลป์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๓).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และคณะ. (๒๕๖๓) “การตรวจสอบภาพจิตรกรรมวัดหลวงราชสัณฐาน จังหวัดพะเยา จากวรรณกรรมพุทธประวัติ” วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๒ (เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม ๒๕๖๓).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (๒๕๖๓) “ตำนานอุรังคธาตุ: นาคอยู่ในสุวรรณภูมิ ไม่มีนาคที่พระธาตุพนม” วารสารปณิธาน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๖๓).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๓). เหล่าเทวดาและผีที่รักษาพระธาตุพนม. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ (เดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๓).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๓). มีธรรมซ่อนอยู่ในตำนานพระธาตุพนม. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (เดือน กรกฎาคม– ธันวาคม ๒๕๖๓).

ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี จตุพร แก้วนิ่ม. (๒๕๖๔). รูปแบบหอไตรล้านนา. วารสารวิจัยวัฒนธรรม ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ (เดือน มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๔).

ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และ ดร.สุชัย สิริรวีกุล. (๒๕๖๔). Proceeding การประชุมวิชาการวิจัยและนวัตกรรมสร้างสรรค์ ครั้งที่ ๗ วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๖๔. เรื่อง “วิหารไตยองในล้านนา” ณ สถาบันวิชัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา.

ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (๒๕๖๔). “แบบแผนสถาปัตยกรรมวิหารไตยวน” วารสารปณิธาน ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๖๔).

ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๔). การวิเคราะห์มิลินทปัญหา. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (เดือน มกราคม - มิถุนายน ๒๕๖๔).

ดร.ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี และธณิกานต์ วรธรรมานนท์. (๒๕๖๔). วิหารไตลื้อในล้านนา. วารสารพุทธศิลปกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (เดือนกรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๖๔).

ดร. ศิริศักดิ์ อภิศักดิ์มนตรี. (๒๕๖๖) “แบบแผนวิหารไทใหญ่ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน” วารสารวิจิตรศิลป์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ปีที่ ๑๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๖๖)

ประวัติผู้ร่วมวิจัย

ชื่อ – ชื่อสกุล นายสมศักดิ์ พรมจักร
วัน เดือน ปี เกิด ๒๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๑
ที่อยู่ปัจจุบัน ๙๙/๔๔๕ ตำบลสันทรายน้อย อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่
ที่ทำงานปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
ตำแหน่งหน้าที่ปัจจุบัน ประธานหลักสูตรศิลปศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๕๒ ศป.ม. สาขาทัศนศิลป์ คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๔๕ ศป.บ. ประติมากรรม (เกียรตินิยมอันดับ ๒) คณะวิจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

งานวิจัย

สมศักดิ์ พรมจักร. “พัฒนากระบวนการผลิตงานประติมากรรมดินเผาหมู่บ้านป่าตาล อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่” **รายงานการวิจัย** สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๙.

สมศักดิ์ พรมจักร. “ประติมากรรมสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พิการทางสายตาในสถานสงเคราะห์เด็ก จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย** มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่} ๒๕๕๘

สมศักดิ์ พรมจักร. Wการลดภาวะโลกร้อนตามโครงการรีไซเคิล โดยใช้ศิลปะสร้างสรรค์ อาศัยการมีส่วนร่วมของสถานศึกษาในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่” **รายงานการวิจัย**, มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๗)

บทความ

Somsak Phromchak. (2021). Tai Identity: Value in New Form King Kara Bird and Tua To Lion. In Department of Art Humanities and Social Sciences Chiang Mai Rajabhat University (Ed.), A COLLECTION OF INTERNATIONAL ART AND DESIGN ARTICLES (pp. 80-85). Chiang Mai : Fluke Graphic.

Somsak Phromchak. (2020). Nature: The Aesthetics of Life. In Department of Art Humanities and Social Sciences Chiang Mai Rajabhat University (Ed.), Circle ๒๐๒๐ The ๒nd International Exhibition of Arts and Design (pp. 76--85). Chiang Mai : Fluke Graphic.

หน้าที่บริการวิชาการ

สมศักดิ์ พรมจักร โครงการ การสร้างสื่อการเรียนรู้และประติมากรรมสร้างสรรค์จากดอกไม้แห้ง (บริการวิชาการภายใต้โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย ราชภัฏเชียงใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓)

สมศักดิ์ พรมจักร โครงการ การวิเคราะห์เปรียบเทียบภูมิปัญญาการสร้างพระพุทธรูปดอกไม้ ในตำบลปางหมู และพื้นที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างสรรค์งานประติมากรรมส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนไทใหญ่ (บริการวิชาการภายใต้ โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย ราชภัฏเชียงใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๓)

สมศักดิ์ พรมจักร. โครงการ การสร้างสรรค์พุทธศิลป์จากดอกไม้ประกอบศาสนพิธี เพื่อส่งเสริมอัตลักษณ์ชุมชนไทใหญ่ในพื้นที่ตำบลป่าตุ้ม อำเภอพร้าว จังหวัดเชียงใหม่ (บริการวิชาการภายใต้โครงการยุทธศาสตร์มหาวิทยาลัย ราชภัฏเชียงใหม่เพื่อการพัฒนาท้องถิ่น ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๖๒)

ผลงานสร้างสรรค์

สมศักดิ์ พรมจักร. (๒๕๖๕). เริงร่านิทรรศการ MOU ๘ th นิทรรศการแสดงผลงานศิลปกรรมคณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏ, ๔– ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๕, หน้า ๑๕. RGB PRINTING HOUSE. ขอนแก่น

สมศักดิ์ พรมจักร. (๒๕๖๔). พระปานปองนิทรรศการอัตลักษณ์ศิลป์ถิ่นไทย ครั้งที่ ๗, ๒๓ กรกฎาคม – ๓๑ สิงหาคม ๒๕๖๔. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, หน้า ๑

Somsak Phromchak. (2021). Tho. Circle The ๓rd International Exchange Art Exhibition of 4 Universities 2021, Taiwan. P. 20.

Somsak Phromchak. (2020). New Life. Online International Exhibition : Circle 2020 of Arts and Design July ๒๐๒๐ - March 2021. Online : https://www.facebook.com/CircleInterExhibition/photos/๑๐๗๔๓๑๗๗๔๖๕๒๕๒๓

สมศักดิ์ พรมจักร. (๒๕๖๓). ต้นแบบแห่งความศรัทธา. “MOU x RU ready”นิทรรศการอัตลักษณ์ศิลป์ถิ่นไทย ครั้งที่ ๖, ๒๖ – ๓๐ สิงหาคม ๒๕๖๓. สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร, หน้า 36

Somsak Phromchak. (2019). CONSIDER. Circle International Exchange Art Exhibition in ๔ Universities 6-26 July ๒๐๑๙. Chiang Mai, Thailand. P.46

Somsak Phromchak. (2018). A Touch of Nature. 30 S Pro Chiang Mai International Sculpture Symposium ๘-๒๘ January ๒๐๑๘. Chiang Mai, Thailand. P.46

Somsak Phromchak. (๒๐๑๘). A Touch of Nature No.4. RMUTL International Art Workshop 2018 14-17 February ๒๐๑๘. Chiang Mai, Thailand. P.125

Somsak Phromchak. (๒๐๑๘). A Touch of Nature No.3. Chiang Mai Rajabhat University and Tokyo Gakugei University Exchange Art Exhibition 28-31 May ๒๐๑๘. Tokyo, Japan. P.11

Somsak Phromchak. (2018). A Touch of Nature No.4. CRRU International Exhibition 2018 Lanna Identity Thai Identity & International Identity 14 June - 31 July 2018. Chiangrai, Thailand. P. 55.

Somsak Phromchak. (2q17). A Touch of Nature. Thailand – Japan Contemporary Art Exhibition 5-18 August 2q17. Chiang Mai, Thailand. P.37